

FREDR. CYGNÆUS.

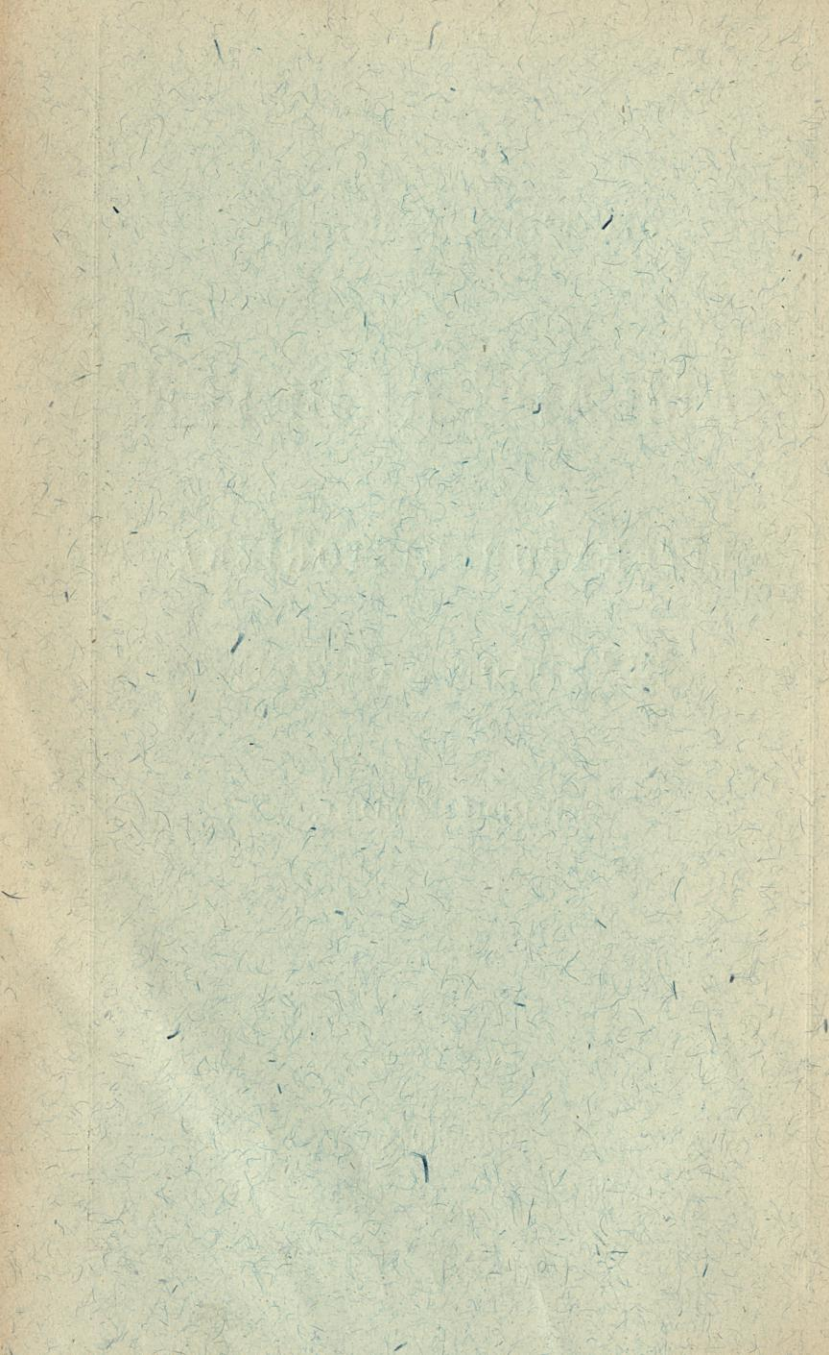
SAMLADE ARBETEN.

LITERATUR-HISTORISKA
OCH
BLANDADE ARBETEN.

FJERDE BANDET.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG.
1888.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

VI.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG

1889.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

LITERATUR-HISTORISKA

OCH

BLANDADE ARBETEN.

FJERDE BANDET.

HELSINGFORS,
STADSVUDSTADEBLADETS TRYCKERI.

1889.

ARBETEN AF BLANDADT INNEHÅLL.

(1833—1874)

UPPSATSER

RÖRANDE

TEATERN I HELSINGFORS

(1853—1874.)

UPPSTÄDER

ROMANER

TRÄDER I HELLINGFORS

(1871-1874)

I.

OM TEATERNS FRAMTID I HELSINGFORS.

(1853.)

Det är ej en blind slump allenast, som vägledt vår betraktelse från den forntids natt, hvori den finska sångens tragiska element först format sig, till framtidsnatten, i hvars sköte den finska hufvudstadens teater väntar sin utveckling. *) Vi söka med trängande sinne efter ljuspunkter, hvilka förmå göra mörkret dess välde stridigt. Ej dunklet, hvilket höljer Kullervo-diktens långa födelsetimme, fängslade vår blick. Det var tvärtom glansen, spridande sig öfver en dyster omgifning ifrån det nyfödda fenomenet, liksom på Corregios verldsbekanta tafla, hvarvid vi dröjde betagne. Och likaså är det ej ovissheten om den dramatiska scenens framtid i Finland, som lockar våra tankar att fördjupa sig på den äfventyrliga bana, i hvars riktning vårt teaterväsende sannolikt kommer att skrida framåt. Vi hänföras fast mera af hoppet, att den mäktiga väckelse och maning, ja fordran, som utgå från Kullervo, denne det tragiska elementets i Kalevala Herkules i vaggan, ej skola otacksamt och föraktligt trampas under fötterna af ett kulturtillstånd, hvilket har ojemförligt flera förbindelser till konsten att honorera än ett stadium af mensklig utveckling hos folken, hvarpå det vegetativa lifvet oftast gör sina fordringar gällande ej blott företrädesvis, utan äfven uteslutande.

*) Denna uppsats ingick i det år 1853 utkomna andra häftet af „Afhandlingen i populära ämnen“ och följde der omedelbart efter artikeln „Det tragiska elementet i Kalevala.“ Se sid. 95 i tredje bandet af detta verk.

Men är det då absolut nödvändigt att famla bland minnen af det förgångna eller förlora sig i gissningar angående det, som komma skall, ifall man trånar efter någon skymt af dager, lämplig att åtminstone sticka af emot skuggorna, hvaraf vår teaters situation för ögonblicket fördystras, äfven om dagarne skulle sakna tillräcklig makt att jaga besagda skuggor på flykten? Efter innersta öfvertygelse måste vi besvara frågan bestämdt jakande. Äfven med bästa vilja att se teaterväsendet här i en något så när fördelaktig belysning, vore det författaren icke gifvet att upptäcka en sådan i närvarande stund. Men han erkänner dessutom öppenhet: han har längesedan förlorat både lust och tålamod att med en flik af optimismens rosen-slöja breda ett täckelse öfver vårt teatraliska elände. Än mer. Omständigheter, som under andra förhållanden skulle verka hugnande och trösterikt, utöfva nu, då de betraktas i sammanhang med den rådande ställningen, en nedslående och bekymmerväckande verkan. Vore man tvungen föreställa sig den härvarande teaterns framtid lika bedröflig som dess för handen varande beskaffenhet, så måste man anse sjelfva det vaknande intresset för ett bättre sakernas skick uti ifrågavarande hänseende för en verklig olycka, emedan endast den mest förstenade likgiltighet för allt hithörande kunde erbjuda den resignation, som erfordras, för att människan ej måtte misströsta under en hjälplös uselhet. Och äfven den håg för och förmåga af literär produktion för teatern, man i senaste tid härstädes sport, måste synas lika vanlottade som en *linnea borealis*, ifall den finge lust att slå rot i Saharas öken eller en kamelia, hvilken skulle vilja florera på Aavasaksas branter — om man tager i betraktande möjligheterna att få samma produkter af inhemska talanger framställda på scenen samt arten af de tiljor, på hvilka talangerna, ifall de ej skulle behäftas med „ömma Lydias" kardinalfel, vore fördömde att skörda sina lagrar och upplocka sina blomsterbuketter. — Den, som skrifver detta, gjorde händelsevis i Rom bekantskap med en ung flicka, som, begåfvad af naturen med den härligaste röst, hade med högsta ansträngning sökt utbilda denna. Eld brann i hennes italienska ögon och i

hennes själ önskan, ja, nästan visshet att en dag kunna täfla med en Malibran, Pasta och alla de andra den italienska sångens drottningar om priset för mensklighetens tjusning. Men en helt obetydlig omständighet tillintetgjorde, troligen för alltid, hennes längtan och hopp att på scenen få i klangfulla toner utmynta hela rikedomen af sitt inres Kalifornien. Hvarthän hon än vände sig, funno teaterdirektörerna hennes figur för litet målfyllig att kunna göra anspråk på scenens ära. Under uttryck af medömkan deröfver, att hennes yttre så föga motsvarade storheten af hennes inre gåfvor, kasserades den arma öfver allt. Och med förtviflan i hågen öfver olyckan att se hela sitt lifs ädla ändamål förfeladt, drog hon bort från konsternas eviga stad till en landsort, der endast naturen, mindre hård och fränstötande än menniskorna, genljöd af hennes sång utan att finna i sångerskans trånväxta yttre menniska ett ohjelpligt hinder för framläggande i dagen af hennes rika själ.

Författaren har aldrig varit vitne till ett öde, som tyckts honom mera tragiskt än denna unga sångerskas, hvars artistiska bana befanns af yttre omständigheter stängd, redan innan hon egenteligen kunnat beträda densamma. Och när helst han å ena sidan besinnar, huru rika anlag för dramatisk produktion måste förefinnas inom ett folk, hvars första försök åt detta håll redan framträdde med Kullervo-diktens gigantiska skaplynn, men å den andra tänker derpå, att ej ens det allra obetydligaste stycke, författadt för scenen, kan utleta några infödda, enkom för den dramatiska konsten utbildade organer, af hvilka den finske skaldens tankar och känslor skulle, fullt senterade, öfversättas genom dramatisk aktion och ledas ur den diktandes hjerta i åskådarenes — när författaren betänker allt detta, framstå lifligare än någonsin den stackars italienska sångerskans tragiska drag för hans minne. Samma tröstlösa kontrast mellan själens kraf och de yttre omständigheter, af hvilka dettas verkställighet berodde, som stängde sångens tempel för signorinan, beröfvar ju äfven den finske dramatiska skalden all möjlighet att finna det enda fullt lämpliga medium, genom hvilket gestalterna, bildade i hans fantasi, kunde öfverflyttas till deras rätta

hemvist: åskådarens. Ty hvad helst man än må säga, är dock en dramatisk litteratur, der den stödjer sig på den enda grund, hvarur hon kan uppspira till full lifskraft: den nationella, sällan af en så kosmopolitisk natur, som opera-musiken nästan alltid är och kan vara det. Äfven den tomaste och andefattigaste fransyska en-akts komedi får ett helt annat lif och lustighet, då hon halkar vingelfotad fram öfver genuint franska tiljor, än der hon i öfversättning gör sina tungrodda kullbyttor på en främmande scen. Huru mycket mera måste då ej ett dramatiskt arbete, hvars hjertrot vuxit upp ur hjertrotten af en nations eget väsende, känna behof af att blifva uttolkad på scenen genom individer, de der icke lära sig endast utantills diktens känslor och tankar, utan sentera, hvad de säga, såsom det egentligen vore deras egen tillhörighet, emedan det härflutit ur sensationer, gemensamma för såväl skalden, som skådespelaren.

Uti ifrågavarande hänseende befinner sig det finska folket i en så ömkelig ställning, att intet annat, som någonsin gjort anspråk på att räknas bland civiliserade, framtett ett motstycke dertill, sedan en dramatisk konst existerat i verlden.

Hvad verkliga skådespelare beträffar, stå vi ju ungefär på en punkt, hvarest vi stöta tillsamman med våra kusiner samojederna, mordvinerna och till och med kotterna — ifall desse ännu höra till de ofvanjordiska människornas antal. Färre framställande artister, hvilka uteslutande lefva för sin konst än vi ega väl ej ens de sistnämnde bland våra stamförvandter att uppvisa, ehuru de redan den tiden, då Castrén fick rätt på desse den finska stammens förlorade får, andades knappt i ett halft dussin individer. Det låter svårigen bestrida sig, att vi "stått tillbaka i stigande", äfven om vi, nu för tiden konstälskande finnar, vilja jemföra den utveckling, skådespelaryrket bland oss vunnit, med dettas tillstånd i de tider, då Kullervos tragiska öden först blefvo besjungna. Ty då var deklamationen, beledsagad af åtminstone något slags dramatisk aktion, det enda villkoret för diktens framträngande till allt folk; och om hon kvarlevat bland detta, hölls hon vid lif med samma medel, som gjorde henne ifrån begynnelsen bekant för

mängden. Men om det också icke är så alldeles lätt att i våra dagar producera en dramatisk dikt, hvilken i djup och styrka kunde mäta sig med den om Kullervo, skulle författaren dock tro, att svårigheten vore ännu större, ifall diktaren sökte att genom artistiskt utbildade histrioner af sitt eget folk utröna, huruvida hans skådespel egde lyckan och förtjensten att "motsvara en bildad allmänhets billiga fordringar", såsom det enligt nu öffig kurialstil i denna väg plägar heta.

Det här antydda förhållandet är verkligen så nedslående, för att icke begagna ett egentligare uttryck, som blefve nära nog liktydigt med — vanhedrande, att ingen, som älskar sitt land, skulle hafva hjerta att påpeka detsamma, ifall han deri såge ett *ohjelpligt* ondt. Att vi för vår del ej betrakta saken ifrån en så förtviflad synpunkt, bevisar redan ofvanskriften på denna afhandling. Man talar ej om en framtid, då man känner sig stå midt i ett elände, hvars enda, från Dantes helvete lånade inskrift är: *lasciate ogni speranza!*

Man kunde väl tycka, att skådespelarekonsten vore den allra svåraste bland dem alla, hvilka sätta det menskliga snillet på prof, emedan antalet af verkligen stora skådespelare i alla tidevarf varit ringare än deras tal, som i andra konster vuxit öfver det vanliga måttet. När man nämnt svensken Torsslow, italienaren Modena och fransmannen Frédéric Lemaitre, har man ej särdeles många att tillägga, för att förteckningen på de dramatiska artister *masculini generis*, hvilka äfven under dessa teaterlystna tider framstå hufvudet högre än allt folk, kan anses temmeligen komplett. Måhända kunde man likväl till någon del förklara denna brist på stora histrioner genom det afbräck, deras fack så ofta lidit, då personer, utrustade med de yppersta förmögenheter att gå långt deri, funnit lämpligare att göra sina talanger gällande i egenskap af diplomater, kardinaler, undergörare af allahanda slag, stiftare af religionssekter o. s. v. Men säkert är det i alla fall, att det för hvilken myndighet som helst på jorden blefve lika svårt att dekretera tillvaron af en oöfverträffelig framställande konstnär, ifall naturen ej på förhand redan utnämnt mannen dertill, som det vore

henne att befalla en varelse, af hvilken hon tagit lifvet, att åter stå upp ifrån de döda. Omsorgen att dana store män af ifrågavarande slag måste således öfverlemnas åt den hemlighetsfulla makt, af hvilken geniernas framträdande under solen i allmänhet beror. Ära dem, lemna dem tillfälle att tillbörligen utveckla sina gåfvor och glädja sig åt det behöriga användandet af dessa, se der allt, hvad såväl folk som furstar förmå i afseende på dem. Att något sådant artistiskt geni i en framtid kunde bland oss uppstå, är visserligen icke mera omöjligt, än att Castrén och Runeberg här sett dagens ljus. Men på slika möjligheter, hvilka oändeligen mycket lättare kunna slå felt än slå in, lönar det föga att bygga sina framtidsplaner. Skulle man uppskjuta byggandet af ett tempel, till dess man funne ädelstenar, lämpliga att begagnas till hörnastentar för detsamma, är ingenting sannolikare än att det templet aldrig komme att resa sig upp. Alla solida verk uppföras, väl ej på den lösa sand, som händelsevis kan ligga allra närmast till hands, men ändock uppå det material, hvilket de förhandenvarande förhållandena kunna erbjuda. Så omöjligt det ock vore för Finland att, äfven om det uppbjode all möjlig kraft, frambefalla en enda öfvermåttan stor aktör, så lätt görligt blefve det för vårt land att, när helst det så behagar, ställa till sin disposition några inhemska teatertrupper, jemförliga med de bättre, ja, kanske med de bästa, hvilka hedra och glädja andra länder, hvarest det praktiska sinnet utvecklat sig så långt, att man finner lämpligt vilja äfven medlen, då man vill ett ändamål. Ty *trupper* kunna öfver allt värfvas och uppöfvas, hvarest ej ett totalt deficit på folk motsätter sig enroeringen. Blott de stora *anförarne* måste man med undergifvet tålmod förbida af „Guds nåde”.

Men lika visst som det är, att ingen hvarken fysisk eller psykisk omöjlighet opponerar sig emot organiserandet af oklanderliga teatersamfund härstädes, lika säkert är det ock, att ej välmeningen af fromma önskingar eller ens bitterheten af mer eller mindre qvickt uttaladt tadel emot individer, de der ej befinnas motsvara skådespelarekonstens „billiga fordringar”, förslå till att ur dess närvarande intet skapa fram åtminstone

något, som skulle egna sig att tolka från scenen, hvad den finska anden kan förmå producera för henne. Man har t. ex. nyligen varit nödsakad åskåda den hetsjagt, en bland den inhemska publicitetens bästa organer ansett skickligt att anställa mot en stackars ung skådespelerska, hvilken i våra landsorter med välvilja och deltagande blifvit sedd, der hon uppträdt på diverse lokaler, improviserade till teatrar, ehuru de flesta ej varit stort bättre berättigade att gälla såsom konstens tempel än en röfwarekula att fungera som kröningssal. Äfven här i Helsingfors uppbjöd den unga flickan påtagligen sina yttersta krafter för att åstadkomma det bästa, hon förmådde; och hon saknade ej förmåga. Ty hon röjde en varm känsla för det poetiskt vackra: senterade således innerligt, hvad hon hade att uttala, och hon sparade ej någon möda att inlära det. Men hennes „skola” — ifall hon alls haft någon sådan — hade visserligen ej varit den bästa. Hennes deklamation, hvarmed hon likväl sjelf tycktes lika belåten, som hennes åhörare i Joensuu och Anianpelto sannolikt varit förtjuste deröfver, tillfredsställde ej fullkomligt en strängare kritiks fordringar. Gratien i rörelserna visade sig, oaktadt den *beauté du diable*, ungdomen gjöt öfver hennes väsende, icke allt för troget imiterad efter de modeller, såväl antika som moderna mästare och isynnerhet mästarrinnor i detta hänseende ööfverträffeligt uppställt — ehuruval hon dock stundom, såsom t. ex. i den ytterst fina och älskeliga gamla pjesen: „Den ondsinta hustrun” presterade allt, hvad man af henne rimligen kunde begära och nästan ännu något deröfver.

Såsom vi redan antydtt, förmådde hvarken hennes goda vilja eller vackra anlag att försona de stränges missnöje med hennes brister. Sättande sig på sin höga häst red kritiken ut emot henne med så uddhvassa pikar, att de skulle anstått hvilken bold spansk toreador som helst, ehuru den stackars artisten för ingen del var ett föremål, värdigt en sådans hetlefrade ansträngningar. Det har hittills varit endast aktören Åhman förbehållet att begagna sig af sin menskligen rätt till att ripostera äfven genom annat än maskeringar och mera dylikt på

de attacker, de sceniska artisterne rönt ifrån våra tidningars sida. Och allra minst kunde man vänta, att mamsell Jenny R. skulle våga inlåta sig i en så vådlig ringränning som den emot sin öfversittande vederdeloman. Men, ehuru väl ingen har mindre lyckan att ega förtroende af hennes tankar och känslor än författaren, förmoda vi dock, att hon, djupt sårad i de intressen, hvilka för hennes lifs sträfvanden äro de dyrbaraste, tänkte och drömde med anledning af den finska kritikens hårdhändta artigheter ungefär så här:

Monsieur le rédacteur en chef de etc.,

Ni tycker, att det är synnerligen dristigt af underskrifven att uppträda på den helsingforska teaterns tiljor; och jag har den äran att vara af precis samma mening som Ni, ehuru orsakerna, af hvilka denna vår skenbart så öfverensstämmande mening föranledes, ändock i grunden äro betydligt skiljaktiga. Det erfordras sannerligen icke så liten dristighet att trampa på dessa tiljor, från hvilka Ni skulle vilja bannlysa mig. *Vestigia terrent*, heter det i en komedi, hvars titel jag nu i hastigheten ej så noga minnes; men det kommer jag ihåg, att der fanns i kanten med blyertspenna skrifvet: gå aldrig dit! hvilket förmodligen var en trogen öfversättning af de grekiska orden. Och *vestigia terrent* susar det genom ögon, öron och alla lemmar, förnuft och alla sinnen, hvar gång jag måste taga ett steg öfver de der bräderna, som Ni så missunnar mig — ifall jag ej råkar vara så förtjust öfver min roll, att jag glömmer bort allt, som skrämmer mig och framför allt dock er, min herre! Ni må likväl ej inbilla Er, att det är Ni, som heter *vestigia*, ty det är väl ändå detta, hvilket är det förfärliga i saken och som förbjuder en att gå på den finska hufvudstadens scen. När jag säger *vestigia*, tänker jag på en historia, som jag hört af en person, till hvars sannfärdighet jag har mycket mera förtroende än till Er, ehuru det icke just betyder så särdeles mycket.

Men Ni har ändå deri rätt, att man måste vara bra dristig, då man har kurage att exponera sig för farorna af den scen, hvilken Ni tycker är så rar; att ingen af oss är värdig att beträda densamma. Så tapper Ni ock låtsar vara, skulle Ni troligen stoltsera litet mindre i edra spalter, om man flyttade ert skrifbord till det stället på den finska hufvudstadsteatern, hvilket utgör skådeplatsen för den rysligt tillärnade händelse, jag redan omnämnde. *On n'est pas fier, quand on a du colique*, hörde man en gång — såsom jag bestämdt fått veta af en, som var sjelf närvarande vid

det tillfället — guvernörskan i *** utropa. Och Ni, som tror, att Ni så väl förstår Er på allting, vet kanske, att detta fina talesätt betyder: man är ej fjär och högfärdig, då man icke har någon hals. Ty *fier* är väl fjär; *col* hals, skulle jag tro; och den, som icke sjelf kan begripa, hvad *ique* vill säga. förtjenar icke att veta det.

Men så ofta Ni ock skrikit med full hals emot oss, så begriper Ni väl ej, hvad Helsingfors teater har att skaffa med densamma. Det är likväl en ganska smal sak för mig att derom upplysa Er. Ni kommer väl ännu ihåg den snälla mamsell S—gs sylfidiska person, ehuru, hon ej hade tid att få lika mycken anledning som jag att aldrig glömma Er? Nåväl, när hon en vacker qväll satt i all sin oskuld mellan kulisserna på er afundsvärda teater, så öppnade sig plötsligen invid hennes stol mellan tiljornas murkna bräder ett svalg, tillräckligt att uppsluka den syndiga don Juan med hela tyngden af hans skuld. Kanske var stället, der mamsell S. råkade sitta, just punkten för er dråpliga teaters samvete. Då detta redan förut hade så mycket på sig, var det väl ej alls underligt, att det behöfdes så litet till, för att det skulle alldeles ruineras. Men om nu till allt det öfriga, som tyngde derpå, ännu hade kommit brottet af mamsell S—gs armar och ben och möjligen hennes hals, hur hade det då sett ut dermed? Tro likväl ej, att stället, hvarest denna eteriska varelse hade etablerat sin lilla thron, var ert teater-tabernakels enda svaga sida. I detta hänseende är det ganska mångsidigt.

Att det öfver allt kan vara nästan lika vådligt som det grymmaste slagfält, visade det ej längesedan äfven derigenom, att en tapper veteran, som hade förlorat sitt ena ben i slaget vid Borodino i Frankrike, höll på att totalt förderfva sig, då hans träben, som sedan urminnes tider ersatte detta, försjönk liksom i ett bottenlöst moras under teatertrappan, längs hvilken gubben stretade fram. Jag har ofta hört, att det var blott *ett* steg emellan Kapitolium och Tarpejiska klippan, hvarest förderfvet lurade på den nyss upphöjde. Afståndet ifrån er lysande scens upphöjelse till dess djupaste afgrund utgör väl mindre än ett halft; och faran att taga ut det falska, förrådiska halfva steget är oupphörligen för handen.

Jag råkade helt nyligen titta i en bok, skriven af en ibland edra lärde pedanter, der det bland mycket annat, som ej alls hörde till saken, berättades, att man ansett såsom en scens högsta ändamål att åstadkomma: „förfäran och medlidande“. Om någon scen i verlden komplett uppfyllt denna sin bestämmelse, så är det väl just den, med hvilken Ni sammansvurit Er för att derifrån afskräcka mig. Ni torde således fatta, hvarför jag är så ense med Er derom,

att min dristighet är stor, då hon trotsar alla de farhågor — utan att alls taga Er sjelf med i beräkning — som framkallas af de tunga fjät, man nödgas taga på en vädjobana, der äfven den allra oskyldigaste rörelse möjligen blifver anledning till ett *faux pas*, hvars följder kunna vara ingenting mindre än ett *salto mortale*.

Med hvad rättighet behagar Ni således finna, att min dristighet är så utomordentligt stor äfven i den mening, hvari Ni tager ordet, då jag nära nog vågar mitt lif för att uppträda i det murkna Panteon, hvilket Finlands hufvudstad ansett sig tillståndigt att helga åt alla den dramatiska konstens genier? Misstager jag mig ej, så hafva få brutit en hvassare lans än just Ni sjelf emot detta ruskiga tempel, Ni anser profaneradt genom mina prestationer. Hvilket anspråk uppå att upplåtas endast åt helig vördnad och betydande talanger har väl detta teatraliska ruckel, som både af Er och mången annan så i grund föraktas, att man aldrig hör talas om förstöringen af den eländigaste ria eller lada på tjugu mils afstand utan att upphöja en sorgesuck deröfver, att förstöraren ej röjt tillräckligt konstsinne vid val af föremål för sin härjning?

Ni invänder sannolikt häremot, att det ej är för bräderna kring husets väggar och på dess scen, Ni fordrar en så vördnadsfull skygghet: er respekt egnas de personer, genom hvilka bräderna deruppe först erhålla sin rätta betydelse af teater; och denna respekt för de en smula högre uppsatte på teatern berättigar Er enligt er tanke till orättvisa emot oss, som kräla på de egentliga tiljornas stoft.

Det är ingalunda vi publicister på scenen, som vilja tvista med Er, publicister vid skrifbordet, om den vördnad, hvilken bör hembäras såsom ovägerlig tribut åt idén af publiken. Ännu omedelbarare än Ni sjelfva bero ju vi af allmänheten. Och vi hafva ej ens den aflägsnaste anledning till att förutsätta en möjlighet, som kan ingifva mod och hopp åt mången ibland Eder: möjligheten, att de sträfvanden, för hvilka Ni sökt verka, skola i en framtid röna en bättre framgång, än stunden behagat skänka deråt. Ty vi alla scenens efemerer, såväl stora som små, kunna ej räkna, äfven i allra bästa fall, på någon framtid.

„Ögonblicket är vår efterverld“,

såsom skalden, något vågadt, men dock så sannt karakteriserar vår ställning i den flyende tiden. Och därför skär äfven hvarje orättvisa djupare i våra hjertan än i deras, hvilkas liqid med allmänheten uppgöres ungefär såsom skolpiltarne göra en vidlyftig uträkning på sin griffeltafla. Det ena talet efter det andra utplånas derifrån med hartassen, sedan det, öfvergånget till ett annat, ej

mera behöfver hållas i minnet; och slutligen kvarstår blott resultatet af alltsammans: hufvudsumman, hvartill alla de föregående beräkningarne i sin mån bidragit, utan att dock någon enda af dem under utvecklingens fortgång fullt motsvarat det, hvartill man omsider efter mycket letande kommit.

Förlåt, att jag här till sist råkat för Er yppa långt mer, än meningen från början var, mitt hjertas innersta tankar. Jag var då så ledsen på Er, att jag endast önskade få tillfälle att banna på Er. Men det har nu gått med mig såsom stundom förut, då jag hunnit studera mig in i en roll, som jag riktigt tycker om. När hela min själ intages och uppfylles af det vackra deri, är det för mig alldeles omöjligt att längre vara ond på någon människa mer, huru mycken anledning till förargelse jag än må hafva haft. Vid lugnare sinnesstämning är det dessutom för mig möjligt att tro, det Ni drifvits snarare af kärlek till konsten än af lust att skada mig till all den stygghet, som flutit ur er penna.

Men säg mig nu ock lika uppriktigt: är det väl det arma teaterhusets fel, att det så föga svarar såväl mot konstens som mot „en bildad publiks billiga fordringar.“ Har ej samma bildade publik också sin dryga anpart i det felet? Ni gör så stort väsende deraf, att det är på hufvudstadens teater, vi uppträdt. Men vet Ni då ej, att i hvar enda hufvudstad i hela världen, som hyser någon aktning för sig sjelf och för konsten, sådana skådeplatser som den, hvilken Ni anser stå så himmelsvidt öfver de anspråk, vi kunna hysa, anvisas på sin höjd åt lindansare, rariteter bland edra bröder lapparne, jätten Raava och andra dylika notabiliteter, som angå Er ännu närmare? Hvilka stora fordringar har väl en allmänhet rätt att göra på andra, då hon nedsänkt fordringarne på sig sjelf till en så otroligt blygsam grad? Hon vill bli uppvärmd genom den själens eld, som radierar från scenen, men låter oss arma offer för konsten uppträda derpå i de elegantaste kostymer, vi kunna åstadkomma, halft förstelnade af en köld, som nästan skulle förmå sjelfva qvicksilfret att frysa och som åtminstone den mindre finkänsliga delen af den värda allmänheten trotsar endast under hägnen af vargskinsfrackar och andra dermed öfverensstämmande kaloriferer.

Ni har slösat många „glåpord“ för att låta mig förstå, huru bristfällig deklamationen och mycket annat, som hör till utöfningen af min konst, befinnes vara hos min person, som ej har den lyckan att behaga Er. Låtom oss nu antaga det, som jag kanske ej vore skyldig att tro endast på edra omotiverade ord: att Ni häruti har rätt, åtminstone till någon del. Tänk Er vidare såsom en möjlighet, att jag vore hvarken så förhärdadt inbilsk eller så likgiltig för min utbildning i den konst, hvaråt jag egnat hela mitt

lif, som Ni tyckes förutsätta; utan att jag tvärtom brinner af längtan att rätta, hvad som hos mig brister i sann artistisk uppfattning af konstens fordringar och i sättet att tillfredsställa dessa. Ni är väl ej tillräckligt hård till att fordra, att man redan vid 19 års ålder skall öfverlemna sig åt den hjälplösa förtviflan, som ser ingen skymt af dager mera genom natten af de töcken, hvilka kringhvärfva oss. Ung sjelf, vet Ni ju lika väl som någon annan, att hoppet om framgång och framåtskridande hos ungdomen är varmt som sjelfva lifvet. Men säg mig då, i Herrans namn, hvart jag skall vända mig i detta land, hvaröfver ni är så stolt, för att inhemta det, jag bör och vill lära. Hvar finnas här de inrättningar, i och genom hvilka man sörjt för utbildningen af sceniska talanger? Borde det ej förekomma förödmjukande både för Er och alla andra, som hysa något intresse för teaterns sak, såsom hvars målsman Ni uppträder, då Ni till svar på denna min fråga nödgas peka på ett tomrum, liknande det under luftpumpen? Och denna förödmjukelse, så ledsam den ock må kännas för Er, borde medverka till tvänne goda ting, gagneliga för humaniteten och den sceniska konsten: 1:o till insigt deraf, att man i ett land, som ännu tills dato ej gjort det allra ringaste till att åstadkomma en inhemsk teater, kunde vara något sparsammare med det der högfärdiga fnysandet och de båla minerna, Ni känner — när en hufvudstad, som ej sjelf har att uppvisa en enda artist, hvilken uteslutande egnat sig hvarken åt den teatraliska konsten eller någon annan, stundom i brist på bättre, får lof att hålla till godo med hvilka som helst bland de sceniska öfverloppsartiklar, ett främmande land täckes tillsvidare afstå till förbrukning i besagde hufvudstad — liksom man ifrån en något så när väl försedd teatergarderob lånar ut de lättast umbärliga bland der förvarade halfftöfslitna kostymer åt arma stackare, hvilka, ej ens i besittning af sådana, måste pligtskyldigast infinna sig på en maskerad, tillstånd hos någon förnäm gynnare; 2:o kunde hufvudstaden finna nödvändigheten deraf att icke evinnerligen spela det, der så förträffeligen aklimatiserade, tragikomiska spektaklet: „Fattigdomen och den ädla stoltheten“; utan småningom öfvergå till vidtagandet af någon anstalt, hvarigenom dess ömkeliga beroende af de utländska artistiska subsidierna skulle, om också icke helt och hållet upphöra, likväl förmildras och göras mindre tryckande och förödmjukande. I sitt slag vore en sådan handling af patriotisk lyftning och verklig kärlek till konsten nästan lika inflytelserik och betydande inom sin sfer, som brytningen med det förnedrande utländska subsidiisystemet — hvilken verkställdes af den unge svenske konung, Sverige har att tacka, utom för så mycket annat,

äfven för grundläggningen af sitt inhemska teaterväsende i större stil — på sin tid var det för samhället. — — — — —

Så långt tror sig författaren hafva temmeligen troget lyssnat till den förfördelade unga skådespelerskans tankegång, ehuru han ej fortfarande gitter attrapera hennes uttryckssätt, om hvars möjliga egenheter han dessutom aldrig haft lyckan förvissa sig utanför scenen. Resumerandet af de betraktelser angående teaterns ställning i detta land, hvartill hon sannolikt kände sig uppfordrad genom den erfarenhet, hon sjelf varit tvungen att inhemta, erbjöd oss flera fördelar, dem våra egna åsikter i ämnet tycktes sakna. Anseende sig förorättad, kände hon sig för ingen del förhindrad att, åtminstone i sina tankar, inlåta sig i hvass polemik emot en publicist, med hvilken författaren icke gerna skulle råka i strid — väl egentligen ej af farhåga för det pigga, raska sätt, hvarmed han vanligen afspisar sina motståndare; ty för vida vägnar större farligheter hafva vi nödgats här i verlden ofta utsätta oss, då endast valet mellan feg tystnad eller dristigt uttalande af vår öfvertygelse var oss lemnadt — utan därför, att vi i grunden så varmt som någon sympatisera för de intressen, han med ädelt mod förfäktar, då det roar honom att taga sakerna på deras allvarliga sida. Mamsell Jenny R. hade dessutom i sin egenskap af den lidande oskulden det företrädet framför författaren, att hon kunde lätta sitt hjerta med en viss liflighet och värma, hvilka föga anstode oss andra, som i det nuvarande teaterväsendets oerhörda uselhet härstädes äro nästan skyldige att se den enda form, hvori det kan förete sig; eller åtminstone redan hunnit göra oss så förtroliga med denna misère, att en mera högljudd klagan deröfver lätt skulle anses röja ett klanderbegär och en disposition för missnöje, hvilka ej kunna stärfas ens af respekten för det allra förträffligaste och det mest oantastliga. En utländing besitter för öfrigt genom sjelfva sin extraperiferiska position det privilegium att anse de tadlande anmärkningar, till hvilka hans betraktelser föranleda honom, såsom uttryck af en skarpsinnighet, som hos de inhemske hunnit nötas bort under den dagliga kontakten med det öfverklagade föremålet; och slutligen imponerar en

främlings äfven blott sannolika ord i saker, hvilka höra till smakens och konstens område, vida mer på en bildad publiks omdöme och öfvertygelse än en landsmans okullstöttligaste argumenter i dylika fall.

Vi finna oss således icke så litet stärkte genom det handtag, vår opåräknade bundsförvandt behagat gifva oss, då hon förfäktat åsikter, i hvilka vi till en del igenkänna våra egna. Att hon, som vet med sig sjelf, huru mycket ännu återstår för henne att lära, äfven inser så väl som någon nödvändigheten af inrättningar, i hvilka sceniska talanger kunde vinna sin utbildning, förundrar oss alldeles icke. Deremot kunna vi icke neka vår beundran åt hennes fördomsfrihet, hvilken tillåter henne tillbörligen uppskatta Finlands skyldighet emot sig sjelft att emancipera sig ifrån det parasitlif, dess teatraliska benrangel hittills fört. Hon har, tyckes det oss, genom denna sin observation, såsom man plägar säga, träffat hufvudet på spiken — icke för att fastnagla den likkista, hvori Finlands sceniska lif hittills legat skendödt, utan i uppsåt att deråt bereda en möjlighet till uppståndelse ifrån de döda. Man har hittills föga eller egentligen alls icke behjertat den nu antydda omständigheten; och likväl är hon af den vigt, att man omöjligen kan skilja tanken på teaterns framtid i Finland från tanken på nödvändigheten att bygga denna framtid, fristående och oberoende, på inhemsk, på finsk grund. Att evinnerligen äfven framdeles, såsom hittills varit fallet, låta de finska teatrarne inre existens bero endast af utländska tillfälligheter, vore ej stort mindre betänkligt än att placera teaterhusen, ämnade för Helsingfors och Åbo, i Furusunds skärgård eller Stockholms djurgård. Så sannolikt som det i sistnämnda fall vore, att ytterst få bland de finska städernas invånare skulle blifva rätt hemmastadde i de tempelgårdar för konsten, de likväl borde anse såsom sin tillhörighet, så visst är det ock, att, så länge de hittills varande sceniska förhållandena få ohejdadt hafva sin fortgång, icke många af de skådespelare, hvilka för kortare eller längre tid låna sina talanger åt hvad vi behaga anse såsom vår inhemska scen, komma att betrakta Finland stort annorlunda än som ett Austra-

lien, det vill säga en förvisningsort, dit de emigrera för att i bästa möjliga fall skrapa tillsammans medel, hvarigenom deras bergning vore tryggad, när de onda dagarna stunda, då deras egentliga publik menar: „*de behaga mig icke mer*”; men vanligtvis blott i afsigt och hopp att för ögonblicket upphjelpa delabrerade affärer efter missväxtår uti hemlandet och att släpa sig fram öfver det knaggliga stadium, landtmannen plägar be-teckna med benämningen Olsmessokroken.

Hvad kärlek för vår inhemska konst, vi under sådana omständigheter hafva rätt att vänta eller ens begära, inses lätt af hvar och en, som nöjer sig med att vänta och begära blott det rimliga, det möjliga: ej fordras af den legde herden, att han skall hysa samma ömhet för och egna samma vård åt det, han tillfälligtvis fått i sina händer, som den rätte herden, hvilken med lif och själ står och faller för det honom anförtrödda. Också hafva de hjälptrupper, våra teatrar hittills erhållit från främmande land, gått nästan lika spårlöst öfver deras tiljor, som alla andra utländska härskaror tåga genom ett land, för svagt att med egen makt försvara sina intressen och således nödsakadt att i detta ändamål besolda främlingar. Sådana hjälpsändningar, af hvad slag de vara må, anse sig alltid berättigade till större erkänsla än de inhemska, som veta, att de ej gjort annat än sin skyldighet, äfven då de uppbjudit sina yttersta krafter till sitt lands bästa.

Emedan främlingen känner sig fri från alla förbindelser till det främmande landet, dit helt andra intressen än de allra högsta kastat eller lockat honom, emottager han bifallet och solden såsom en honom tillkommande tribut, hvaremot man har rätt att fordra af landsens egna barn, att de skola anse medvetandet af en uppfylld oeftergiflig pligt såsom sin egentliga belöning, men allt annat, som dertill blifver lagdt, såsom en gärd af fäderneslandets välvilliga erkännande af sina söners goda vilja samt en uppmuntran för desse att genom osparad möda än ytterligare visa sig värdiga lyckan att hafva undfått en så älskelig och älskande strand vid lifvets haf. Med ett ord: ett inhemskt skådespelaresällskap, hvars ståndpunkt i samhället höjt

sig om än aldrig så litet öfver äfventyrarens, fattar sin förbindelse till fäderneslandet såsom den allra högsta och heligaste; hvaremot dess egna privatintressen komma först dernäst i beräkning och få sig anvisade blott en sekundär betydelse. Och på andra sidan gläder sig landet med i detta fall lofvärd egoism, liksom åt en egen vinning, åt hvarje framgång, rönt af representanterne för dess konstsinne och framställningsförmåga. Om en sådan ömsesidig solidarisk ansvarighet kan rimligtvis aldrig blifva fråga, der den dramatiska konstens talan föres af idel främmande tolkar. Beundran och aktning skola visserligen ingenstädes förvägras äfven den utländska talangen, der den förstår att göra sig gällande i främmande land. Till och med den lifligaste, mest stormande entusiasm skall denna stundom kunna väcka. Men entusiasmen har dock i slika fall en lika snabb öfvergång som uppkomst. Knappt har publiken hunnit glömma svedan, åstadkommen af de häftiga hnadklappningarne, innan äfven det lifliga intrycket, som framkallat bifallsyttringarna, försvagas — i vanliga fall. Ty blott de få verkligt store sceniske artisterne hafva fått på sin afundsvärda lott hemligheten att, hvar helst de än må uppträda, i sina högtidsstunder begrafva den sensation, de uppväcka, så djupt i åskådarens själ, att hon själf, och ej blott ett svagt, dunkelt minne deraf fortlefver, så länge sensationen af dess eget lif klappar i hans hjerta än. Hvem kan ej i hvilket ögonblick som helst återkalla för sin själsblick Modena och Torsslow såsom Ludvig XI, Frédéric Lemaitre såsom "*le Chiffonnier*", Ristori såsom Maria Stuart, Rachel såsom Phèdre, Crelinger såsom Antigone? Men deraf, att branden af en stad eller en vulkans utbrott göra på en ett odödligt intryck, följer ännu icke, att man aldrig skall glömma de mer eller mindre präktiga fyrverkerier, dem man med en viss förtjusning sett illustrera aftonhimlarne öfver de främmande städer, genom hvilka man händelsevis strukit. Hågkomsten af någon viss brasa i hemmets hård kan, i all sin anspråklöshet, fasthålla sig trognare i våra sinnen än alla de der vida förnämligare och mera sprakande främmande lusteldarne. Och sammalunda kan det ock hända, att ett inhemskt stycke, framställt

af inhemska förmågor — ehuru ingendera äro af öfvervägande betydighet — qvarlemnar ett både vänligare och trognare minne än en mycket grannare pjäs, spelad af mer rutinerade krafter, då hvarken det spelade eller de spelande hafva för sin tillfälliga publik något *pretium affectionis*.

Lika naturligt är det ock, att de utländske ströfkåerna som nomadisera öfver främmande teatrar, betala den publiks, af hviken de för tillfället blifvit adopterade, brist på uthålligare ömma känslor med samma mynt. Vi neka icke, att enskilda förbindelser af vänskap och tillgifvenhet kunna ej blott uppstå, utan ock fortfara mellan de framställande konstnärerna på scenen och de producerande artisterne i tidningsspalterna, ifall de senare visat sig mot de förra frikostigare än sanningen på beröm och njuggare än rättvisan på tadel. Likaså låter det ganska väl tänka sig, att större eller mindre gästvänliga tillställningar af publikens särskilda fragmenter förmå mellan desse och skådespelarene fläta ett ömsesidigt vänskapsband, som räcker ännu längre än afståndet mellan tvänne representations-qvällar; — att förtiga liaisons af innerligare karakter, som kunna uppstå mellan den sceniska konstens ljufvaste inkarnationer och publikaner med kapacitet att tillbörligen sentera dessas meriter. Men allt det der är dock något helt annat än den oupplösliga förbindelsen mellan ett helt samhälle och de verkliga målsmännen för dettas hela sceniska lif.

Också visar erfarenheten, att ingen enda af de teatertrupper, hvilka hospiterat i vårt land, utan afsigt att något så när härstädes aklimatisera sig, röjt hvarken böjelse eller förmåga att i sig upptaga och assimilera inhemska elementer. Man torde knappt kunna erinra sig, att någon skådespelare af finsk extraktion funnits värdig eller känt sig kallad att förstärka de skarors leder, hvilka tid efter annan gjort sina ströftåg öfver våra teatrar, utan att på dessa söka någon varaktigare stad. Blott dessa menlösa, stilla i landena, som ej ansett sig för goda att fortfarande trifvas i våra bygder, och till hvilka hufvudstaden på senaste tid intagit en så fränstötande förnäm ställning, hafva åtminstone då och då utöfvat någon attraherande kraft på fin-

ska sinnen, de der af sin böjelse blifvit väderdrifna till lands-
orternas kringirrande teaterplankor. Ingenting kan vara natur-
ligare än detta förhållande. En långvarigare vistelse i hvilket
land som helst alstrar nästan alltid sympatier för detta äfven
hos den icke infödde, af hvilka han känner sig föga vidrörd,
då han endast flyktigt genomströfvat främmande nejder, isyn-
nerhet om han hamnat till dem hufvudsakligast föranledd af eko-
nomiska beräkningar. Men äfven om man skulle förutsätta, att
ledaren af en i landet kringvandrande teatertrupp vore full-
komligt otillgänglig för slika sympatiska rörelser, skulle han
alldeles icke finna det betänkligt att rekrytera sin skara med
inhemska krafter, böjda att ansluta sig till denna. Han kan
ju taga för afgjort, att den vunna förstärkningen i intet
hänseende skall göra honom afbräck, åtminstone så länge han
uppehåller sig i ett land, som ej rimligtvis bör chokeras af den
anvärfvades språkaccent, emedan samma brytning utmärker hela
det land, hvarifrån han utgått; och *ceteris paribus*, har man
till och med rätt att nu för tiden supponera från allmänhetens
sida ett större undseende med och välvilja för den inhemska
nybegynnarens brister, än fallet vore med en utländsk klåpare,
hvilken anser det vara rådligare att här producera de förbor-
gade talanger, dem man i hans eget land ej vill tilltro honom
utan alla bevis derpå.

En teaterdirektör deremot, hvilken betraktar Finland blott
ur den australiska synpunkt, vi ofvanför antydde, och som verk-
ställer sina konstresor hit, ungefär såsom sawojarden sin vatten-
släpning i främmande land, det vill säga med ett öga städse
vändt åt det håll, dädan han kommen är, skulle anse sig brista
mot en klok och omtänksam fältherres pligter, ifall han be-
lastade sig med någon scenisk tross, oanvändbar för honom un-
der och efter det snart förestående återtåget. Och hvad gagn
kunde han väl vänta sig af en på finsk-svenska brytande skåde-
spelare, som icke vore alls bättre än mängden af de artistiska
surrogater, med hvilka Finland måste låta sig nöja under sin
inhemska scens eländiga barketid?

Och nära nog lika sterila, som de utländska legotrupporna visat sig i afsende å utvecklingen af skådespelareyrket i detta land, hafva de äfven varit i sitt förhållande till den inhemska dramatiska produktionen härstädes. Också denna ofruktsamhet härrör ungefär af samma orsaker, dem vi redan antydtt såsom anledning till den först påpekade. Ju mer ett stycke, ämnadt för teatern, vore inpregneradt med nationella färgskiftningar, och ju högre anspråk det kunde göra på ett inhemskt, ett lokalt intresse, desto mera aflägsnadt skulle det ock framstå för de främmande skådespelarenes åskådnings- och uppfattningssätt. Och då detta gäller ej blott om dessa sjelfva utan också om den publik, till hvilken de företrädesvis anse sig hafva förbindelser, vore det nästan mera, än som af en teatralisk australiefarare kunde begäras, ifall han utsatte sig, utom i högsta nödfall, för de kostnader och den tidspillan, uppförandet af ett här författadt stycke skulle förorsaka honom, derest han ej kunde påräkna att medels detsamma insamla några sportlar äfven i de andra ladorna, dit han tager sin tillflykt, då han lyckligen sluppit ifrån de finska, i hvilka han provisoriskt inbergat sina skördar. Och nästan ännu mindre låter det tänka sig, att han skulle föranleda härstädes utvecklingen af en literatur, hvilken, ehuru den icke har den allra högsta betydelse, likväl vore af synnerlig vikt på det stadium, hvari vår nybegynnande literära produktion för det närvarande sig befinner. Vi syfta härmed på öfversättningar samvetsgrant och skickligt utförda från sådana främmande originaler, hvilka skulle pröfvas företrädesvis lämpliga att tala till den finska allmänheten ifrån dess scen.

Vi hafva här framhunnit till en punkt af vår afhandling, vid hvars vikt vi utbedja oss att få fästa våra läsares synnerligaste uppmärksamhet.

Den allra största olägenhet, som härflyter deraf, att ett folk ej beredt sig egna, inhemska organer för det språk, det vill och bör höra från scenen, ligger onekligen deri, att dess

själ och sinnen utsättas för en lifegenskap, som stundom med godtyckligaste sjelfsväld påtrugas dem från de legda teatertruppernas sida. Dessa i fredens värf stadda legotrupper kunna sålunda i moraliskt och estetiskt hänseende verka nästan lika förderfligt på det folk, till hvars bistånd de blifvit inkallade, som stridbara *condottieris* ofta sågos göra det i politiskt — der man öfverlemnadt sig på nåd och onåd i deras tygellösa händer. Vi hafva redan påpekat den ringa sannolikheten deraf, att de genuinaste uttrycken af den allvarsfulla finska anden skulle tillbörligen senteras af en helt annan andes barn: de införskrifne sceniske uttolkarne deraf. Men denna olägenhet, ehuru i och för sig sjelf ganska kännbar, reduceras dock till en obetydlighet, jemförd med ett annat ondt härflytande ur samma källa. Födde, uppfödde, utbildade under och i förhållanden, fullkomligt olika våra egna, måste de utländske skådespelarne kolonisera på våra teatrar både sitt, för oss främmande åskådningssätt och alla uttrycken för detsamma. Den, som gjort sig någon föreställning om det omätliga inflytande, produktionerna på scenen utöfva på den allmänhet, hvars alla själskrafter kunna beherrskas från denna, inser ock hela vådan af att handlöst öfverlemnadt sitt folks allra dyrbaraste intressen i den förste bästes eller sämstes händer, hvilken behagar gripa i spiran öfver desamma. Och vådligare, betänkligare än kanske för något annat folk är det i denna stund för det finska att låta nedtrycka sig till ett experimentalfält, hvarpå hvilken, scenisk profryttare som helst har rätt att försöka användbarheten af sina heterogena konster.

Vi anse oss skyldige att närmare utveckla detta, ej blott för ögonblicket, men för den dramatiska konstens hela framtid i vårt land oändligt viktiga ämne.

Ännu i dag, liksom förhållandet med få afbrott redan varit det i nära tvåhundra år, dominerar hufvudsakligast den fransyska teatern verldens alla öfriga. Detta fortfarande andliga öfvervälde må gälla, om man så behagar, såsom bevis på den franska nationens intelligentas öfverlägsenhet i jemförelse med de andras mattare produktionskraft; men svårigen torde

det kunna nekas, att denna den fransyska scenens autokratiska eller kanske rättare sagdt aristokratiska ställning är nu mera vida mindre välgörande och helsosam, än samma fenomen var det i forna dagar. Så länge Corneilles, Racines, Molières o. s. v. högstämda och allvarliga andar — ty äfven den sistnämndes var sådan, ja, måhända mer än sjelfva de store tragiske poeternes — beherrskade scenens hela värld, utöfvade de blott den starkares naturliga öfvermakt på en ödmjukt hyllande svagare omgifning. Shakespeare var ännu icke förstådd, Calderon icke känd bortom sina hemnejders landamären. Än mer ursäktad var verlden, om hon ej förstod att tillbörligen uppskatta och sentera Schillers omätliga värde, ty detta existerade lika litet som han sjelf. De franska dramatiska heroerne innehade således ett herrskarevälde, som ingen förmådde göra dem stridigt; och hur helst man än må i senare tid bedöma deras poetiska betydelse, torde väl ingen våga påstå, att de degraderade genom sitt inflytande sina underlydandes menniskovärde.

Kan det samma sägas om den moderna franska scenens herravälde öfver sin samtid? Vi betvifla detta högeligen, och ganska många med oss.

Och likväl erkänner och beundra vi så högt som någon den mäktiga lifskraft, som strömmar genom den aldrig försinade åder, hvarur den franska produktionen flyter öfver sin egen närmast liggande scen och derifrån öfver hela den civiliserade jordens alla. Men denna insigt förhindrar oss ej att finna, det samma öfversvämmning ofta nog, isynnerhet under fortgången af sin utbredning, är och verkar såsom en verklig *syndaflod*, i hvarje mening, som i ordet kan inläggas. Närmare dess källor, inom Frankrike i allmänhet och framför allt i Paris, kämpar ännu det goda inflytande, som af detta flöde förspörjes, med det onda, hvilket äfvenledes emanerar derur. Det bättre, om det ock ej förmår helt ock hållet öfverväldiga det sämre, reagerar likväl kraftfullt deremot. Hvad en bland de tvänne dussin parisiska teatrarne gör illa, kan en annan något så när göra godt igen. Ty alla dramatiska genrer, ifrån de allra högsta och ädlaste till de lägsta och infamaste, ega *der* att uppvisa behöriga representanter.

Blott en enda af Palais Royals gallerier sträcker sig der såsom skiljomur mellan Théâtre Français, hvarest allt det förträffligaste, den franska produktionsförmågan i alla tider åstadkommit, funnit sin tillflyktsort, och Théâtre Montpensier*), som öppnat sig till asyl för det frivolaste och mest burleska, som någonsin raglat ur en hvimmelkantig människohjerna. På Odéons tiljor mötas stundom extremerna af det sublimaste i dramatisk väg och det burschikosaste, inom en ännu trängre terräng. Men samma tiljor hafva ock i senare tid varit skådeplatsen för den ädla protest, Frankrikes Runeberg, Ponsard och hans vänner, genom sina antikt enkla, men likväl djupt poetiska skaldeverk ingifvit emot den dramatiska konstens degradation eller dess vilda excesser.

Af denna kraftfulla och storartade reaktion, till förmån för den profanerade konstens helgd, har åtminstone omedelbart föga annat än ett doft sorl ännu blifvit spordt i Norden; men desto större kännning har man här haft af den fransyska scenens extravaganser i alla dessas brokiga skiftningar — såsom af alla de verkningar, en hafvets djup upprörande storm åstadkommer, endast dånet och den mångfärgade fradgan hinner till sanden af en aflägsen strand. Dock äfven spillrorna af det, som brutits sönder, få ej förglömmas; också de fordra en plats derpå, hvilken ingen kan dem förneka.

Om något land varit hotadt med en öfversvämning af allt det lättfärdigaste, grofkornigaste, vidunderligaste, som gjort oväsande på de franska teatrarne, så är det väl vårt. Såsom urladdare af den öfver Europas sceniska horisont predominerande dramatiken hafva ju oftast ibland oss uppträdt lätta trupper, hvilkas bestämmelse nästan varit att intaga en oppositionell ställning till all högre konst. Gustaf III:s skapelse, Stockholms förnämsta teater, fortfar allt ännu att trogen sin ursprungliga syftning förfäktat den sceniska konstens högsta intressen; och understödd af staten har den hittills förstått att åtminstone till någon del

*) Så hette denna teater ända till den splitternyaste republikens tider. Då ändrades dess namn med ett par bokstäfver, för att den ej skulle påminna om det — för ögonblicket — för alltid förgångna.
(För:s anm. år 1853.)

hålla sig oberoende af de bland dagens nycker, som äro allra fiendtligast mot ett verkligt konstsinnas oafvisliga anspråk. Anorlunda är deremot förhållandet med de teatrar, hvilka bero uteslutande af mängdens tycken, och som ej ega någon annan frihet i val än att smickra och kittla dessa samt med all tillbörlig devotion slafva under dem. Det låter otroligt, men påstås likväl vara sannt att sjelfve Torsslow, öfver hvars besittning hvarje annan publik i hela Europa sannolikt skulle vara lika stolt som förtjust, nödgas förslösa sin oerhörda talang på toma väggar, när hans poetiska sinne förledt honom att för synda sig emot klokhetens beräkningar derigenom, att han uppträder i ett stycke, som blott har den sekundära förtjensten att vara sannt poetiskt. Ty det skall vara kommet derhän, att helt andra meriter än arbetets eget inre värde afgöra dess lycka eller fall på scenen. Och om så är, har sannerligen den sceniska konsten skridit nog långt mot branten af sin rapida undergång.

Det är ur repertoarer, hopfösta under påtryckningen af så nedslående förhållanden, den finska allmänheten hufvudsakligast haft att förvänta sin sceniska näring. Att en damm blifvit satt för inbrottet af åtminstone det mest förderfbringande onda, därför står hela landet i en stor oförgätlig skuld hos sina publicisters eniga, hedervärda, sällan tröttnande protestationer. Ett ringare mått af erfarenhet eger ofta en stor dristighet i förmenanden till ersättning för sina brister. Intetdera har trutit i våra tidningar, hvadan det någon gång kunnat hända, att de i sina teaterkritiker en smula famlat i mörkret och fällt omdömen, hvilka påminna om den blindes sakkännedom angående färgerna.

Men den icke bortkonstlade naturliga takten för det passande jemte det varma intresset för fäderneslandets välfärd hafva dock ledt våra tidningsförfattare till samvetsgrann och allvarlig strid emot de flesta på våra teaterbastioner framdragna pjäser, hvilka hotat att skjuta fiendtliga grundskott emot sedligheten och känslan för det sköna. Ja, de hafva gått så långt i konsekvensen af sina protester, att de högeligen ogillat den förderfliga

riktningen af de främmande styckena ännu då, när de funnit sig föranlåtna att sjelfva äfven praktiskt ådagalägga, huru berättigad deras fiendtlighet emot det vederstyggliga i konstens missbruk var -- genom att producera på vår scen så otäcka pjäser som: „Efter femtio år”.

Alla dessa invändningar från Finlands moraliska och poetiska samvetes sida hafva dock, så välgörande de än varit, föga kunnat verka annorlunda än tillbakavisande och således blott negativt. För vårt lands artistiska bästa är dock på långt när icke tillräckligt derigenom sörjdt, att man förhindrar det lumpnaste och sämsta att taga öfverhanden på våra teatrar. Härtill erfordras positiva tillgöranden; och dessa låta ännu vänta på sig. Man klagar öfver allt i Europa deröfver, att publikens sinne för de högsta uttrycken af den dramatiska produktionsförmågan märkeligen aftagit under senaste decenniet. Vi kunna ej här inlåta oss i en undersökning af de omöjliga orsakerna till denna spärrning af mensklighetens själ emot intrycken af den dramatiska poesins härligaste skapelser. Men förhållandet är faktiskt och således obestriddligt; och likaså är det konstateradt, att, utom det *jula*, den sköna operan förnämligast gjort eröfringar på det gebit, som ännu i början af innevarande sekel mångenstädes uppläts åt den högre dramatikers ädlaste alster. Med glädje och stolthet uttalar jag dock den tro, att vårt land ännu hör till de allt färre blifvande undantagen från regelns allmänlighet. Man hör här stundom yttranden af bitter sorg eller lika bitter harm derom, att Finland i många hänseenden skulle stå åtminstone ett halft århundrade efter tidens gång i den öfriga civiliserade verlden. Författaren tillvällar sig icke rättigheten att döma öfver befogenheten af denna klagan eller anklagelse. Men hvad han menar sig förstå, är det, att förebråelsen, riktad mot det finska folkets qvarstående på seklets första stadium, medan de andra, som följt med sin tid, redan hunnit öfver dess midt, förmildras till en berömmelse, då hon tillämpas på nationens ställning till allt det yppersta, världslitteraturen frambragt inom dramatikers område. Det gifves ingen produkt af högsta poetiska betydelse åt detta håll, för hvars

skönhet vår allmänhet ej skulle öppna sin själ åtminstone lika gerna, minst sagdt, som för intrycken af den moderna fransyska dramatikers diaboliskt snillrika missfoster. Ty ännu i detta ögonblick står hon, oaktadt alla frestelser till afvikelse, och ehuru så sällan en maning utgått till henne från scenen att höja sin själ till det högsta, som den dramatiska poesin har att erbjuda henne, på den herkuliska skiljovägen. Men ännu någon uppmuntran till och någon ytterligare ledning på den breda vägen, som förer från all verklig poesi — och hon har för långlig tid, kanske för alltid tagit ut steget åt det håll, från hvilket Sofokles', Racines, Calderons och Schillers ädla andar vända sig bort med sorg och afsky, men der i det stället den nyaste fransyska dramatikers argaste vidunderligheter, grinande sataniskt intagande, utbreda sina polyparmar till välkomsthelsning.

Såsom till en räddande engel, hade man från våra teatrar bordt sträcka händerna åtminstone till Schillers lätt tillgängliga genius. Biltog under senaste tider äfven på hans eget fäderneslands scener, hvilkas högsta förtjusning samma genius ännu ej längesedan var, skulle han här senteras lika innerligt ännu som fordom på otaliga ställen, och bättre än på de flesta nu. Men det gifves likväl en annan dramatisk skald, hvars skapelser torde, enligt hvad vi förmoda, tala ännu kraftigare och varmare till finska sinnen än sjelfva Schillers. Det är Calderon, i hvilkens dikter orientens glödande fantasi smultit tillsammans med allt, hvad kristligt innerligast och ridderligt härligast förefunnits på den Pyreneiska halfön, uppå hvars berg österlandet och vesterlandet, södern och norden stämt möte i menniskornas själar, liksom i naturens barm. En ledare af vårt teaterväsende, den der förmådde framkalla på vår scen ett tiotal af denne oändligt produktive diktares stycken, valda med poetisk urskilning och skickligt öfversatta eller snarare med lätt konstnärlig hand lämpade för tidens kraf, skulle onekligen hafva gjort sig bättre förtjent af den finska publiken än de, som visat god lust att traktera honom med hela det unkna förråd, de insamlat för att med lämplig kost afspisa en menighet, hvilken nästan upptog det såsom en förolämpning, ifall man tilltrorde henne smak

för sådan dramatisk snömos, som Calderon, Shakespeare och Schiller endast hafva att bjuda på, och hvilken gör anspråk på *aliquid durius*.

Dock, när vi tala om *en ledare af vårt teaterväsende*, veta vi ej ens sjelfva, hvart vi skola vända våra blickar för att upptäcka skymten af denne Fenix, eller rättare sagdt, hvad som egentligen borde förstås med en sådan mytisk figur. I spetsen för teater-ärenderna härstädes stå visserligen trenne direktörer, emot hvilka man beginge den högsta orättvisa, ifall man vågade påstå, att de en enda gång gjort något misstag vid val af stycken, lämpliga att uppföras på den scen, som närmast är anförtrodd åt deras vård. Men huruvida detsamma kunde om dessa sägas, ifall de verkligen skulle hafva en enda gång uppfyllt sin skyldighet att bevaka den dem ombetrodda teaterns estetiska intressen, är en fråga, som i brist på fakta ej så lätt låter besvara sig. Under stora ställningar och förhållanden måste naturligtvis de små pligterna gifva vika för de viktigares tillbörliga skötande. Och då det onekligen är af högsta vikt, att hufvudstadens vördade publik icke fastnar liksom i en råttfälla, ifall det ruskiga tabernaklet skulle ramla öfverända eller brännas å bålet, liksom förhärdade kättare, om den "usla kojan" en vacker eller ful qväll finge det ledsamma infallet att härma Movitz' peruk, hvars brand så tragiskt besjungen i Fredmans epistlar, vore det högeligen obilligt, om någon skulle misstycka, att besagde teaterdirektorium förslösar all sin förmåga och sina talanger på uttänkandet af medel att dag från dag fördröja det hotande olycksfallet — omöjligt ändå att i längden förekomma, oaktadt direktörernes herkuliska ansträngningar och storverk i plåstervägen. Endast af en sådan teaterstyrelse, på hvars samvete omtanken om räddningen af ett halft tusental människolif ej skulle stundeligen trycka, kunde man utan allt för stor närhängenhet fordra, att hon egnade åtminstone några lediga stunder åt scenens artistiska och moraliska anspråk. Men för vår alldeles exceptionella, hvars storartade valspråk endast är: *caveat consul, ne quid detrimenti capiat respublica!* reduceras betydelsen af nyssnämnda mindre materiella anspråk ungefär till

samma valör, som ett stycke af Calderon eller en strof af Torqvato Tasso kunde hafva för en ärlig lotsällderman, som under ackompagnemanget af det brusande hafvets fulla orkester svänger sin rorpinne djerft, likt styresmannen för tonernas osynliga här, och endast har tanke, blick och öra för skeppsvraket, genom hvars räddning, med tillbehör af nödstälda menniskolif, han går att förtjena sin medalj. Ingen är väl så berättigad som den hedersmannen att gifva på båten — t. ex. *den*, hvori gondoliern svärmar på Venedigs fantastiska laguner — alla drömmar om Tassos tjugande poesi, om sången och konstens öfriga idéella, således högst obefogade pretentioner. Och, såsom redan blifvit antydt, lika litet kan någon begära af en teaterdirektion, hvars befattning är snarare af antiqvarisk natur än artistisk, och som uttömt alla sina krafter uppå filiala ömhetsbetygelser för hufvudstadens nuvarande vördnadsbjudande konsttempel, hvori hon dessutom ser ett dylikt för sin egen ära, lika oförgänglig som detta tempel sjelft och den tacksamhet, samhällets medlemmar egna henne: *ob cives servatos*; ingen kan vara nog obillig, mena vi, att af en så beskaffad direktion begära, att hon skall utsträcka sitt upplysta nit till öfverloppsgerningar, sådana som omsorgen om en teaters artistiska lif ändå i det hela bör anses vara. *Minima non curat praetor*. Det är ju klart.)*

Ehuru således när det gäller vårt teaterväsende, ingen sansad och praktiskt bildad menniska kan förneka, att kläderna äro mer än kroppen samt kroppen mer än själen, bör det likväl ej bestridas, att äfven det sistnämnda öfverloppstinget tariffar någon omvårdnad. Men för dess kraf är ju också nogsamt sörjdt derigenom, att ehuru väl Finland har det nöjet att se spelet på sina teatrar i full gång, utan att kunna derpå uppställa en enda egen skådespelare, låter det likväl ej lika lätt hvarken tänka eller utföra sig, att en teatertrupp kunde tillfredsställa en bildad publiks billiga fordringar utan att spela några pjäser. Till en så idealisk ståndpunkt har den hittills så kon-

*) Chorus från flere håll, men isynnerhet från djupet af teaterdirektörernes medvetande af sina afsigters renhet: „ingenting kan vara klarare än detta!“

sequent följda riktningen ej ännu hunnit lyfta vår allmänhet. Stycken måste således finnas lika visst som komedianter. Den skralaste trupp, som maroderar öfver våra tiljor, kan lika litet som den bäst disciplinerade undandraga sig nödvändigheten att medföra ett visst quantum af slika artistiska lifsförnödenheter. Hvad kvaliteten beträffar, erfordras det egentligen blott så mycken urskiljning och försigtighet, att man ej utsätter sig för kollisioner med polisförfattningarne. Den högre fyndigheten röjer sig i förmågan att behändigt parera utfallen af tidningarnes kittslighet, men lyckligtvis för den sceniska konstens lugna gång och utveckling i vårt land besväras endast fyra bland dess några och trettio städer af denna teater-pestilientia. I alla fall står det skådespelaren fritt att efter godtycke till det yttersta fresta: „hvad himlen tål”, såsom en af hans yppersta medtäflare uttrycker sig. Och kommen från ett land, der Wilhelm v. Braun på senare tider så godt som ensam representerat sitt fäderneslands poesi, sedan den föregående generationens stora skalder qvarlemnade sina lyror på tårpilarne, som beskugga deras grafvar, eller ock, förstämde sjelfva, låtit sina harposträngar obegagnade brista sönder; och der äfven lugna, sakkunniga män öppet bekänna, att, om också förmåga till att författa ett förträffligt dramatiskt arbete af allvarlig tendens existerade ännu, det ej skulle löna mödan, emedan ett sådant hvarken funne någon förläggare eller några läsare; — kommen dädan har den främmande skådespelaren en uteslutande och sjelfmyndig rätt att bestämma, hvad som i dramatisk väg göres den finska anden behof.

Så har det hittills varit. Men det bör, det får ej längre mera vara så, ifall ej Finland med öppna ögon vill äfventyra sin teaters hela framtid. Finland är skyldigt sig sjelf, sin samtid och efterverld att omsider taga dessa angelägenheter i sin egen hand. Skall Finland uppfylla sin pligt?

Man skall härvid framkasta den frågan: äfven om vårt land skulle af hjertans grund vilja detta, har det väl därför förmåga att utföra den outhärliga reformen? Vi betvifla lika litet dess förmåga som dess vilja i detta hänseende, såsom vi

redan i förbigående tidigare antydt det; annars skulle vår hand varit den sista, som velat rycka bort täckelset från den afgrund af uselhet, hvarvid landet ställt sig. Den nakna negationen i och för sig själf är för min själ den vidrigaste bland styggelser. Blott der, hvarest någonting bättre kan upprättas i stället, må det, som saknar både all lifskraft och all rättighet att fortleva, stötas undan. Men huru skall pånyttfödelsen för sig gå? Det är frågan, menar Hamlet.

De sjelfbelåtnaste bland alla människobarn, koryféerne i lifvets prosa, pläga taga för afgjordt och städse bedyra, att snillrika personer äro de oanvändbaraste och således öfverflödiga varelser under solen. Och prosans män hafva onekligen rätt i dessa sina påståenden, då de se sakerna från sin egen syn- och ståndpunkt — den enda i det hela, hvarifrån hvilken seende människa som helst egentligen kan betrakta tingen. Det vida vägnar största antalet af dagar såväl i individens som mensklighetens lif äro hvardagar. Och deras uthållande, oupphörlig verksamhet och omvårdnad erfordrande bestyr måste med aldrig tröttnande ihärdighet skötas och uppbäras af hvardagens krafter. Ej underligt då, att dessas innehafvare känna sig upplyftade genom känslan af sin vikt och fullt fatta sin betydelse såsom bärare af alltsamman. Men alltsamman bära de dock ej, åtminstone icke alltid. Mensklighetens lif räknar stundom äfven några högtidsdagar. Och i den tiden aflösas dessa hvardagens Atlas-ättlingar från oket af sitt maktpåliggande dragarekall; och en Herkules förrättar tjensten för dem alla, så att människornas himmel icke faller krossande ned öfver deras hjessa, utan strålar af sällheten att få hvila så trygg på den starkes skuldror. Om således ock den hvardagliga, ihärdiga graniten är en förträfflig och outhärlig sak, följer likväl deraf icke absolut, att stora ovanliga snillen äro fullkomligt öfverflödiga. De behöfva hvarandra mer, än den dryga graniten tror, och det stolta snillet vanligen erkänner. Det skulle bli i längden ganska enformigt och kvalmigt för menskligheten att dväljas här i jemmerdalen, i fall ej geniet då och då skulle åstadkomma en smula frisk morgonvind och solsken deri och deröfver; men sannolikt

blefve verlden lika olycklig, som snillena vanligtvis känna sig sjelfva, om ej den lugna graniten sörjde därför, att prosans tyngdlagar hålla verlden i tukt och Herrans förmaning.

Så djupt författaren än respekterar granitens oändliga ihärdighet att bibehålla hvardagens *status quo*, kan han dock ej hindra en ilning af glädje att uppfriska sin själ, när han besinnar, att det gifves momenter i folkens öden, då de eljes så oanvändbara snillena visa sig i besittning af egenskapen att vara praktiska *par excellence*, medan deras antipoder, männen af hvardagens praxis, hur de än bråka i sitt anletes svett, ej mäktat förbyta en enda af dennas perlor till en ledande, upplysande idé och ej slippa ur fläcken, äfven om de spörja lust att kräla fram ur sin utnötta rutin.

Ett sådan moment var bland andra ögonblicket, då i Gustaf III:s snille klarnade planen att skapa en svensk teater, jemte metoden att realisera planen. Det var under den första riksdagen, den unge konungen höll. Man vet nu, att tanken på en ny artistisk scen ej var den enda, som arbetade i hans inre på den tiden. Men då anade få dertill. Man trodde, att han endast älskade och sökte förströelse. Så satt han en qväll i det dåvarande Stockholms motstycke till den nuvarande teatern i Finlands hufvudstad: bollhuset, hvarest den gamla Stenborg gaf miserabla spektakel. Äfven gubben drömde likväl derom, att det svenska teaterväsendet borde bringas till heder. Och han gjorde sitt bästa för att bidraga dertill. Mer kunde man ju ej begära af denne gamle praktikus; men han förmådde likväl ej åstadkomma någonting annat än att visa, huru nödvändig en radikal reform var. Då lade geniet sig emellan med sin högre praxis. Och den svenska teatern vardt.

Utvecklingen af skådespelarekonsten i Sverige hade den närmast föregående tiden blifvit hämmad genom samma orsaker, hvilka hindrat dess uppkomst i vårt land. Utländska trupper voro i besittning af den svenska scenen och verkade då såsom alltid likgiltighet och köld för de inhemska sceniska krafterna samt bidrogo föga till dessas utbildning. Den fransyska truppen hade likväl nyss före den tid, hvarom här är fråga, blifvit

afdankad. Platsen stod således öppen för svenska talanger, som kunde fylla denne. Men, *ex nihilo nihil fit*. Platsen förblef tom eller upptogs af inhämsk uselhet. Det var en sådan „verkningskrets sitt skaparsnille värd“, Gustaf III förefann, der han satt grubblande öfver realitén af det teatraliska elände, Stenborg hade att bjuda på, samt möjligheten att rädda *sitt* älskade Sverige ur denna förnedring.

Man varsnar nästan alltid hos män, kallade att genom sin verksamhet gripa djupast in i framtiden, en oro och otålighet, hvilka icke tyckas tro på framtiden, utan fastmera misströsta om honom. De längta derefter, att frukten skall mogna vid hettan af deras vilja i samma stund, de utkasta fröet. Här rör denna brist på tålmod deraf, att den starke känner sig mer än någon annan berättigad att skörda, der han utsått, eller af den stora egoismen hos honom, som inger den föreställningen, att verket, hvartill han lagt grunden, ej skall nå sin fullbordan, ifall han ej *sjelf* dervid hinner lägga den sista handen, liksom den första? Måhända bidraga båda dessa orsaker till det af oss här påpekade resultatet, hvars tillvaro ej låter bestrida sig, äfven om man kan tvista om motiverna för detsamma. Sällan har likväl den skapande snillekraftens hetsiga otålighet uppenbarat sig på ett så märkvärdigt sätt, som då Gustaf III beslöt, att upphjelpa den svenska teatern ur dess *intet* till någonting öfvervägande förträffligt. En hvardaglig gångare på praktikens smala stig skulle ofelbart först betänkligt skakat sitt förståndiga hufvud och genom denna betydelsefulla operation kommit till det resultat, att tiderna voro af den ledsamma beskaffenheten, att man till en början rimligtvis ej kunde tänka på annat än att sofva på saken. När dessa preliminärer varit undångjorda, hade man småningom gripit an verket på en eller annan isolerad punkt; uppkastat planer till några detaljer och experimenterat en tid bortåt med de små verkningar, de möjligen kunde åstadkomma för det stora, i ett aflägsset fjerran hädanskjutna hela. Emellertid skulle man ej underlåtit att egna det antiqvariska bollhuset, skjulet för det dåvarande svenska teaterväsendets hjälpbehöfvande nakenhet, en öm afskedsblick för

att förvissa sig derom, huruvida det ej möjligen, genom några smakfulla påklistringar i rococostil uti sitt inre, kunde apteras efter en längre framskridande tids öfverdådiga fordringar; eller medels svampartade utväxter än bakåt än framåt på den gamla vördnadsbjudande stammen göras oklanderligt äfven inför en kritik, som hufvudsakligast hakar sig fast vid det yttre af tingen. Men till någonting annat än en sådan teoretisk ompröfning af det till döden dömda föremålet för en sjelf hädanvikande tids ömhetsfulla artistiska afsaknad skulle man dock ej skridit. Äfven de praktiska gubbarne i Gustaf III:s tider voro dock för mycket *upplysta* för att åstadkomma *renaissancen* af ett teaterlik.

Vi lemna det likväl of afgjort, huruvida sådana bollhusqvacksalvare funnos på den tiden eller ej. Det vissa är i alla fall, att Gustaf III ej bekymrade sig om deras huskurer det allra ringaste, utan grep verket an i högre stil, danande kropp och själ på engång åt den varelse, han ville kalla till lif. I stället för den vädjobana, der den gamle Stenborg och hans sällskap kastade boll med tunggrodda repartier, beslöt konungen att uppresa: *Patriis Musis* det härligaste tempel för konsten, norden dittills hade sett; och en *stor opera* skulle gifvas i den hufvudstad, hvarest man dittills fått åtnöja sig med svaga, nybegynnande inhemska försök på scenen. Han kommunicerade sin plan med en man,*) tillhörande en släkt, i hvilken snille och kärlek till konst var en arfvedel, som tillfallit hvarje dess medlem, samt satte i rörelse allt, hvad lif och anda hade för att åstadkomma en, det lysande templet värdig dramatisk produktion, föregående sjelf alla med exemplet af såväl sin förmåga som arbetsdrift. Och Gustaf III lyckades i *hela* sin plan; ty han var en praktisk natur af det stora geniala slaget, som finner på de lämpligaste medlen, då ett stort resultat skall uppnås.

Finland, hvars teaterväsende befinner sig ungefär på samma punkt som Sveriges, då Gustafs ande uttalade sitt: varde! deröfver, har instinktmessigt fattat, att det bör procedera i samma

*) Kammarherren baron Gustaf Johan Ehrensverd.

riktning som denne dess forne konung, om det vill närma sig det mål, han uppställde uti ifrågavarande hänseende för sitt folk. Vi skola genast söka närmare förklara denna vår åsigt, hvilken vid första påseende kan låta antingen såsom en patriotisk paradox eller en ironisk begabbelse, men likväl innebär intetdera, utan endast en obestriddig sanning. Först anhålla vi dock att få med några ord redogöra för vår uppfattning af de motiver, som föranledde Gustaf III att gå till väga, såsom han det gjorde, då han beslutit att skapa den svenska teatern.

Hvarför åtnöjde han sig ej med det genom sin ålder vördnadsbudande och genom sitt miserabla skick deltagande väckande bollhuset, utan fann lämpligt att på Stockholms stoltaste plats inreda den stolta boningen åt fosterlandets sånggudinnor? Sannolikt därför, att den sceniska konsten ej är en figur, hvilken det anstår att kläda sig i säck och asko. Om hon uppträder såsom Melpomene, erfordrar hennes höghet en lokal, värdig densamma. Stiger hon fram såsom Thalia, har den glada nymfen behof af att icke genom sin skådeplats oupphörligen påminnas om en uselhet, som kunde föranleda henne att gråta, då hon som bäst vore i farten att le. Visar hon sig åter i skepnad af Euterpe, erfordrar härskaran af de osynliga genier, hon befäller fram i lampornas skimmer, oundgängligen, att deras inre prakt och härlighet skola återspeglas af omgifningens behag och skönhet. I sin egenskap af Terpsichore kan hon, hur lågt hon än må nedstämma sina fordringar, ej gå så långt i modesti, att hon har lust att bryta benen af sig. — Alla dessa gudaanspråk behjertade Gustaf III enligt deras förtjenst. Men han tog utan tvifvel äfven andra, menskligare sidor af saken i beräkning, då han önskade bereda åt sin älskarinna, konsten, ett hemvist, värdigt henne, den gudaburna. Såsom man är klädd, blir man ock hedrad, menar det erfarna ordstäfvet. Gustaf insåg, att så länge menigheten ej lärde känna den dramatiska konsten annorlunda än i bollhusets trasor, skulle publiken knappt hålla henne för en like, förtjenande äran af dess umgänge. Konsten måste konungsligt hedras äfven i det yttre för att injaga respekt hos alla dem, hvilka döma efter ytan, det vill säga alla, med få

undantag. För att folket skulle uppfostras till att gifva den dramatiska konsten ära, var det ännu nödvändigare än för henne sjelf, att hon skulle täfla i glans med allt, hvad jorden hade mest lysande, och ej med hufvudstadens trashankar om priset för lumpenhet i sin yttre varelse.

Ty i det hela är den yttre ståten, ehuru mycket för den sceniska konsten, likväl på långt när ej allt. Shakespeares oförgångliga arbeten hafva blifvit först gifna på teatrar, hvilka i enkelhet öfverträffat våra egna. Och man omtalar ännu i våra dagar anspråkslösheten af den köpenhamnska scenen, då man önskar anställa den för Helsingfors minst förödmjukande jemförelse, som Europa i denna väg erbjuder. — Hvem ville ej gerna krypa in i en håla, sådan som teatern „*the Globe*“ i London beskrifves hafva varit för två och ett halft sekel sedan,*) ifall denna förnedring vore det enda villkoret, hvarmed lyckan och äran att se en originalpjes, jemförlig med någon af Shakespeares yppersta, kunde i detta land gäldas? Men att det supponerade skådespelets författare, publik och aktörer skulle vinna någonting särdeles genom denna brådstörtade retrograda rörelse i tiden, är ej så lätt att inse. Och lika litet kan man i allmänhet af den omständigheten, att den störste dramatiska skaldens stycken i slutet af sextonde århundradet spelades på scener, ovärdiga desamma, draga den slutsatsen, att medelmåttiga och skrala pjaser nödvändigt böra under 19:de seklets senare hälft uppföras på teatrar, hvilkas beskaffenhet fullt motsvarar betydelsen af det på dem gifna.

Hvad åter teatern i Danmarks hufvudstad beträffar, så ville författaren för sin ringa del ej blott gerna under sina återstående dagar åtnöja sig med vårt, åt alla håll progressiva sceniska mirakel, utan ock återgå till dess företrädare, det vida vägnar mindre märkvärdiga templet, som, likt Pallas-templet på udden Sunium, reste sig på den kala klippan i Kronohagen, hvarpå baron Klinckowströms artistiska sinne sedermera grund-

*) Jfr härom: *Études sur W. Shakspeare etc. par Philarète Charles* pagg. 347 och följande.

lade sin maltesiska anläggning — ifall de omständigheter, som så fördelaktigt utmärka Köpenhamns sceniska förhållanden, nedlåta sig att äfvenledes derstädes taga plats. Obestriddligt är, att den omklädnad, som höljer detta rika sceniska lif, ingalunda är ett lämpligt uttryck för något sådant. Medan det lilla Danmarks konungar åt sig sjelfva byggde slott, som kunde synas afundsvärda för de mäktigaste furstar, lemnade de, ehuru ingalunda föraktande konsten, de fosterländska sånggudinnorna i ett yttre armod, som det högt bildade folket, hvilket ingen talan då hade, ej kunde afhjelpa. Men folket gjorde dock från sin sida allt, hvad det någonsin i detta hänseende förmådde. Det omhuldade sin teater med varmaste intresse; uppfostrade, utbildade och uppmuntrade med sitt omdömesrika bifall utmärkta talanger. Danmarks insigtsfullaste, mest upplysta män öfvertogo ledningen af teaterväsendet i hela dess omfång; landets utmärktaste författare egnade sin kärlek och sina bästa krafter åt produktion för scenen. Och allt detta sammanverkade derhän, att Köpenhamns skenbart så obetydliga teater öppnar sig för kanske den genom sakkännedom och verklig bildning utmärktaste publik, någon hufvudstad eger att uppvisa; att artister, bland hvilka flera högst förträffliga och ingen under medelmåttan, pryda dess scen, och att teaterns ve eller väl, framgång eller förfall betraktas såsom en högst vigtig national-angelägenhet för hela folket.

Ställ så till, att förhållandet blir något så när dylikt äfven i Finlands hufvudstad, och då kan det vara temmeligen likgiltigt, af hvad beskaffenhet de väggar och tiljor må vara, hvilka omhägna och uppbära yttringarne af ett den civiliserade människan så värdigt konstsinne och af en så betydande artistisk förmåga. Men vi befara, att Finlands hufvudstad ej ännu i detta ögonblick är fullt lika berättigad som Danmarks att med Diogenes lugn se ned på sitt teaterväsendes yttersta utanverk.

Vi återgå ännu för ett ögonblick till de genialiskt djerfva motiver, af hvilka Gustaf III lifvades, då hans otålighet ville med tropisk glöd framdrifva det svenska teaterväsendets växtlighet. Det blef redan omnämndt, att konungen: "beslöt att börja med det, hvarmed andra nationer *sluta*, nämligen en stor

opera.*) Baron Ehrensvärd, hvilken emottog uppdraget att realisera Gustafs teaterplan, förklarar anledningen till detta vågade beslut sålunda: „Det var ett nytt spektakel, som hade ingen fördom emot sig. Musik, ballett, dekorationer förnöja här sinna. Genom musiken vänjer man sig vid språkets bruk för teatern. Dess hårdhet förmildras af musiken, och småningom ingår man förlikning med sitt eget språk. Man invände kostnaden och tillika omöjligheten” etc. Här tillägger Geijer:**) En stor opera „var sammanfattningen af *alla* teaterns medel, som här skulle till en början dölja ofullkomligheten af det förnämsta medlet: *språket*, som ännu för teatern hos oss var ouppodladt; tills det hann bildas till den grad, att det kunde lita på sina egna krafter att ifrån skådebanan intaga, roa och röra.”

Vore Finland så mycket herre i sitt eget hus, att de, hvilka kunna komma i fråga, när det gäller att skriva texten till en opera, komponera musiken till en sådan, spela och åhöra densamma, skulle förmå anse och behandla landets språk såsom sitt egentliga modersmål, kunde ur den konungsliga vinken en lärdom af oberäknelig vikt äfven för det finska språkets uppkomst hemtas. Finland har den lyckan att ega en af de ytterst få skalder, som i detta tidevarf visat förmåga att skriva en verkligt poetisk operatext. Redan hans verser klinga såsom den vackraste musik,***) och för den teatraliska ståt, som så märkeligen förhöjer effekten af tonernas immateriella glans, eger han ett, särdeles hos nordbon sällspordt sinne. Vore det honom gifvet att använda alla dessa gåfvor på författandet af en libretto, hvars ämne blefve taget t. ex. från episoden om Lemminkäinen i Kalevala, ett af de tacksammaste, något lands poesi i detta hänseende kan erbjuda; och han funne en Pacius för att

*) Baron G. J. Ehrensvärds ord, citerade i „de Gustavianska Papperen“, utgifna af Geijer, D. 2, pag. 80.

**) Sagde arbete. D. 3, sen. afdeln., pag. 76.

***) Sådant är t. ex. förhållandet med flera bland de i „Helsingfors Tidningar“ ej längesedan införda Sylvia-sångerna. Någon ting mera melodiskt har författaren ej lärt känna på något honom bekant språk.

(Förf:s anm. år 1853.)

dertill sätta musik, skulle vårt modersmål i och med detsamma taga åtminstone ett sjumilssteg framåt mot målet af dess utbildning och erkännande. Men vi inse lika väl som någon annan, att, såsom tiderna nu äro, denna i och för sig sjelf icke omöjliga plan måste synas utförbar, ja, nästan än mer fantastisk än tanken på ett konstens tempel härstädes, hvilket skulle svara emot sitt ändamål till och med bättre än det ojemförliga, som medels ständig juxta-position växer oupphörligen till sig och ofelbart, ifall dess utveckling lika rastlöst fortgår, kommer att spränga hela sin omgifning, om det ej sjelft dessförinnan drabbas af den svällande kalfvens öde, den der hade föresatt sig att uppnå ett för dess krafter allt för aflägsset ideal. Mitt projekt till en framtida „verkligt inhemsk” opera nedskrifves ej heller för att af närvarande stund behjertas. Men tider skola dock komma, då det med glädje blir upptaget och utfördt — ehuru den operans toner, så upplifvande de än må ljuda, icke förmå tränga nog djupt för att då mera glädja mitt öra.

Om man förbiser Gustaf III:s ändamål att genom musikens inverkan förmildra det dåvarande svenska språkets ouppodlade hårdhet och endast fäster sig vid hans hufvudafsig: den att i allmänhet upphjelpa teaterväsendet i sitt land, har man utan att tänka derpå äfven här följt det af honom gifna föredömet vid det enda *större* försök*), som hittills blifvit spordt, att förbyta teatern i Finland ifrån en fiktion till en verklighet. Vi syfta naturligtvis på operan: „Kung Karls jagt”. Pacius, hvars namn kommer att intaga ett lika utmärkt som oförgängligt rum i Finlands kulturhistoria, hade i decennier förberedt möjligheten af sin operas uppförande med inhemska krafter dymedels, att han hos allmänheten lyckats uppväcka sinne och intresse för musik i högre grad, än någon annan konst hittills i detta land haft att berömma sig af. Med den energi, som entusiasmen för en ädel sak ingifver, hopsamlade han nu alla disponibla krafter

*) Vi underkänna ingalunda betydelsen af herr Pinellos vackra tidigare bemödanden i detta hänseende; men jemförda med det, hvarom nu är fråga, måste dessa dock synas *mindre*.

till utförande af det storverk — i våra förhållanden var det verkligen ett sådant — hvaråt han beslutat att gifva realitet. Och med berömvärdaste beredvillighet lyssnade alla till hans uppmaning. Publiken tycktes aldrig kunna tröttna att för ändamålet gifva sina penningar och sitt varma deltagande. Och de, som i ett eller annat hänseende förmådde bidraga till aktivt understödjande af företaget, reste sig i massa för att i konstens intresse störta, lik en ny folkvandring, till det gamla teaterhuset, i hvars existens denna tid onekligen utgör den mest strålande glanspunkt — ehuru visserligen utan dess förskyllan eller värdighet. Tvärtom insåg man då klarare än någonsin förr, och vi måste beklagligtvis tillägga: eller senare, huru ovärdigt det ändå var, att allt, hvad Finlands hufvudstad hade att framvisa ljufvast, vackrast, älskligast, skulle exponeras för vådan att, oaktadt det fina sminket, blekna bort genom åverkan af de isiga vårvindar, som trängde sig in till scenen för att representera vid detta högtidliga tillfälle konstsinnet hos Finlands natur. „Det var en skön, poetisk tid”, säger en något svärmande historikus om Europas så kallade befrielsekrig 1813. Detsamma vore vi böjde att påstå om de ärofulla Marsdagarne, som under allt sitt skumrask och yrväder visade menskligheten i Finlands hufvudstad i hennes allra älskvärdaste dager. Man säge, hvad man vill, säkert är det i alla fall, att, om det finnes något gemensamt samband, hvilket slingrar sig förenande kring alla den — såsom hufvudstad — så unga stadens ytterst disparata beståndsdelar, är detta intet annat än intresset för konsten i allmänhet och framför allt för musikens. I den tiden flög öfver hela Europa, som annars har så föga anledning att befatta sig med våra inre angelägenheter, en sägen derom, att ur entusiasmen, väckt genom „Kung Karls jagt”, ett präktigt, åt konsten helgadt tempel skulle växa upp. Utgången har, tyvärr, tills dato gifvit en parodisk betydelse åt detta europeiska rykte och förbytt det till en tvillingsbror åt jättehoaxen om hafsormen. Men icke dess mindre är ingenting vissare än det, att nödvändigheten för Helsingfors att besitta en anständig teater aldrig klarare blifvit insedd och lifigare senterad än just

vid elden af den förtjusning, som upplågade hos alla dem, hvilka haft glädjen öfvervara den första representationen af Topelii och Pacii opera. Och skulle alla de, på hvilkas medverkan planens realiserande månde bero, kunnat vara tillstädes vid det oförgätliga efterspelet till det storartade förspelet, är det mer än sannolikt, att det derunder, af de i svallning satta ädla känslorna uppförda nya teaterhuset icke skulle nu mera vara ett luftslott, begravet i stadens *Municipalitetens bureau*. Det vore utan tvifvel hardt nära en verklighet. Men entusiasmens ögonblick hos „etttrögt folk fullt af trögheter” äro snart räknade. Derför böra de ej tagas allt för mycket med i beräkningen, när det blir frågan om realiteter. Men då det lugnt pröfvande hvardagsförståndet på sin tistelbevuxna stig kommer till samma resultat, hvartill entusiasmen under sin vingade flykt hunnit något tidigare, är dock all sannolikhet för handen, att, hvad som syntes endast en chimère, så länge blott den senare arbetade derpå, förvandlas till ett reelt faktum, när prosan tecknat sitt aktningssvärda: *approbatur* på den svärmande ifverns drömmar.

Och sådan är sanningens oemotståndliga makt, att, när hon en gång blifvit lagd för öppen dag, äfven den mest hårdnackade gensträfvighet från det kalkborgerliga begreppets sida, ej förmår i längden motsätta sig hennes seger. När Finland omsider insett, att det ej har ännu ens en skymt af det, som anstår ett bildadt folk i afseende å dess teaterväsende, det vill säga ett inhemskt skådespelaresällskap, och att landet nesligen beror i allt, hvad ditåt hörer af utländskt godtycke, skall det fatta sitt beslut i saken. Detta kan ej vara tvifvelaktigt. Finland är för stolt öfver sin bildning för att i en så vigtig del deraf, som den dramatiska konsten ofelbart är, afgifva sin sjäsförklaring eller framställa sig såsom insolvent. Det är för ungdomsfriskt att ej tro på sin teaters framtid; för modigt och raskt att ej söka bereda denna, såsom det finner lämpligast. Det spelar ej på finalen i Haydns afskedssymfoni, omgifven af en ödevorden orkester, hvarifrån den ene spelmannen efter den andre gått bort, sedan han melankoliskt utsläckt ljuset, som brann framför honom. Om Finland saknar skådespelare, är det

endast därför, att det hindradt af många andra bestyr ännu ej hunnit vara betänkt uppå att i sin tjänst anställa sådana. Men det fattar, att nu är tiden inne att afhjelpa ett behof, som befinnes tryckande; och det känner sig nästan lyckligt deröfver, att så mycket återstår för dess verksamhet ännu. Ty det är en omätlig skilnad mellan den punkt i folkens lif, då allt blir tomt, emedan allt håller på att bli slut; och den, då tomrum här och der varsnas, emedan allt icke hunnit ännu påbegrännas.

Äfven landets regering, som hittills så faderligen sört för upphjelpandet af dess närmast i ögonen fallande, materiella behof samt dess högre vetenskapliga kultur, skall utan tvifvel i sin vishet inse, att tiden är kommen att taga folket under armarne äfven i dess sträfvande för artistisk bildning. Bättre än någon fattar hon, att här icke är fråga om att lyssna till en lumpen pöbels slutrefräng: *Circenses!* sedan dess skrik: *Panem!* uttagit sitt lystmäte. Det är en arbetsam, allvarlig, med rika gåfvor af Gud och naturen utrustad nation, hvilken med förtröstan och hopp blickar opp till den makt, som förmår bereda utvägar åt dess djupa själs kraf, att detta på ett menniskan värdigt sätt måtte tillfredsställas.

Men föga nog skulle det finska folket förtjena att i sina artistiska sträfvanden af sin styrrelse uppmuntras och understödjas, ifall det med korslagda armar endast förbidade, att staten, om sådant vore möjligt, inbjöde det till färdig njutning af mensklighetens ädlaste lyx: den, som af konsten beredes henne. Äfven folket sjelft från sin sida bör göra allt, hvad i dess förmåga står, för att bereda framgång åt en sak, som dock ytterst är dess egen och ingen annans. Finlands hufvudstad har i denna maktpåliggande angelägenhet den afundsvärda, men ock ansvarsfulla bestämmelsen att föregå det öfriga landet med ädelt efterdöme. Brytes ej isen af honom, som jämförelsevis eger så många tillgångar, utvägar, väckelser, så torde våren med all den blomning och frukt, hvaråt denna öppnar vägen, länge, länge låta vänta på sig ännu. Men å andra sidan kan ingen omfattande reform i hufvudstadens teaterväsende för sig gå, utan att medföra helsosamma verkningar för utvecklingen af hela landets

sceniska förhållanden. Derfor bör ock Helsingfors kunna påräkna ett sympatiskt bistånd ifrån landets öfriga städer, hvilka om än medelbart befordra sina egna intressen genom att medverka till teaterns uppkomst härstädes och likväl hafva rätt att hölja sig i en nimbus af den mest grannliga oegennytta. Också hafva vi, med tanken fästad på denna ofelbara vixelverkan mellan landets hufvud och dess alla öfriga lemmar, fattat betydelsen af teaterns i Helsingfors framtid nära nog synonymt med begreppet om den framtid, som väntar den sceniska konsten i hela vårt land. Vi undanbedja oss likväl på det allra bestämdaste all förtydning af denna vår åsigt. Deri finnes ej den ringaste skynt af den högfärdighet emot landsorterna, som beklagligtvis stundom här äskat ljud. För den, som skrifver detta, har ingen stad i verlden, ej ens i Helsingfors, på långt när en så hög betydelse som — Finland.

Det kan i alla fall ej betvivlas, att initiativet i frågan om teaterns reform tillkommer Helsingfors. Vår åsigt angående sättet, huru denna borde verkställas, hafva vi i allmänhet redan nogsamt antydt under fortgången af denna afhandling: men an hålla likväl att här få i korthet sammanfatta vår menings hufvuddrag. Det första, andra och tredje villkoret för upphjelpandet af hufvudstadens liksom hela landets eländiga teateraffärer är det, att folket icke nedgräfvat sin kärlek och sitt intresse för konsten i sitt inre blott, utan låter dessa framskina klarligen i sina handlingar. Man herbergerar ej en gud, den man vill gifva ärone, i ett fattighus. Det går således ej an, att sånggudinnorna fortfarande inqvarteras i ett tempel, som bättre skulle anstå Circes förbryllade gäster. Det går isynnerhet ej an i ett land, der teaterfrågan ännu sväfvat mellan ett första *något* och ett hittills varande *intet*. Med anledning af Köpenhamns teaterförhållanden erkände vi väl, att der det inre lifvet är starkt och oåtkomligt, den yttre omklädnaden nedsjunkit till en relativ obetydlighet. Men der lifvet först vill göra sig gällande, erfordrar det för att också synas, hvad det vill vara, en adequat kropp. Vi skola söka förklara denna mening genom en liknelse, tagen ur en sfer, der det gudomliga och menskliga

stämt ett ännu heligare möte än i konstens företeelser. När vandraren stigit något högre upp på de allt ödsligare vordne Cevennerna, händer det, att hans fot ledes af stigar, öfvervuxna och svåra att upptäcka, till tvänne gömda, genom öppningen i ett hvalf sammanhängande grottor, dystra som grafven, ehuru en mattad stråle söker bana sig väg till deras natt genom någon springa i hälleberget. De mossbevuxna, skrofliga väggarne äro dekorerade med hemska prydnader af sällsammaste art. Det är droppstenar, som hårdnat till närmaste likhet med de dödes ben. Och när en röst vid ens sida hviskar derom, att samma grotta varit den sista tillflyktsorten för martyrer, som under de gräsliga förföljelserna emot Hugenotterna undsluppit bålet, bödelssvärden och dragonadernas sablar; att hon varit den sista kyrka, der dessa helige uppstämt sina dofva lofsånger till den Eviges pris och bönerna till Honom om räddning — som ej dem beskärdes — tror man sig i stalaktiterna se lemningar af martyrerna sjelfva. Jag har stått under S:t Peters och den helige Ambrosii och Nôtre Dames tempelhvalf, härliga såsom himlar, hvilka sänkt sig ned för att på närmare håll emottaga utgjutelserna af människornas andakt; men en känsla på en gång så upplyftande och ödmjukande som den, hvaraf min själ genombäfvades i hugenotternas dubbelgrotta ofvan om Vigands kastanjeskog, erfor jag i Rom, Milano och Paris aldrig.

Och likaså kan det för menniskor, hvilka i sin kärlek till konsten äro lika starka som hugenotterne i kärleken till sin gud, vara temmeligen likgiltigt, huru deras konsttempel äro beskaffade. Men lika litet som Helsingfors kunde inbilla verlden, att det är gudfruktigare, än det verkligen är, derigenom att det skulle uppresa ett förfallet bönehus, förflyttadt från Sumiais eller Juuga, midt på Senatstorget, kan det öfvertyga någon derom, att det i kärlek till och insigt i teaterväsendet öfverträffar köpenhamnarene, ehuru dess teater är ännu sämre än desses.

Beviset, att Finland verkligen hyser aktning för den sceniska konsten, kan till en början endast derigenom utföras, att man anvisar henne ett hemvist, för hvars armod hon ej behöfver blygas, och genom hvars olämplighet hon ej hindras i sina

prestationer. All högre konst är ett idealiskt ting, som ej lever endast af bröd. Dess lifsluft är äran, utmärkelsen, uttrycken af människornas sympati. Ifall Finland behagade i dag dekretera, att det hedrar ett skådespelaresällskap, såsom dettas talanger, bildning, och kärlek till sin konst hafva rätt att fordra; att det anser den utmärkte sceniske artistens ställning i samhället åtminstone jemngod med en andefattig embetsmans, hvilken mekaniskt handhafver något värf, till hvars skötande erfordras ett vida ringare mått af förmåga; — då skall vårt land i öfvermorgon besitta, hvad det hittills aldrig haft: en inhemsk teatertrupp. Anlag för denna konst saknas här måhända mindre än för någon annan. Detta spordes isynnerhet vid verkningarne af de elektriska gnistor, som sprungo fram ur "Kung Karls jagt" och allestädes vidt kring landet tände till ljusan låga den under askan glimmande lusten för sceniska öfningar. Man talade den tiden mycket om ditills förborgade talanger, som plötsligen trädt upp i dagen vid lampornas eller talgdankarnas sken. Vi veta nog, att på slika omdömen af kusiner, älskare utom scenen och öfriga beundrare ej allt för mycket kan byggas; men tro likväl, att landet visat sig ega flera möjligheter till den första uppsättningen af en inhemsk trupp, än som göres det behöf. Framför allt borde härvid tagas i beräkning finnarnes mindre vanliga fallenhet för musikalisk reproduktion. Mångfaldiga exempel hafva ju lärt, att piltar, som i näfverskor infunnit sig vid en militärisk orkester, inom ganska kort tid gå berömligen på i ullstrumpor uppå den beträdda banan. Det är således ej anlag hvarken åt detta eller andra hithörande håll, som brista; desto kännbarare är deremot bristen på tillfälle för anlagen att utveckla sig. Finland har hittills förbisett i detta hänseende en omständighet af största vikt, hvarpå vi ej kunna underlåta att leda dess uppmärksamhet. Så länge vårt land ännu var fästadt vid Sverige, egde det isynnerhet sedan Gustaf III:s tider öppet tillfälle att begagna de med omsorg och upplyst nit inrättade och ledda undervisningsanstalter för alla brancher af konsten, hvilka florerade i Stockholm. I de äldre tiderna var dock folkets sinne uteslutande riktadt åt en enda

konst, alldeles motsatt de öfriga, det vill säga krigets. Armodet i landet förhindrade dessutom ett tillbörligt begagnande af de medel till utbildning, som rikets hufvudstad annars skulle erbjudit. Nu, då ett lifligare intresse för konst omsider vaknat, men Finland i artistiskt hänseende är hänvisadt till sina egna tillgångar, måste det nödvändigt vara betänkt uppå att bereda sina söner tillfällen till utveckling af sådana förmögenheter, genom hvilka dess konstsinne kan uppenbara sig i verkligheten. Så länge det ej finner lämpligt att åstadkomma t. ex. en teaterskola i en stil, som någorlunda öfverensstämmer med tidens fordringar, bör det ej misstycka, att man vågar hysa betydliga tvifvel angående dess allvar att bereda sin teater en mensklig framtid. Konsten vore ej konst, den ädlaste blomman af mensklighetens inre utveckling, ifall hon kunde växa vild som träd i skogen. Skall hon uppblomstra och lefva i ett land, bör hon omhuldas af varma händer. Ingen visar sig tacksammare för den undfångna vården än hon. Men der hon tvinar bort i följd af vanskötsel, kastar hon döende en skugga på sin omgifning, hvars dunkel af ingen öfrig glans och välmåga kan förgyllas.

Skulle samhället genom inrättningen af en undervisningsanstalt för den sceniska konsten erkänna giltigheten af hennes anspråk, vore de inhemska anlagens utveckling åt detta håll ingalunda den enda helsosamma verkningen af en sådan upplyst åtgärd. Äfven fäder, mödrar jemte den vidt omfattande kategorin af tanter — utaf begge könen — skulle måhända sålunda öfvertygas derom, att de ej hade något skäl att anse sina söner, döttrar och pupiller förlorade, ifall dessa finge följa sin böjelse, som kunde leda dem till nödtorftig utkomst och en aktningvärd plats inom konstens republik, der ingen annan aristokrati kan göra sig gällande än talangernas öfverlägsenhet. Denna på en högre insigt af konstens värde och betydelse för ett land grundade öfvertygelse har, tyvärr, på långt när ännu icke hunnit vinna burskap hos vederbörande patriarkaliska skrän. Man kunde citera djupt sorgliga exempel på söner, som gått verkligen förlorade, emedan de, destinerade för befattningar, som ansetts uteslutande vara *hederliga*, ej kunnat följa maningen

af de mäktiga röster i deras inre, hvilka kallade dem till scenen. Och äfven mången flicka, som känt i sitt hjerta svälla lust och håg för den sceniska konsten, medels hvars utöfning hon kunnat framkalla fröjd och entusiasm i tusentals bröst, har man sett tråna bort i ett lika betydelselöst som kärlekslöst lif. Det behöfver knappt påpekas, att detta elände måste framdeles tillväxa i samma progression som intensiteten af lusten för scenens sirenligt lockande, isynnerhet för den, hvilken betraktar dem på afstånd och såsom en förbjuden frukt, tjusande fantasmagorier.

Ett starkt steg framåt vore taget i och med detsamma man här blefve öfvertygad derom, att det ej är ur landets afskum, utan snarare af dess grädde det blifvande teatersällskapet borde konsolidera sig. En förunderlig oreda i hithörande begrepp råder likväl ej blott i detta land, utan äfven mångestädes för öfrigt. Alla komma derom öfverens, att på en sällskapsteater personer af de högre samhällsklasserna genom ledigheten i yttre åthäfvor och det behag och den finhet, hvori deras inre odling återspeglas, oftast bättre lyckas motsvara konstens ädlare fordringar än menniskor, hvilkas ställning i samhället hänvisat dem blott till de förmögenheter och krafter, som af naturen blifvit dem beskärda. Men då fråga blir om en verklig teater för allt folk, inbillar man sig, att figurer, för hvilka möjligheten till förvärfvandets af såväl inre som yttre odling städse varit stängd, ganska väl förslå till att uppfatta och återgifva det mest djupttänkta och det finast kända, som menniskosnillet förmått bringa i dagen. Man finner det alldeles icke anstötligt, att karlar, som dittills knappt ansetts värdiga att maniera en alnsticka, framträda med spiror i hand på scenen; och att tärnor, hvilka uppfattat som sin högsta bestämmelse i lifvet att utprängla äpplen, dem skönhetens gudinna ingalunda skulle funnit afundsvärda, visa sig i roller, i hvilka hvarje tum borde förråda en gratie. Sådana plötsliga metamorfoser låta väl tänka sig i Frankrike, på Sicilien och till någon del äfven i Sverige, hvarest behaget, isynnerhet hos qvinnan, är så medfödt, att endast en tillfällig inre väckelse eller yttre uppmaning af en mera eleverad ställning i lifvet förslå till att öfver hela

hennes väsende utgjuta innehållet af behagets ymnighetshorn. Men på de flesta öfriga ställen, Finland ingalunda undantaget, brådmogna gratierna lika litet på de kala tiljorna som på grönan äng. Ett sällskap, hvars själ och lekamen borde kunna återspegla, hvad menskligheten egt mest storartadt och det ljufvaste, som finnes bland menniskorna, kan således svårligen, om ej undantagsvis, rekryteras ur samhällsklasser, hvilkas utmärkande egenskaper hvarken äro eller behöfva vara en öfver naturens vanliga mått allt för mycket lyftad intellektuel och social förfining. Och likväl skulle mången finna det högst sällsamt, ifall personer med anspråk i samhället, om än aldrig så litet upphöjda öfver dem, som anstode „sekters Fraslunds” blygsamhet eller en karls, hvars högsta föremål för äregirighet vore en tamburmajors käpp, vågade följa sin kallelse att på fullt allvar taga ut steget på vår inhemska scen. Men der man ännu hyser så inskränkta åsigter angående den sceniska konsten, må man ej söka inbilla ens den lättrognaste, att man vill den inhemska teaterns framtida förkofran på — det stora sättet, som ensamt kan föra till målet. En erkännsam efterverld kommer likväl ofelbart att annorlunda bedömma besagde steg: ty de unga krafter, hvilka blefve de första, som skulle egna sig åt organiserandet af en fosterländsk teater, kunna utan tvifvel hoppas att göra ett undantag ifrån den ofvanför citerade regeln om skådespelarens prekära ställning till efterverlden. Men äfven ögonblickets uppmuntran och varma deltagande skulle ingalunda dem förvägras.

Då författaren tänkt sig möjligheten af en inhemsk teater, har han alltid föreställt sig denna möjlighet i gestalten af ett helt sällskap och ingalunda i skepnaden af isolerade infödde individer. Skall ett företag af denna art kunna hoppas någon fortfarande framgång, måste det angripas med fleras gemensamma krafter. Äfven betydliga anlag och den varmaste nitälskan hos en eller annan enskild personlighet skulle härvidlag svårligen mäktat uppbära hvarken saken, åt hvilken de enstaka individerna ville hembjuda sig, eller ens sig sjelfva. Det är en sorglig, men obestriddig erfarenhetssatts, att bland de lätt räknade personer,

hvilka i detta land uteslutande egnat sig åt de reproducerande konsterna, knappt någon enda förmått i längden hålla sig upprätt i denna ställning, hvari konstnären saknat det pålitliga stödet af ett jordfast fotfäste. Stapplande, kanske ohjelpigt fallande, har han berättigat den, ej med hjertat utan endast enligt förståndsbegreppen pröfvande domaren, som förbiser det tragiska i artistens enstaka situation, att hårdhändt på honom tillämpa några ord, härflutna utan arg mening ifrån ett bland de varmaste hjertan, som på jorden klappat. Man har påmint derom, hur „vingelfotad för jorden” den stackars artisten vore; tillräknande blott honom och icke jorden alls denna sväfvande, olycksfall bådande ställning. Men står han i lika kännandes och tänkandes trofasta led; kufvas hvarje ilning af öfvermod hos honom genom någon grannes obestriddliga öfverlägsenhet, och känner han sig å andra sidan i stunder, då hans sinne är nedstämdt, kanske hardt nära att försjunka i förtviflan, upplyftad af sin omgifnings deltagande och sympatier för de intressen, åt hvilka hela förbundet forskrifvit sig med kropp och själ — då förefinnes ingen, hvarken fysisk eller moralisk nödvändighet, som skulle kullstjelpa artisten mer än andra varelser, berättigade och pliktige att stå sitt kast i lifvets hvimmel. Det är tvärtom sannolikare, att han skall hålla sig i sådant fall lättare upprätt, än om han, ohörsam emot sin egentliga kallelse och utan tillfälle att tillbörligen utveckla sina anlag åt det håll, dit naturen utsändt honom, vegeterar, en fråga, hvilken lifvet lemnat förutan både svar och gensvar. Hvad den finska teatern särskildt beträffar, skulle ett individuellt uppträdande af enstaka inhemska förmågor endast föranleda deras försjunkande i de främmande elementerna, af hvilka de blefve upptagna, utan att de förra kunnat utöfva något verksamt och genomgripande inflytande hvarken på sin närmaste omgifning eller den inhemska konsten. Skall således ett försök till förmån för denna vederstågas, måste det ske genom en de inhemska förmågornas resning i massa. Endast en sådan artistisk landtstorm har någon möjlighet för sig att uppnå ett mål, för hvilket det lönar mödan att lefva och sträfva.

Och när denne tillkämpat sig platsen, som tillkommer honom inom fäderneslandets teater, skall det för segraren kännas lika lätt som ljuft att vara det, som den underlägsne och kämpande har svårare att vara: vi mena rättvis och erkännsam. Med glädje skall den inhemska truppen öppna sina leder för att emottaga den främmande artisten, då han kommer ej mera såsom den uteslutande herrskaren på våra tiljor, utan såsom älskad och ärad gäst. Den skall erkänna, att, ehuru länge Finland redan gått i skola hos främlingen, det ännu har oändligen mycket att af honom lära. En förmåga att organisera och sammanhålla ett teatersällskap, förenad med en så betydande talang *) som den, hvilken nära nog oöfverträffligt återgaf Don Caesar de Basanos karakter på våra tiljor, skall länge låta vänta på sig, innan den af inhemska krafter här fullt ersättes. Och likaså skall Finlands publik med tacksamhet erinra sig flera andra bland de utländska artisterna, hvilka beredt honom så mången konstnjutning på en tid, då det ännu var omöjligt att med egna tillgångar tillskynda sig en sådan. Man bör och skall derjemte göra rättvisa åt deras bemödande att rätta sig efter ett poetiskt stämmt, af en till förruttnelse öfvergående civilisation ännu icke förskämdt och blaseradt folks fordringar af scenen, såväl i moraliskt som poetiskt hänseende. Men oakadt allt detta, som rättvisan fordrar och tacksamheten gerna medgifver, skall man dock i den stund, Finland ser sina teater-tiljor ockuperade af landets inhemska krafter, glädtigt ropa åt de bortvikande främmande trupperna de ord, med hvilka Frankrikes bäste konung tog afsked af de spanska: „lycklig resa, men kommen aldrig mer tillbaka!”

Skall denna stund någonsin komma? Sin individuella tro på dess tillkommelse, har författaren redan på det bestämdaste uttalat. I det ögonblick, detta nedskrifves, sveper sig väl graflikt mörker kring Finlands hufvudstad. Men gå ut en qväll, då dess tempel och palatser lyfta sig upp ur månens deröfver utgjutna silfverflod, sköna, präktiga, liksom hade de rest sig förnyade ur

*) Teaterdirektören E. Sternström från Sverige.

askan af en bland Hellas' härjade tempellunder, och du miss-tröstar ej mera derom, att Finland en gång skall besitta äfven ett tempel värdigt konsten. — Höstens stormar hafva väl redan ryckt bort de sista gyllene bladen från Brunnsparkens kronor och trampat dem under isskodda fötter. Men gack dit ut, när majsolen åter håller sitt gull ur rosiga skyar, och lunden gjuter sina föryngrade kronor åter tillsamman och bygger musiksalar åt fåglarnas vexlande kärlekskörer på dessa ödsliga klippor, der ännu för icke stort mer än ett decennium blott stormen hade mod att sjunga sina vilda sångar; och du skall med tacksamhet och beundran inse, att den samfundsanda och den elevation i viljan, som ensamma förmå att äfven med upp-offring utföra vackra, ädla företag, icke tryta här; och du skall erkänna, att i en sådan sinnesstämning förefinnes det hälle-berg, hvarpå den finska teaterns framtid kommer att hvila trygg.

Och gerna erkänner äfven författaren från sin sida, att, ifall ej hans tro härpå varit så fast, som den är, han icke hade vågat framlägga dessa blad, åt hvilka han anförtrott de resul-tater, till hvilka ett långvarigt begrundande af hithörande ämnen honom ledd. Han har varit tvungen att sära många ömtåligheter, dem han gerna velat skona. Man skall desto mindre förlåta den öppenhet, hvarmed han blottat vårt teaterväsendes brister, ju mer man nödgas erkänna, att han i grunden har rätt. Men då det gällde en så stor sak som hela den sceniska konstens framtid i fosterlandet, skulle han ansett det fegt att, skräm-d af hvilka farhågor som helst, förråda henne genom sin tystnad eller endast halfqvädda visor.

II.

ÄNNU EN GÅNG

OM

TEATERNS FRAMTID I HELSINGFORS.

(Betraktad i perspektiv från Dresden i medlet af Juli 1859).

I.

„Gif plats, gif plats åt den store Rafael!” berättas konung August III hafva utropat, då Dresdens nu mera verldsbekanta sextinska madonna, för första gången i dagsljuset framdragen på sachsarenas hyperboreiska jord, skulle uppställas i furstens thronsal, men thronen sjelf stod i vägen för rätta dagern, och furstetjenarene rådville tvekade mellan thronens oantastlighet och sitt skönhetssinnes kraf. Gif plats åt konsten! ropa här ännu i dag tusen röster från konstens egna oförgångliga verk. Och Dresden är sålunda en bland de få punkter i denna verld, der sinnet ännu kan slita sig löst från intrycket af de politiska nyheterna, som blixtnabbt brusa kring hvarje öra på alla telegraftrådar. — Den omständigheten torde få gälla såsom ursäkt för dessa rader, ämnade att beröra några artistiska förhållanden i ett land, hvilket hittills uppställt så få jemförelsepunkter med Dresdens — om man undantager den omätliga kontrastens.

En anledning af mindre negativ art att tänka åtminstone på *teatern* i Helsingfors erbjuder sig här ändock åt den finske betraktarens uppbyggelse och glädje. Ej långt från Elbestranden uppreser sig ju den ståtliga fristående teatern — troligen den till sin yttre arkitektur vackraste, Europa någonstädes eger att visa — som lemnat flere motiver till den teaters konstruktion, hvilken Helsingforsboarne nu som bäst höra växa. Äfven denna likhet mellan det Semperska originalet och den med snillrik

frihet af Chievitz utförda efterbildningen talar kraftigt för konst-kännarens försäkran, att vår teater skall framstå ej blott ganska pryddlig, hvilket redan är mycket, utan äfven särdeles ändamålsenlig i *alla* afseenden, hvilket ändock betyder vida mer. Det allsidiga bruk, hvartill teatern i Dresden tages i anspråk, gifver styrka äfven åt sistnämnda påstående. Representationerna fortfarande nämligen dagligen hela året om nästan utan afbrott; och scenen, som i går var lyrisk, förbyter sig i dag till talscen, hvarpå den dramatiska diktens alla produkter, med undantag blott af dem, som frigjort sig från hvarje anspråk på konstnärligt värde, aflösa hvarandra i evig vexling. Der, hvarest tiljorna knappt en enda qväll 365 dagar å rad få hvila ut från sina mödor, och publiken, ehuru ytterst human och erkänsam mot de sceniska artisternas prestationer, likväl är fullt medveten af sina på bildning grundade rättigheter, går det lika litet an att afspisa densamma med de längesedan osaligt hädangångne „Grefvarne Klingsberg” och andra dylika äldre eller nyare absoluta miserer, som att inskränka repertoiren till det enkla mått, hvilket kan förslå, då sjelfva skådeplatsernas täta omvexling mellan ladorna i våra småstäder befriar teaterdirektören från nödvändigheten att kosta ut sig med synnerlig omvexling, så vidt den gäller öfningsexemplen för respektive nomadiserande artisters konstfärdighet.

Den ständiga skiftningen af de styckens beskaffenhet, hvilka likt molnens skuggor öfver Runebergs „källa” gå öfver teaterns i Dresden tiljor, erfordrar naturligtvis till bärare en hel massa af väl inöfvade och rustade „gemene”, som ega att fylla platserna, samt dessutom ej alldeles få höfvitsmän af båda kören, de der egentligen vinna segrarne under konstens fana. I hvardera hänseendet presterar denna hufvudstad i ett land, som beqvämt kunde inpassas nästan i hvilket som helst bland de finska länen, mer än man rimligen kan begära. Åt det hållet framträder divergensen mellan våra ställningar och dessa, som grunda sig på en af styrande och folk med varmaste intresse redan länge omfattad artistisk kultur, skarpast och för oss mest nedslående. Dock denna skuggsida af saken skall senare upptagas till närmare betraktelse. Här må till en början uppsökas

sådana omständigheter, hvilka kunna tjena till att förminska obehaget af den oundvikligt sig påträngande jernförelsen.

Bland dessa påräkneliga fördelar kunna likväl några här utan afsaknad förbigås, dels emedan de redan förut blifvit tillfylles releverade, dels också med anledning af deras lättfattlighet förutan särskild påpekning. Så kan det ju tagas för afgjort, att vår publik skall känna sig rätt behagligt stämd i den nya teaterlokalen redan därför, att den vet sig till lif och lekamen bättre brandförsäkrad än någonsin hittills: och känslan af att icke mera behöfva åskåda de dramatiska katastroferna, pinad och hopträngd på tränga platser, liksom när två å tre skolpiltar befinna sig jemte skjutskarlen hoppackade på en „rackarkärre“, med förlof sagdt, skall utan tvifvel göra själ och sinne tillgängligare för de från scenen uppstigande skakningarne. — Svårare blir det att göra sig en föreställning om den sällhet, hvaraf allmänheten genomströmmas, då hon, förflyttad från det hittills rådande eländet till det nya konsttemplet, varseblir, att detta äfven invändigt liknar det gamla ungefär lika mycket som dess blifvande ståtliga foyer kommer att påminna om hjertpunkten af „kalfhagen“, „kapellet“; och då hon ser sig omsider befriad från anblicken af dessa genom tid och strapatser härjade, men dock lika oförgängliga hyddor som förgängelsen själf på jorden; hyddor, som, nästan så långt vi alla förmå blicka tillbaka, omhögat de mest olikartade företeelser på scenen, „den der betyder världen.“ Väl kan det hända, att en eller annan amatör *quand même* af det „murkna gamla“ skall egna en saknadens suck t. ex. åt den der eländiga kojan, som så förträffligt i alla möjliga pjäser åskådliggjort den ömklighet, hvaraf menskligheten under alla förhållanden kan hemsökas lika. Men mängden skall dock fröjda sig öfver att se dessa tolf omgångar splitternya dekorationer, försättande oss än till präktiga städer, än till landtlifvets idylliska nejder; än inom palatsens salar, än till hyddans anspråkslösa, men likväl anständiga torftighet. Utgånet från Gropii mästarehand skall detta dussin teaterprydnader, af hvilka dessutom en stor mängd kombinationer kunna sammanställas allt efter särskilda situationers behof, icke uteslutande,

äfvén på vår scen, erinra derom, att jorden är en jemmerdal, en förvisningsort, dit fattigdom, ömklighet och margahanda skräplighet blifvit deporterade. Trogna sin bestämmelse att tjena till *relief* af idealets vingade fart öfver och genom verklighetens lägre rymder, skola äfvén sjelfva dekorationerna göra sitt till att låta oss då och då för en qvällstund förglömma, huru skon mer eller mindre klämmer oss hvar och en der hemma och hvart vi än må för öfrigt vända oss.

Rikare och renare skall ändock en sådan Lethedryck erbjudas oss af den osynliga verld, som musiken låter sväfvá neder till själ och sinne. Pris vare styrelsens omtänksamma förutseende: Helsingfors skall helsas redan vid den första representationen utaf en skicklig och vid samspel väl van orkester, sådan man i vårt land ej sett stå fast någonsin på egen botten och som gifver skälig anledning till den förhoppning, att icke vindpusten af hvarje vresig birfilarnyck skall förskingra hela den filharmoniska föreningen åt alla väderstreck, hvarefter ej ens ett eko af de flydda tonerna påminner derom, att de någonsin stått till vår disposition. Den nya teaterns nyfödda orkester kommer att bestå till sin bästa hälft af infödda ynglingar, hvilka hafva att tacka samma teater för sitt lifs bästa lycka: för tillfället till sin högre musikaliska utveckling, och hvilka således äro dervid lika fästade med tacksambetens band, som de med kärlekens äro bundne vid fosterlandet. Och denna på inhemsk grund fotade musikförening är ämnad ej blott att rota sig fast dervid; äfvén exempel, maning, ledning böra derifrån till gryende musikaliska anlag utgå i framtiden uti större mått, än hittills i eget land kunnat erbjudas. Den utsigt, som härutinnan ligger att åtminstone åt *ett* håll emancipera ett af främmande nationer på alla sidor så beroende folk som det finska, borde bidraga att än ytterligare lägga sourdine på deras obetänksamma harm, som ej kunnat förlika sig med den tanken att äfvén åt finnar någon gång lemnats tillfälle till en något bättre undervisning, än de sjelfva i tiden haft lyckan åtnjuta.

Ännu ett företräde, som kommer att sprida glans öfver den nya teatern, är sjelfva den upplysning, hvars medel- och utgångspunkt densamma blifver i den enkelt ofigurligaste mening, som i ordet upplysning ligger. Att en dålig eklärering i gamla teatern stått i närmaste öfverensstämmelse med den öfriga skralheten, är en konsekvens, som förtjenar allt erkännande. Ännu litet mera skymning skulle ju låtit dess skuggsidor än bättre bortskymmas. Men erkännandet häraf kan väl ej hindra allmänheten att låta det nya vackra gasskenet återspeglas vänligt af glada blickar och miner.

Summan af det, som här med någon sakkännedom och full öfvertygelse blifvit uppräknadt såsom företräden, på hvilka den nya teatern obestriddligen får göra anspråk, kunde väl ännu med ett och annat bråk förökas. Men tilläggas må här blott en enda punkt, som väl tillhörde de problematiska framtidsfördelarne, men hvilken det likväl står i teaterbolagets förmåga att göra till en verklighet, ifall det finner för godt. Herr Carl Sjöstrand, som egnat sin ovanliga talang och sin entusiastiska kärlek åt gestaltningar af de kolossala personligheter, hvilka lefva i våra fornsånger, skulle känna sig lycklig, om honom förunnades utföra till prydnad för den nya teatern Wäinämöiens och Kullervos bilder i enlighet med hans redan snillrikt gjorda utkast, ehuru i förstörade proportioner. Skall genomförandet af den planen, som gåfve åt Finlands hufvudstad oförgängligt sköna verk inom en sfär, der endast de tolf apostlarne på tinnarne af Nikolaikyrkan hafva säte, utan stämma, nedtryckas till en chimère, som framkallar sorg i stället för glädje? En sådan tillväxt af chimèrernas dimmiga befolkning är dock på långt när icke någon oundviklig nödvändighet. Och samma lyftning i vår allmänhets sinnesstämning, som afgjorde, att det ej var någon umbärlig lyx, om Helsingfors åt sig inredde en värdigare teater på en tid, då den gamla ännu icke var i sämre skick, än att Tölö kunnat blicka upp till den med stolthet, skall väl utan tvifvel yrka derpå, att finska folkets mytiska heroer få tillfälle erinra samtid och efterverld om de dagar, då sinne för skön konst begynte för första gången kraftigt arbeta

i finska folkets ande. Då Kullervos och Wäinämöinsens storartade stoder kunna uppstiga på en sådan sinnesstämnings fäste, borde de ju hafva en fastare grund, än den nya teaterns murar skulle åt dem bereda. Deras uppståndelse till de rum, der de stodo på sitt rätta ställe, kan således tagas för afgjord — ifall ej någon får infallet motsätta sig planens utförande af den orsak, att han hvarken sjelf uppkastat densamma eller först sett sitt konterfej behedradt med den ära, som väntar våra heroer.

Men om ock alla de ofvanberörda omständigheterna redan vore ej blott möjligheter, utan fulla verkligheter, måste det dock medgifvas, att, så väsendtligen de än skulle bidraga till uppnåendet af hufvudändamålet, de likväl samtliga, strängt taget, höra till utvärtes ting i afseende på samma ändamål. Så förträffliga sjelfva bygnaden, dennas prydnader af högre och lägre slag, ja till och med dess musik må blifva, vore det dock en sorglig möjlighet, att just det, hvaraf ändock teatern egentligen upphöjes till en skådeplats, som betyder verlden, skulle gå tillbaka eller åtminstone kunde tyckas göra det, emedan det ensamt stannat qvar på samma punkt som förr, medan allt öfrigt tagit ut stegen framåt. Medan publiken tror sig kunna stegra sina fordringar på de *trupper*, hvilka åtaga sig att inför dess domstol utfäktat konstens drabbningar, kan det hända, ja, händer det sannolikt, att dessa härskaror, äfven om de skulle existera, ej förmå, äfven med bästa vilja, motsvara, hvad man af dem tror sig ha rätt att fordra. Så bedröflig än en sådan utsigt må vara, höfves det likväl ej dem, som allvarligt nitälska för sakens framgång att likt strutsen nedgräfvat hufvudet i sanden till undvikande af det hotande ömkeliga spektaklets åsyn. Också dessa möjligheter böra med oförsagd blick fixeras. Endast sålunda kan ju fullbordan af deras hotelse åtminstone till någon del afböjas, äfven om ej alla olägenheterna på en gång låta sig öfvervinna och aflägsna.

Finlands hufvudstad skall bestå sig en utmärkt vacker teater. Detta är det vissa. Men denna visshet förslår på långt när ej till att betrygga teaterns framtid, då med samma visshet framstår det motpåståendet, att Finland lika litet nu som förr

mäktar med egna krafter uppställa den allra ringaste skara, åt hvilken ombesörjandet af tjensten i de toma tempelrymderna kunde anförtros. Denna ytterst réela brist ställer oss så hårdhändt på verklighetens område, att alla fantastiska förhoppningar och sjelfva idealets kraf der måste lägga ner gevär. Det ståtligaste tempel, som står öde utan gudar och deras tjenare och tjenst, är ändock en ruin. Och fara värdt synes det nästan, att vår nya teaters öde kunde, åtminstone till en början, blifva ej stort bättre. — Det kan ej skada vår allmänhet att vänja sig vid tanken på en så hård möjlighet. Den vunne tvärtom åtskilligt derpå. Den undsluppe att förorsaka sig sjelf förargelse genom att hängifva sig åt framtidsutsigter, dem den målar sjelf på fri hand, utan något säkrare material än sitt eget godtycke. Den skulle undvika att genom oupphinneliga fordringar utestänga äfven det, hvarmed den borde låta sig nöja, tills den hunnit åt sig bereda någonting, som bättre motsvarar dess högspända pretentioner. Hufvudvinsten låge emellertid deruti, att alla, på hvilka det kan ankomma, må i god tid begynna utgrunda, huruledes medel skola beredas att åstadkomma jemvigt mellan tillgångarne och anspråken, utan att dessa behöfva allt för lågt nedsättas.

Det är en uppsats, införd den 14 Juni 1859 i „Papperslyktan” angående teatern i Helsingfors, som närmast föranledt till nedskrifvandet af dessa betraktelser. Samme man, som, då utsigterna för den nya teaterns uppkomst tycktes ytterst fördyrade, emedan krigets hotande utbrott visade det som en möjlighet, att Helsingfors kunde hemsökas med förlusten äfven af sin invalidteater, nära nog ensam hade mod att påyrka öppnandet af aktieteckning för den nya, uttalar nu lika hurtigt och käckt sina förhoppningar om allt, hvad han i andanom redan ser röra sig på de ännu ohyflade tiljorna. Det heter nämligen: „Med nästföljande år uppgår en ny period för scenen i vårt land. Då skall det nya teaterhuset i Helsingfors vara färdigt, och med det måste nya förhållanden inträda ock i öfrigt, Teatern måste en gång uppslå fasta bopålar i Finland; vi måste på ett eller annat sätt förskaffa oss ett skådespelaresällskap, som i Finland

blir bofast." Derefter tillägges: "Huru ett sådant sällskap må blifva sammansatt, kan icke ännu förutses. Allt för öfverdrifna få våra anspråk icke blifva, men ingalunda heller allt för små. — Med en teater i sin helhet af samma grad af förtjenst som herr Anderssons, få vi icke i framtiden vara belåtna. Utan fara kunna anspråken ställas ett godt stycke högre."

Hvem skulle ej glädja sig åt att kunna med godt samvete instämma i dessa utbrott af ett halft manligt, halft juvenilt courage? Hvem ville ej gerna dela detta hopp, som utmanande säger till framtiden: du måste, måste, måste! Men då detta *måste* ej ens anser det löna mödan uppsöka, än mindre eger att framvisa några yttre eller inre skäl, på hvilkas solida botten det månde hvila; då det fastmer frimodigt erkänner, att "icke ännu kan förutses", huru dess peremtoriska fordringar skola och kunna realiseras, vidgar sig svalget mellan vilja och verk så enormt, att man önskade se de stormodiga förutsättningarne och fordringarne på den närmaste teatraliska framtiden sammanträda till en lugn konferens med det beståendes prosaiska "måste", som dock ej är en makt att förakta.

Sällan eller aldrig har väl en motsatt åsigt framträdt med så liflig önskan att se sig *grundeligen* vederlagd, som den här nu uttalade. Högt ofvanom både den ena och den andra meningen stiger ju ändock på hvardera sidan beredvilligheten att befordra sjelfva sakens framgång. Må man därför ej i framläggandet af de svårigheter, hvilka hota den nya teaterns framtid i dess innersta lifsfunktioner, se blott uttryck af en förlamad och förlamande klenmodighet, som ihågkommer endast de svårigheter, som mött — ej dem, som blifvit öfvervunna. Hvar och en, som något pröfvat och pröfvats i lifvet stora eller små strider, har åtminstone skördat den erfarenheten, att det icke ligger absolut uti svårigheternas natur, att de ej skulle låta sig besegra. Men lika obestriddig är äfven den läran af erfarenheten, att det ej alltid förslår till deras kufvande, om man tror det vara nog att rusa fram emot dem utan besinning af det, hvori de egentligen bestå, samt utan något behof af att

ens „förtutse”, huru de böra motas och i värsta fall åtminstone kringgås.

II.

Det är hårdt att, sedan man nött ut sitt lifs bästa krafter på bemödandet att framkalla en skymt af den poetiska gnista, som ligger latent i de menskliga tingen, nödgas gång efter annan draga ut i härnad till försvar för den prosaiska verklighetens äfventyrade rätt: hårdt att den ena dagen i sällskap med „Papperslyktan” erinra en ungdomlig entusiasm derom, att kolossala stenhus byggas upp på en helt annan fason än luftslotten, hvilande på grundvalen af irrande moln, och dagen derpå gripa „Papperslyktans” genius i vingen under dess utflykter till romantiska rymder, der det tarfvas endast en stöt i Oberons horn till framkallande af de stupendaste verkningar; hårdt att, medan „Metropolitanus” behöfver endast i andanom se den nya teaterns murar framskymta mellan Esplanadens lindar för att genast låta en förträffelig trupp slå läger deromkring likt dryader, lydande i månskensnatten fantasins trollstaf, till honom säga: det blifver dig lättare, o Metropolitane, att med ditt *måste* förbyta dessa stenar till bröd än att på fläcken taga ett bofast teatersällskap i vår öken. Så hårdt det än må låta, kan det dock icke hjälpas, att sjelfva detta nya teaterhus, öfver hvilket vi äro både glada och stolta, närmare betraktadt likväl erbjuder en ganska osäker borgen för framgången af allt sådant, som företrädesvis bör stödja sig på intelligent inhemsk grund. Då vi äro i farten att skryta med hvad vi förmå åstadkomma af egna krafter, må vi väl ha rätt att glömma bort åtskilliga omständigheter, betecknande ett deficit i våra beräkningar; men när det gäller att ransaka våra njurar, måste tonen något nedstämmas. Ty en sådan ransakning utvisar, att allt det, som för vår blifvande teater har någon högre betydelse, gjorts eller skall göras af utländingar. En svensk har lemnat ritningen, en annan svensk öfvervakar och leder sjelfva utförandet, en

tredje svensk mejslar de plastiska prydnaderna, en tysk målardekorationerna, tyskar inöfva orkestern; hvarifrån inrättningen af gasbelysningen än må tagas, från Finland blir det åtminstone icke. Fosterländskt är härvid endast barbariet: de barbariska teglen, kalken, sanden, de karlar och qvinnor, som mekaniskt bråka, ej sin hjerna, utan blott sina armar och ben under fullbordandet af det gröfsta och tyngsta arbetet. — Och från tinnarne af en sådan stenmassa, till hvars ordnande finsk intelligens så oändligen litet bidragit, är det herr Metropolitanus låter sitt högstämde: måste! ljuda. Men i ett land, der en ända till senaste tider röjd, gränslös likgiltighet för all konstutveckling ställt så till, att, ehuru anlag, ja rika anlag för arkitektur, bildhuggeri, målning, musik och isynnerhet för gasberedning funnits och finnas, ingen möjlighet till anlagens högre utbildning, med undantag kanske blott af de till utöfningen af senast nämnda konst behöfliga, stått landets barn till buds, der är det sannerligen icke nog att bygga ett hus för att dymedels genast framtrolla ett tillbörligt antal inhemska sceniska förmågor af försvarlig styrka. Och äfven om man låte sig nöja evinnerligen också härutinnan med främmande krafter, är det alldeles icke afgjort, att man af den sorten kan framdeles påräkna förnämligare exemplar än de, som hittills försvunnit öfver våra eländiga tiljor.

Då man tänker på krafter, af hvilka en varaktig och verkligt fruktbringande effekt för fosterländska ädlare syften kan förväntas, borde dock beräkningen närmast och hufvudsakligast grunda sig på inhemska förmågor. I detta axiom ligger alldeles ingen ofördragsam fiendtlighet mot, intet underkännande af hjälpsändningars nytta från längre försigkomna främmande sfärer; deri ligger helt enkelt en sanning, af all historia och erfarenhet bestyrkt. Väckelsen kan ofta komma ytterst utifrån. Men det ihärdiga, uppoffrande utförandet måste hvarje folk alltid taga i egna händer. Och detta gäller främst om ting, till hvilkas uppbärande mekaniska krafter ej rätt förslå, och om det arbete, hvars rätta lön icke kan i reda penningar utbetalas. Att äfven den sceniska konstens prestationer, åtminstone i deras ädlare

yttringar, få räknas bland sådana ting, torde vid närmare eftersinnande medgifvas. — Redan i den känslan, att människan arbetar i ett eget fosterlands tjänst för befrämjande af dess intressen, lycka, ära, ligger en underbart manande kraft, som åtminstone i bättre stunder kommer henne att förglömma den *lilla* egoismens påstötningar och ej låter henne förtröttas, om än arbetet stundom kännes tyngre, än krafterna tyckas förmå bära. Och framför allt der en skymt af ande, fostrad af nationela känslor, åskådningar, sympatier uppenbarar sig, der erfordras också för uppfattningen och utförandet en fläkt af samma ande. Mer än man vanligen föreställer sig, hörer äfven återgifvandet af den dramatiska poesins produkter till sådana saker. När man därför ser, att svenskarne vanligen med större förakt och stränghet än någon annan nation i verlden tukta oss finnar, då vi våga uppfatta och framställa vårt folks äldre eller nyare angelägenheter så, som „hjärtat i bröstet oss bjuder”, kunde man väl hafva skäl till den frågan, om ej just ett svenskt skådespelaresällskap, i afseende å sin egentliga sinnesstämning, vore det allra sista, åt hvilket reproduktionen af den finska andens dramatiska skapelser borde anförtrös. Så länge det gäller framställningen af bagateller, hvilka, om de ega någon prägel, hafva denna af kosmopolitisk beskaffenhet, och äfven andra produktioner, som ej sakna högre betydelse, utan att ett folks nationalkänsla ändock deri uppstämmer sina, af ögonblickets stämning oberoende, innersta toner, kan äfven en främmande trupp lätt vid exekutionen finna sig hemmastadd, liksom rörde den sig ännu under Humlegårdens ekar. Men när fråga blifver om återljudet af sjelfva hjerttonerna hos ett folk, toner, som dessutom någon gång kunna kännas mindre behagligt skorrande i främlingens öron, då finner skådespelarn ej mer i sitt bröst den rätta klangen och värmen för dessas återgifvande från scenen. Man har ju sett svenskt tadel falla ned på en finsk författare äfven för det, att denne tillåtit sig hemta i dramatiska produkter ämnen och motiver ur sitt folks mest tragiska konflikter; och det kan utan obillighet förutsättas, att svenske skådespelare, äfven om de beqvämade sig att åtminstone inför en finsk publik

reproducera t. ex. Sabelfanas desperata, fennomanska halsstarighet, skulle förnimmas ej stort annorlunda än en ljudande malm och en klingande bjellra, ehuru den tid helt visst varder kommande, då samma sak af någon finsk scenisk artist återgifves med samma fanatiska glöd, som i sjelfva diktningen uppenbarar sig. Hjärtat måste nödvändigt vara med, när det gäller företeelser, som äro skurna ur ett folks inelfvor. Och hvarifrån skulle väl en främling med hvardaglig förmåga att försätta sig i för honom främmande situationer taga det hjertat?

Men om man ock, med resignation finnande sig i ett oundvikligt öde, ville framdeles såsom hittills låta sig nöja med idel utifrån importerade artister på vår inhemska scen — att enskilde sådane också i bästa möjliga fall ännu länge blifva för oss outhärlige och äfven nyttige, är ju en afgjord sak — hvad ingifver oss väl vissheten derom, att dessa trupper skola framstå förträffligare än de, hvilka vi hittills haft att tacka för, att åtminstone ett tecken till scenisk konst hos oss hållits vid lif? Det torde svårligen kunna bestridas, att vi redan under mer än ett årtionde sett hos oss uppträda de bästa skådespelarsällskaper, som bland de i Sverige nomadiserande förefunnits; och att begära, det sjelfva kungliga teaterns personal skulle i massa göra till oss en utflyttning, är dock mer än rimligtvis vid nyktert mod kan yrkas. De bästa krafterna, af hvad slag de än vara må, lemna dock ytterst sällan, utan synnerligen starka bevekelsegrunder, för längre tid sitt eget land och allt hvad deri inneslutes kärt och dyrbart. Intet främmande folk har således rätt att fordra, att ett annats ypperste skola till det för alltid emigrera, endast därför att man rätt väl kunde behöfva dem derborta. Eller äro väl vi undantagsvis så utomordentligen älskvärda, förträffliga och frikostiga, att det bästa ett annat folk besitter, och som der hemma finner bergning, erkännande, när det sådant förtjenar, och välvilligt undseende, om det deraf är i behof, skulle känna sig oemotståndligt till oss draget; skulle på vinst och förlust kasta sitt framtida öde i vårt våld, blott därför att vår förutsättning: „tiden kan nu

vara inne för oss att komma i besittning af ett utmärkt teatersällskap" ej må råka på skam?

Så oemotståndligt tilldragande torde vi dock icke vara, Och äfven om vi hade lyckan vara det, skulle ej deraf följa, att vi genast förmådde tillfredsställa vårt lystmäte, sedan vi fått i vårt hufvud, att för oss återstår nu mera ingenting annat att sjelfva uträtta än stegra våra anspråk högt öfver det mått, det Anderssonska sällskapet mäktat fylla. Man såg ej längesedan en af svenska blad gjord kalkyl komma till det resultatet, att bland de flere hundratals personer, hvilka i Sverige egnade sig åt scenen, endast ytterst få utmärkte sig genom öfvervägande talang för densamma. Att nu just de der några få emot mindre honorarium än de i hemlandet kunna påräkna, utan utsigt till någon bergning för sin ålderdom, sedan de i konstens och publikens tjänst nött ut sina krafter, skulle på vår minsta vink störta hit för att illustrera ett för dem främmande teaterhus, emedan detta är betydligt bättre, än vi någonsin förr haft tillfälle öppna — förhoppningarne derom höra till de fria fantasier, hvilka lemnat all eftertanke så långt bakom sig, att denna ingenting mer har att med sina föregångare skaffa. Eller är det meningen, att en hel hop af de der 299 artisterne, hvilka möjligen hafva „mycken talang, men icke för scenen", på en gång skola känna sig lyftade högt öfver sitt hittills varande väsendes beskaffenhet, blott för att ej behöfva skamflata stanna djupt under skalan af våra stora anspråk? Denna upphöjelse, der den ej får bero af ansträngning och studium under en längre tids förlopp, hörer ändock till dessa, dem man väl må få önska sig se, men nästan alltid stanna på sin höjd vid ansatsens svaga försök. Och hvad än värre är, vi torde få lof att tacka lyckan, om helst ett så behjelpligt teatersällskap som det Anderssonska finner det öfverensstämma med sina intressen att lyssna till våra uppmaningar. Med den saken hänger det nämligen sålunda ihop.

Såsom bekant gjorde ännu herr Edv. Stjernström under sin treåriga vistelse i Finland rätt goda affärer och arbetade upp sig till en icke obetydlig förmögenhet. Många omständig-

heter, som andra svårligen kunna räkna sig till godo, bidrogo till att åt herr Stjernström bereda en sådan framgång. Sjelf en talang af icke vanlig betydenhet, förstod han småningom makalöst rycka upp äfven klenare förmågor till ett samspel, som åtminstone icke skämde bort effekten af det hela. Likaledes visste han med sällspord fyndighet och *savoir faire* underhålla intresset hos publiken och stimulera detta än på ett sätt, än på ett annat, då han förmärkte, att det begynte afsvalna. Och hvad som ej utgjorde hans minsta förtjenst, han visade nog takt att efterhand uppofta åtskilliga bland sina i Humlegården utbildade estetiska både teorier och praktiker, när man här, ehuru ej utan någon svårighet, hunnit öfvertyga honom derom, att vår allmänhets smak ännu ej vore nog utbildad för njutningen af dylika ollon. Af synnerlig vikt för herr Stjernströms ekonomiska beräkningar var det dessutom, att „hans sujetter“, i enlighet med den tidens vanor, läto sig afspisa med en jemförelsevis anspråkslös sold. Men nu mera, sedan stegringen af lefnadskostnaderna samt framför allt känslan deraf, att allt arbete är sin lön värdt, i alla förhållanden gjort sig gällande, och ingen har lust och tålmod att „dö under väntan på löneförhöjning“, blir det allt svårare, äfven för en omtänksam och driftig ledare af ett teatersällskap, ej blott att i Finland samla sig kapitaler, utan till och med att derstädes helt enkelt slå sig ut. Det må gerna medgifvas, att herr Andersson egentligen icke kan åberopa såsom lämpligaste mätaren af, hvad en teaterföreståndare med öfverlägsen drift och energi uti ifrågavarande hänseende skulle förmå åstadkomma; men hans exempel torde dock kunna tjena till visning af det, som kommande styresmän för teatertrupper här hafva i allmänhet att förvänta. Ehuru från publikens sida understödd med ett intresse för teatraliska nöjen, som i uthållighet söker sin like i hela Europa, sägas dock herr Anderssons bemödanden ej hafva i ekonomiskt hänseende varit åtföljda af några briljanta resultater. Och detsamma blir sannolikt i ännu vida sämre grad fallet med den erfarenhet, som banbrytaren på den nya teaterns tiljor nödgas göra. Föga utsigt är nämligen, att de inkomster, en sådan derpå skördar, skulle

synnerligen förstoras. De flesta platser i den gamla teatern betalas redan nu så högt, att priset endast i några få fall kunde förhöjas, utan att derigenom äfventyras besökens förminskning, synnerligen i en stad, der de materiela resurserna af allt slag, befolkning, förmögenhet etc. ej stå i något förhållande till andarnes medvetenhet af sin betydelse och sina rättigheter. Anledningen för teaterdirektören att hoppas på intradernas förökelse inskränkes ej så litet äfven derigenom, att teaterbolagets intresse fordrar af den, som disponerar öfver den nya, större, vackra scenen, en förökad afgift, äfvensom en ny, för begagnandet af orkestern, då det hittills stått hvar och en teaterdirektör fritt att blåsa ihop sine spelemän, hurhelst han funnit lämpligast. De kostnader, han under de nya förhållandena äfven i öfrigt omöjligen kan undandraga sig, skola dessutom redan i och för sig sjelfva betydligt öfverstiga den ringa tillökningen af de hittills tillgängliga inkomsterna. En kostymering och öfrig „*mise en scène*“, som stundom förr kunnat gälla såsom uttryck af god smak, emedan man sålunda undgått att göra kontrasten med den närmaste omgifningen allt för skärande, kan i flera fall hädanefter svårligen mera komma i fråga. I dylika hänseenden äro allmänhetens fordringar oafvisliga, dels emedan den genom uppbyggandet af en ändamålsenlig teater gjort från sin sida, hvad af densamma begärts, dels ock emedan fordringarne kunna tillfredsställas, enär tillfredsställelsen står att beredas genom materiela medel — hvilket ej är fallet, när man pockar på mera talang, geni, själsodling, elevation i sinnet, än vederbörande förmå presteras. — Men hvem vågar väl af en sådan och all öfrig ståts outhärlighet draga den slutledningen, att vår nya teater skall lyckas locka en främmande föreståndare, som har någonting att förlora, till uppställande af en trupp, i spetsen för hvilken han klart insåge, att han drager ut i bästa fall till segervinningar, liknande den epirotiske äfventyraren Pyrrhi, hvarom det hette: „ännu en dylik seger, och du är ruinerad!“ Hvad en sådan, i egenskap af teaterdirektör möjligen till en början kunde vinna inför „Papperslyktans“ och andras ögon, skulle han dock i längden uti förståndigt folks omdöme mista, ifall han har

att äfventyra någon reputation åt det hållet. Lika vanskligt som obilligt vore det, huru än man må betrakta saken, att af främlingar fordra en uppoffringsifver för realiserandet af planer, befordrandet af intressen, i grunden för dem alldeles främmande, och hvarvid de sammanfattas på sin höjd af idéela, under verklighetens slitningar oftast så sköra band. Kunna uppoffringar med skäl begäras, måste krafvet vända sig åt helt andra håll. Så länge Finland inbillar sig hafva gjort redan nog med att låta uppbygga en teater, och det ej visar håg, lust och förmåga till att kosta ut sig både till kropp och själ på ett mera genomgripande sätt för uppnåendet af det åsyftade ändamålet, gjorde man bäst i att hålla inne med högtrafvande pretentioner. Hvad som för oss återstår att åtminstone försöka, ifall vi ej åtnöja oss med att stanna på mindre än halfva vägen, skall i en tredje och sista artikel närmare utvecklas.

III.

Det gifves förmodanden, som på förhand redan ställt sig så högt, att de blifvit oåtkomliga för all bevisning af motsatsen. På hälleberget af sådana förmodanden vore anförandet af skäl bortkastadt. Häpnande öfver missförhållandet mellan deras tvärsäkerhet och svagheten af deras sammanhang med verkligheten, vågar man blott upprepa Bolingbrokes replik till drottning Anna i „Ett glas vatten”: „och detta kallar Eders Majestät ett skäl!” — Det ofvanför sagda torde dock öfvertygat alla dem, som icke befalla öfver slika förmodanden, om vanskligheten af det nya teaterhusets trollkraft att till sin tjänst ur den svenska jorden framstampa sceniska artister, som i allo betydligt öfverträffa dem, hvilka hittills mer eller mindre illustrerat — *lucus a non lucendo* — vår icke verkligt inhemska scen. Förmår emellertid „Papperslyktan” upplysa den finska teatern om platserna, der den inom Sveriges rike skall värfva bättre trupper, än Sverige sjelf i allmänhet har att

använda till eget behof, då har hon i sanning lyckats uppfylla sin bestämmelse vida bättre än Diogenes' lanternan. Medan all möjlig och omöjlig framgång tillönskas försöket, må här likväl göras ett annat: försöket att utreda, hvad Finland i bästa liksom sämsta fall kan och bör göra i en sak, som ändock rör det och ingen annan.

Ofvanför antyddes redan en ganska vigtig omständighet, som gjorde det önskligt, att åtminstone den finska andens egenaste dramatiska produkter skulle ur finska hjertan på scenen reproduceras. Flera, både inre och yttre motiver kunna tilläggas såsom bevis derpå, att en sådan önskan äfven i andra hänseenden eger sin fulla giltighet. Att en inhemsk teatertrupp, äfven om den lifvas och drifves framåt af alla de bevekelsegrunder, som försätta dylika artistiska associationer, då de ej äro beröfvade allt högre lif, i rörelse, dessutom skall känna sig manad af medvetandet, att den sköter ett icke så litet maktpåliggande arbete i den fosterländska bildningens och intelligensens tjänst, — detta gäfvade åt den ur landets eget sköte utgångna föreningen ett afgjort företråde framför alla främmande trupper, om de ej händelsevis råka utmärka sig genom en alldeles ovanlig förtjenst. För öfrigt måste en inhemsk trupp, i följd af en mängd *naturliga* orsaker, finna sig oändligen bättre i förhållanden, vid hvilka hvarje individ från barndomen fått lof att vänja sig och dem de underkasta sig gemensamt med alla sitt blods, sitt hjertas, sin själs anförvandter, medan främlingen blifvit förvisad till samma förhållanden, lösryckt från sitt väsendes alla naturliga rötter. Den infödde histrionen, om han längtar bort från tiljorna, kan i de flesta fall endast längta till — himlen; då deremot den främmande blott begagnar sig af sin rätt, om han vid minsta mötande obehag, förargelse och orättvisa känner sig frestad att „gifva djefvulen alltsammans”, ifall utsigter af mindre helvetiskt slag icke locka åtminstone den skönare delen af personalen till att i verkligheten realisera, hvad den på scenen så ofta proberat. Dock sceniska stackares godhet, hvilka, då de sätta sig i permanent besittning af vår teater, ej hafva att hembjuda Finland några andra gåfvor än löftet om ett för-

nöjsamt sinne, kan ingalunda påräkna att från allmänhetens sida mötas med en gengåfva af samma beskaffenhet. Snarstickenhet, hotelsen att vid första tillfälle gifva oss på båten samt framför allt verkställandet af hotelsen skulle bättre öfverensstämma med våra intressen. Kanske ligger just i möjligheten att lättare bli af med alldeles misslyckade sceniska profryttare den bästa fördelen, som kan åberopas såsom motiv för oss att allt framgent lefva i beroende af utländingens nödhjelp. Sannolikheten, att vi vore fullt säkra om en fortfarande besittning äfven af de bästa, ur inhemsk grund uppvuxna, sceniska förmågor, skulle dock, jemte en hel hop andra företräden, betydligt uppväga olägenheten att ej kunna till Sverige förvisa våra egna teatraliska odågor.

Men stå några inhemska talanger af lofvande natur den nya teatern till buds? Det torde för sjelfva „Papperslyktan” ej blifva lätt att jakande besvara denna fråga; och hon är väl den sista att se i det lilla, som försports från Åbo om tillstymmelsen till en „verkligt inhemsk” teatertrupp, ett fotfäste för sitt framtidsdiga *varde!* Från andra håll har man dock inhemtat visshet derom, att i Finland röra sig anlag för den teatraliska konsten, hvilkas utbildning skulle lofva oss det, hvaraf vi hitills varit i behof, utan att någonsin med egna tillgångar kunna fylla behovet. Och denna visshet är i alla fall högeligen glädjande, ehuru deri på långt när ännu icke ligger någon säkerhet för besagda behofs verkeliga afhjelpande. Så länge både den allmänna och enskilda meningen i Finland ej förmår fatta, att en duglig skådespelare kan vara lika god karl, som hvilken hvardaglig embetsman som helst, och att en verkeligen utmärkt, rikt begåfvad och bildad scenisk artist förtjenar att taga högra handen af tio excellenser, som äro hvarken det ena eller det andra, skall man allt fortfarande tro sig bäst sörja för familjernas heder och sanna båtnad, om man tvingar de med sceniska anlag begåfvade medlemmarne att svika sin egentliga bestämmelse och bort på afvägar — dessa må då leda till förderf, ja, till undergång än i en, än i annan form.

Mer än någonting annat i den vägen talar det senaste studentspektaklet i Helsingfors för sannolikhet deraf, att Finland väl icke *måste*, men möjligen *kunde* bestå sig ett teatersällskap för egen räkning. Så otroligt det må låta, tyckes målet lättast kunna uppnås genom en fortsättning på samma stråt, studentföreningen dervid beträdde, det vill säga, om man på en gång gjorde scenen fullkomligt *finsk*, så till språk som öfrigt. Nyhetens behag, ett verkligt eller till sken af verklighet uppskrufvadt patriotiskt intresse, undvikandet att med vårt klanglösa sätt att uttala svenskan ställas i skuggan genom det sonora, intagande uttal, hvarvid vi äro vana från scenen, allt detta skulle bidraga till en framgång, som på ingen annan väg stode att förvänta. Men om också allt från nu framhållna sidor af saken utlofvade framgång, visa sig likväl åt andra håll inkast, som göra det högst betänkligt att vedervåga ett så radikalt experiment därför, att det i sceniskt hänseende kanske vore det lättast utförbara. Att öppna en lång serie af teaterrepresentationer på ett språk, som i följd af den osaliga söndringen mellan bildningens och den högre litteraturens uttryckssätt å ena sidan och massans af folket på den andra, ej eger att uppvisa mer än ett enda originalstycke, och äfven detta af en så underordnad förtjenst, att det knappt skulle utmärka sig bland hundrade, som mångenstädes på Europas folkteatrar gifvas, genom någonting annat än den djuriska fäaktighet, hvarmed samma folk uppträder, till hvars uppbyggelse pjesen är ämnad — vore dock ett nästan förtvifladt försök. För möjligheten af framgång vore således den lyckträffen oumbärlig, att det finska teatersällskapet genast kunde ställa till sin disposition en diktare af t. ex. fransmannen Hardys eller norrmannen Holbergs produktiva kraft. Men en sådan lycka kan allra minst i brådkast väntas för ett språk, hvars öde bland andra vidunderligheter företer det oerhörda, att de bästa hufvuden, som fullt ega tungomålet i sin makt, slagit sig i massa på att utreda dettas grammatikaliska „knoppar”, långt innan det gjorts till vehikel för en på civilisationens grund uppvuxen vitterhet och öfrig nationalliteratur. Och måhända skulle ej ens talanger af Hardys och Holbergs

intensitet förslå att fylla det, hvaraf oss ändock främst göres behof. Den grofkornighet, det naiva oberoendet af idealets högre fordringar, som karakterisera äfven den sistnämndes outtömmeliga lustighet, är icke just det, som för vår unga teater vore det outhärligaste. Det är ej i en grundligare grofhet i tanke- och uttryckssätt, i råare utbrott af harm och arghet, det finska folket behöfver taga lektioner från scenen; läromästare derutinnan erbjuda sig nog själfmant utanför densamma. En talang af en så naturlig finhet och genom bildning förädlad gratie som Topelii jemte hans stora förmåga att öfver hvarje innehåll gjuta den populäraste form skulle gagna oss mer än Holbergs burschikosa energi.

Högeligen fara värdt vore det dessutom, att en fortfarande sysselsättning med framställningen af dylik art som "Silmänkääntäjä" och magister Putronius skulle, utom att dess förtjenst om folkets höjande och bildande blefve ganska tvetydig, efter hand nedtrycka själfva skådespelarekonsten till ett stadium, hvarifrån alla civiliserade nationer med mer eller mindre framgång sökt emancipera scenen. Det är en lätt konst äfven för den måttligaste förmåga att försätta sig i och återgifva okultiverade personer och förhållanden, som stå ännu ett steg lägre än den halfbildade eller omogne diletantan själf. Och icke stort svårare är det heller att karrikerande neddraga till löjlighetens låga sfärer utmärktare personligheter, då efterapningslusten hakar sig fast vid mera framstående egenheter hos dessa. Men att på ett fullt tillfredsställande sätt återgifva genom tänkesätt, genialitet eller handlingssätt öfverlägsna karakterer, detta är ett problem, hvars lösning något öfverstiger det hvardagliga härmningskynnets tillgångar. Här om dagen såg man på Dresdens folkteater ett märkeligt bevis för denna sats, då Immermanns förtjenstfulla "folkstycke": "Andreas Hofer" derstädes uppfördes. Sjelfva titelrolen och de öfriga, vid hvilkas framställning den vanliga bondpraktiken förslog, gåfvos till en del förträffligt, till en annan åtminstone rätt behjelpigt; men när grefve Baraguay, vice konungen af Italien, och isynnerhet marskalk Davoust, som dock i verkligheten ingalunda gjorde anspråk uppå att vara ett

praktexemplar af finaste hyfsning, visade sig, vardt det ett elände att se, huruledes ömkligheten brottades med löjligheten om eganderätten till deras figurer. Och när man dagen derpå på kungliga teatern fick skåda Emil Devrient återgifva Bolingbrokes personlighet i Scribes: „Ett glas vatten” — som väl i historiskt hänseende är den argaste galimatias och ej heller betraktadt ur de högsta poetiska synpunkter håller streck, men likväl genom fyndigheten uti intrigens inveckling, den fransyska finheten i begabbelsen, raskheten och lifligheten i handlingen och framför allt i dialogen är ett förvånande mästerstycke — då kunde man klarligen förmärka skilnaden mellan befogenheten att framställa Porselini och till och med Andreas Hofers väsende och den förmågan, som förer med sig på scenen de rikaste resultat af ett helt lifs allvarliga konststudium, af verldsvana och allmänt mensklig bildning jemte det outtömmeliga förrådet af en storartad talang.

Att likväl anlag för denna finare och ädlare uppfattning af den verkeligen utmärkte skådespelarens högsta uppgifter kunna finnas medfödda hos dem, som ville egna sig åt den finska scenen, bevisades på ett öfverraskande sätt genom den idealiserande hållning, hvarmed Montanus-Putronii varelse gick igen på den Helsingforsska teaterns tiljor. Männe hos Holberg sjelf någonsin en aning uppstod derom, att i denna personifikation af en karrikerad pedantism, boklärdom och skolfuxeri skulle en gång i verlden blifva nedlagd en sådan nobless och sinnesfinhet, att den för hånet ämnade pedanten stundom framstod i ädelheten af en, för en okunnig omgifning utsatt martyr, som nästan påminte om Galilei konflikt med sin tids ortodoxa kardinal-dumhet. Det vore isynnerhet skada med förmågor af det sällsynta slag, som den, hvilken uppenbarade sig i Putronii roll, om de, i stället för att höjas och utvecklas genom kampen med den sceniska konstens högsta problem, skulle nedtryckas af de uppgifter, dem finska Holbergar af samma art som „Silmänkääntäjäs” författare förmå framlägga till deras lösning.

Men bekymret häröfver kunna vi ju rätt väl bespara oss till dess, att de förhållanden inträffa, som betinga faran. Och

dessas lära nog låta ännu tillsvidare vänta på sig. Finland *måste*, såsom redan ofvanför antyddes, ej ens därför få en inhemsk teatertrupp, att det visat sig kunna åstadkomma sjelf en sådan. Äfven detta hörer till de bittra frukterna, uppvuxna ur långvarig vana hos oss att förbida yttre påstötningar, bistånd och förmynderskap äfven i saker, som egentligen blott kunna alstras ur en nations egen själ.

Sanning och rättvisa inlägga likväl den kraftigaste protest mot en beskyllning, som skulle göra samhället ansvarigt för att hafva påtrugat sin hjälp, sin ledning eller ens något slag af uppmuntran till konsternas fromma i Finland. Dessa, som mindre än någonting annat i hela naturen kunna till en början uppspira såsom trädet i skogen, just därför, att de till *sin natur* äro produkter af folkens högsta bildning, hafva dock mer än någonting annat, hvarom staten bör taga vård, ända tills senaste tider lemnats åt sitt öde: det att vara en i öknen utstött Hagar jemte Ismaël. Det har blifvit ofta uppställt såsom det högsta problemet för finsk statsmannavishet och omtänksamhet, att ej ens lättingen må förgås direkte af svält inom Suomis landamären. Men om innehafvarene af medfödda anlag för konstens utöfning försmäktade till kropp och själ af brist på det, som till livets uppehälle och nödortft hörer, och den ännu pinsammare och förderfligare bristen på tillfälle att bringa anlagen till mognad, ehuru de ingenting högre önskade än att *arbeta*; det har ej förorsakat staten en enda sömnlös minut. Förundransvärd är i sanning denna likgiltighets frihet från all högre egoism, från all beräkning att åstadkomma sådant, hvars befordrande lönar sig rikligare än någonting annat genom det odelade erkännande, hvaraf det hos samtiden mötes, och ännu mer genom den förhärlikande glans, som väntar de maktegandes på konsternas flor utgifna kärlek och skatter. Ingenstädes öfvertygas man kanske kraftigare än just i Dresden om den mer än den judiska ränta, de sålunda använda kapitalerna inbringa åt de mäktiges minne. Hvilket allt omhägnande fikonalöf utbreder ej intresset för konsterna öfver den stackars August „den starkes”, öfver dennes företrädarens och hans Brühls alla svagheter! Det märk-

värdigaste af allt är ändock, att de på idealiska egodelar förslösta summorna ännu i denna dag återgäldas äfven i rent materiellt hänseende hundrafoldt bättre än icke blott de sachsiska kurfurstarnes brottningar med Carl XII och Fredrik II, utan ock deras bemödande att upphjelpa landets industri och näringar. Utom de, alla materiella mått öfverstigande fördelar, det lilla Sachsens hufvudstad uppbär af sina ofantliga konstskatter, skördar det af dessa äfven en ganska konsiderabel timmelig vinning. Många tusental främlingar, som med snabb likgiltighet skulle genomfara Dresden, liksom man det gör med de flesta bland Tysklands andra städer, känna sig här fängslade af den rika njutning, det åt konstsinnet erbjuder i så hög grad, som endast få bland Europas lyckligast lottade hufvudpunkter. På det *intresse*, som hela världens bildade resande skatta åt frukterna af de så föga statskloke Augusterne och som den i så många hänseenden oförsvarlige Brühls konstvurm tillskyndar åt deras land, lefver en ej ringa del af Dresdens befolkning ganska bra.

Att Finland, som hittills ej gjort för konsten en miljondedel af det, Sachsen för densamma verkat, framdeles skulle åt det hållet uppoffra helst en tusendedel så mycket, kan väl ej begäras, än mindre förväntas. I vårt land förblifver väl konsten att icke svälta ihjäl länge ännu den största och högsta bland konster. Men småningom skall väl staten begynna ro ut med åtminstone räntan af det ej obetydliga kapital, den under närmare ett halft sekels fred sparat in på de utgifter, hvarmed konst här bort befrämjas. Början är ju dermed till allmännelig tillfredsställelse redan gjord. Ej längesedan pryddes ju finska styrelsens palats med en af denna bestäld tafla, hvarpå man såg målad en i Borgå passerad scen, som kunde tjena till förebild för det, som komma skulle. Det för samma tafla åt konstnären erlagda honorarium var ett lika stort framsteg på konstbefordringens bana, som den målade förebildens afkopiering i verklighet kunde utvisa ett sådant i annan väg. Framför allt framstår dock den nya teatern såsom ett bevis på förändrade åsikter uti ifrågavarande hänseende, medan den gamla teatern värdigt och åskådligt representerar det omsider öfvergifna syste-

met. Och sannolikt skall den nya teatern i en framtid kunna åberopas såsom det bästa vitnet dertill, att tingens nya ordning ej inträdt endast med afsigt att sluta vid sjelfva början. Det vore en oersättelig olycka om skådespelet i Finlands hufvudstad skulle hemfalla åt nödvändigheten att medels lockmat af alla möjliga slag stimulera massornas aptit. På ett sådant stadium af scenisk konst eröfra ap- och hundspektaklerna företrädet från Shakespeare och Schiller. Helig pligt borde det vara för egarena af nya teatern att genom sina ombud draga försorg derom, att den dramatiska poesins ädlaste produkter åtminstone tid efter annan finge tala till allmänhetens ädlaste känslor. Blott sålunda förvärfvar den nya teatern någon högre betydelse för nationens själsodling och andeliga lyftning. Få de nämnde dramaturgiska heroerne jemte deras största kolleger ej oftare än hittills äska ljud inför den finska publiken, då har det knappt nog lönat mödan att bråka så mycket för att bringa den nya teatern i stånd. Den gamla teaterns materiela misère vore ju allt fortfarande den lämpligaste omhågnaden för den estetiska.

Att ypperliga, högstämnda stycken kunna tillbörligen uppföras endast af artister med nog bildning att sentera, med nog talang att reproducera de af skalderna gifna uppgifterna, behöfver ej vidare demonstreras. Äfven deraf följer, att den bästa möjliga teatertrupp, som kan åstadkommas, bör ställas till den nya teaterns disposition. Men deraf, att behofvet är stort, följer dock ingalunda, att behofvets afhjelpande är den lättaste sak i verlden. För att detta något så när tillfredsställande ändock måtte kunna ske, dertill erfordras större tillgångar, än den nya teatern kommer att råda om för artistiska syften. Ty äfven aktionärernes eganderätt måste respekteras. Det är ju dessas visshet härom, som bygger den nya teatern. Knappt någon teater i Europa, som föresatt sig högre artistiska ändamål än de, som med hvardagliga medel kunna uppnås, bär sig utan statens kraftiga medverkan, äfven der, hvarest en ofantlig publik kontribuerar till scenens bestånd. Ännu mindre kan denna hålla sig uppe, då sjelfva huset, i stället för att vara en odelad inkomstkälla för de artistiska ändamålen, är ett nedtryckande onus för

desså. Regeringens högsinnade fortfarande mellankomst måste således kunna påräknas till befordrande af en sak, omätligt vigtig för hela landets kultur. Ringa blir i alla fall jemförelsevis det behöfliga tillskottet; så ringa, att det nästan skulle räknas såsom skam, om man för ett materiellt företag uppgåfve sig vara belåten med så litet. En bro, hvaröfver några lass tjära forslas i ödemarken, kostar ju vida mer, än befordrandet af den seeniska konstens framgång under flere år skulle taga i anspråk från statens sida.

III.

OM EN STÅENDE TEATERTRUPP FÖR FINLAND.

(Betänkande, afgifvet vid ett sammanträde af teatervänner
i Helsingfors den 27 April 1861.)

Det nu framställda förslaget är otvifvelaktigt af oberäknelig vikt för den sceniska konsten i vårt land; och jemte orkestern, som begynt sin verksamhet med en framgång öfver all förväntan, skall denna plan, ifall den lyckligen realiseras, låta syftet med den nya teatern framträda i dess rätta betydelse — så långt nuvarande tider och förhållanden det redan medgifva. Till någonting högre än till en permanent teatertrupp för Finland kunna vi i detta ögonblick ännu icke sträfva. Men be- drager hoppet ej, skulle ett verkligt inhemskt, ett nationelt skådespelaresällskap med tiden derur ovilkorligen utveckla sig.

Då företagets framgång måste så högt uppskattas, böra också alla omständigheter, som kunna äfventyra denna framgångs möjlighet, tagas i noggrannaste öfvervägande. På förhand kunna väl de faktorer, som komma att bidraga till planens verkliggörande, endast approximativt beräknas; men de allmänna principer, på hvilka den bör stöda sig, om den skall hafva någon utsigt att lyckas, torde dock kunna uppgifvas. Det är för ett försök åt det hållet jag utbeder mig ett ögonblicks uppmärksamhet.

Utan tvifvel blefve företagets framtida bestånd bäst betrygadt, i fall det ställdes omedelbart under hägnen af det redan för handen varande teaterbolaget; liksom detta sjelft kunde påräkna den säkraste ekonomiska fördel af planens realisering. Ty bolaget vunne dymedels visshet om oafkortad inkomst under större delen af året, ej blott genom den för teaterns begagnande erlagda hyran, utan också genom inkasseringen af „fem-

kopeks afgiften", hvilken under tidernas lopp måste stiga till en ganska betydlig summa. Men så väsentlig fördel en ständigt till bolagets disposition stående teatertrupp kunde tillskynda detta, synes det dock äfventyrligt att ännu ytterligare inveckla dess redan temmeligen halsbrytande affärer i ett nytt vidt utseende företag, hvars ekonomiska framgång åtminstone till en början af ingen mensklig skarpsinnighet torde ens något så när kunna beräknas. Rådligast tyckes således vara, att de personer inom det bestående bolaget, hvilka klarast inse och intressera sig varmast för den uppkastade planen, konstituera sig till ett nytt af mindre omfång, som stode vid sidan af detta förra, påräknande hos det äldre bolaget endast beredvilligt begagnande af de fördelar, det yngre förmår åt detsamma erbjuda samt på sin höjd redobogenhet att i sitt eget välförstådda intresse anskaffa de stundom behöfliga tillökningar i dekorationsväg, hvilka vid uppförandet af nya stycken icke kunna undvaras.

Antalet af delegare i det nya bolaget torde icke böra öfverstiga tvåhundra, och afgiften beräknas till hundra mark, som i mon af behovet efterhand inbetalas. Men då detta behof vid företagets början måste kännas mest trängande, så vida alla förberedelser redan då böra vidtagas, ehuru inga inkomster ännu kunna påräknas, är klart, att nödvändigheten af en drygare inbetalning, förskottsvis, icke länge låter vänta på sig.

Hvad utgifterna beträffar, behöfver det ej påpekas, att lönerna för den blifvande truppen komma att taga i anspråk den ojemförligt betydligaste kontributionen. Af största vikt härvid blir att ej genom småaktig sparsamhet motarbeta möjligheten att engagera så förträffliga sujetter, omständigheterna någonsin kunna erbjuda. Men af lika vikt är det äfven att ej genom otidig frikostighet tillintetgöra beståndet af ett företag, som, en gång misslyckadt, kan för årtionden afskräcka från dess förnyande. Utgifternas sfär åt detta håll kan utsträckas i oändlighet; men inkomsternas deremot är så föga elastisk, att den på länge ej kan vidga sig öfver en temmeligen bestämd gräns. Min öfvertygelse är, att hithörande utgifter icke behöfva särdeles mycket öfverskjuta trettontusen rubel silfver för att redan

hafva hunnit bortom den gräns, de ej bordt lemna bakom sig. Sannolikt hafva de summor, med hvilka ledarene af de trupper, som hittills tid efter annan tågat öfver de finska teatrarnes tilljor, besoldat sina härskaror, stannat ett betydligt stycke, innan de uppnått besagde gräns. Och så inkommensurabla storheter de sceniska talangerna liksom alla andra teoretiskt må erkännas vara, måste dock tyvärr deras materiella honorerade bestämmas praktiskt af ganska prosaiska förhållanden.

I ofvannämnda summa äro ännu icke inberäknade kostnaderna för kostymer och hela den öfriga vidlyftiga apparaten, som före och vid uppförandet af åtskilliga stycken stiga till ett icke ringa belopp. Men jag vill här speciellare ännu framhålla tvänne omständigheter, hvilka torde företrädesvis förtjena behjertas, ifall man anser sig uppmanad att taga saken ur en något högre synpunkt än den hittills hos oss rådande teaterrutinens. Den teaterskola, hvarom en fråga blifvit väckt och flerstädes i vårt land blifvit med lifligt intresse omfattad, borde ingalunda anses stå fjerran från den nu diskuterade planens syften. Dessa båda förslag kunde ömsesidigt icke så litet befordra hvarandras realisation. Ifall teaterskolan förhjelptes till en verklighet, kunde den blifvande truppen vid förefallande behof af talrikare personal räkna på all den förstärkning, en sådan nybegynnande inrättning som skolan skulle mäktat erbjuda; och skolan själf finge å sin sida, i fall den inbesparda utgiften för ett par till fyllandet af platserna behöfliga sujetter blefve till hennes förmon använd, emottaga den första och tillsvidare enda säkra grundvalen för sin existens. Befordrandet af ett i och för sig sjelft så viktigt och för den blifvande teatertruppens framtid derjemte så gagneligt ändamål kunde ingalunda anses allt för högt gäldadt medels t. ex. åttahundra rubel silfver och en beneficeföreställning, hvarmed man skulle vädja till allmänhetens välvilja för den gryende inrättningen.

Och ej mindre maktpåliggande vore det, att det blifvande bolaget skulle allvarligen taga i betraktande en annan omständighet, som hittills till oberäkneligt men för den sceniska konsten i vårt land blifvit helt och hållet förbisedd. Valet af pje-

ser har i de allra flesta fall med oförsvarlig likgiltighet för „en bildad publiks billiga fordringar” varit öfverlemnadt åt godtycket, för att icke säga slumpen. Följderna af detta godtyckets herrskarevälde äro temmeligen allmänt insedda och erkända. Och föresätter sig icke det blifvande bolaget såsom sitt förnämsta ändamål afhjelpandet af de derur härflytande olägenheter och vådor, förmår jag åtminstone för min ringa del icke inse, att det skulle löna mödan utsätta sig ånyo för alla från det tillämnade företaget oskiljaktiga eventualiteter. Väl är jag den förste att erkänna: allt för högt och idealiskt få hithörande fordringar ingalunda ställas med våra tillgångar — eller stora brist på tillgångar af hvarje slag — förutom allmänhetens intresse för den sceniska konsten. Men mellan det allt för höga och idealiska och det allt för platta, prosaiska, lumpna och jemmerliga finnes likväl en medelväg, på hvilken man borde söka sträfvä framåt. Oundgängligen nödvändigt är därför, att bolaget, så snart det hunnit konstituera sig, utser en man, till hvars bildning, omdöme och skicklighet det har fullt förtroende, och som i samråd med den blifvande direktionen eger beslutande rätt angående alla stycken, hvilka komma att åt publiken hembjudas.

Ett sådant arbetsdrygt och ansvarsfullt uppslag kan omöjligt lemnas åt någon person, som vore vuxen att fullgöra det samma, utan att den utsedde förvissas om ett honorarium, som något så när motsvarar hans möda och talang.

I närmaste sammanhang med denna punkt står en annan, hittills hos oss äfvenledes totalt negligerad, men utan hvars tillhjälp företaget måste stranda emot omöjligheter, äfven om omständigheterna i öfrigt skulle gestalta sig icke ofördelaktigt. Jag syftar härmed på nödvändigheten för bolaget att ställa till sin disposition friska literära krafter, som vid förefallande behof kunde gå tillhanda med lyckade öfversättningar från främmande språk och möjligen äfven med originalprodukter. Utan någon kostnad skulle icke heller detta kunna åstadkommas; men i ett land, der den literära produktionen ännu befinner sig i ekonomiskt afseende på samma ståndpunkt som den allra

sämst sig lönande industrigren, komma dock utgifterna i detta hänseende att stå i intet förhållande till vinsten, äfven om denna uppfattas endast materiellt. Ty en grof förolämpning mot vår publik skulle den förmodan innehålla, att en af inhemsk talang skickligt bearbetad pjes icke skulle med större intresse och deltagande åskådas än första, sämsta utländska fuskverk.

Då jag icke vid detta preliminära sammanträde vågar trötta genom ingående i alla hithörande speciella detaljer, utber jag mig blott få i förbigående påpeka, att de sceniska representationerna, vida mer än hittills varit fallet, borde tillägna sig det musikaliska elementet, som hos vår allmänhet finner lifvigare anklang än något annat af artistisk syftning. Väl kan ej fråga uppstå om uppförandet af större musikaliska kompositioner, men äfven ur sådana kunde ju dock stundom några scener eller till och med en eller annan akt i dess helhet stiga fram på våra teatertiljor. Vackra operetter, om än förskrifvande sig från en tid något aflägsen från vår egen och nu mera sällan klingande från scenen, skulle sannolikt med nöje emottagas, i fall man förmådde på ett ädelt sätt upplifva dem inom denna teaters murar. Den sålunda erbjudna förädlande musikaliska njutningen skulle ingalunda behöfva borttränga möjligheten för publiken att någon gång erinras också derom, att det äfven gifves en dramatisk poesi, som ej uteslutande eger sin tyngdpunkt i den moderna förkärleken för att besitta så och så många hundra eller hundratusen francs i årliga räntor.

IV. Föreläsning af Helsingfors nya teaterhus.

UPPSATSER RÖRANDE NYA TEATERN I HELSINGFORS

efter dess brand den 7 Maj 1863.

Under den gemensamma rubriken *Teaterfrågor* publicerade Cygnaeus i „Drag ur våra kulturförhållanden och tänkesätt nu för tiden“ år 1874 efterföljande små uppsatser, af hvilka inledningen: „På ruinerna af Helsingfors nya teater“ skrefs sistnämnde år, hvaremot de efterföljande skrivelserna datera sig från 1860:talet.

På ruinerna af Helsingfors nya teaterhus.

Det var en af dessa qvällar i nordens vår, hvilka mana allt lefvande att följa dagens exempel. Ingen och intet känner lust att gå till hvila: man tycker sig icke ha råd att sofva bort några af de ljufvaste ögonblick, lifvet har att bjuda på.

Äfven jag hade sent natten emot den sjunde Maj 1863 utbytt känslan af lycka att än en gång genomlefva en skön vårdag mot den glömska af lifvets bekymmer, som sömnen lofvar. Men länge fick sömnen ej hålla sina löften.

Jag vaknade plötsligt vid ett oljud på min bonings fönster. Mitt namn hördes nämndt, och tillägget: teatern brinner! så hastigt derpå, att det för den yrvakne lät, som om man sagt, att *min* teater brann.

Hvarken så väl eller så illa var det likväl.

Betraktad såsom egendom, brann i och med teatern i Helsingfors blott en försvinnande, mig tillhörig anpart. Men såsom föremål för en dryg del af mitt lifs ansträngningar gick icke så litet upp i rök då.

Den fromma fanatismen såg i förstörelsen af detta syndens verk, hvarpå dess förbannelse tryckte tungt, en förbannelsens segervinning. Men förunderligt! Hur stilla och lugnt för sig gick ej denna fanatismens båletbränning. Under den blåa

varhimmelns hvalf stego lågorna, som bortburo Helsingfors knappt fullfärdiga teater, så lidelselöst som offerflamman från altaret af ett omätligt tempel. Det är väl ej sannt, att allt stort sker tyst. Men denna stora förstöring skedde så utan braskande, som om det gällt att idealisera de tunga byggnadsmassorna till rörliga kolonnader af eld.

Men ett förstöringsarbete för sig gick här nu i alla fall och det så grundligt, att, oaktadt öfvermåttet af den både naturliga och artificiella klarheten, det såg mörkt ut med återuppbyggandet.

Och denna radikala, materiella förstöring var ej blott en sådan i och för sig. Den tycktes en symbol af den tillintetgörrelse, som inbrutit öfver alla de teaterförhållanden, man åsyftat att grundlägga här. Drifven af den demoniska makt, som ofta regerar fantasins martyrer, hade Filip von Schantz, redan innan elementerna gjorde hemgång i den sceniska konstens yttre omhägnad, med feberaktig hand sönderrifvit ett af de förnämsta villkor, hvarpå man velat grunda det inhemska teaterväsendets bestånd.

Redan för mer än tjugu år sedan uttalade den, som skrifver detta, i sin afhandling „om teaterns framtid i Helsingfors” den åsigten, att en inhemsk scen lättast kunde åstadkommas, ifall man gjorde behörigt bruk af nationens medfödda musikaliska tillgångar. Jag trodde mig skåda gryningen af denna idé:s realisering, då sju af landets mest försigkomne och bäst lofvande musiklärjungar försattes i tillfälle att i Leipzig uppbygga sina teoretiska och praktiska krafter för den blifvande teaterns behof, medan dess murar reste sig mot höjden här hemma. Jag glömmer aldrig, hvilken ljuf framtidsmusik jag trodde ljuda från den kvartett, som i en vindskammare i den musikaliska staden utfördes af fyra bland våra musikaliska utposter derborta vid skenet af några i toma buteljer instuckna dankar. Och det var en fröjd att se den blifvande unge kapellmästaren under Tharands skuggrika träd fantisera öfver de kompositioner, som höllo på att lefva opp uti hans eldiga själ. I fem års tid skulle de sju utvalde medels prestationer vid den unga teaterns orkester

gälda den vaxel, som blifvit dragen på deras talang och bildningsbegär. Jag var temmeligen viss derom, att inom dessa fem år en någorlunda fulltonig *inhemsk* orkester skulle konstatera salongens ändamålsenlighet såsom härberge äfven för den dittills hos oss husvillan musiken.

Såsom verkligheten af dessa och alla dermed sammanhängande framtidsplaner skimrade nu en stund det ståtliga af branden improviserade luftslottet. Därefter qvarlåg såsom minne af hela härligheten aska och grus. Skulle det någonsin blifva annorlunda? Det var frågan.

Egentligen var det likväl endast en tidsfråga. Att Finlands hufvudstad skulle evinnerligen förblifva utan en anständig teater, var nu mera en omöjlighet, ifall bildningen här bibehöll en orubbad grundval. Men att föreslå en restauration af de ännu rykande ruinerna, medan de ystraste förmodanden om orsaken till branden sväfvade deröfver mellan oförsämdhetens branter och vansinnets bråddjup, — det tycktes ett allt för vågadt projekt.

För mig tycktes det så ännu mer än för alla andra. Om jag under den föregående tiden utan tvekan bjudit till att medverka derhän, att teaterväsendets idé finge ett ädelt uttryck i den materiella världen, hade det skett med bestämd beräkning, att detta yttre uttryck kunde erhålla betydelsen af ett sammanhållande underlag för en anstalt, åt hvilken intelligensens och bildningens intressen gäfvos berättigande och betydelse. Jag betvivlade då ännu icke, att en sådan akttningsbjudande, af tillfälligheternas nycker oberoende medelpunkt skulle samla omkring sig och höjande inverka på den dramatiska produktionen, den inhemska sceniska talangens danning från intet till något samt en hufvudsakligast *finsk* teaterorkesters förflyttning från luftslottens regioner till rampens.

Orubbad qvarlefde ännu hos mig den öfvertygelsen, att endast tron på möjligheten af sådana resultater berättigade till försöket att inleda allmänheten i frestelse att underkasta sig nya uppoffringar för en förnyad konstruktion af Danaidernas säll. Ända till sista året hade de enskilde aktionärerne afstått

från sina anspråk på ersättning af förlusterna, för att kronan, öfver hvars slöseri till förmon för teatern man den tiden mycket skröt, skulle återfå hvar skärf af sina dithörande utgifter. För mycken erfarenhet hade knäckt mitt förra mod. Blott en ny erfarenhet kunde kalla det åter till lifs! När jag sett hvad det gamla rucklet, hvilket jag räddade från att uppbrännas som en hundkoja, förmått åstadkomma i sin föryngrade gestalt, har jag funnit en ny bekräftelse på den gamla visheten, att bildningens väg kan ännu mindre regleras efter formulär än harens.

Lyckligtvis upptogs planen till teaterruinernas restaura- tion af krafter, ännu icke brutna genom — ruiner. Resultatet af denna kraftyttring meddelades den konstförståndiga menigheten i följande byggnadsförslag:

Restauration af teatern i Helsingfors.

För den, som segrande gått ur striden, är det lätt att ånyo störta sig deri; men det erfordras mer än vanligt mod, om den helt nyss öfvervunne skall våga utsätta sig mer än en gång för en nyckfull lyckas skiften. Det är förutsättningen att den finska hufvudstadens befolkning lifvas af ett sådant högre mod, som föranledt dessa raders framträdande ur den trängre krets, inom hvilken de uppstått först.

Genom tidningarne har redan underrättelse spridt sig derom, att landets styrelse behagat tillåta förnyandet af det lån, stort femtiofem tusen rubel silfver, hvilket, tidigare beviljadt såsom bidrag till teaterhusets uppbyggande, återbetaltes, så snart brandstodsmedlen efter förstöringen hunnit utbekommas. Vid detta löfte hafva lifliga förhoppningar om teaterns restaura- tion blifvit fästade; och de stegrades ännu högre genom ett, tyvärr på miss- tag grundadt tillägg, att staten skulle till upprätthållande af tea- terns bestånd hafva för framtiden beviljat ett årligt understöd.

Hvad möjligheten till lånets förnyande beträffar, har saken väl sin riktighet, men erhållandet af detta lån förmår så litet ensamt åstadkomma teaterruinens förvandling till hvad den varit

före katastrofen, att ingen menniska med sakkännedom och samvete skulle, såsom affärerna nu stå, kunna tillstyrka emottagandet af detta statens ynnestbevis. Också det förra lånet, ehuru det onekligen gjorde fullbordandet af teaterbyggnaden möjligt, bidrog äfven hufvudsakligast till teaterbolagets ekonomiska svårigheter genom den utgift af 6,685 rubel, som erfordrades till räntans betäckande. Nu skulle det nya lånet — förminskadt både genom ett afdrag af omkring 8,000 rubel, erforderliga till ännu obetalda skulders betäckande och löpande ränta, redan innan någon inkomst vore att påräkna — på långt när ej förslå till hufvudändamålets vinnande. Då teatern med tillhjälp blott af dessa medel omöjligen kunde återställas i sitt förra skick, vore både staten utan all säkerhet för den beviljade lånesumman och teatern förblefve i alla fall en, om också något mera försigkommen — ruin.

I bästa möjliga fall skulle måhända den enskilda spekulationen kasta sig öfver densamma och med ledning endast af privata nycker och intressen missbilda en plan, som såväl till sitt syfte som utförande endast hade bildning och den dramatiska konstens utveckling i detta land till sitt högsta mål, samt dymedels ville lända den finska hufvudstaden till oförgänglig berömmelse.

Ett medel erbjöde sig likväl att rädda teaterns hotade framtid. Men denna framtid kan slå rot och uppväxa endast ur det närvarandes varma, allmänna sympatier. Den ekonomiska uppoffringen blefve, fördelad på alla, som kunde bidraga till verkets fullbordan, jemförelsevis temmeligen obetydlig.

Man har tänkt sig saken ungefär på följande sätt, och för att teaterbolaget vid dess snart förestående sammanträde vore i tillfälle att något så när bedöma tänkesättet angående detta ämne bland hufvudstadens befolkning, tager man sig friheten vördsamligen underkasta projektet allmänhetens granskning.

För teaterns behöriga restauration vore, enligt sakkunniga mäns omdöme, erforderliga ungefär 20,000 rubel silfver, förutom det ofvannämnda lånet från statens sida. Kunde ej dessa 20,000 rubel sammanbringas genom utgifvande af fyrahundrade aktier

till femtio rubels belopp och prioriterade sålunda, att deras innehafvare komme att framför alla tidigare antecknade aktionärer lyfta årligen fem à sex procent i ränta på den i företaget nedlagda summan, så snart inkomsterna visade ett öfverskott, som tilläte en sådan utbetalning? Sjelfva beloppet af aktierna kunde, fördeladt på fyra eller fem olika terminer, inbetalas inom ett år eller femton månader. Endast uppbyggandet af sjelfva teaterhuset blir föremålet för de närmaste ansträngningarne. Huru det åter fullfärdigt skall begagnas för sitt ändamål, öfverlemnas tills vidare åt bolagets öfverläggningar och beslut, som kunna ega rum, då tiden dertill är inne.

Sådan är den enkla planen; lätt utförbar, ifall samma högsinnade samfundsanda ännu lifvar Helsingfors befolkning, hvilken beslöt att utbyta den lumpnaste teater, någon hufvudstad i verlden haft att skämmas för, i den smakfullaste, vackraste teater, som någonstades fanns inom de gifna dimensionerna. Och frågan är långt mer en framtidsfråga än en fråga för ögonblicket blott. På det beslut, som i dessa stunder fattas, beror utan tvifvel Helsingfors teaters öde åtminstone under tvänne generationers lefnadstid.

När man i slutet af Juli månad sistlidne år såg den *nya* teaterns ännu nyare ruiner afsluta såsom bakgrund det system af de vackraste, smakfullaste prydnader, hvari Finlands hufvudstad hade klädt sig för att gifva uttryck åt sin högtidsglädje, kunde man väl ej föreställa sig att samma teaters *vara* eller *icke vara* vore det enda temat för den prolog, som ännu i dag får äska ljud inom och utanför dess spöklika murar. Men detta bedröfliga stadium skall väl innan kort vara ett öfvervunnet, ty hvem kan väl befara, att Helsingfors stads innevånare skulle känna lust att på sina med stormsteg vunna sceniska lagrar taga en liten blund under ett halft århundrade eller ännu några decennier till.

Underdånig anhållan af teaterhusbolaget i Helsingfors om understöd för teatern och elevskolan.

(Uppsatt af Cygnæus).

Till

HANS KEJSERLIGA MAJESTÄT

underdånigst.

I enlighet med oss af hufvudstadens teaterhusbolag gifvet uppdrag nalkas undertecknade Eders Kejsrerliga Majestät med en underdånig anhållan, som, hittills i det längsta uppskjuten, nu mera omöjligen låter undertrycka sig.

Frågan gäller denna teaters *vara* eller *icke vara*, ej endast för närmaste år, utan för en framtid, hvars lyckligare eller sorgligare skiften väsendtligen komma att bero af det öde, som väntar denna vår underdåniga begäran.

Oaktadt de missöden, hvaraf företaget att pryda Helsingfors med ett teaterhus, som anstod denna stads betydelse för vårt land, blifvit hemsökt, torde väl deras antal vara ganska ringa, hvilka våga räkna planens utförande bland saker, som hellre bort helt och hållet åsidosättas. Redan den nästan exemplösa stegring af finska folkets dramatiska produktion, hvilken framkallades genom detta storartade företag, har beredt åt nationen en oförstörbar intellektuel behållning, som i vår kulturhistorie städse måste intaga ett hedrande rum. Men då de ekonomiska uppföringar, som verkets fullbordan tvänne gånger å

rad inom ganska kort tid erfordrade, betydligt öfverstego äfven det högsta mått, som rimligtvis kunde begäras af denna stads beredvillighet att ombesörja ett företag, hvilket ingalunda var dess ensak, utan hela landets, försätter både det först bildade teaterhusbolaget och det senare i valet mellan att öfvergifva det påbegynta verket såsom en hemsk ruin eller fortsätta detsamma under tyngden af en allt mera tillväxande skuldsättning. Och likväl kunde det sistnämnda alternativet realiseras endast genom Eders Kejserliga Majestäts oförtröttade bevägenhet, som medels beviljade lån räddade teaterhuset från missödet att qvarstå endast såsom ruin, redan innan det hunnit visa, hvad det ändock var ämnadt att bli.

När sedan de förstörande elementerna firade sin brutala seger öfver människornas konstsinne, måste det dåvarande bolaget anse det såsom en lycka i olyckan, att aktionärerne, genom att uppoffra ända till sista kopeken af sina egna ersättningsanspråk, åtminstone förmådde gälda hela sin skuld till staten. Den största vinst, det efter katastrofen bildade bolaget skördade af sin föregångares uppoffringar, var onekligen en förökad visshet derom, att Eders Kejserliga Majestät ej skulle undandraga sin mäktigt hjelpande hand de nästan förtviflade försök att återupprätta det fallna verket, som af enskildes nitälskan ännu en gång vedervågades.

Väl slog detta hopp ingalunda felt; och tacksamt bör Finland nu och i alla kommande tider erkänna, att, om dess hufvudstad eger en af de prydligaste teatrar i världen, det står för denna ära i skuld hos Eders Kejserliga Majestäts högsinnade medverkan. Men så upplyftande denna tacksamhetsskuld kännes, så tryckande kännas de materiella skulder, under hvilkas börda bolagets existens svigtar, ständigt hotad af undergång.

En sådan påminnelse om inbrytande förstöring lät sig förnimma för tvänne år sedan, då herrarne Pousette och Åhman uppsade det kontrakt, de för ett spelår hade med bolaget uppgjort. Från intet håll stod något antagligt anbud för scenens begagnande att vänta. Men lemnades den öde, försinade på en gång ej blott den derur påräknade inkomstkällan för teatern,

utan äfven hvarje annat tillflöde för samma ändamål. Att teaterhusbolaget under sådana omständigheter ej skulle förmå honorera sina ingångna förbindelser, var själfallet; och lika klart var äfven, att i och med detsammas fall störtade också allt annat, som dittills i teatern haft sitt stöd — teaterorkestern främst — öfverända.

Tiderna voro då af en så nedslående beskaffenhet, att mången ansåg sig uppfylla en patriotisk pligt genom att misströsta om såväl det enas som andras framtid i detta land. Och skulle de materiela intressenas utsigter kunnat ljusna, om också blott på en enda punkt, genom teaterns i Helsingfors undergång, hade man med nöje åsett dess fall. Från detta håll togs ej ens i betraktande, hvilka förökade olägenheter skulle drabba staten, såsom den ojemförligt största fordringsegaren, ifall teaterhusbolaget under de förhandenvarande förhållandena inställde sina betalningar.

Det var under sådana omständigheter man vågade framkasta planen till den så kallade „garantiföreningen”, hvars syfte skulle blifva att förhjelpa vårt teaterväsende öfver den hotande krisen, och detta i dubbelt hänseende: genom penningebidrag, som betryggade företagets ekonomiska framgång, och medels uppställandet af en permanent skådespelaretrupp, hvarigenom större säkerhet skulle beredas de artistiska intressena. Den värme, hvarmed planens utförande omfattades, bevisade, att man åtminstone i Finlands hufvudstad förstod betydelsen af det, som var nära att gifvas till spillo. Inom några få dagar egde föreningen att disponera för sina ändamål en summa, som öfversteg tjugusextusen finska mark. Åtminstone för den närmaste framtiden tycktes teaterns bestånd sålunda garanteradt, utan att Eders Kejserliga Majestät hade blifvit besvärad med ett rop om hjälp i nöden äfven från detta håll.

De förhoppningar, garantiföreningen hade byggt på tillräckligheten af sina medel, visade sig likväl snart nog icke förmå uthärda verklighetens pröfning. Orsakerna, som föranledde missträknungen, voro af flerahanda slag. Främst bidrog dertill en synbar böjelse hos en fraktion af publiken att ådaga-

lägga för bästa möjliga pris sina sympatier för landets nöd i andra hänseenden genom att undandraga teaterns nödställda belägenhet sin skärf. Skyldigheten att uppfylla de förbindelser, man hade ingått med den uppställda teatertruppen äfven under de trenne månader, då teatern icke kunde påräkna några inkomster genom densamma, försämrade yttermera ställningen. Äfven inköpet af en teatergarderob i särdeles utmärkt skick, som man icke kunde låta gå sig ur händerna, förökade äfven i betydlig mon de oundgängliga utgifterna.

I följd af allt detta slutades det första spelåret med ett icke obetydligt deficit. Man lyckades likväl, ehuru med förökade svårigheter och åtskilliga modifikationer, åstadkomma en ny garantiförening, hvilken utfäste sig att för teaterns upprätthållande utbetala en summa, öfverstigande tjugutusen mark. Äfven den större allmänheten har nu mera på övedersägligaste sätt ådagalagt, att teatern för henne icke är endast en tillfällig rolighetsinrättning för stunden, utan ett verkligt lifsbehof. Också mängdens känsla begynner bland oss fatta, hvad de bildade klassernas förstånd redan länge insett: att teatern kan erbjuda icke blott de angenämaste bland nöjen, utan ock ett bland de verksammaste, mest omfattande bildningsmedel, som blifvit menskligheten beskärdt. Den är en vik af en verldsocean, dit ej endast de närmaste nejdernas strömdrag lockas, utan dit äfven de största floder, hvilkas källor ligga långt borta i fjerran, utfalla.

Der man hyser en sådan öfvertygelse om teaterns vikt för nationens närvarande och framtida kultur, kännes det dubbelt tungt att ständigt se samma Sisyfi klippa i form af ekonomiskt obestånd hota att förkrossa scenen. Men Finlands hufvudstad är den enda åtminstone i den europeiska kristenheten, der scenens tillvaro förblifvit i absolut beroende af jmförelsevis några få individers mer eller mindre frikostiga nådegåfvor, dem det i längden vore en förödmjukelse för en så ädel inrättning som teatern att emottaga af enskilde. Öfverallt, med undantag af Finland, har man längesedan insett ej blott behovet, men nödvändigheten, att staten, såsom den högste vårdaren af folkets

såväl sedliga som intellektuella intressen, ingriper skyddande och bistående för att upprätthålla åtminstone *en* teater, mot hvars ädlare sträfvanden de råa massornas anspråk på en förlustelse efter sitt sinne brytas.

Teaterhusbolaget lefver i det hoppet, att Eders Kejserliga Majestät, som tackts skänka sitt nådiga hägn åt flera andra grenar af inhemsk konst och äfven med frikostig hand underlättat uppbyggandet af sjelfva huset, skall värdigas rätta också våra sceniska framställningar från de oundvikliga störingar, som hota dem, ifall de hjälplöst lemnas åt sitt öde nu. En summa, som skulle synas ringa, ifall ändamålet för dess användande visade sig så maktpåliggande och stort, som det i verkligheten är, försloge kanske att åstadkomma en sådan räddning. Med säkerhet om ett årligt bidrag från statens sida af sextontusen mark, kunde försöket att fortfarande upprätthålla ett permanent skådespelaresällskap sannolikt vedervågas.

Men bolaget skulle icke våga träda fram inför Eders Kejserliga Majestät med en anhållan sådan som denna, ifall det förbisåge finska folkets rättmätiga fordran, att de enskildta bemödanden, som hittills ansträngt sig att lemna inhemska anlag för scenen tillfälle till utbildning, måtte hugnas med ett understöd, som åtminstone till någon del kunde motsvara de dervid oundgängliga kostnaderna. En summa af fyratusen mark årligen har af sakkunniga personer blifvit uppgifven såsom något så när motsvarande ändamålets kraf.

Framhärda med djupaste undersåtlig vördnad, trohet och nit

Stormäktigste, allernådigste Kejsare och Storfurste

Eders Kejserliga Majestäts etc.

V.

ÅTER EN GÅNG

OM

TEATERNS FRAMTID I FINLANDS HUFVUDSTAD.

(1867).

On reviens toujours etc.

Den första uppsats „om teaterns framtid i Helsingfors”, som för många år tillbaka *) nedskrefs, och finnes intagen i andra häftet af „Afhandlingar i populära ämnen”, andas en förtröstan på en stor saks framgång, hvaröfver författaren nu mera häpnar sjelf, och hvilat på en fond af förhoppningar, hvilka synas honom nära nog fabulösa. Att en man ur hopen af dem, *quos Jupiter odit*, utsträcker två toma händer till folk — som under menniskoåldrar med Diogenes' resignation burit ödet att frysa och klämmas i skräplådor, hvilka liknade en hufvudstads-teater lika mycket som Skatudden en anständig del af någon hufvudstad — och uppmanar dem att resa upp ett tempel åt den sceniska konsten, värdigt henne, hedrande dem sjelfva: redan detta fordrade ett mod, som endast känslan af att verka i segerrika idéers tjänst förmår ingifva. Ännu djerfvare var satsen, som derjemte uppställdes: att den blifvande teatern borde betraktas blott som en yttre omhägnad, en utgångspunkt, ett vehikel för de konster, hvilka skulle inreda den toma praktvåningen till hemvist för snille och talang, till en plantskola för Finlands kultur. Också var detta ett obegripligt tal för förståndets män. De läto förnimma, att Shakespeares dramer till en början blifvit uppförda i om möjligt ännu uslare teatrar,

*) År 1853. Se sidan 5 i detta band.

än Helsingfors bestod sig; icke besinnande, att vid samma tid Englands konungar och drottningar residerade i Toverns hemska, trånga kyffen. Framför allt togo de icke i beräkning, att, om en dålig teaterbyggnad förslog till att framkalla en dramatisk litteratur och allt hvad dit hörer, Finland redan länge i den vägen gjort mer än någon annan nation med anspråk att räknas till de civiliserade förmått åstadkomma, utan att en period sådan som Shakespeares och hans beundransvärda samtidas ännu låtit höra af sig.

Min åsigt deremot hvilade på den förutsättningen, att endast en radikal brytning med „det murkna gamla” skulle åstadkomma den uppståndelse bland sinnena, hvilken kunde hafva till följd ”en talangernas resning i massa”. Om jag önskade, att grundläggningen af hela systemet skulle begynnas med „en utvärtes ting” sådan som teatern, trodde jag mig dertill hafva goda skäl. Jag förbisåg ingalunda fördelen deraf, att Helsingfors kunde upplåta åt den sceniska konsten ett hemvist, som anstod henne. Hufvudsakligast åsyftade jag ändock att genom det yttre tecknet af aktning och vård om besagda konst, som höjde sig för hvarje blick i och med teatern, de slumrande eller yrvakna artistiska anlagen väcktes till medvetandet, att de måste odlas och utvecklas samt till den tro, att, om de hängåfve sig åt sin andes maning, de icke komme att stå ensamma eller endast omgifna af menniskor, lika kallsinniga mot dem som mot konsten.

Riktningen af mina studier och den långvariga vistelsen i främmande land gjorde det för mig lättare än för de flesta bland mina landsmän att inse och till deras fulla värde uppskatta de stora kulturländernas företräden. Men böjelse och pligtkänsla drefvo mig likväl oemotståndligt att såsom hufvudsyftemål för alla sträfvanden uppställa insigten deri, att lika litet som sjelfva teaterbyggnaden kunde uppföras på utländsk mark, de konster, som åt denna gåfve lif och själ, skulle allt fortfarande förblifva exotiska för vårt land. I följd af denna princip gjordes början med dess tillämpning redan vid sjelfva teaterkonstruktionen. Så vågadt det än var, då ingen enda

bland dem, hvilka skulle utföra verket, deri dittills haft praktisk öfning, användes så vidt möjligt endast inhemska krafter. Man litade hufvudsakligast på Chievitz' snille och smak. Försöket lyckades öfver all billig förväntan under sådana förhållanden. Framför allt är det dock en fröjd att ihågkomma, hvilken rapid fart och utveckling den inhemska förmågan att upptäcka *konstruktionsfel* röjde äfven bland sådane, som ännu mindre än vi andra förstodo sig på saken.

De trefaldiga frukter, man hoppades skulle spira opp efterhand ur den nybyggda teaterns grund, voro: en inhemsk dramatisk produktion, en inhemsk orkester såsom utgångspunkt för en allsidigare musikalisk utveckling i vårt land, samt utbildningen af inhemska framställande förmågor på och för vår scen. Konjunkturerna voro den tiden sådana, att realisationen af sistnämnda förhoppningar syntes långt sannolikare, än de öfriga tycktes det. Utgången visade likväl, att misräkningen just åt detta håll var den ögonskenligaste. Och ändock tror jag ännu i denna stund, att det icke var missväxten på krafter, som ointetgjorde hoppet om en rik skörd. Försöket att åt den inhemska sceniska konsten hugga ut ett nybygge på våra dittills obebodda tiljor erfordrade en energi i viljan långt öfver det vanliga måttet. Ett sådant nästan förtvifadt mod att bli nybyggare kunde knappt begäras af dem, som redan egde bekvämt inredda hyddor, der det kändes dem godt att vara, och dem de bort öfvergifva för att kasta sig in på den äfventyrliga banan. Talangernas resning i massa uteblef således i detta fall. Men hade våra teaterförhållanden fått normalt utveckla sig, skulle dock enligt all sannolikhet äfven den inhemska sceniska konsten redan nu stå på en helt annan punkt, än der hon i denna stund sig befinner. Och detta „*kan ej*“, som man med oförliknelig qvickhet låter paradera högst ofvanom scenen, naturligtvis för att beteckna vår styrka i hennes konst, skulle då förekomma något mera enigmatiskt, än det tyvärr visar sig nu.

Beklagligtvis tillåter denna humoristiska inskrift till en viss grad en tillämpning äfven på orkestern nu mera. Ifrån begynnelsen skulle den deremot i detta hänseende haft föga be-

tydelse. Så löft esrikt för den inhemska musikens framtid helsades, angenämt öfverraskad, publiken redan, då den nya teaterns dörrar för första gången slogos opp. Icke mindre än sju finska ynglingar, utsökte bland de bästa förmågor, den tiden erbjud, hade blifvit satte i tillfälle att i Tyskland idka allvarliga studier. Och de hade begagnat tillfället, såsom man kunde vänta både af deras samvetsgrannhet och deras anlag. Lycklige genom utsigten att i sitt hemland finna ett säkert fotfäste och ostörd verkningskrets, öfverensstämmande med deras böjelse, hade ingen bland dem tvekat att gälda det erhållna understödet med förbindelsen att *åtminstone* i fem års tid medverka till teaterorkestrernas syften.

Allt detta lofvade godt och tycktes icke ett *tomt* löfte blott. Med största tillförsigt vände sig allas blickar isynnerhet mot kommandostafven, svängd af den martialiske orkesteranföraren *) käckt som en klockstapels flöjel af hvirfvelvinden. Men så tappert både kapellmästaren och hans pinne togo sig ut, var likväl deras courage ett intet mot den dristighet, som hade lyftat dem på deras framstående plats. Anföraren hade jämförelsevis senare än någon annan i hans trupp egnat sig åt musiken. Han trakterade ej något instrument med mer än vanlig skicklighet; och hvad som var det vådligaste af allt: han hade aldrig varit i tillfälle att dirigera en orkester, innan han uppsteg på sin ställning framför den nybygda teaterns.

Månet år har sedan dess både kommit och gått; och mycket emellertid hunnit glömmas och förlåtas. Mildare än med någon annan har allmänheten från början och nästan till slutet gått till doms med teaterns förste orkesteranförare; och i följd deraf hafva äfven de, genom hvilka hans anställning bemedlades, undslupit i detta hänseende förebräelser, som i andra ingalunda sparades. Men, den, som skrifver detta, kan aldrig utan bedröfvelse tänka derpå, att just den åtgärd, hvarigenom han hoppades se hufvudstadens teaterorkester för all framtid ställd på inhemsk botten, mer än någonting annat ryckt bort densamma

*) Filip von Schantz.

derifrån. Till sin ursäkt kunde han väl åberopa, att den sak, hvarom fråga var, musiken, mindre än någonting annat lyder under förståndets, den kallt beräknande kalkylens domsrätt. Men den, som har på sitt samvete att på ett afgörande sätt, om också blott medelbart hafva medverkat dertill, att teater-orkestern efter mångårigt lefnadslopp hunnit aflägsna sig från sitt mål såsom finsk inrättning längre än den stod vid sin födelse — kan och får aldrig förlåta åtminstone sig sjelf.

Likväl, när man besinnar, huru hårdt det skulle ha syntts och verkligen också varit, om man försummat att ställa i sin rätta verkningskrets en finsk ung man, hvilken, om någon, tycktes full af framtid, står det begångna misstaget i alla fall mindre värlöst inför anklagelsen. Betydde då entusiasmen för den sak, han omfattat; tron på att han sjelf var kallad att verka någonting föga vanligt på den plats, dit han med första språng hunnit fram, och medvetandet att han förmådde rycka med sig alla dem, hvilkas ledning skulle anförtros honom: betydde allt detta ingenting såsom förord för den blifvande kapellmästaren? Dertill kom, att han bar ett aktadt namn, väl icke som musikus ännu, men i samhället och sålunda kunde gifva anseende äfven åt det yrke, dit man sällan stiger — opp, *sit venia verbo*, från riddarhuset. Nekas kan väl ej, att denna på en gång veka, finkänsliga och halsstarriga, trotsiga personlighet tycktes snarare ämnad att figurera såsom hjälte i en konstnärsromans äfventyrliga halfdunkel än vid rampens underdåniga sken. Men till att i hast sammanleta de främmande musikaliska elementer, som skulle gruppera sig kring den inhemska kärnan, att binda de heterogena beståndsdelarne organiskt samman genom gemensam sympati för hans person; att med fint öra uppfatta de toner af sjelfkänsla, som läto sig förnimma hos hans finska kamrater och som hos hvarje artistisk ande är en upprätthållande, framåt manande kraft: hvem tycktes dertill bättre kallad än han, hvilken fick uppdraget att organisera en inrättning, som ännu var endast en möjlighet, och leda henne mot ett mål, uppställt blott af hoppet? Fullkomligt öfvertygad var han om ändamålsenligheten af den punkt, hvilken vid planens uppgörande påpekats såsom en hörna-

sten för alltsamman: att den unga orkestern borde reproducera sig sjelf genom att uppsöka och utbilda lofvande inhemska musikaliska anlag, på hvilka vårt land onekligen lider mindre brist än på ämnen för hvilken annan konst som helst. I enlighet med detta syfte borde *minst* fyra elever ständigt uppfostras af och för orkestern, hvilken sålunda inom en matematiskt beräknelig tiderymd skulle fullständigt motsvara sin bestämmelse. Man torde medgifva, att allt detta för ingen del hvilade endast på sväfvande hypoteser — med undantag blott af de omständigheter, som bestämde den blifvande orkesteranförarens företråde. Vid detta val fick den faktiska grunden maka åt sig för möjligheter, önsknings, förhoppningar. Endast allt för snart visade utgången, att dessa grundvalar nu liksom så ofta annars reducerade sig till idel lösan sand. Efter menskligt sätt att se tycktes den från sitt intet till en anseelig befattning upphöjde unge kapellmästaren hafva, såsom man plägar säga, *gjort lycka*. Till en början tyckte han det äfven sjelf och hade dertill mer än *en* anledning. Huruvida denna lycka för honom var en verklig, synes nu mera ganska problematiskt. Att den för planen till en finsk teaterorkester var afgjort olycksbringande, lär man tyvärr ej kunna betvifla. Och blott denna omständighet har förmått mig att här vidröra ett ämne, som helst kunde till behandling öfverlemnas åt någon den finska teaterns framtida historie-skrifvare, så vidt historien kan skrivas utan fullständig sakkännedom.

Episoden om de musikaliska förhållandena under den nya teaterns första tider vore för öfrigt ett särdeles lockande ämne för komisk behandling, ifall ej äfven månet dystert drag kastade sin skugga deröfver, och framför allt slutkatastrofen icke skulle tagit en så tragisk vändning. Roligt är i alla fall att minnas, huruledes den dåvarande teaterförvaltningens mest omhuldade skötebarn, orkesteranföraren, plötsligen förvandlades till dess *enfant terrible*. Roade det honom att, då ett stycke af allvarlig tonart uppfördes, under mellanakterna undfagna publiken med sex polkor och mera dylikt bland sju kompositioner, som af orkestern exeqverades, tog han mycket häftigt humör der-

öfver, att Finlands utan all jemförelse största musikaliska auktoritet, hvilken på den tiden äfven hade säte och stämma i direktionen, önskade, att ett sådant för hans öron olideligt ofog skulle stäfas. Det muntraste af allt var ändock, att en stor del af allmänheten, med åtskilliga publicister i spetsen för sig såsom fanjunkare, kraftigt tog parti mot det förtryck, som det fria geniet hade lidit sålunda från så illiberala pedanters sida som de, hvilka utgjorde teaterstyrelsen. Uppfriskade af den öfvertygelsen, att i intet land och på ingen tid någon människa förr varit nödsakad försvara sig mot så ihåliga beskyllningar, fingo de lof att slita ut sina pennor i polemiker, till hvilkas anledningar förnuftet hade förlorat all möjlig rätt. Till dessa kalabaliker angående lappri sällade sig konflikter, framkallade af så solida motiver som affärer. Orkesteranförarens lynne var stämdt för en frikostighet, som mången gång gick öfver den gräns, inom hvilken egenskapen är en förtjenst. Denna sinnesstämning med thy åtföljande handlingssätt tillskyndade honom naturligvis mången hängifven beundrare och bundsförvandt, men lika naturligt äfven icke så få olägenheter, isynnerhet ekonomiska. Också i sistnämnda hänseende var likväl hans ställning eller kunde åtminstone vara bättre lottad, än någon musikus i detta land ett halft decennium tidigare hade vågat drömma om. Genom det understöd, staten beviljat teaterorkestern, var den vigtiga framtidsfrågan, huruvida konsten i och för sig sjelf här ansågs förtjent af styrelsens direkta omvårdnad, för första gången jakande besvarad. De öfriga inkomster, orkestern kunde med bestämdhet påräkna, voro icke heller obetydliga. Det oaktadt förklarade en stor mängd bland hufvudstadens invånare med beundransvärd beredvillighet sig hugad att medels särskildta sammanskott fylla för den närmaste framtiden det deficit i orkesteranförarens budget, hvaröfver han klagade. Misstager ej sig mitt minne, utgjorde redan denna bevillning ensam omkring sjutusen mark för året. Hvem skulle väl kunnat vägra en åt konstens intressen så hängifven allmänhet sin beundran och tacksamhet?

Den, som visade sig hafva mod både till en sådan vägran och till annat, var sjelfva föremålet för alla dessa lifliga yttrin-

gar af sympati. Han var en heroisk natur, ett vikingalynne. Hvilken stuga som helst blef honom förr eller senare för trång. Ända till sina sista stunder grubblade han förgäfvets på problemet, huruvida menniskan var ett med fri vilja begäfvadt väsende. Individuellt kände han genom egen erfarenhet ingen annan bestämmande makt för handlingen än en högt potentierad instikt, en omotståndligt hänryckande naturkraft. I följd af denna själsdisposition blef det för honom lättare, än vi vanlige dödlige kunna oss föreställa, att i ett enda björnatag sönderrifva alla de förbindelser, med hvilka han var fästad vid den nya teatern. Jag säger med afsigt „teatern”, och icke orkestern. Ty om också detta hans eget verk åter sönderbröts af hans egen hand ohjelpigen, ryckte han dock med sig alla de fragmenter deraf, öfver hvilkas vilja han rådde och som för honom syntes användbara. Fem stycken bland sju af den ofvannämnda finska musikaliska kärnan funno sålunda intet hinder för sitt löftesbrott uti sina tidigare ingångna förbindelser. Sjelf hade orkesteranförraren glömt, och den tjusningskraft, han på sina kamrater utöfvade, hade kommit de fleste äfven bland desse att glömma, huru korta de fem årens månader varit, dem de förpligtat sig att egna åt tjänstgöringen vid teaterns orkester.

Hans senaste, i hastig växling hvarandra bortträngande öden ligga redan utom denna redogörelse för anledningarne till teaterorkestrernas brådstörtade förfall såsom finsk inrättning. Man skulle göra denna vulkaniska natur, ur hvilken icke vanliga krafter bröto fram utan att förmå ordna sig till klart medvetande, föga ära, om man klemigt ville behandla hans minne likt en hvardaglig „filisters”, hvars drag måste tecknas med blek vattfärg, att de må taga sig någorlunda menskligt ut. Lågorna, dem han såg uppstiga vulkaniskt också der, ur samma teater, hvars ruin han hade påbegynt genom att öfverge den, visade bättre än någonting annat, huru en storartad förstöring bör målas. Det föll dem dessutom icke in att utbreda sig såsom täckmantel eller förevändning för en redan gjord handling.

Hvem ville i alla fall förneka, att de döde, som icke mera sjelfva kunna försvara sig, utan öfverlemnadt sitt försvar åt de

efterlevandes rättrådighet, böra med öfverseende och skonsamhet bedömas? De ännu lefvande kunna deremot icke göra anspråk på annat än en rättvis och billig dom. Jag tillåter mig därför erinra derom, att de, hvilka obetingadt gillade och med sitt bifall uppmuntrade ett handlingssätt hos den bortgångne, det de hos hvarje annan skulle hafva skoningslöst klandrat, böra inför samtid och efterverld bära sin dryga anpart i ansvaret för hans beteende.

Dock, „*Ich gebe nur auf die Todten*“, säger skalden. Lifvet kan ännu godtgöra allt, endast dess krafter användas och ledas såsom sig bör. Jag tillåter mig icke att utstaka vägen, på hvilken man skall framgå för att hinna målet. Men att detta mål måste vara bildandet af en *finsk* teaterorkester så snart, det sig göra låter, dervid står min öfvertygelse ännu lika fast i denna stund som för tio år sedan. Och lika säkert är, att det går för långsamt, om vid danandet af hvarje finsk elev, hvarmed orkestern skall rekryteras, man förfar lika skoningslöst slösande med tiden som hittills. Sedan denna orkester organiserades, har ju den inhemska tillväxten varit representerad af — en enda yngling blott. Detta är ju påtagligen för litet äfven för den minst brådstörtande otålighet.

Det tredje slag af andelig kraftutveckling, hvaråt man önskade gifva impuls genom att för nationens blickar uppställa en teater, hvilken ej mera uttryckte uppenbart förakt för scenens konst. var stegringen af den dramatiska produktionen inom vårt land. Finska folkets skaplynnne talade för möjligheten att i dess inre arbetade krafter, hvilka för en sådan produktion kunde göras fruktbara. Men dess literaturhistorie hade endast sparsamt bekräftat sanningen af denna förutsättning. Likväl, när man besinnade, hvilket djup af allvar, som, ej sällan sänkande sig ända till afgrunder af svärmod, gaf åt detta folks ande karakteren af en oceans botten och redan tidigt brutit sig öfvermäktigt fram i Kalevalas „tragiska element“, tycktes skäl förefinnas till den förmodan, att våra poetiska förmågor, stärkta, lyftade af den lifskraft, det tillväxande nationalmedvetandet beskärde oss, skulle nu mera företrädesvis vända sig åt

det allvarliga dramat, ifall landets sceniska förhållanden så i ett som annat hänseende upphörde att vara de allra fatalaste och mest nedslående. Äfven om möjligheten af en komedis uppkomst, som något höjde sig öfver de i allmänhet temmeligen primitiva försök, hvilka dittills varit synliga i den vägen, vågade man hysa något hopp, ehuru detta slag af dramatisk poesi förutsätter tillvaron af åtskilliga både inre och yttre vilkor, som icke alla, åtminstone i samma grad, äro lika outhärliga ens för sorgespelet i högre mening och än mindre för dettas underordnade arter. Denna fallenhet för satir, som omissskänneligen också sticker fram ur det finska folklynnnet, lofvar visst något för komedins tillväxt bland oss. Skulle likväl qvickheten uttömma all sin styrka i lustiga kullerbyttor på tingens ytor, eller den inbitna, sig sjelf tärande argsintheten vilja begagna scenen endast såsom kastmaskin för sina frätstenar, blefve vinsten i det förra fallet icke allt för stor kanske, och i det senare till och med uppvägd af olägenheter. Men i den stigande humana bildningen och framför allt i den mot känslans djup neddykande, ännu humanare humorn skall den inhemska komedin finna en ersättning för sina brister och en motvigt mot sina fel. Framför allt ligger i nationens hedersamma sedlighetskänsla det säkraste korrektiv mot det moderna lustspelets allra vådligaste afvikelser från den rätta stråten.

På den allvarligare dramatiska genren äfvensom på den musikaliska kompositionens tillhjälp bygdes i alla fall till en början den inhemska teaterns andliga bestånd hufvudsakligast. Den närmast förflutna tidens erfarenhet tycktes ju berättiga till sådana förhoppningar. De ljufviga tonerna af „Kung Karls jagt” återklingade allt ännu lika friskt ur allas hjertan, liksom hade de trängt dit först dagen förut. Hvad löften buro ej de från förgångna lyckliga stunder till stunder, som komma skulle! Dessa löften besannades genom mer än *en* sång i „Prinsessan af Cypern”, som af nya toner vaggades till teaterns oförsökta tiljor. De efterföljdes ej sedan mer, ty värr, af andra. I den olycksaliga direktions-logen förstämdes för långlig tid det rika själsinstrument, som med sitt: „O Hellas barn”, hade tjugat nyss

förut från scenen. Ännu mindre helsosamt ingrep samma scen i Filip von Schantz' strängaspel. Och likväl hade man haft skäl att vänta, ja fordra icke så litet af hans omisskänneliga anlag för musikalisk komposition. Till en början visade sig således den nya teatern lika litet benägen att vidmakthålla detta slags uttryck af musikens genius som gynsam för exekutionens ostörda fortgång. Ville den spara sig för kommande tiders fröjd och behof? Framtiden skall väl utvisa det. Mätte vår scen i alla fall icke allt för snålt och länge undangömma sina klingande skatter! Tills vidare måste den nyaste teaterns invigning gälla såsom det eklatantaste fattigdomsbevis, hvad den senaste tidens kompositionsförmåga beträffar.

Bland den nya teaterns framtidskalkyler intogs främsta rummet likväl af den förhoppningen, att en inhemsk scen, som förtjente detta namn, skulle framkalla en dramatisk litteratur, värd att ses af nationen. Hugneliga tecken hade redan visat, att de två faktorer, hvilka betinga uppkomsten af en sådan litteratur: författare, som kunna skrifva, och en publik, som kan sentera det skrifna, icke mera saknades i vårt land. Jag vågar ej ens nämna de två mest lysande stjernor, hvilka tycktes ämnade att vägleda denna litteratur, som födas skulle. Ack! jag har ju läst och hela landet med mig, att jag „bär medalj för bådas nedsablande“.*) De måste ändock varit bra klena, då de ej tålte alls att vidröras, utan att ömkeligen falla öfverända. Jag hade verkligen en bättre tanke om deras lifskraft.

Vare sig, att dessa stycken ljutit en bråd död eller ej, till båtнад för den uppblomstrande dramatiska literaturen i detta land hade de onekligen ländt: genom den uppmuntran, deras lif inneburit, och genom varningen, som deras död måste gifva. Det föll ej mera någon bland de småningom uppstående dramaturgerne in, och lika litet skall någon sådan, som med tiden uppstår, frestas af det infallet att framställa en Gustaf den tredje såsom en vettlös narr eller uppsöka landsförrädare bland Savolaks brigaden. Och ifall jag lyckats bidraga till ett sådant

*) Se anmärkningen till denna sida.

resultat, så kan jag ju bära den „medalj“, de öfvervunnes ädelmod skänkt mig, åtminstone utan ånger.

Den af hufvudstadens nya teater frammanade dramatiken egde likväl för mycket positiv förtjenst, att det skulle löna mödan uppehålla sig vid de fel, den undvek. Underbar var i sanning den poetiska fläkt, som åtminstone i detta hänseende bekräftade hoppet om talangernas resning i massa. Den klassiske Runeberg fullbordade sina „Kungarne på Salamis“ och försökte sin lycka på komedins fält; den djupt anlagde naturskalden Stenvall fick makt med sin storartade „Kullervo“ och grep sig an med det snillrikaste lustspel, finsk förmåga hittills åstadkommit, hans: „Nummisuutarit.“ Den Flemingska hjältesagan ensam gaf ämne åt icke mindre än tre nya bearbetningar, bland hvilka den, som hann uppföras, talangfullt visade, huru „Claes Flemings tider“ borde för scenen arrangeras. Och svingande sig från hemmets stränder till Europas yttersta kant, diktade Karl Bergboms fantasi: „Pombal och Jesuiterne“ med en ungdomlig energi, som påminde om Schillers första dramatiska period. Äfven Lindhs på Skottlands vildt romantiska skådeplats uppträdande „Maria Stuart“ var ett barn af samma tid, så uppfylld af dramatisk alstringskraft, att vår literaturhistoria ditills ej hos oss väckt ens aningen om möjligheten af en dyliks gryning. Den finner sitt motstycke, om också i förstorad skala, blott i de främsta kulturfolkens sköna, ehuru vanligen så kortlifvade poetiska blomstringsperiod. Plötsligen, som denna själar-nas blomning här slog ut, bröts den af genom en yttre katastrof. Men i dess korta och likväl så vackra och löftesrika lif ligger inför en samtid, som vill vara billig, och en framtid, som kan och skall vara rättvis, mer än en *ursäkt* för medlet, hvaraf denna liffullhet framkallades, ehuru det kostade nästan mera än — några kanonbåtar.

Mäktigt stimulerande verkade onekligt det åt sånggudinnorna invigda templet på dessas poetiska budbärare i vårt land. Men i och för sig sjelft var det dock, såsom redan anmärktes, en utvärtes ting: döf och stum. Så länge denna ståtliga stenmassa icke erbjöd skalden någon säkerhet, att hans skrifna ord

skulle få röstens klang och gestaltens uttryck på scenen och sålunda kunde vädja till tusendes, hvarandra kompletterande känslor på en gång, var hans arbete endast ett stycke, i meningen af ett fragment, som ej fått sin fyllnad, sitt lif: icke uppfyllt sin bestämmelse. Det hade ju varit höjden af obillighet, om man begärt af en trupp, som endast tillfälligtvis slagit sitt läger på våra tiljor, men hvars tankars egentliga tyngdpunkt drog den bortom vårt lands gränser, och hvars känslors fana bar andra färger än våra, att den skulle förspilla tid och möda på sceniskt kram, hvilket väl kunde duga åt oss, men kanske annorstädes egde föga eller intet *värde* i ordets vidsträcktaste betydelse. Hvarje finkänsligt sinne skyggar ju tillbaka för förödmjukelsen att begära en grace der, hvarest man ej har någon rätt att fordra. För att åskådliggöra min tanke i detta ämne, behöfver jag endast erinra om „Daniel Hjorts” sceniska öden. På vår nya teater såg man detta stycke uppföras många gånger med oförminskadt nöje, och skulle utan tvifvel hafva sett det ännu oftare, ifall icke teatern sjelf så hastigt spelt ut sin roll. Men när stycket med utsöktaste beredvillighet och välvilja af friherre von Stedingk förflyttades till den stockholmska scenen, gick det snart nog deröfver på det för en teaterföreståndare mest nedslående sätt: det gick med förlust. Hvem kunde förtycka det, om en omtänksam teaterdirektör med så afskräckande exempel för ögonen skulle hysa betänkligheter att lägga sig ombord med en finnskuta, hvars bestämmelse påtagligen vore att gå till botten i första utländska hamn? Blott de lättaste pjäser, af hvilka man kunde vänta, att de skulle hålla sig oppe, äfven om den tyngre lasten sjönk, hade i de flesta fall utsigt att följa exemplet, gifvet af den surrande insekten, om hvilken folkvisan vet berätta: „Brömsen for öfver Ålands haf — — — den fick vind och det gick bra med rosen och min blomma.”

En nation, för talanglös eller för trög att ur sina egna leder uppställa trupper, som på scenen kunde tolka, hvad hennes skalder diktat, måste med undergifvenhet finna sig i den förödmjukelse, som alltid är hjälplöshetens oundvikliga lott. En utväg erbjöd sig emellertid till förmildrandet af såväl ifrågavarande

olägenhet som flera andra dermed mer eller mindre sammanhängande. Denna utväg hette: upprättandet af en *stående trupp*. Ehuru till en början sammansatt endast af främmande elementer måste den ofelbart förr eller senare bemedla öfvergången från vårt tillstånd af fullständigt beroende i sceniskt hänseende till en åtminstone relativ sjelfständighet.

Man insåg ganska snart den absoluta nödvändigheten att trygga nya teaterns framtid genom försöket med en sådan inrättning; och man vågade försöket. Det var djerft, så mycket mer som det måste göras inom en tiderymd, så knappt tillskuren, att den här i vanliga fall ej ens förslår till vinnandet af den djupa insigten, att ingenting kan göras. Det synes ännu djerfvare, när man besinnar, att tiden, då detta försök vågades, var ytterst *kritisk* i ordets alla bemärkelser. Man satt till doms öfver dem, som utförde sakerna, strängt, konsiderationslöst, såsom den gamle Hane, upptuktande sina söner, hvilka fåfängt bjödo till att göra sitt bästa. Vill man ha bevis derpå! De stå när som helst till buds. Jag har i mitt förvar ett florilegium af de fina uttryck, hvarmed den stående truppens första stigar offentligen blomsterströddes. Ifall det så behagas, skall denna valda samling lika offentligt uppfriska minnen, som möjligen aftynat. En annan tid tyckes dock vara kommen. Sedan de skarpaste kritici förbytts till rådgifvare, gå ju teaterns alla angelägenheter på en så glatt bana framåt, att kritiken derpå afbrutit sin udd. Då man kommit till så fredliga tänkesätt, misstycker man måhända ej, att jag åter en gång erinrar hufvudstadens mot vår unga, allt för kortlifvade „stående trupp” i allmänhet så vänligt stämda publik om denna trupps oförgätliga förtjenster. Redan genom hvad den var under sin så hastigt afbrutna lifstid är den värd det uppriktigaste erkännande. Men genom det bevis, den så öfvertygande utförde derpå, att en sådan trupp ej allenast är möjlig, utan äfven ytterst oumbärlig för vår teaters bestånd, har den framför allt gjort sig väl förtjent af scenens framtid i detta land.

En lycklig konjunktur har kommit de menniskor, hvilkas tankar lefva för dagen blott, liksom proletären lever i lekam-

ligt hänseende, att glömma, huru hemfallet åt omständigheternas alla vexlingar vårt teaterväsende ändock för det närvarande är. Det är väl sant, att troligen den bästa teatertrupp, Sverige kunde åt oss afstå, blifvit ställd till vår teaters disposition. Och lika sant är det äfven, att ledarene af denna trupp med en skärpa i omdömet, som hedrar både deras goda vilja och förstånd, och med en försigtighet, som bär vittne om finkänsligheten af deras hull, undvikit att utsätta sig för de omilda påkänningar, som i allmänhet utan krus visat den genom sin osedlighet lumpna dramatiska literaturen från våra tiljor dit, dädan hon kommit. Det kunde således tyckas, som vore bibehållandet af *status quo* i dessa hänseenden höjdpunkten, hvaröfver våra önsknings icke behöfva gå. För min del kan jag ej instämma i denna uppfattning af situationen. Men äfven om det dermed skulle hafva sin riktighet, hvem och hvad ansvarar för ställningens fortfarande bestånd? Så vidt mig är bekant, söker man dylika garantier förgäfvos. Man tror sig tvärtom veta, att, i motsats mot hvad herr teaterdirektören Tid sedermera behagade försäkra på sin ära:

En fröjd det blifva skall att spela här!

truppens ledare redan kort efter sin ankomst hit sistlidne höst funno denna fröjd så litet fängslande, att de smått funderade på, hurulunda de med bibehållen krigsära och i öfrigt väl behållna kunde retirera från hela härligheten. Och ej långt derefter hotade en af truppens gemenskap, som ridderligt utsträckte en lans till försvar för de unga damernas nyss förvärfvade frökenära, oss med missödet att af honom och hans kamrater vid första lägenhet öfvergifvas. För att göra denna hotelse desto mera hjertskärande tillades: „att de troligen aldrig mera skulle återkomma hit”, utan egna sina återstående talanger åt den tacksamma konsten att i sitt hemland tala illa om finnarne. Huru mycket allvar det kunde ligga bakom dylika skrämskott, är ej alldeles lätt att afgöra; kanske öfverdrifver man likväl icke deras betydelse, ifall man ser i dem signaler, som bebåda,

hvad i värsta fall komma månne. Och redan sannolikheten häraf borde varna den nyaste teatern för vådan att en vacker eller rättare sagdt mycket ful dag befinnas öde och tom med sina målade solar, månar och stjernehalf, liksom ett venetianskt palats, sedan dess uppbyggares familj dött ut eller blifvit bragt till tiggarsstafven, och endast några illa medfarna målningar erinra om den forna härligheten.

Redan den minst förutseende omtanke om teaterns ekonomiska bestånd borde således uppmana att på en solidare grundval konstruera dessa alltför vanskliga och prekära förhållanden. Man kunde väl invända, att det behöfves endast en vink för att se någon ny teatertrupp inmarschera på den tom lemnade platsen. Saken har sin riktighet; men detta medgifvande innebär nästan alla andra möjligheter än den, att teaterns ställning genom en sådan af slumpen föranledd förändring vunnit något, vare sig i ekonomiskt eller artistiskt hänseende. Vår teater är verkligen för god att passa till hemvist för ett nomadiserande komediant sällskap, som fulländat sina studier t. ex. i Wimmerbys teaterskola. Och äfven vår publik har onekligen lemnat längesedan Wimmerbys konstkännare ett godt stycke bakom sig. Om den ock stundom förlorar ur sina händer måttet, hvarmed sceniska prestationer hos oss billigtvis borde mätas, sker det mest för att måttlöst stegra anspråken på dessa, i enlighet med bruket i andra hufvudstäder, der ett urval bland hundra eller tusentals inhemska förmågor kan träffas. Allra minst blefve allmänheten nu mera belåten i längden med en sammanrafsad hop utan både artistisk och annan menskelig bildning, som ständigt skulle bringa till åskådning motsägelsen mellan en af de elegantaste och smakfullaste teatrar i Europa och ett spel, knappt passande för ett sådant instrument som Arkadia teatern i dess närvarande skick.

När jag nämnt detta namn, har jag betecknat den största våda, som hotade att tillintetgöra alla bemödanden för den stående truppens uppkomst och allt framgent skall hänga öfver hvarje dylikt företag, icke såsom ett blankt slipadt Damoklessvärd, utan lik en afkomling af den kruka, hvilken krossade

hjelten Pyrrhus' skalle. Äfven denna lurande kruka är ett monument, påminnande om den halft komiska, halft sorgliga fatalitet, som ej sällan ironiskt lekte med planerna, åsyftande den nya teaterns bästa. Den så länge bombarderade gamla teatern skulle omsider lemna sin hedersplats midt i Esplanaden. Men hurudant borde dess sista öde blifva? Det var en smällkall vinter, och tillgången på ved stod i intet förhållande till behovet deraf. Hvad var då ej blott naturligare, utan äfven menskligare än att låta det gamla rucklet i sina sista stunder uppvärma kropparne, sedan det så länge eldat våra själar medels sådana fyrugnar som Hornicke, Julia Reithmeyer, Emelie Högqvist, Stjernström o. s. v. o. s. v.? Men å ena sidan de oförgätliga minnena från dessa stunder, å den andra ett vaknande medlidande med den till döden dömda mångårige antagonisten förmådde mig att i sista stunden söka rädda honom från ömkelig sönderstyckning och att till och med, om möjligt vore, anvisa åt honom en anständig bestämmelse för dess återstående dagar. Min plan var, att veteranen, som ärligt tjent ut mer än sin tillbörliga kapitulationstid i staden, skulle få en hviloplats utanför denna, helst i Thölö. Der kunde han ju, aktad efter förtjenst, användas såsom folkteater, erbjudande åt unga friska viljor, som kände kallelse för scenens konst, tillfälle att anspråkslöst taga ut sina första steg på tiljorna. Jag vet verkligen ej, huruvida riktigheten af dessa åsigter eller något annat djupsinnigare, ehuru mindre lättfattligt motiv verkade derhän, att deliqlventen undslapp bålet, och dömdes blott till deportation utanför stadens område. Sagdt och gjordt. Men med en finhet i beräkning, som skulle anstått Shylocks förklädde domare, förflyttades den utdömde ej längre utanför stadens råmärken än att den strängt juridiskt taget icke kunde dömas vara befintlig inom densamma. Ur denna position kunde den ju vid tillfälle föra ett besvärligt guerillakrig emot sin öfvervinnare, den nya teatern, af hvilken den blifvit bortträngd.

Man kan ej vägra sin beundran åt fyndigheten af denna krigslist, och nästan lika märkelig förefaller vid en opartisk betraktelse af saken denna fördomsfrihet, som så tappert sätter

sig öfver alla betänkligheter att visa, hvad små intressen ändock förmå i strid emot en stor idé. Också åtnjöt dessa prof af föga vanligt medborgerligt mod det erkännande, hvarpå de gjort sig säker räkning. Med ett ganska godt honorarium och ännu bättre ord hade man ändteligen förmått Sveriges största komiska talang att med sitt snille och anseende gifva styrka åt nya teaterns stående trupp. Han kom och såg — toma platser framför sig öfver allt. Det var ej den segern att drifva publiken undan liksom öfvervunna fiender, han velat tillkämpa sig. Med möda förmådde man honom att icke sjelf följa publikens föredöme och begifva sig hädan. Men hvart hade denna tagit vägen? Jo, följande illustra exempel njöt den, hvad vårt Arkadien hade att bjuda på: barndomens oskuldsfulla fröjder. Den nya teaterns ekonomiska och således äfven artistiska ställning angreps af en konkurrens, som hade ett starkt syskontycke med den, hvilken vållade det i „Hamlet” uppträdande skådespelaresällskapets ruin och som af Shakespeare blifvit *con amore* tecknad efter naturen ur hans eget sceniska lifs erfarenhet. På den tiden hade den sköna Helena ännu icke krupit ånyo ur den — ledas musikaliska ägg. Annars skulle hon utan tvifvel varit för den stående truppen lika förderflig som fordorm för Trojas försvarare.

Jag har ansett mig böra påminna om den suburbanska mina, som hufvudsakligast undergräfvade den position, hvarmed nya teatern hade sökt förebygga sitt beroende af slumpens godtycke. Det måste medgifvas, att samma farligheter från samma håll kunna äfven i framtiden motarbeta och försvåra uppställandet af en ny scenisk trupp med en syftning liknande den förras. Men så vanskligt det tyckes vara att såsom momenter i framtidskalkyler taga med vid beräkningen människornas eftertanke och höjningen af deras sinnesstämning, torde det likväl vara tillåtet förmoda, att den värsta faran redan i det närmaste är öfverstånden. När ens förhoppning kan finna stöd i en bland finska folkets mest framstående nationaldygder, dess tröghet, behöfver man ju mindre än vanligt misströsta. Och kommer hufvudstadens allmänhet en gång på allvar under fund med

äfventyrligheten af en procedur, hvilken, i samma stund den, icke utan stor vedermöda, får en teater uppförd, skyndar att bidraga till dess förfall, skall hon sannolikt sätta ett passivt, men likväl allsmäktigt veto mot sin egen förhastade afvikelse från sedvanlig gång. Gerna öfverlemnar man sig dessutom åt den rent menliga förhoppningen, att med den nya teatern själf äfven förbittringen, grollet öfver den gamlas nederlag gått upp i rök för alla tider. Ingen skall således vilja sätta framdeles sin ära i att kasta ut Arkadia teatern såsom stötesten för den nyastes framgång. Och skulle emot all förmodan likväl någon spörja lust till dylikt krypskytte, kan den sålunda vunna äran lätteligen blifva liktydig med hennes motsats.

Men äfven om man pessimistiskt förutsätter det värsta: att den påpekade konkurrensen kunde försvåra en blifvande stående trupps existens på den nyaste teatern, skulle den väl ega en ännu större makt att om intet göra hvarje annat, för tillfället värfvadt skådespelaresällskaps lycka dersammastädes. Vill man således icke ohjelpigen äfventyra teaterns ekonomiska bestånd, måste till dettas försvar en permanent trupp här uppställas ånyo. Detta är ett motiv, hvars vikt och värde större delen af menniskor fullt uppfattar. För den minoritets räkning, som har sinne äfven för fördelar, hvilka icke så noga med mark och penni kunna uppmätas, tillåter jag mig anmärka, att också möjligheten af den sceniska konstens uppkomst i inhemsk gestalt på vår teater är bunden vid ofta nämnda trupps återupprättelse. Det öfverstiger alla gränser af det troliga, huru främmande för hvarandra stommen till vårt blifvande inhemska skådespelaresällskap, som tillyxas högt oppe i teaterns snickarverkstad, och de artister, hvilka några trappor lägre ner utöfva den sceniska konsten, för det närvarande äro. Och likväl hafva de båda den oskattbara lyckan att anföras af samma utmärkte ledare.

Det otroligaste af allt, men derjemte den gladaste verklighet är, att hufvudstaden åter eger en teater, och den prydligare, ändamålsenligare än någonsin förr. I oförgätlig tacksamhetskuld stå vi alla till dem, som utfört detta verk, nästan ännu

svårare att åstadkomma, sedan det första försöket i samma väg fick ett så sorgligt slut. Det är sjelffallet, att, så länge sjelfva teaterbyggnaden tog i anspråk alla så väl intellektuella som materiella tillgångar, de artistiska intressena, som deri böra finna sin stödjepunkt, måste gifva sig till tåls och förbida lägligare tider. Men begynna ej dessa redan småningom att återkomma? Man ser väl dagligen den frasen jemmerfullt upprepas: „vårt land är fattigt, skall så bli.” Så fattigt är det ändock ej, att det icke kan och bör bestå sin hufvudstad, det vill säga sig sjelft, en anständig teater. Men mycket för fattigt är det i alla fall att låta uppställa åt sig en teater, liknande ett skådebröd, hvars granna yta visst har sitt behag, till och med kan med skryt visas åt främlingen och likväl ej skänker en det, som man har rätt att deraf fordra. Mången, hvilken knappt kände den vetenskap, som kallas estetik, ens till namnet, fann det temmeligen obehöfligt, att den forna teaterdirektionen var så *estetisk*. För min ringa del anser jag det för en lycka, att äfven denna riktning är i den nuvarande teaterstyrelsen representerad; och vågar hoppas, att, hvad i min uppsats, dikterad af varmt intresse för saken och af en kännedom deri, som endast genom dyrköpt erfarenhet kan vinnas, förtjenar någon uppmärksamhet, måtte lika vänligen behjertas, som det är af författaren menadt.

OM EN STÅENDE TRUPP FÖR SPELÅRET 1867—1868.

(Innan gräset gror etc.).

(Meddeladt „Helsingfors Dagblad“ den 30 April 1867).

Gräsmånaden skall vara inne. Än mer: redan nästa natt afstår den sin plats åt blomstermånaden. Så står det åtminstone skrifvet. Men naturen inlägger sin protest mot de skrifna orden; och veterligen har ej ens någon entusiastisk tidningsläsarinna hugnat resp. redaktörer med prof på ett hoppgivande grässtrå och än mindre med löftesrika penséer.

Under så fatta omständigheter kännes det mer än vanligt tungt att skrifva om framtidsplaner och förhoppningar, i synnerhet om minnet från den sterila stunden går tillbaka till stunder, bärande vild förstöring i sitt sköte, ehuru både för- och bakgrund, mellan hvilka de sig rörde, tycktes bebåda helt annat än ruiner. Hvem tänkte väl derpå, då gräsmånadens sista qväll för fyra år sedan nalkades sitt slut, att den stundande blomstermånaden ej behöfde mer än åtta dagar till att fostra dessa jätterosor, som på en enda vårlig morgon byttes till nya teaterns grus och aska, liksom de präktiga frukterna vid Döda hafvets strand till stoft förvandlas? Hvilken borgen för sin fortfarande lifskraft hade ändock ej samma teater ända till sin sista stund gifvit oss! Vårligt ljuf såsom den första lärkans klingade från scenen den älskeliga fru Jacobssons toner. Fredr. Deland hade med allt omfattande talang uppmätt för vår beundran hela skalan af den framställande komiska konsten. Ehuru redan åtta gånger sedd, väntades „Daniel Hjort” allt ännu med oförminskadt intresse af den skådelystna publiken. Hade ej den trupp, hvars prestationer ännu efter månet förgånget år upplifvat så

kära hågkomster, ej rätt att tro på en framtid? Det tyckes onekligen så.

Men vår teaters häfder förvara äfven andra minnen, hvilka med en hårdhändhet, som ej vet af någon prutmån, intyga fulla motsatsen häraf. Det är ett mäktiga bedröfligt kapitel att vidröra; dess följder äro likväl ännu långt bedröfligare, och de måste, om möjligt hejdas, innan det heter derom: för sent.

Tillintetgjord låg på sin mörka bädd af grus hufvudstadens nya teater, hvars åstadkommande kostat nästan lika mycket ansträngningar och bekymmer som Babels torn. När vi nu mera tänka på de förstörande krafter, som verkade härjningen, är det endast elementernas vi ihågkomma. De spår af förstöring, de förmådde lemna efter sig, äro dock lyckligtvis redan begrafna under allt godtgörande människoverk. Men spåren, som inbrändes af de vådeldsligt uppfammande hetsigheterna uti människornas sinnen på den tiden, visa sig nu mer än någonsin förr i all sin vådlighet.

I alla tider skall det tillräknas denna stads innevånare såsom högsta berömmelse, att man här genast efter den knappt ännu fullbordade teaterns förstöring vågade ej blott tänka på, utan äfven göra försök med att uppföra en sådan ånyo. De frikostiga bidragen från de första uppbyggarens sida voro såväl i ekonomiskt som i alla öfriga hänseenden räddningslöst förlorade. Det både närmaste och högsta syftet inskränkte sig till bemödandet att, så vidt görligt var, *honorera* alla ingångna förbindelser. Öfver egna lidna förluster klagade ingen enda. Äfven detta karakteristiska drag får ej glömmas, då framtiden skrifver den finska hufvudstadens historia.

Icke heller misstuckte man synnerligen, att de, hvilka genom nya tillskott hjälpte till att åter få teaterbyggnaden i gång, önskade på sig sjelfva tillämpa i tider, då den yttersta domen hade gått öfver allt samman, det mystiska ordet: „de yttersta skola vara de främsta.” Sålunda godkändes de *prioriterade aktiernas* anspråk ända derhän, att man i deras händer öfverlemnade ej blott möjligheten, utan äfven rättigheten att, i fall de så behagade, tillintetgöra det verk, om hvars upphjelpande alla tycktes

ense. Den förvirring, som stundom vid oväntade kriser griper människornas sinnen och utbreder sig epidemiskt, hade lockat en del målsmän för de prioriterade aktierna till den inbillningen, att teaterns framtid här omöjligen kunde säkrare tryggas än genom en evig förkastelsedom öfver hvarje försök, från teaterbolaget utgånet, att åter upplifva den stående truppen. När helst således ett dylikt attentat mot företagets bestånd förspordes, stode det de prioriterade fritt att utkräfvat beloppet af inbetalningen och draga sig undan ur associationen med det stolta medvetandet att hafva sprängt denna i stycken ohjelpigen. Man hör nu för tiden, då man af åtskilliga anledningar begynt göra sig reda för de följder, till hvilka detta märkvärdiga påfund leder, detsamma betecknas såsom „abderitiskt.” Min öfvertygelse är likväl den, att man sålunda allt för öfverdrifvet smickrar Demokritos i deras smårolighet så originela landsmän. Vi hafva ingen rätt att åt abderiterna afstå patentet på en uppfinning, hvarpå endast vi sjelfve ega anspråk. Hvilka andra än vi skulle väl hafva hittat på att uppbygga en af de galantaste teatrar i Europa med den bestämmelsen att inom en icke allt för aflägsen tid förbytas till en mausolé, helgad de förtvinnande sånggudinnorna och befolkad af — råttor? Så långt kommo abderiterne aldrig.

Hastigare än hvarken den prioriterade eller oprioriterade menskligheten kunnat föreställa sig, har den stund inbrutit, då kassapjesen: *vara eller icke vara* måste upptagas på nyaste teaterns repertoar. För ögonblicket tyckes det icke blott sannolikt, utan oundvikligt, att denna teaters scen under nästa spelår kommer att stå tom. Och i släptåg med sig har denna tomhet en tomhet i skattkammaren, i „operakällarn”, i orkestern, som hotar med ett slut, liknande tillståndet före tidernas början. Men hvad tänker då teaterbolaget på, som ej skyndar att vidtaga de kraftigaste åtgärder att förekomma sin ohjelpiga ruin? Det har ju afsagt sig sin rätt att *tänka* på det enda räddningsmedlet: återupprättandet af en stående trupp. Det *känner* sig förlamad, bundet till händer och fötter genom de prioriterades *forum privilegiatum*.

Men illa känner man den ande, som värmer och lyfter den finska hufvudstaden, i fall man sloge sig på misströstan om dess teaters framtid, så länge denna står att räddas genom befolkningens intresse för människan värdiga syften och dess beredvillighet att verka för deras bestånd. Och lyckligtvis erfordras för sakens befrämjande denna gång endast så obetydliga pekuniära uppoffringar, att de stå i intet förhållande till de åsyftade ändamålen. Det vore visserligen nästan för mycket begärddt, att ett nytt bolag skulle bilda sig endast i den filantropiska afsigten att från undergång rädda ett annat, som ställt så visligen till, att det ej kan hjälpa sig sjelf. Men med teaterbolagets ekonomiska bestånd är dock på det närmaste förknippad teater- orkesterns, som måste förhjälpas till att bättre än nu är fallet motsvara sin ursprungliga bestämmelse att bli en inhemsk bildningsanstalt.

Dermed sammanhänger vidare lösningen af den viktiga framtidsfrågan, huruvida ej detta land småningom skall mäktas dana framstående sceniska förmågor, lämpliga att återgifva på tiljorna, hvad den finska andens produktiva kraft förmår erbjuda deråt. Och ytterst beror deraf möjligheten att återknyta den våldsamt sönderslitna tråden, som före nya teaterns brand fästade denna högt stegrade kraft vid vår nyskapade scen.

Redan sannolikheten, att något enda af dessa eftersträfvansvärda ändamål kunde uppnås genom de relativt ganska obetydliga uppoffringar, bildandet af det projekterade nya bolaget skulle kräfva, tyckes förslå till att aflägsna hvarje tvekan, som ville skrämma oss derifrån. Men sannolikheten att icke blott ett enda af de nämnda viktiga syftena kunde befordras, utan att de samt och synnerligen vunne derpå, stegras nära nog till visshet genom den erfarenhet, den stående truppens tider efter sig lemnat. Äfven i ekonomiskt hänseende skulle den, visserligen till en början icke betydliga förstärkning, som från elevskolan kunde hemtas, verka fördelaktigt. Och redan tre år härefter borde den på ett temmeligen afgörande sätt kunna tagas i beräkning vid alla hithörande kalkyler.

Jag tror mig verkligen vara nästan för god till att behöfva försäkra, att jag här ej med sofismer, om hvilkas pålitlighet jag icke vore fullt öfvertygad sjelf, velat förleda mina medmenniskor i denna för oss alla så kära stad att sätta i blöt tjugu mark finskt per aktie uti det nya bolag, som snart måste bilda sig, i fall ej en gynnsam konjunktur skall släppas ur händerna och en annan af alldeles motsatt beskaffenhet intaga hennes plats. Jag befarar, att förbehållsamheten, den diplomatiska skyggheten att framlägga ställningens verkliga beskaffenhet föga varit egnad att lifva sympatier för ifrågavarande sak. Man må vända sig till hufvudstadens publik med den öppna förklaringen: din teaters ställning för ögonblicket råkar, af lätt förklarliga orsaker, vara sådan, att du måste taga den åter under armarna eller också åsamka dig den sorgen och skammen att se den ömkeligen kantra mot oundvikliga stötestenar! — En sådan uppmaning skall ej finna här något enda bildadt öra döft, något hjerta tillslutet. Har jag för min egen ringa del misstagit mig om situationen, må man gerna, så eftertryckligt som man behagar, tillrättavisa mig för mitt begångna misstag. Min ursäkt ligger i alla fall deri, att jag redan i flere års tid icke mera tillhört de invigdes antal. Kanske finnes dessutom ännu en och annan, som förmår fatta, att jag eger vissa giltiga skäl att icke med likgiltighet åse denna teaters ruin, i hvad form den än må hota. — — —

Jag kommer från Pacii konsert. Hvad jag der sett och hört manar mig att ändock tillägga några ord, dem jag hade ämnat bortlemna för att ej försjunka i detaljer, såsom det tyckes, här umbärliga. Skall den nya stående truppen kunna hoppas att fortfarande kunna vid sig binda allmänhetens välvilja och sympatier, måste den i sitt program upptaga ett moment, hvilket i dess företrädares visade sig ganska ändamålsenligt. Åt det musikaliska elementet bör inom de sceniska prestationerna ett så vidt och fritt spelrum som möjligt inrymmas. Jag lärer väl ej behöfva försäkra, att vigten och värdet af den dramatik, som uppträder med högre eller de högsta anspråk, icke heller för mig äro alldeles förborgade. Men att evinnerligen se denna

dramatik stoltsera på sin koturn blir dock i längden nästan lika tröttande som att oupphörligen nödgas beundra figurer, ridande på sin höga häst eller svängande sig på ännu högre styltor. Vi vanliga menniskor längta att, om också endast för ombytes skull, smekas af en vacker operetts älskeliga toner, till dess att vi förmå bestå oss någonting ännu förträffligare åt detta håll. I den riktningen ligger onekligen de finska naturanlagens afgjordaste fallenhet och således vår styrka. Men skulle dessa motiver synas oss för höga att åtminstone till en början uppställas såsom rättesnöre, borde redan den enkla farhågan för en konkurens med en scenisk rival, som oförhindrad af anständighetsskrupler kan utvälja hvilka lockelsemedel som helst, uppmåna den större teatern att i musikaliskt hänseende göra sig förtjent af allmänhetens välvilja utan att äfventyra förlusten af dess aktning. Erkännes det en gång såsom en nödvändighet att åtminstone till någon del grunda förhoppningarne om den stående truppens framgång på dess musikaliska prestationer, så följer deraf, att vid samma trupps uppsättning icke ringa afseende bör fästas på medlen för dessa afsigters realisation.

Hufvudsaken är i alla fall, att hvad som skall göras, bör göras ofördröjligen, ty innan gräset gror — kan det värsta hända.

Åskledare för ett kritiskt övader.

(I Februari 1869).

Det var för många år tillbaka. En rysk magnat hade på den tiden ofrivilligt sökt och funnit en tarflig bostad vid Helsingfors norra hamn, der nu mera palatslika boningar höja sig. När vintern utbredd sin första glänsande ismatta öfver viken, stod grefvens denschik försänkt i djupsinniga betraktelser på stranden. För hans blick tedde sig ett sällsamt, dittills aldrig af honom skådadt fenomen: en skridskolöparens dristiga skärningar. Denna öfning var då ännu bland oss på långt när icke upphöjd till den eleganta konst, hvartill den sedermera hunnit. Men för mannen från de torra nejderna tycktes ändock skridskolöparens qvicka rörelser en förunderlig ting; och efter moget begrundande utropade han och sade: „huru mycket stryk måste ej en menniska få, innan hon bringar det så långt som den der!”

Denna exklamation var ett till teori, till princip sammanfattadt resultat af den praxis, som ännu på den tiden i allmänhet gjorde sig gällande äfven härstädes angående lämpligaste sättet att bibringa ungdomen bildning samt håg och lust för kunskaper. Åsigterna lära sedermera i detta hänseende undergått betydlig modifikation. Men åtminstone angående en dit hörande omständighet har denschikens princip blifvit fasthållen med förunderlig seghet.

Besynnerligt nog hafva de sista kraftyttringarne af strykets tillfyllesgörande förmåga såsom bildningsmedel hakat sig fast vid en af de yngsta företeelserna i vårt lands kultur:

bemödandet att här utveckla anlag för en inhemsk scenisk konst.

Denschikens tekniska term behöfver väl lyckligtvis icke egentligen tagas i detta fall alldeles ordagrant. Men allt hvad menniskotungan och gåsfjädern etc. förmå erbjuda såsom surrogat för den handgripliga uppfostringsmetoden har blifvit anlitadt med ett eftertryck, som lemnat ingenting öfrigt att önska — utom att långt mindre slöseri egt rum dervid. Och obehaget af detta förfarande har ökats ända till vidrighet derigenom, att äfven personer, hvilka sist af alla haft rätt att göra sig till organer för nedsättandet af ifrågavarande sträfvande, likväl med ohejdbar konsiderationslöshet gått åstad i sådan riktning. Och detta förfarande förklarar mer än någonting annat, hvarför den finska hufvudstadens för hvarje ädel sträfvän så vänligt stämda opinion hittills ej blott undandragit i detta fall sitt stöd, utan till och med ej sällan ställt sig fiendtligt på bespottarens sida.

Kom så den 15 Februari, då de af fru Raa inöfvade sceniska prestationerna skulle förevisas. Följande sin humanare ingifvelse hade publiken så talrikt infunnit sig för att med sin närvaro uppmuntra det ungdomliga försöket, att lokalen ej kunde inrymma alla dem, som sökte dervid finna en plats. Stämningen hos pluraliteten af åskådarene var så välvillig, att den oemotståndligt ryckte med sig mer än *en*, hvilken inträdt i teatersalongen med styfvaste afsigt att icke låta neddraga sig från sin höga kritiska ståndpunkt genom någon känslans öfvertalning. Och denna varma stämning gjorde det för den fosterländskt sinnade publiken lättfattligt, att hufvudsaken vid *detta* spektakel ej var att upptäcka framstående talanger, hvilket rimligtvis ej kunde begäras. Aftonens betydelse låg deri, att man nu för första gången, sedan Finland haft en föreställning om scenisk konst, såg framför sig en tillstymmelse till inhemsk teatertrupp, besluten att med lif och själ egna sig åt sitt åtagna värf och lifvad af mod och lust att bryta sig väg på den i linda liggande terrängen. Och allmänheten hade snart glädjen varseblifva, att denna håg ej sväfvade endast på en tillfällig lusts lösa sand. Den hade bjudit till att begagna sig af alla de medel till ut-

bildning, som deråt erbjudits, medel förutan hvilka äfven de rikaste naturanlag förblifva bundna af råhetens makter, men som behörigen begagnade förmå lyfta också en torftigare förmåga till frihet i konstens tjänst.

Det var med den glada känslan, att man nu omsider varit i tillfälle att skänka sin upplifvande uppmuntran åt ett skådespel af sådan beskaffenhet, åskådarene sade det sitt farväl och åtskiljdes mera belåtna med sin afton, än de mången gång hade lemnat spektakel af långt anspråksfullare dimensioner. Och få voro väl de, som ens i den påföljande nattens drömmar fingo en aning om, huru groft de genom att låta hänföra sig af sin patriotiska sinnesstämning hade försyndat sig både mot snille och smak. Desto förfärligare uppskakades en hvar genom det kritisk oväder, den kommande dagen slungade ur sitt töcken-skockande sköte.

Det var landets officiella blad, hvilket ofvanom den staccars teaterskolan återigen uppträdde såsom dundergud: en karaktersroll, hvori det allt ifrån besagda skolas uppkomst tid efter annan framljungat — „als Gast.” Hvadan denna ohejdbara böjelse, hvilken drifvit Allmänna Tidningen att lika ifrigt söka åstadkomma hennes ruin, som andra bjudit till att befordra skolans uppkomst? Endast brutal förstöringslust har man väl ej rätt att i detta fall förutsätta, ehuru det blefve svårt att uppgifva, hvori förföljelsens paroxysmer skilja sig från sådana, hvilka endast hade åsyftat tillintetgörande af det med så många svårigheter i gång bragta verket. Det vore väl möjligt, att vi härvid endast hade att tänka oss en fanatisk anhängare af den ofvan omtalade greffliga denschikens pedagogiska principer. Men denna förmodan kan knappast göra anspråk ens på sannolikhet, huru omiskänneliga spår af syskonstycke mellan teoretikerns högsta princip och dundrarens praktik man än tror sig varseblifva.

Åtminstone ett motiv för det officiella bladets förföljelseifver mot teaterskolan har i alla fall lika litet möjlighet som sannolikhet för sig, ehuru någon om sakernas sammanhang mindre väl underrättad kunde hitta på att förutsätta ett dylikt.

Det vore ju tänkbart, att statens officiele gårdsvakt genom sin pligtkänsla manades att öfvervaka det behöriga användandet och beifra missbruket af de medel, med hvilka styrelsen behagat befordra ett företag, som omöjligen kan anses alldeles främmande för landets intellektuella utveckling? Lika väl som någon annan känner i alla fall det officiela bladet, att det intill denna dag varit förträffligt sörjdt för slika missbruks stärfjande. Såsom det kan synas rätt och tillbörligt, så länge det icke blifvit faktiskt bevisadt, att företaget hvilat på allvarlig grund och ställt för sig ett på en gång upphöjdt och upphinneligt mål, hade det varit vågadt, om teaterskolan gjort anspråk på någon annan rättighet än den att nödtorftigt släpa fram sitt lif, tills att mera gynnsamma tider hunnit gry öfver henne. Det är enskildas varma ansträngningar, hon haft att tacka för utvägarne att skapa åt sig en tillvaro och för dennas ändamålsenliga utveckling. Från höjderna har deremot ingenting annat fallit på hennes lott än gratisspektaklet af det officiela bladets dunder och blix.

Det kan således tagas för temmeligen afgjort, att vår töckenskockare i detta fall representerar endast sin egen maktfullkomlighet, som gjort till sin uppgift att krossa teaterskolan, hvars fysionomi han icke kan tåla; hans oförmåga att uppfatta den betydelse, hon kunde få för Finland, i fall hon icke lemnades till spillo åt vreda makter; hans starka mod att sätta sig öfver de anspråk på aktning för detta lands intressen, inför hvilka vi vanliga dödlige villigt ödmjuka oss. Och i sanning erfordrades det denna föga vanliga kombination af heroiska förtreden för att begynna och fullfölja ett utrotningskrig mot ett företag, som ej gjorde det ringaste intrång i någon annans, vare sig förgångna, närvarande eller möjligen kommande rättigheter och privilegier; ett företag, som hade karakteren af ett nybygge i en fullkomligt obefolkad ödemark, och som kunde påräkna att just i sin värnlöshet finna ett skydd, invid hvilket sjelfva barbariet kände sin panna något mjukna.

Vi andra, som gjort oss litet närmare reda för hvad man rimligen kunde begära af en sådan börjande inrättning för idel

nybegginnare, föreställde oss saken ungefär sålunda: att väcka intresse för det blifvande yrket; att fostra sinne för ordning och bildning; att genom ändamålsenliga studier gifva styrka åt de första osäkra stegen på konstens bana, detta borde läggas såsom grundval för det vågade företaget, emedan *det* berodde på människovilja och känsla af pligt och heder. Men vår dun-drare förhånar dessa hvardagliga prosaiska sträfvanden. Stolt af sin öfverlägsenhet såsom en Minervas guldgosse känner han sig uppmanad att för menskligheten förkunna: „spelet röjde endast bemödanden „*invita Minerva*“!” Han ropar efter *talanger*: och hvem skulle ej instämma i det ropet, i fall med ett dylikt skrik någonting kunde i den vägen uträttas?

Äfven undertecknad har icke varit alldeles otillgänglig för föreställningen derom, att talang, ja till och med geni ingalunda voro umbärliga, i fall scenen skall bestrålas äfven af en annan glans än den, som kan spridas från rampen och medels maskineriet. Och det var tron på möjligheten af anlag också för sceniska talanger, som väckte hans mod att tro på möjligheten af en inhemsk scen. Han talade och skref den tiden om nödvändigheten „af talangernas resning i massa”, ifall ett dylikt företag skulle hafva utsigt till någon framgång värdig nationen. Denna resning uteblef, icke därför — jag tror det ännu i denna stund efter så många gäckade förhoppningar såväl i detta som andra hänseenden — att vårt land var mera improduktivt i detta än i andra fall. Den uteblef, emedan den endast utpekade, men alls icke ännu uppbrutna banan snart visade sig öfvervuxen af — „de obotfärdiges förhinder”, på hvilka den uppflammande ungdomliga entusiasmen förkolnande föll. Man hade räknat på dragningskraften af det exempel, hvarmed banbrytarena för den sceniska konsten hos de moderna kulturfolken föregått, och hvilka, äfven om deras ansträngningar icke alltid kröntes af fullständig framgång, i våra dagar mer än någonsin förr begynt få sig platser anvisade bland sina respektiva nationers heroer. Men i den tiden, då talet om de sceniska talangernas resning i massa väcktes, saknades ännu mera än på senaste tider här den pådrifvande, lyftande känslan, att den

blifvande sceniska artisten hade bakom sig till värn och stöd ett helt folks energiska opinion, hvilken, äfven om hon icke förmådde skydda honom mot vresiga, bittra omdömen, likväl mäktade med sitt suveräna förakt nedtysta dem. Och billigheten fordrar det erkännandet, att en rikt begåfvad menniska, hvilken egde att fritt välja mellan vådan att på en ny stråt blifva kullvräkt af en sådan knall som vår töckenskockares, och nöjet att sjelf moquera sig öfver andras svaga försök, men likväl beslöt sig för det förstnämnda alternativet, vore antingen en Sven Dufva eller en Sandels bland histrioner.

Såsom sagdt: af talangernas resning i massa vardt i den tiden intet. Återstod således att för en längre tid, kanske för alltid afstå från planen att i detta land kolonisera åtminstone en förtrupp åt ett inhemskt skådespelaresällskap eller ock att gripa verket an med de ämnen, omständigheterna för tillfället möjligen kunde erbjuda. Man tänkte sig saken så: lyckas det till en början att fixera en kärna, en stomme, som röjer nog fasthet att lofva en tillvaro bortom stundens, då kan det väl ej gerna slå fel, att landets intresse småningom fäster sig dervid och dymedels kastar åt företaget en bro in i framtiden. Det måste medges, att man ej anade till möjligheten deraf, att någon dundrare i tanklöst öfverdåd skulle roa sig med att spränga denna bro, och därför lefde man i hoppet, att efterhand äfven större sceniska förmågor, i fall de ej tubbades bort af andra mera lockande skådeplatser, skulle ansluta sig till den färdiga kärnan och deråt gifva relief.

En anmärkning söker sig här plats med anhållan, att den måtte behörigen observeras af de teoretiker, till hvilkas tjenst den nedskrifves. Äfven sådana personer som icke kunna betraktas såsom toma genljud af vår töckenskockares buller och bång, se mycket bekymrade ut, när de komma att besinna „med huru ringa *urval* elever blifvit emottagna i teaterskolan.” Jag vore härvid nästan frestad att begagna ett talesätt, hvarmed den snillrike doktor M. L(indfors) plägade inleda sina repliker: ”tillåt mig en liten anmärkning, den att saken förhåller sig alldeles tvärtom!” Åtminstone i ett hänseende har man bjudit

till att så strängt som möjligt skilja de lätta agnarne från hvetet, det vill säga ur sedlighetens synpunkt. Men hvad talangerna beträffar, gäller angående urvalet af dem ungefär detsamma som om valet af bröd i öknen. Man hade trott sig böra antaga *lusten* för ett åtminstone i begynnelsen så brödlöst yrke såsom ett kännetecken på relativa *anlag* för detsamma, och i följd deraf icke ofta vägrat de sig anmälade att försöka sin lycka, det vill säga sin förmåga i skolan. Men att icke på långt när alla, som emottagits på försök, derstädes fått fast fot, torde vara tillräckligt bevisadt derigenom, att åtminstone hälften af de unga debytanterna en efter annan redan strukit på foten.

Allt det der känner teaterskolans förgörare ungefär lika väl som jag; men för honom hafva fakta angående teaterskolan ingen annan betydelse än den att tjena som underlag för hans sjudundrande experimenter. Ej ens den omständigheten, att en så teatererfaren lärare som herr W. Åhman svårligen skulle hafva nedlåtit sig att emot skäligen drygt honorarium i årtal handhafva ledningen af elever, bland hvilka „det finnes ingen enda, som höjt sig ens till en medelmåttig dilettant“, hindrar honom att söka konfundera allmänheten med sina i zig-zag slungade blixtar. Det har dock i detta fall gått med honom som med en allt för ifrig fyrverkare, hvilken råkar bränna sig sjelf, medan han är som bäst i farten att slå eldig dunst i sin publiks ögon. Någonting så sammanhangslöst och sig sjelf motsägende som vår dundrars diatrib har näppeligen blifvit nedskrifvet på detta nya års två första månader, åtminstone af fingrar, hvilka redan i fjol varit i tillfälle att öfva sig i den ädla skrifkonsten.

Sedan långlig tid har det för ifrågavarande kritiker varit en med förkärlek idkad specialitet att öfvermodigt fränsäga andra all literär och artistisk framtid; och den, som vågat skrifva detta, har sina speciela skäl till belåtenhet dermed, att kritikers profetiska skarpsinnighet icke fullt motsvarat käckheten, med hvilken hans spådomar blifvit uttalade. Och likväl måste jag med djup smärta erkänna, att en för teaterskolan vådligare

tidpunkt än den af kritikern till hennes förstörelse nu utsedda svårligen kunnat lofva honom *den* framgång, *han* eftersträfvade. Men äfven om han skulle lyckas att vinna denna seger, blefve den sannolikt för honom själf lika sorglig som tillintetgörelsen af det för Finlands framtida kultur icke lätt umbärliga företaget. Och äfven han torde småningom komma till insigt deraf, att han lika litet som en annan långt större hjälte, behöfver allt för många *sådana* segrar för att gå förlorad.

MED ANLEDNING

AF

EN TEATER DEMONSTRATION I HELSINGFORS.

(Våren 1861).

Om våren 1861 uppfördes af herr P. Delands teatersällskap på nya teatern i Helsingfors det på sin tid bekanta zuav-lustspelet „Den svaga sidan“ („*La corde sensible*”), hvilken bagatell väckte så stormande bifall, att en del studenter omsider vid sjette representationen med hvisslingar och hyssjande sökte, ehuru förgäfves, öfverrösta da capo-ropen i salongen. Om denna „demonstration“ utspann sig en häftig polemik mellan å ena sidan herr Z. Topelius i „Helsingfors Tidningar“ samt herr F. Berndtson i „Finlands Allmänna Tidning“, och å andra sidan Fredr. Cygnæus, hvilken tog ungdomen i försvar. Följande tvänne uppsatser hänföra sig till denna polemik. Se för öfrigt anmärkningarne till dessa uppsatser.

En annan sida af „demonstrationen.“

Det demonstreras mycket och mångenstädes nu för tiden. Och demonstrationerna hafva nedstigit från tribunerna och katedrarna, der de förr lefde i orubbadt bo och lefde så länge och så väl. Ej ens teatrarna, som dock skola „betyda världen”, förslå nu mera till lokal för demonstrationerna. Dessa togo sig friheten att gå ut i sjelfva världens fria luft och åstadkommo svallvågor i dennas klara eter. Äfven här i Finland har man fått höra om dem; men lyckligtvis hafva de skarpa pustarne af deras oväder här ej försports *in natura*. Det märkeligaste bevis, att vi ännu åtminstone i detta hänseende känna oss åtnjuta lyckan att vara „prinsar af Arkadien”, kan hemtas ur den „demonstration”, som föranledt dessa rader, och ur det omilda sätt, hvarpå man mot densamma inlagt protest. Ty i sjelfva det officiella bladet heter det derom icke mer eller mindre, än att: „det ovanliga i en dylik demonstration” skulle

naturligtvis väcka *stor sensation*. Och likväl kan man tryggt påstå, att det ej gifves ett enda annat, hvarken officiellt eller officiöst blad i hela vida världen, som icke skulle känna sig öfversäkrat, ifall skakningarne af dess emotioner aldrig blefve framkallade af andra demonstrationer än „en dylik.”

Jag vet af gammalt, att det ej är gifvet redaktören af „Finlands Allmänna Tidning” att tro på allvarliga hederliga motiver till en teaterkritik, som divergerar från hans egen. Men att han skulle visa sig så gränslöst rådvill angående orsakerna till den opinionsyttring, som väckt hans förvåning och harm, förekommer mig dock nästan oförklarligt. Han försäkrar nämligen att: „Man frågade sig förundrad, hvad en dylik opinionsyttring egentligen hade att betyda, emot hvem eller emot hvad den var riktad, hvarifrån den utgick o. s. v. Men man sökte förgäfvos efter ett giltigt motiv till demonstrationen.” — Och efter alla dessa oroliga förfrågningar hittar han, tyvärr, ej på någon annan lösning af gåtan, än att hela saken „derför ej kan annorlunda betraktas än såsom ett *okynne*.”

Detta ord är ett öfvermåttan hårdt ord; och de, mot hvilka det så obetänksamt slungas, vore i sin fulla rätt, om de skulle låta det återstudsa tillbaka emot den panna, hvarur det brutit sig väg.

Äfven jag är alldeles lika oinvid som redaktören af „Finlands Allmänna Tidning” i hemligheten af motiverna, hvilka af den misshagliga demonstrationen framkallats. Hvarken före eller efter densamma har jag af hennes upphofsmän och utförare förnummit det allra ringaste. Men det oaktadt anser jag mig icke hvarken kunna eller böra förutsätta okynne såsom dess motiv. Det är så ljuft att ännu förmå tro på andra bevekelsegrunder än de allra värsta för människornas handlingar. Och uti ifrågasvarande fall förmodar jag den komma sanningen närmast, som förutsätter de ädlaste motiver hos verkställarene af demonstrationen.

Innan jag går vidare, måste jag påpeka ett, såsom jag gerna ville hoppas, ouppsåttligt minnesfel hos de båda publicister, hvilka hittills hunnit referera om dessa förhållanden. Både „Fin-

lands Allmänna Tidning" och „Helsingfors Tidningar" hafva i deras stora ifver att fördöma demonstrationen råkat glömma bort, att det icke egentligen var „de starka applåderne, som icke heller denna gång uteblefvo", af hvilka oppositionen frambesvors. Så vidt jag kunde finna, föranleddes denna deraf, att åtskilliga rop: *da capo!* entusiastiskt yrkade på upprepningen af en scen, medan demonstranternes lättare förnöjda sinnen hade fått mer än sitt lystmäte redan genom samma scens enkla utförande. Det torde kunna anses temmeligen allmänt bekant, att en bifallsyttring af sådan beskaffenhet eger ett stegradt, ifrån vanliga — äfven de mycket lifliga — afvikande uttryck och en förhöjd betydelse. Anmärkarene tyckas således ej låta de anklagade åtnjuta full rättvisa, då de uppgifva ett helt vanligt faktum i stället för ett allestädes, men isynnerhet hos oss mindre vanligt såsom utgångspunkten för den ännu ovanligare demonstrationen.

Hvad nu denna beträffar, så vände hon sig närmast mot uppmaningarne att några kupletter med thy åtföljande dans skulle på nytt låta höra och se sig. Kupletterna voro visserligen af en mindre än medelmåttig poetisk halt, och dansen, ehuru tillhörande den famösa genren, som är verldsbekant under benämningen: „Cancan", utfördes åtminstone vid det tillfället så oklanderligt, att den svårligen kunnat gifva äfven den barskaste *sergeant de ville* anledning till tadel på sjelfva — *Bal Mabille* och ännu mindre i *la Chaumière*, de parisiske studenternes jemte deras fruars idylliska förlustelseort uti det gröna. Också skulle våra demonstranter sannolikt låtit de fattiga kupletterna och den rikare dansen opåtaladt gå all verldenes väg, ifall ej, såsom redan antyddes, andras förtjusning funnit skäl att återuppväcka sång och dans på nytt ur dvalan, dit de försjunkit. Detta var, skulle det tyckas, en fråga, hvars afgörande på hvardera sidan berodde på tycke och smak, hvarom det vanligen ej lönar stort mödan disputeras. Hvardera parten mente sig hafva fullgiltigt skäl för sitt förfarande. Men då all skuld för demonstrationen blifvit ensidigt kastad på dennas målsmän, och desse så strängt ställts till ansvar för *sin* opinionsyttring, torde det

vara tillåtet äfven för tredje man att taga i närmare skärskådande „den svaga sidan” af sjelfva kritiken.

Den fridstörande qvällen gåfvos ej mindre än tre stycken: två af dem lågo ej så litet under medelmåttans nivå; det tredje höjde sig betydligt deröfver. Det första var ett af dessa dussin-fabrikater, af hvilka Scribe, medan han ännu befann sig i full vigör och arbetade i dramatisk konst och francs, kunde när som helst fabricera åtminstone ett halft dussin inom femton dagar. Derefter kommo „De oskiljaktiga”, af Heiberg, ett stycke hvilket, ehuru det ingalunda gör anspråk på att tillhöra den högsta eller ens en högre genre, likväl, sådant det är, spritter af rolighet och friskt lif, och ur hvars botten småler denna danska godmodighet, hvilken qvarlemnar äfven i finska sinnen ett helt annat intryck än utbrotten af vår inhemska vresighet, hvartill vi stundom stimulera oss för att icke visa, huru beskedliga vi dock i grunden äro. Detta behagliga intryck var likväl ej starkt nog att förekomma ovädret emot den arma „svaga sidan”, som sparats såsom „socker på botten” af spektaklets ymnighetshorn.

Denna „svaga sida” har förökad de många dylika, med hvilka Norden redan förut laborerade, hit buren af de tapp-raste armar, verlden för det närvarande består sig. Stycket gafs nämligen af en svärm för den sceniska konsten svärmande afrikanska fransoser, som bland annat i Stockholm uppställde sig såsom mönster på scenen, väckande der liflig tjusning och efterhärmningslust. På dessa tappra gossars humanisering måste ett stycke af „den svaga sidans” beskaffenhet verka särdeles välgörande. För att gifva en vink härom, tillåter jag mig omnämna en liten erfarenhet i ämnet, vunnen en gång under en långträdig färd på Lanquedoc-kanalen. Jag hade nämligen den lyckan att vinna en fransk soldats synnerliga förtroende, hvilken just nu återvändande till sitt fädernesland hade bland annat varit med i Afrika vid anställandet af en autodafé i en grotta, som på sin tid gjorde det oerhördaste uppseende i hela den civiliserade verlden. Och resultatet af sina afrikanska studier uti *humaniora* sammanfattade han i följande förtroliga medde-

lande, hvilket gjorde ett så djupt intryck på mig, att jag ännu efter nära femton år erinrar mig hans ord lika väl som skulle jag i går förnummit dem. „Jag blef slutligen”, sade han med sällsam *bonhommie* „så van vid det lefvernet, att det för mig var fullkomligt likgiltigt, om jag höll en människa eller kalf spetsad öfver elden.” — Toulouses sydligt sköna mörkblå himmel, som varit ännu mera van än min reskamrat att skåda ned på dylika scener som dem, han beskref, såg i sommarnatten ganska lugnt på den lugne berättaren. Men en rysning, buren af vexlande luftströmmar, genomfor min själ och lät den på länge ej komma till samma lugn. De framdrefvos, dessa strömmar, ej blott af det friska, blodångande minnet från Afrika. Äfven redan till hälften sagolika sägner från mitt eget hemlands forna fejder ökade bisterheten af ögonblickets intresse.

Hvilken älskelig kontrast emot dessa afrikanska traditioner låg ej uti de sceniska hjeltarnes milda beröring med „Den svaga sidan”, isynnerhet om man besinnade, att de kommo så godt som rakt från Magentas och Solfarinos blodgenomdränkta fält! Och begripligt är det också, att den af de tappre öfvergifna skyddslingen sedermera omhuldades af andra artister, som voro närmare egnade att representera „den svaga sidan”, huru *suaviter in re* de senares modeller må hafva visat sig. Också publiken har funnit nöje i att betrakta den på scenen, således på tillbörligt afstånd; den finska publiken icke minst, såsom det halfva dussinet representationer inom kort tid bevisar. Men att „Den svaga sidan” var ett stycke, som lönade mödan att upphöjas till verklig svag sida hos allmänheten och för hvilken det lönade mödan att entusiastiskt taga parti, det visste verlden ej förrän sistlidne onsdags mot spektaklets slut. Och misstaga vi oss ej helt och hållet, så var det just mot denna entusiasm, framkallad af ett stycke, (som, ehuru det ej är synnerligen mycket sämre än åtskilliga andra skrala pjäser, med hvilka den finska publiken idkeligen undfågnas, likväl rönt den utmärkelsen att med stigande välbehag återses) den så kallade demonstrationen förnämligast vände sig.

Att våga höja sin röst mot en rådande smak eller mot en sådan, som håller på att få makten, kan väl synas oartigt och är det sannolikt också. Men för unga sinnen, som lifvas af ideala syften och önskan att dem realisera, nedsjunker den formela artighetsfrågan till en sådan obetydlighet, att den faller alldeles bort ifrån en beräkning, som ställt sitt mål vida högre, än äfven den utsöktaste artighet förmår trippa upp. När de t. ex. läsa följande tirad: „vi skola icke längre lemna åt slumpen eller åt utländingars spekulation en så stor makt, som teatern onekligen är i det moderna samhället — en makt, hvilken om den är god, kan förädla hela generationer, men, om den är ond, kan upplösa sedernas band, förvirra begreppen om det rätta och sköna, införa flården och förvilda sinnena genom dåliga föredömen” — när de läsa en sådan tirad, kunna de ej i sin oerfarenhet genast förstå, att den är en tom, ihålig fras, som samma hand, hvilken nedskrifvit den, vore färdig att utstryka och förneka samma stund, någon visar lust att taga saken på fullt allvar och förflytta den från teoriernas galanta sfer till verklighetens fasta grund. Och det är, minst sagdt, ej välgjordt att allt för tidigt bibringa dem en brådmogen erfarenhet af motsatsen.

Jag föreställer mig, att demonstranterne följt ungefär följande tankegång, som föga nu mera kan göra anspråk på originalitet och allra minst kan tillerkännas dessa såsom deras uppfinning, men hvilken i alla fall gör dem synnerlig heder, då den blifvit af dem adopterad. Ifall vårt lands publik, äfven den, såsom mången annan redan hunnit det göra, vänjer sig vid att låta sig hänföras af stycken, som till försvar för den plats, de idkeligen intaga på scenen, icke kunna åberopa ens den allra anspråkslösaste förtjenst; om den hugfålles att genom de högsta utmärkelsetecken, som stå den till buds, belöna och framdraga det medelmåttigaste och det, som ej ens förmår lyfta sig till medelmåttans regioner, hvart skall då det sinne taga vägen, som erfordras till att sentera och erkänna det högre af dramatisk konst, ifall detta skulle sent omsider förirra sig till vår scen? Och hvad värde skulle väl äfven i bästa fall ett bifall hafva, som lika entusiastiskt, om ej mer förslösats på stycken af „Den

svaga sidans" svaga valör? Och skulle de unge demonstranternes resonnemang gått ungefär åt det hållet, så kunde till och med herr Delands egen erfarenhet bekräfta riktigheten deraf. En dag efter det „Den svaga sidan" hade skänkt honom det vackra spektaklet af ett nästan fullt hus, fördystrades hans blick genom åskådningen af ett knappt nog halft. Och likväl hade han den senare gången bjudit publiken på ett af de ytterst få stycken i hans repertoar, hvilka genomandas af en verklig poetisk fläkt: Mosenthals „Deborah", som oaktadt den Jolinisering — om ordet tillåtes mig — det undergått, likväl bibehållit nog af sitt ursprungliga värde att åtminstone hålla „Den svaga sidan" stängin. Och än värre blir det, hvad det lider, ifall dylika svaga sidor få uteslutande makt öfver vår svaga sida.

Så öfvermodigt borde därför publicisterna icke fara fram öfver ungdomens i grunden så ädla försök att protestera mot en den estetiska smakens riktning, hvilken ej ens förekommer dem tvetydig, utan fastmer afgjort förderlig. Efter demonstranternes öfvertygelse är det ingalunda „*beaucoup de bruit pour une omelette*", de vågat åstadkomma. För dem är det en pligt mot fosterlandet och dess bildning, de uppfyllt, så godt de den förstått. Sorgligast af allt är det dock att se framkastadt åt dem det omanliga rådet att „lemna teatern" i stället för att protestera, såsom de det gjorde. Man må härom säga såsom den hederliga Hans Munter, då hans mamma undervisade honom att det var bättre fly än illa fäkta: „Pass, ursäkta"! Den fega försigtigheten, som finner det beqvämare att draga sig beskedligt undan än att stå såsom värn för sin öfvertygelse och invid sina ord, behöfver ej medels särskild didaktik inläras: smittande exempel meddela blott allt för snart den lärdomen. För öfrigt tviflar jag ej derpå, att demonstranterne, ifall de finna det lämpligt, bättre förmå försvara sin åsigt med pennan än medels teatraliska protester. För sina namn behöfva de ej blygas. Väl hafva dessa namn ännu icke hunnit vinna någon klang utanför trånga kretsar. Men med Guds hjälp skall fosterlandet en dag gladeligen lyssna till deras ljud. Och mer än sannolikt är, att — när vi alla, som nu sitta på de kritiska domaresätena

här i landet, lemnat dem blaserade och med smaken förskämd genom den långvariga sceniska nödspisen, som kastats åt oss mot dryg betalning, sådan den upplöckats bland Djurgårdens och Humlegårdens ekar, — mer än en bland de unge demonstranterne skall, till en del ledd äfven af vår erfarenhet, med bättre framgång intaga våra platser.

Ännu en anmärkning må mig tillåtas. Skulle „de många resande, som besökte teatern”, icke medföra från landets hufvudstad någon mera nedslående erfarenhet än den, som af „demonstrationen” derstädes dem bereddes, böra deras tankar med förnyad glädje och stolthet blicka tillbaka på den högskola, som ej förlorat sin förmåga att uppfostra ädla, för bildningens sak varma sinnen, äfven om Finlands universitet skulle, såsom det berättas, eländigt hafva förlorat sitt „ärliga namn.”

Sjelfförvar och kritik.

I.

Ingen har med större nöje än jag i allmänhet läst, hvad herr Z. Topelius skrifvit; ingen högre älskat hans humanitet och värderat hans anspråkslöshet. Det gör mig därför uppriktigt ondt att hafva gifvit honom anledning visa, att äfven han någon gång kan skriva så illa, som hvem det vara må, att hans anspråkslöshet kan förbytas till sin motsats, hans humanitet till elakt ordrytteri, oförenligt med en talang sådan som hans och till en förvridning af rätta förhållanden, som anstår ingen. På de häftiga utgjutelserna af hans för tillfället mycket dåliga humör skulle jag därför helst svara nu på samma sätt, hvarmed jag hundra gånger förr besvarat de obilligaste angrepp,

utgångna från andra håll: med tystnad. Men en författare af hans eminenta förtjenst får ej behandlas såsom dessa ano- och psejdonyma fribytare, hvilka så ofta ur sina smyghål kastat förgiftade pilar mot oss hvardera. Och om jag också icke anser mig böra underlåta att tillbakavisa några rent personliga utfall, till hvilka herr Z. Topelius alldeles emot sin polemiska vana nedlåt it sig, skall jag dock bjuda till att derjemte lyfta vår diskussion upp ifrån en stridsplan, i hvars sankta mark för ingendera af oss någon lager kan gro.

Till en början måste jag anhålla, att herr Z. T. ville godhetsfullt upplysa mig derom, hvaruti hans qvickhet egentligen består, då han upprepade gånger och synbarligen för att moquera sig öfver mig, benämner mig „resanden på Lanquedoc-kanalen.” Det torde icke vara honom obekant, att jag händelsevis råkat tillbringa ungefär lika många år i främmande land, som han sjelf derpå använt veckor. Men „Helsingfors Tidningar” hafva nära nog ett helt år hufvudsakligast lefvat på reseintycken, emottagna under dessa några veckor af herr Z. T., medan jag endast ganska sällan här och der omtalat spridda omständigheter från färder, hvilkas minnen, framledda af herr Z. T:s frikostiga hand, lätteligen kunnat fylla dussintals volymer. Att jag under en flera dygn fortfarande tråkig kanalfärd gör bekantskap med en från Afrika återvändande zuav, kan väl ej rimligen anses strida mot god sed. Och att jag, för att karakterisera det förvägna slägte, hvartill min reskamrat hörde, omnämnde hans eget sätt att omtala sina erfarenhetsrön på krigarebanan, borde väl ej gifva anledning till begabbelse i allmänhet och minst från herr Z. T:s sida. Än en gång, hvori ligger således pointen af auktors med så synnerlig tillfredsställelse repeterade qvickhet? En annan, med kännedom af den vana, herr Z. T. genom sina noveller vunnit att synnerligen *fritt* behandla historiens anspråk, skulle knappt anse det mödan värdt, att så mycket skämta öfver dennes roliga förmodan, att en zuav, som för nära femton år sedan kom från Afrika, hade tagit vägen öfver Magentas och Solferinos slagtfält.

På långt när icke lika misslyckad är hans qvickhet, då han med martyrens resignation återkallar i minnet min djerfhet att en gång hafva velat uttala den öfvertygelsen, att stycket „Efter femtio år”, oaktadt den omisskänneliga talang, som utmärker detsamma, likväl i dramatiskt hänseende var ett ganska misslyckadt. Men då han tillägger: „m. fl. den finska scenens första små korthus”, dem jag skall hafva sökt rifva sönder, påstår han någonting, som strider emot hela mitt lifs sträfvande. Eller menar herr Z. T. med sitt „m. fl.” kanske texten till operan „Kung Carls jagt”, hvilken jemte dess författare jag af alla krafter bjöd till att taga i försvar emot häftiga anfall i främmande land? Om också herr Z. T:s mening är att försvaret var ett misslyckadt, hade jag dock någon rätt af honom begära, att han måtte taga den goda viljan för det svaga verket.

Herr Z. T. skryter deremot rätt mycket med sin egen styrka. Han anser sig hafva täflat med sjelfva Herkules om priset för ett storverk, ehuru visserligen det anspråkslösaste af dem alla, hvilke herr Z. T:s celebre föregångare utförde: rensningen af Augias' stall. Så stolt han är öfver äran, han genom denna bragd vunnit, har han dock godheten förarga sig deröfver, att jag ej, medföljande honom såsom stallbroder, medan han utförde sina herkuliska idrotter, delade denna ära. Och detta anspråk, så sällsamt det än låter, lemnar mig omsider tillfälle att förflytta striden på ett område, der ett allvarsamt svar är möjligt.

Med en känsla af öfverlägsenhet, ej stort mindre bål än Wäinämöinens, då han examinerade Joukahainen i vetandets första elementer, lexar herr Z. T. upp mig för det han ej fått sigte på min person i „Helsingfors Tidningars” spalter, medan han sjelf tumlade om derstädes med de förfärliga „Klingsbergarne”, laborerade med de hårdsmälta „Bröstkaramellerna” o. s. v. En ung rekryt, som svikit sin fana, kunde knappt nog tagas i strängare upptuktelse. Men så alldeles farligt, som det ser ut vid första påseende, är det ändock ej med herr Z. T:s berserksvrede. Hans hjertelag drifver honom nämligen kort efter dessa harmfulla utbrott till den bekännelsen, att t. ex. de otäcka

Klingsbergarne redan voro afdagatagna genom publikens egna tillgöranden, innan herr Z. T. hunnit störta fram på tummelplatsen. Och om han ock det oaktadt skryter öfver att han „nedsablat” dessa antagonisterna, kan uttrycket i mer än ett hänseende endast tagas figurligt. Då kämparne redan lågo slagna, behöfde väl ansträngningar, som öfverstego herr Z. T:s krafter, icke mera komma i fråga; och ingenting berättigade honom till att vänta min hjälp vid jordfästningen af slika kadaver som herrarne Klingsbergs. Lik få väl ej titta; men äfven tilltappandet af deras brustna ögon beror på tycke och smak för yrket. I min smak äro dylika kraftprof lika litet som nedsablandet af de redan fallne.

Äfven med våda att ytterligare misshaga såväl herr Z. T. sjelf som legionerna af hans beundrare och beundrarinnor måste jag också här sätta tonvigten på de motsägelser, i hvilka virtuositeten i frasernas behandling kan inveckla dessas mästare. Om det ej ligger en sådan motsägelse mellan skrytet att ensam hafva nedsablat varelser, hvilka i den nästa, lika galanta frasen, under en djup reverans för publikens oförfalskade smak, berättas redan af denna sjelf hafva blifvit expedierade, förstår jag mig ej mera på hvad logik vill säga. Och för mycket begärdt är det ändock af dem, hvilka otaliga gånger sett releveras sin bristande förmåga att behörigen tillsvarfva de galanta fraserna, att de ej åtminstone en enda gång skulle få påpeka, huruledes „de galanta teoriernas män” stundom låta hänföra sig af det, hvori deras hufvudstyrka ligger, att i en efterföljande rad utplåna och förneka, hvad de kort förut i de vackraste ordalag yrkat. Tänkandets män kunna visserligen tjusas, äfven de, af de ljufligt klingande fraserna; men det må dock ursäktas dem, om de till sin fulla tillfredsställelse fordra också konsekvens och orubbelig fasthet i öfvertygelse.

Förunderligast af allt förunderligt, som herr Z. T:s lågande harm hunnit inbränna i sin polemiska spalt, är dock hans påstående, att han „icke förnummit minsta ljud” af ogillande från min sida angående den eländiga parodin: „Orfeus i underjorden.” Detta påstående strider så ytterligt mot allt, hvad herr

Z. T., då han hunnit återkomma till besinning, skall erkänna sannt vara, att jag ej skulle vilja hafva uttalat ett dylikt, äfven om möjligheten att skrifva så vackert som herr Z. T. frestade mig dertill. Skulle likväl emot förmodan herr Z. T. ännu allt vidare svikas af sitt minne uti ifrågavarande fall, såge jag mig tvungen att underlätta detta genom att återkalla deri alla de *ljud*, herr Z. T. förnummit, medels hvilka min djupa vämjelse öfver detta infama helgerån tolkats. Här må det förslå att påminna blott derom, att jag genast vid första sammanträffandet med herr Z. T., sedan vi båda, ehuru med olika känslor, åskådat en del af detta lumpna stycke, uttalade samma mening derom, som småningom till en viss grad äfven af herr Z. T. delades. Och om jag ej vidhöll min plan att äfven skriftligen inlägga protest emot denna profanation också af våra då ännu nya tiljor, afstod jag derifrån hufvudsakligen af det skäl, att jag fann herr Z. T. i „Helsingfors Tidningar” efterhand något så när gifva sanningen ära i afseende å denna kontraband-gångare från de elyseiska fältena i Paris.

Men min hand är trött att kämpa, om också till oundvikligt sjelfförsvar, emot en man, hvilken länge stått mig nära såsom vän och mot en författare, hvilken redan under par decennier skänkt mig så stort nöje, som få nu lefvande det gjort. Jag låter således pennan för denna gång falla, med afsigt att snart åter upptaga den till framkallande af positivare vyer.

II.

Tidigare omnämndes „konsequens” såsom en icke alldeles umbärlig beståndsdel, äfven då fråga blott är om författares skriftsätt. Herr Z. T. hade likväl redan på förhand, jemte det han bestyrkte satsens sanning, på sitt sätt också sört för dess vederläggning. Åtminstone i sådana fall, när man råkat hugga i sten, skulle det ej skada att derefter en smula skona sin strids-

yxan och ej fortfarande anställa samma experiment i samma skåra. Men herr Z. T. kan ej lösslita sig från den föreställningen, att hela vår stridsfråga icke angår någonting annat än en bagatell, ett intet, en omelett. Personer finnas väl, för hvilka allt „reducerar sig till en pannkaka.” Jag befarade dock ej, att anträffa herr Z. T. midt bland dessa. För min ringa del får jag på det bestämdaste försäkra, att jag ej skulle ansett mödan värdt skrifva tre spalter — herr Z. T. har ju uträknat, att de voro så många — ifall jag föreställt mig, att stridsäpplet undergått sin förvandling till omelett.

En bagatell var, är och förblir väl för mig en sådan pjäs som „Den svaga sidan”, hvad medel herr Z. T. än må föreslå eller begagna för att upphöja den till „evenemang.” Äfven i sjelfva „demonstrationen” förmår jag nu lika litet som förr se någonting annat än en småsak, huru mycket man ock må bedyra, att den var en riksviktig affär, som gjorde en stor sensation. Af vikt för mig var deremot, att man ej ville eller kunde se annat än *okynne* såsom *motiv* till den bittert tadlade lifsyttningen. Af vikt för mig var att efter förmåga stäfja den höga ton af öfversitteri, hvarmed man tillät sig „nedsabla” efter kunskaper och bildning allvarligt sträfvande ynglingar, hvilka, utgörande en fraktion af publikum också de, begagnat sig af den allom förunnade rättigheten att gifva luft åt sin öfvertygelse, angående vår scens prestationer. Af vikt har det ytterligare för mig blifvit att protestera emot den sedermera tillkomna högst oskickliga jämförelsen mellan en opinionsyttring, med klart medvetande utgången ur vackra, ädla motiver, och de brutala besinningslösa utbrotten af „en försupen lurk på stående galleriet.” Man har sannerligen inga stora rättigheter att beifra inbillade „skandaler” i en stund, då man såsom herr Z. T. låter sin egen hand hejdlöst rita ut dylika paralleller på områden, hvilka för bildning och humanitet städse måste förblifva ett *terra incognita*.

Herr Z. T. har med all bitterhet, som för tillfället stått hans harm till buds, lekt med mina ord angående skilnaden emellan en teori, hvilken icke konsekvent blir tillämpad, och en

öfvertygelse, så säker om sitt innehåll, att den konsiderationslöst söker göra sig gällande i gifna konkreta fall. Detta allmänt giltiga resonnemang, hvars sanning ej torde kunna bestridas, har herr Z. T. den ovänligheten att, medels ett *hocus pocus*, till en del af sina läsares synnerliga förlustelse, neddraga — *in absurdum*. Der jag med allvarligt sinne talat om „fullt allvar” i öfvertygelse och en „fast grund” för denna, svänger han sina ord så finurligt, att det ser ut, som ansåge jag „lergöken” för den enda fasta grunden och dess låte såsom det enda rent menliga uttrycket för en på öfvertygelse hvilande demonstration till försvar för estetiska intressen. Om herr Z. T. verkligen hyser om mig en sådan tanke, så är det ett rätt betydligt misstag; tror han det deremot ej, utan låtsar blott så. — då är det ej mera ett misstag, utan någonting helt annat. I hvilketdera fall som helst måste en säkrare grund för hans mening än den, hvarpå han så vigilant rört sig, vara för honom endast obehägnad. I förbigående må dock nämnas, att, ehuru alla ofjädrade gökar i gemen äro mig högst obehagliga, älskar jag likväl lergökarnes fåglalåt ännu mindre än de öfrigas af släktet. Sjelfva herr Westerdahl har ej förmått derutinnan bringa mig på andra tankar.

Men det subjektiva obehag, jag erfor vid dylika läten, är dock allt för svagt att döfva den känsla af rättvisa, som drifvit mig att låta rätt vederfaras ej blott de motiver, som föranledt den så hårdt utdömda demonstrationen, utan ock, i allmänhet, det uttryck, dessa gifvit sig. Ej ens den utländska auktoritet, till hvilken herr Z. T. så segerviss vädjat för att imponera på mitt omdöme, skulle förslå att förvisa mig till de fördömandes läger, äfven om han alltid och allestädes yrkade, hvad herr Z. T. finner vara det enda lämpliga. Men det förhåller sig ingalunda så. När herr Z. T. fordrat af mig, att jag „borde veta”, att en demonstration, sådan som den öfverklagade, „i utlandets bättre teatrar besvaras af ropet „à la porte!” begär han af mig något, som mitt bättre vetande omöjligen så der obetingadt kan medgifva. Slumpen har gjort, att jag råkar känna förhållandet i alla de teatrar, der herr Z. T. varit i tillfälle att

insamla sin erfarenhet, minst sagdt lika väl som han själf, samt dessutom i åtskilliga andra emellan Palermo och Uleåborg, hvilkas dörrar hittills varit för honom stängda. Erfarenheten, jag i den vägen kunnat inhemta, har väl under olika ställningar och förhållanden skiftat betydligt. Men der skränet: *à la porte!* förnams, framkallades det vanligen af helt andra orsaker, än herr Z. T. föreställt sig. Och de personer, som af exkommunikationen drabbades, visade sig alltid nog obstinata att hellre hylla Hans Munters än herr Z. T:s åsigt angående reträttens ändamålsenlighet, ifall de ej genom gendarmers oemotståndliga argumenter öfvertygades om nödvändigheten af att gifva vika för „en majoritet, som man ej ville underkasta sig.”

Då herr Z. T. sannolikt ej är den ende, som saknar närmare kännedom om, huruvida yttringar af missbelåtenhet med de spelande eller de gifva pjeserna, på utländska teatrar, äro tolerade eller icke, torde en utredning af hithörande förhållanden icke sakna allt intresse. Med vår hufvudfråga „demonstrationen” står den dessutom i ett icke aflägsset sammanhang.

Såsom okynne och brist på lojala tänkesätt stämplas tecknen af missnöje, föranledda af mer eller mindre estetiska motiver endast på vissa teatrar, hvilka stå under den högsta maktens speciella hägn och genom detta anses hafva erhållit en sanktion, hvars borgfrids helgd skulle brytas äfven af den svagaste hvissling, liksom ett angrepp dymedels hade skett emot sjelfva majestätets ofelbarhet. I hofvets öfriga salar måste ju hvar och en, som haft äran dit insläppas, se antingen glad eller bedröfvad ut allt efter ceremonielets föreskrift för tillfället. Lag samma angående hofteaterns salong. Det har dock händt, att äfven allt för lifliga bifallsyttringar, föranledda t. ex. af „Wilhelm Tell” och isynnerhet „Den stumma i Portici” eller, såsom stycket också stundom för att göra det mera höfviskt kallats: „Fenella”, icke fallit alla i smaken. — Mot denna regim kan väl billigtvis icke mycket invändas. Ingen öppnar ju sin egen kammare, huru obetydlig den ock må vara, för att af den insläppte få höra *sottiser*. Menskligheten har likväl flerstädes tillåtit sig draga ur den henne frångagna rättigheten att yttra sitt missnöje

slutsatser, som ej bära vittne om tillbörlig devotion. Man har resonnerat så: der intet tadel kan komma i fråga, är äfven bifallet en ömklighet, en förödmjukelse. Ur denna åsigt hafva de famösa klappträds-menniskorna, kända under namnet: klakörer, utgått. Dessa väl dresserade marionetter, som på minsta tecken af sin korförare sätta sina handklappningsmaskiner i rörelse, hafva småningom tagit säte och stämma äfven på några bland de parisiska teatrar, der det stode publiken sjelf fritt att egenhändigt sköta sitt bifalls eller ogillandes angelägenheter. Men då de på sin fattiga fana bära den ridderliga devisen: „vi tjena” låter publiken, i de flesta fall under paschalikt lugn öfverlemnande sig åt det ostörda behaget af matsmältningen efter den sent intagna middagen — ifall den verkligen ätit — och sparande sina handskar — ifall den rådt med att skaffa sig sådana — handklappningsmaskinen och bravoropen hafva sin gilla gång. Klakör-kohorten, som under vanliga förhållanden håller bifallselden vid makt, är i det hela taget temmeligen fåtalig och sitter i en kompakt massa, hvarifrån de icke lejde inhemska visligen hålla sig undan, men dit främlingen ofta nog förirrat sig, innan den blifvit fylld af rätta sorten, till stor grämelse för honom, då han plötsligen finner sig hafva råkat midt i elden. Men vid vissa högtidliga tillfällen har man sett denna platta massa växa till i kolossala proportioner. Författare, som haft den blygsamheten att icke räkna på ett sjelfmant från publikens känsla uppstigande bifall, men derjemte den skamlösheten att för ett par aftnar vilja sätta teatersalongens luft i dallring *à tout prix*, hafva icke aktat för rof att utvidga den fula klappningskohorten till en legions numerär. Det var om en medels dylika condottieris handfasta bistånd tillkämpad triumf, skördad af den ridderlige vicomten d’Arlincourt, man spefullt menade: segrarn har skäl att säga såsom Pyrrhus: „ännu en sådan seger till, och jag är *ruinerad*.” Vicomtens affärer voro nämligen långt mindre briljanta än hans egen person. Vida mera praktiskt förfor deremot sonen af en senare generation: den snillrike Frederic Soulié. Samtidigt innehafvare af en betydlig snickarverkstad och *görande* i dramatisk poesi hemtade han färdiga hjälptrup-

per för den senare från den förra. Tvåhundra män, väl vana att handtera sågen och hyfveln, uppmarscherade i teatern uti slutna leder och gjorde der pjesens — jag vill minnas, att det var „Clotilde” — förträfflighet så eftertryckligt gällande, att alla möjliga demonstrationer till ådagaläggandet af motsatsen kommo alldeles till korta.

Mot giltigheten af sådana demonstrationer, som både den ridderlige d'Arlincourt och hans antipod *le citoyen Soulié* till sin förmån framkallade, har väl herr Z. T. ej mycket att invända, ehuru han kanske icke är fullt ense med desse herrar i afseende å de till åstadkommande af bifallsyttringarne begagnade medlen.

Återvändande till vår utgångspunkt skola vi söka visa, att demonstrationerna i fiendtlig syftning på de parisiska teatrarne ingalunda alltid äro så beskedliga, som herr Z. T. tyckes ha föreställt sig. Sannt är: pariserpubliken, som älskar den sceniska konsten högt och vanligen eger klar insigt i de svårigheter, med hvilka isynnerhet nybegynnaren på tiljorna har att kämpa, röjer oftast en human bøjelse att icke lägga sten på bördan, då den ser någon stappla uppå dessa. Är publiken vid godt lynne, tyckes den genom ett leende, hvari ingenting argt ligger, nästan beteckna det skrala spelet såsom en välkommen variation af enformigheten i det vanliga goda. Och med den ädla, stolta känsla för allt, som, i hvad sfer det vara må, förmår kasta en ljusglimt på nationens företräden, hvilken känsla härligt utmärker det franska folket, tager publiken erkänt förträffliga sceniska artister under sitt hägn mot partiskheten och illviljans försök att dem missfirma. Också är det lättare för i öfrigt olika tänkande att förena sig i omdömet om en stor scenisk talang än att skänka sammanställande bifall åt produkterna för scenen. Man kan hysa skiljaktiga meningar om Corneilles och Victor Hugos tragedier och dramer, men likväl öfverensstämma i beundran för Talma och m:lle Mars.

Stunder hafva funnits i det franska folkets lif, då man utanför scenens ramp kämpat nästan lika heta strider som de politiska på Seinens strand. Ännu qvarstå män, hvilka varit

med midt i tumultet af dessa bardalekar och kunna förtälja, huru dervid gick till, ehuru de nu, med lugnadt blod och med hjessan afkyld genom ålderns snö, knappt mera fatta, att de någonsin tagit saken så hett. Men ännu mindre skulle de det förstå, ifall herr Z. T. finge tillfälle underrätta dem derom, att de, sökande göra sin innerligaste literära öfvertygelse gällande, förtjenat sättas *à la porte* och jämföras med den lumpnaste lurk på stående galleriet. Det var i den tiden, då restaurationen begynte luta till sitt fall, och inom franska folkets intelligens försiggick en revolution, om hvars djupa beskaffenhet de, hvilka för tillfället voro högsta hönsen i korgen, af Guds nåde ej fått behörig upplysning. Men mängden, om den ock glömt mycket, hade dock mycket lärt. Under imperialismens hårda tider och de derefter följande olyckorna hade Europas lätttrörligaste folk vant sig att taga de menskliga sakerna på fullt allvar. Detta allvar hade meddelat sig också åt de literära öfvertygelserna. Att hafva *le courage de sa conviction* blef äfven inom dess sferer en stående term, som ej mer egde frasens smidiga böjlighet. Shakespeares jätteande erbjöd ett opåräknadt tillfälle åt den hädangående tidens och den kommandes åsigter att ställa sig ansigte mot ansigte nedanför scenen emot hvarandra och kämpa om sin bättre rätt. Och striden blef brinnande såsom den om Patroklos' lik, om än ej så blodig.

En engelsk teatertrupp hade haft den förunderliga djerfheten att under sin skyddspatrons fana intränga i det förnämsta lägret för dennas antagonist, Paris, der den imperialistiska klassiciteten ännu hvilade på sina lagrar, ehuru hetsiga händer begynt rycka blad derur. Vid retadt lynne och ångrande den entusiasm, hvartill han såsom ung låtit i det fria England hänföra sig af Shakespeares poetiska friheter, hade Voltaire senare „nedsablat” Otellos skald med det hugget, att denne vore en drucken vilde, som en rå natur baccantiskt kastat i poesins armar. Frasen om den druckne vilden blef en af dessa stora fraser, dem generation efter generation hyllar såsom trosartiklar, hvilka bespara sina adepter mödan att göra sig reda för innehållet af deras förmenande. Förgäfves hade den aktnings-

värde, i sin politiska öfvertygelse så trofaste Ducis sökt med skygg hand göra den druckne brittiske vildens enorma genialitet mera lättsmält för den nyktra massan af Frankrikes publikum. Ducis' Hamlet hade lifslevande knappt så mycket lif i sig som vålnaden i originalstycket. Men hos en hop ynglingar, kallade att föra sitt folks framtidstalan i litteratur och konst, hade dock vaknat håg och lust att pröfva, huruvida ursprungskällan själf ej innehöll mera spiritus än Ducis' vattenledningar derur. Och detta proberande gjorde på dem en ännu mera berusande verkan, än fallet hade varit med Voltaire, då han från Bastiljen kände sig förflyttad i Albions fria luft. Under sådana förhållanden kunde den engelska teatertruppen räkna på bundsförvandter midt ibland motståndarens täta leder.

Den literära antagonismen, så fruktansvärd den ock syntes, var likväl jemförelsevis en obetydlighet mot den politiska. Der fanns antagonismen mellan eld och vatten, stegrad till sin högsta förbittring. Utbrotten af århundradens, ja årtusendens krigsflammar hade qvarlemn timer en lava, hvaröfver det ej var lätt för försoningen att taga ett steg framåt. Den sista menniskoålderns jättefejder hade hopat nya lager deraf öfver de förra, som ej ännu hunnit svalna. Hjelten, som omotståndligt hade fört hån det franska folket till oerhörda segervinningar och lika oerhördt fall, pinades till döds af „det perfida Albion.” Napoleons martyrlidande på S:t Helena var ett sådant äfven för Frankrikes själfkänsla. Segerrikt ännu hade Frankrike möjligen kunnat vara ädelmodigt äfven mot sin arffinde. Men att begära ädelmod af den djupt sårade nationalkänslan hos ett stolt folk, det var mer än rimligtvis af den väntas kunde. *A la porte* således med den druckne brittiske vilden Shakespeare och hela hans anhang, skulle själfve herr Z. T. högljudt ropat, ifall han redan den tiden haft ett ord med i laget.

Men ett folk, så vant att fäkta väl som det franska kunde ej uppställa dylika fordringar på feg eftergift från sina motståndares sida, vare sig landsmäns eller främlingars; ej vänta, att desse skulle utan föregången strid underkasta sig majoritetens tycke och smak, äfven om en sådan fordran verkligen hade

tillåtit sig äska ljud. Den engelska truppen fick sig en scen anvisad; de motsatta partierna en parterr. De läto ej vänta på sig. Och från hvardera sidan togo nu demonstrationer sin början, mot hvilka den inom helsingforska teatern så stor sensation åstadkommande demonstrationen skulle tagit sig ut såsom en vestanfläkt emot en orkan. Vi våga ej sára vekare sinnen genom ett försök att afkopiera de beskrifningar på dessa vilda stormar, som hunnit vårt öra. Men att någon enda person, med känsla af sin öfvertygelses okränkbara rätt, skulle „lemnat en plats, der den ej kunde göra sin åsigt gällande mot en majoritet, som den ej ville underkasta sig”, det vet jag mig aldrig hafva förnummit.

När sedermera, ej långt derefter, de unge beundrarne af Shakespeares genius begynte åt honom bereda ett stadigt fotfäste på den franska scenen såväl genom bearbetningar, gjorda i en helt annan anda än de af Ducis, som ock medels egna kompositioner, förnyades stormscenerna på parterren, våldsamma såsom de i „kung Lear.” På ingendera sidan gaf man vika utan att äfven med egna händer och lungor hafva förfäktat de åsigter, hvilka i tidskrifter och dagblad passioneradt uttalades. Förfaktaren af Boileaus poetiska dogmatik kunde väl harnas öfver angreppen mot en smakriktning, hvori de uppvuxit, lefvat sitt kraftigaste lif och åldrats; de kunde väl taga den förolämpning, som vederfors deras idealer, såsom en personlig, mot dem sjelfva riktad. De kunde väl gräma sig öfver en hetlefrad ungdoms förvillelser; men de voro dock för mycket fransmän att förutsätta idel okynne såsom motiv hos sina unga vederdelomän, hvilka i öppen, ärlig strid emot dem uppträdt. Och mer än för sitt eget nederlag skulle de, på fosterlandets vägnar, kanske blygts, ifall de haft att göra med motståndare, som icke vågat knysta ett ljud af bifall, för det att de gamle herrarne sjelfva gäfvit sitt höga missnöje tillkänna. Och minst föll det någon in att visa de unga demonstranterne på porten ur teatern. Men väl öppnades för desamma der och mångenstädes portar på vid gafvel, hvilka förde de då ännu nästan namnlöse till ett odödligt namn. Alla desse, på hvilkas rykte den franska intelligen-

sens ära lefvat uti literaturen och konsten intill senaste tid, sutto då till en början på minoritetens hårdt antastade platser. Men de sutto der *pleins d'avenir*, såsom man aningsfullt förutspådde. Och det visade sig verkligen snart nog, att framtiden tillhörde dem.

Europa, hela den civiliserade världen, hafva bekräftat spådomens sannfärdighet. Herr Z. T., som älskar att gifva de många rätt, redan därför, att de äro många, torde väl ej fördrista sig bestrida vigten af de anförda exemplen. Äfven herr Z. T. borde nu således veta att „i utlandets bättre teatrar” ej så alldeles sällan förekommit demonstrationer af hundradefallt liffigare art än de här så bistert näpsta, utan att ens smakens finaste organer tillåtit sig ropa öfver — „skandal.”

Ifall herr Z. T. till stadga för sin tro uti ifrågavarande fall kände sig i behof af ännu ytterligare bevis, vore vi väl i tillfälle att dermed uppvakta också ur det folks teaterhistoria, som ingen öfverman har uti hela världen, hvad nobel takt och fin känsla för det passande i sitt yttre uppträdande beträffar: italienarnes. Men då vår penna ej kan uteslutande egna sig åt värfvet att skingra herr Z. T:s villfarelser, åtnöja vi oss med att hänvisa honom till en liten uppsats: „Min första romresa” benämnd, der rätt vilda scener, försiggångna i den venetianska teatern „Fenices” salong, finnas beskrifna. Vi tillåta oss denna antydning äfven i det hopp, att herr Z. T. skall med anledning deraf behedra oss med epitetet: den venetianska resanden, resanden i Venedig, Marco Polo eller någonting dylikt. Allt det der skulle klinga underbarligen ljuft i vårt öra.

Ännu ett ord innan vi för denna gång sluta. Herr Z. T. har ansett lämpligt att förhåna den anspråkslöse Hans Munters auktoritet. Han har sökt och funnit *sin* i en långt högre militärisk grad. Det är Turennes principer han hyllar i sin taktik. Såsom bekant är, ansåg denne store härförare, att Gud alltid stod på de stora bataljonernas sida. Herr Z. T. finner det således rådligast att taga sin position åt det hållet. Mig har naturens sällsamma nyck allt ifrån begynnelsen ingifvit en motsatt fallenhet. Der de få stå kämpande emot de många, dit

dragas mina sympatier oemotståndligt hän. Denna böjelse är ej alldeles kosmopolitisk; men den är desto mera finsk. Herr Z. T. kan vara förvissad derom, att, ifall de stora bataljonerna, på hvilkas pålitlighet han ännu, oaktadt all bitter erfarenhet tyckes orubbeligen räkna, skulle än en gång svigta och lemna honom i sticket, han då återfinner samma person, som bär medalj för stormningen af stycket: „Efter femtio år”, närmast den mot öfvermakten stretande.

Uppsatser rörande literatur

(1842—1877)

Uppsatser rörande literatur.

(1842—1877).

Väktare, hvad lider tiden?

Med anledning af tidskriften „Suomi“.

(1842).

„Ueber die Antwort
Geschah allgemeines Schütteln des Kopfes!
Der Inspector sprach zuerst, hem! hem!
Drauf die andern secundum ordinem“.

Vi hafva hunnit långt, vi finnar, redan, ifall man såsom längdmätare för nationernas framgång begagnar seklens tumstock blott. Det är en lång dags qväll, hvilken hvälfver sig äfven kring oss, som sett denna stunds morgon gry. Ty den, som uppgår i morgon, förkunnar ju för allt folk, att två århundraden haft sin rörelse, sedan det heliga ordet oafkortadt talat det finska tungomålet. Vi böra ju tacksamt glädja oss deröfver af många skäl och icke minst, emedan vi kunna anse det såsom ett nytt bevis derpå, att vi uppfyllt lagens bud om att hedra fader och moder, då vi så länge fått lefva på jorden. Det tyckes ju verkligen så?

Men det är icke alltid tidens *längd*, som angifver måttet för dess sanna värde. Ju mer utsträckt den hunnit blifva, desto tomare, ödsligare, fattigare kan det innehåll vara, som deraf begränsas, liksom den omätligaste himlarymnd hvälfver sig öfver den oafbrutnaste, kalaste öken. Af ett folk, hvars förfäder redan för tvänne sekel sedan fullbordat jätteverket: en fullständig bibelöfversättning, har man rätt att fordra icke så

ringa skördar på den inhemska litteraturens fält. Men finnes det väl någon nations literatur i världen, som under sistförflutna århundraden jemförelsevis skridit med sådana sengångarfjät framåt, som den egentligen finska, sedan ett så stort förberedande steg redan funnits vara taget? Vi önska innerligen att misstaga oss i vår farhåga. Men fara värdt synes det oss likväl, att man ej skall förmå utleta en enda, hvilken så *stått tillbaka i stigande*.

Vi kallade bibelöfversättningen ett jätteverk. Det är likväl icke ensamt de vid arbetets fulländande öfvervunna svårigheterna, så oberäknliga de än måste erkännas hafva varit, som aftvingit oss detta uttryck af beundran. Tiden, på hvilken det utfördes, stegrar denna till förvåning. Ho är det, som icke vet, att dessa segrar uti andens värld vunnos under samma period, då det trettioåriga världskrigets flammor slogo ut öfver Europa, så att i deras qvalm och rök ingen strimma ljus för stridens milda värf tyckes ha bordt få rum att skymta fram. Det skedde i en tid, då en plogbills jern nästan mera sällan riktades mot Finlands tegar än ett svärds emot fiendens barm; då Finlands söner, i stället för att ur sina skogar framleta stöd för hyddornas nedramlade tak, ilade till fjerran strand för att hjälpa titanen Johan Banér att upprätthålla det gemensamma fäderneslandets hotade världshistoriska betydelse. Det var tiden för en omedveten entusiasms heroiska strid för idéella intressen. Men en sådan innebär likväl i sig sjelf förklaringen deröfver, huruledes den kan drifva fram verk, hvilka den tyckes motarbeta med all makt. Ty ehuru den synes taga i anspråk all menniskokraft för att kasta ut den till yttre handling, stålsätter den äfven stridens män med styrka, som mäktar öfvervinna svårigheter, för hvilka vekare sinnen skulle falla ett lätt vunnet byte. Det var en dylik hård tid, som mera än ett halft sekel senare härdade Gezelierna till deras kolossala bibelverk.

Då den finska litteraturen kan räkna sådana hjelteanor, frågar man med nedslagen bestörtning efter de motkrafter, som sedermera nedtryckt den till en obetydlighet, för hvilken ingen patriotism förmår slipa ett förstoringsglas, som skulle gifva den

helst något så när aktningvärda dimensioner. Vi kunna ej uppehålla oss med besvarandet af denna fråga, nödsakade att hålla oss endast till det antydda bedröfliga faktum. Men hvar man känner, att ej ens sjelfva den visserligeu härliga bibel-öfversättningen under närmare ett helt sekel blifvit hugnad med de nödtorftigaste förbättringar, hvilkas outhärlighet en framskridande tid ställt för öppen dag. Och orsaken härtill kan ingalunda sökas uti en rabbinsk ihärdig gnatighet, som fasthåller med berådt mod hvart skrif- och tryckfel, som en gång blifvit sanktioneradt af helgade händer. Beskedligt adderar deremot den samlande fliten ihop ända till 1,000 särskilda skrifter, som skola bära vittnesbörd om den finska literaturens raska förkofran. Talet kan formelt hafva sin riktighet, men användt såsom bevis betecknar det en osanning. Vi vilja ingalunda häremot invända, att bokenkatalogerna på en enda månad nu för tiden bringa ihop flerstädes ungefär samma summa af tryckpressens alster. Vi medgifva tvärtom, att den sammanlagda grekiska och romerska klassiska literaturen knappast kunnat yfvas med ett så digert nummertal, och att måhända hvilken literatur som helst kunde skatta sig rik, äfven om den ej vore begåfvad med ett större, förutsatt att detta utgjordes af idel förträffliga arbeten. Men när man t. ex. förnimmer, att äfven i Europa en mängd biblioteker finnas, som ej anse det möda värdt att bland sina hundratusental volymer inrymma en enda liten lacun åt en enda på finska språket författad skrift, då vore man frestad till den hemska öfvertygelsen, att man borde fira den finska literaturens namnsdag på den dag, då föregående nummer af denna tidning utgafs. Vål kunna vi, ifall vi så behaga, anse detta såsom ett stort fel hos sagde biblioteker. Men kan väl felet ändå ligga ensamt hos dem? Till en sådan brist på grannlagenhet gör man sig ju ej gerna skyldig mot andra nationer, som förmått tillkämpa sig säte och stämma bland civiliserade folkslags amfiktyoniska rådsförsamling. Felet måste väl erkännas luta sig åtminstone till till någon ringa del äfven mot andra sidan.

Vi hoppas likväl, att man ej med anledning af dessa anmärkningar skall vilja upptäcka någon yttring af en arfsynd,

fortplantad från de kananeers stamfader, hvilken förhöll sig fräckt emot sin egen fader, som planterat det vin, hvaraf äfven sonen fick sitt mått. Dessa anmärkningar kunna omöjligen väcka mera harm hos andra, än deras sanning hos oss sjelf väckt sorg. Skulle vi likväl anse denna vår inhemska literaturs armod lika visst såsom en naturnödvändighet, som det fysiska armodet på flera ställen i vårt land är det, så insåge vi derjemte naturnödvändigheten af en undertryckt klagan häröfver. Ty en sådan klagan öfver det oundvikliga vore ju endast uttrycket af den yttersta feghet, som äskat ljud. Men vi vilja icke tro, att vi i detta fall stå inför en naturnödvändighet, som enväldigt kräfver undergifvenhet. Det öfverklagade armodet måste, åtminstone till en del, vara ett själföfvålladt.

Sanningen häraf röjer sig ju äfven just i de företeelser, med hvilka man under glad stolthet slår omkring sig, när man önskar hugna sig sjelf och andra med trösten, att den finska literaturen i senare tid tagit „Lunkentus-steg“ framåt. Fenomenet af ett framskridande är visserligen obestriddigt. Men träder man de förnämsta glanspunkterna deri närmare under de klara ögonen, så visar det sig dock, att dessa strimmor endast till ringa del skimra som gloria kring literaturens egentliga prytaners hjessa. Man talar mycket om „Kalevala“, om „Kanteletar“, om sju tusen ordspråk o. s. v. Och hvem skulle ej gerna tala och återigen tala derom. Men hvarifrån glimmar denna underbara isglimt, som midt i en frostig natur tjusar själens öga? Det är försvunna århundradens vingslag, som uti skötet af sjelfva det *oliterata* folkets ishaf hopat dessa krystallklara, skyhöga fjäll af andens skapelser. Och det är en enda man, hvars ödmjuka, hängifna, stilla verkande, trofasta kraft försatt dem på en gång inför samtidens och framtidens undrande åsyn. Han skulle visserligen hafva rätt att, ifall det roade honom, vara stolt öfver hvad han *ensam* mäktat åstadkomma. Men kunna väl vi andra med godt samvete tillvälla oss samma rätt? Ehvad vi än härom må behaga besluta, lär det ej kunna bestridas, att han, liksom „Otavas“ entusiastiske, energiske författare åt sitt håll, stått nära nog enstaka. Och det förunder-

ligaste af hvad äfven han bevisat är måhända det nedslående resultatet, att de stora verk, han åstadkommit, ej haft stort annan påföljd än några flyktiga vindkast af munväder. Vore förhållandet icke verkligt, skulle man förklara det för omöjligt, då det gäller en nation, hvars allmoge så dokumenterat sin kallelse för snillets idrotter som den finska. Men sin rätt att orda om en hämmande *naturnödvändighet* har man i alla fall förlorat, när man en gång sett sådana bevis på andliga krafter bland *denna* framte sig.

Sådana öfverraskande, plötsligt framträdande fenomen som de, Lönnrot kallat i dagen, pläga dock annars föra med sig helt andra korollarier. Ett allmännare deltagande sluter ju sig hos andra nationer äfven kring mindre lyckade vågstycken. Men hos oss? Lönnrot stretar under försakelser af alla slag i den ödemark, hvori han dväljes, med att sprida ut en tidskrift, upptagande uteslutande ämnen, hvilka, om några finnas, som dertill ega rätt, borde kunna göra anspråk på att med värme inom hans fädernesland omfattas. Den måste *upphöra*, emedan den kastas öfver allt tillbaka af likgiltighetens kala klippväggar. Samma år, vi fira det tvåhundraåriga jubileum, som bibelöfversättningen på modersmålet föranledt, *bär* sig ingen enda tidning på samma modersmål. Och felet kan ändå, hur gerna man än må kasta skulden därför på andra, icke tillräknas utgifvarene af sådana ensamt. Det okullstöteligaste bevis på en lika exemplarisk som exempellös likgiltighet för ämnen, som röra fäderneslandet, ligger dessutom framför oss i denna stund. Det bär till och med detta lands eget namn. Ty det är tidskriften „Suomi“, i fosterländska ämnen, såsom det med stora bokstäfver står att läsa på dess titelblad.

På länge har väl öfver den fosterländska litteraturens horisont knappt tindrat en meteor, berättigande till så glada förhoppningar som de, hvilka bordt tändas, då tidskriften „Suomi“ först trädde fram i dagen. Bland namnen på dess redaktörer lästes ju mer än ett, hvilket tycktes lemna den tillförlitligaste borgen därför, att åtminstone billiga anspråk från allmänhetens sida svårligen kunde svikas. Ty om namnen Castrén, Lönnrot,

Rein — läsaren inser, att vi med denna uppställning följt den alfabetiska rangordningen — icke kunde gälla såsom sådana uti ifrågavarande fall, då blir det ej så lätt att utreda, hvarest denna skulle sökas. Tanken på „Suomis“ presumtive läsare kunde ju ej rimligen förirra sig ända till de kosmopoliter, hvilka ösa upplysningen om *sina* fosterländska ämnen ur *Revue des deux mondes* och andra dylika verldsbreda källor. Det var väl ej på klippgrunden af dessa Rhodoskolossers deltagande, det fattiga „Suomi“ i detta hänseende kunde bygga sina luftsloft. Men det hade rätt att *fordra* — för att gifva dessa rättsanspråk deras rätta namn — att, då det utsträckte sin famn hembarande sin andes bästa häfvor, det skulle mötas, om också ej af öppna armar, likväl åtminstone icke af korslagda, hvilka ingalunda ansågo det mödan värdt att upptaga det erbjudna. Var det väl möjligt, att kring stränderna af dessa tusen sjöar, ur hvilka sjelfva det namn, under hvars egid tidskriften uppträdde, dykat opp i en tid, då inga revyer ännu kunde anställa mönstring med tvänne verldar, var det väl möjligt, att der andades inga män, som ansågo såsom en ljuf pligt att med de fosterländska ämnen, räddade undan tidens våg, om hvilka fråga var, göra åtminstone på samma sätt, som sjelfva främlingen gör på Vuoksens skumhöljda strand med de stenar, dem den brusande vågen svarfvat, det vill säga kasta derpå i förbigående en nyfiken blick — och stundom till och med taga dem i förvar? Sannolikt funnos ej allt för många, som ansågo sådant för möjligt. Men vi finnar ådagalade åtminstone härutinnan på sätt och vis, att vi icke urartat från våra hjeltomodiga förfäder, sådana de uppträdde under trettio åriga kriget, hvilka, som bekant är, användes såsom *ultima ratio*, när alla andra redan stött hufvudet emot *möjligheternas* ramar.

„Suomi“ utkom. Med njuggan nöd bar det sig första året utan ekonomisk förlust. Än mer! I följd af särdeles benägen välvilja från enskildta håll vid utdelningen o. s. v. uppgick vid årets slut saldo ända till 7 plåtar och några skillingar. Men äfven detta hopps saltomortale delade dylikas vanliga öde:

det ramlade snöpligen. „Suomi“, hunnet till sitt andra lefnadsår, släpar sig fram under bördan af bestämd förlust.

Det har för oss varit icke så litet vidrigt att dröja vid dessa sist anförda föga literära detaljer. Men några rader förtjena de i alla fall, emedan de upplysa om förhållanden, om hvilka de, som borde afhjelpa dem, troligen ej gjort sig någon föreställning. — Hvar man inser för öfrigt, hoppas vi, nogsam, att det ej är den ekonomiska större eller mindre balansen, som utgör sakens melankoliska sida. Hvarje finsk författare, med undantag af en enda, med hvilken en tillfällig fläkt af benägenhet de senaste åren åstadkommit ett annat förhållande, är på förhand beredd uppå att ställas i bästa fall på half sold, såvidt sådant beror af den fosterländska allmänheten. Och de borde städse med tacksamhet erkänna äfven denna yttring af sina landsmäns omtänksamma godhet, som troligen ännu i långlig tid räddar dem undan frestelsen till de lumpnaste bland literära motiver, hvilka berättas annorstädes sätta så många pennor i rörelse — äfven uti annars ädla händer — vinningslystnadens. — Vi anhålla, att detta sista yttrande icke måtte tydas annorlunda, än det är menadt. Vi tillhöra ej de puritaners skock, hvilka hålla för, att en literatör nödvändigt bör vara naken och arm — såsom denna sekt älskar att se det rum, der den håller sin gudstjenst. Vi inse ej, hvarför en författare icke kunde vara i besittning af samma privilegier, som sällan fränkännas en dagakarl: den att med *ära* föda sig medels verk, som äro något mera än hans — *händers*. Vi beundra visserligen den vise Salomon Heines yttrande om sin genialiske brorson, då han nämligen menade, att ifall vännen Heinrich hade lärt sig någonting *dugligt*, så skulle han ej behöft vara författare. Betraktadt ur den israelitiska millionärens synpunkt röjer detta yttrande den sublimaste belåtenhet med den honom själf anvisade del af verksamhet i de menskliga förhållandena och således med världshändelsernas gilla gång. Men ändå förmå vi icke fullt fatta, hvarför en, genom andens skapande verksamhet vunnit nödortftig lekamlig bergning vore lumpnare än ett genom ögonblickets klyftiga vexelspekulationer eller medels ordentligt

utkrädda ärfda räntor möjligt „Schlaraffenleben“. Och likväl tro vi oaktadt detta allt, emedan vi taga oss friheten att tänka temmeligen högt om bestämmelsen af literatörens handarbete, att den timliga vinsten *af hvad slag den än vara mån*de ej borde upphöjas till hufvudsak, ehuru visserligen en sådan, när den faller någon *dessutom* till, ej rimligen torde kunna brännmärkas såsom — rån. Måhända är just den *öfvan* omtalade H. Heine ett lika slående som nedslående exempel på följderna deraf, att förhållandet vändes om.

Efter denna lilla episod, som ungefär lika gerna kunnat utgå som qvarstå *här*, och just därför fått sin anvista plats, skynda vi tillbaka till det ämne, som föranledt densamma. Såsom sagdt, det är ingalunda den materiela sidan af tidskriften „Suomis“ pekuniära balans, som ger dess ställning en så cessionsmässig uppsyn. Det nedslående deri ligger i de förhållandena, som deraf *betecknas*. Ty den utvisar en *brist* på deltagande, på intresse för de ämnen, som ansågos kunna påräkna någon grad af värma och välvilja. Och *denna* brist måste nödvändigt småningom motsvaras lika bestämdt af en annan, som *verkan* i naturen ilar i spåren af hvilken *orsak* som helst. Det är bristen på mod att fortfara med det under försakelser af mångfalldigt slag oftast påbegynta arbetet. Man talade fordom om den *horror vacui*, som troddes genombäfvä allt i naturen. En sådan rysning kunde ju lätt iskallt gripa uti en författares bröst, ifall han skulle få det infallet att känna sig ungefär såsom Schillers dykare beskriver sin ställning i afgrunden af den slukande hvirveln; han kunde tro sig: „unter Larfven die einzige fühlende Brust“. En fosterländsk allmänhets deltagande är och förblir i alla fall de vingar, som upprätthålla och lyfta en ädel literatörs sinne. Man plägar väl ofta öfva sina ord på tal om framtidens rättvisa dom emot en sådan, der han varit misskänd. Men detta blir med hvar dag allt mera en utnött fras, tanklöst upprepade från släkte till släkte, sedan de förhållandena, under hvilka den hade någon mening, undergått den totalaste förvandling. Detta talesätt har hittills i *stort* nästan uteslutande haft betydelse endast, då det användts om de tre kano-

niserade gamla språkens literatur. Och äfven om dem måste det väl medgifvas, att det var författarenes samtids erkännande och upplyftande åtgärder, som höjt dem till en synkrets, hvarifrån de, aldrig skymde, blickat ned till en oförgånglig efterverld. Detta har, hvad dem beträffar, gått så långt, att, liksom hela den hotade gamla testamentariska staden skulle räddas undan förstöring för några få rättfärdiges skull, en hel bråte af ytterst obetydliga författare fått lefva med evinnerligen på de förträffliges konto. Hvem ville väl, för att nämna ett enda exempel blott, vårda sig om att *in saecula saeculorum* förvara en så lumpen och lögnaktig skribent som t. ex. titulus Valerius Maximus, ifall han skulle hafva den skamlösheten att i våra dagar framträda? Troligen ingen eller åtminstone endast ytterst få hans närmaste själsförvandter. — Men försjunken under deltagandets blick ligger ju ohjelpigt, såsom vore det i hafsens djup, så godt som hela denna verld af medeltidens literatur, ur hvilken ändå, likt de toner, dem allmogen tror sig förnimma från klockor, i dystra tider nedkastade i djupet — uppdykar en så mild, så innerlig klang af kärlek, af ridderlighet och tro, eller ock ord af en häfdateckning, så trofast, så utan bialsigter framställd, som läste man tecknarns eget namn ensamt, en sorglig stund inristadt på klostercellens stenmurar. Förgäfves vända enstaka forskare hela sin själs kärlek till försöket att under flitens och forskningens dykareklocka upphemta det försjunkna. Sedan det åter blifvit framkalladt i en dag, som ej mer är *dess egen*, uppspärrar väl nyfikenheten kanske för ett ögonblick sitt öga emot det, helsar måhända till och med vänligt derpå, såsom det höfves civiliseradt folk mot anständiga främlingar, som hedrat det med sitt besök — men *främmande* är och förblir det likväl, på få undantag när, för en nyare verld. Endast framträdande under förvandlingen af en modern, det vill säga efter *tiden* lämpad gestalt, ehuru derjemte qvarhållande en yttring af sitt eget genuina innersta forntida lif kan det, ifall det uppbäres af snillets starka armar, någon enda gång helsas af *hela världens* samhälliga aklamation.

Ett enda, men stort undantag pläga likväl nationerna nu för tiden från denna regel göra. Men ehuru knappt något så förstördt folk kan utletas såväl bland dem, öfver hvilka civilisationens morgon grytt, som bland dem, de der ännu vandra i de mörka landens skugga, hvilket icke skulle sträckt ut varma händer till att verkställa ett sådant undantaag, gäller detta ändå i hvarje specielt fall föremål, som äro så enstaka, att, ju innerligare den kärleken är, hvarmed de omfattas, desto mindre kunna de vidga sig till ett *allmänt* intresse. Denna kärlek måste kanske till och med dela kärlekens vanliga lott att synas för dem, hvilka den icke angår — egoistisk. Men om egenkärleken någonsin kan draperas af en vacker, rosig slöja, gör väl den, som bortfläktas af älskande andar från en nations forntids anlete, en sådan tjänst, när den omsider fallit neder. Det är ju ett så eget, underbart förhållande med en dylik forntid. Den framstår som en dubbelhöfdad fridsäll Janus, på en gång bestrålad af österns gryende och vesterns sjunkande sol. Den är folkens ungdom och ålderdom tillika. Hvem erinrar sig ej med rörelse sagan om ynglingen, som lekande med dödsfaran på Alpernas spetsar nedersjönk i deras bottenlösa klippgraf och efter flyktade menniskoåldrar framkallades derur åter, bibehållande ett utseende så lefnadsfriskt, som om döden endast en stund tidigare kysst bort hans ande. Och ändå var han jemnårig med sin slägts förfäder! Gjuter ej detta sällsamma möte af koncentrerade motsägelser, denna mystiska ljufhet, som talar ur månskensblicken af hvart och ett folks forntid, sitt skimmer deröfver? Vi tro så. För det ungdomligas skull, som drifver opp evigt friska blommor ur forntidens grafvar, ser väl den bättre delen af efterverlden, hvilken städse känner sig dragen till ungdomen, som till något med sig sjelft befryndadt, gerna, att den förstnämndas diktuppfyllda häfder och dess häfdatecknande dikter, när de gömt sig på djupet af senare skalders lyra, kallas fram på vingarne af strängar, dem en ny tid utspännt öfver denna. Men såsom man med vördnadsfull glädje skådar sin moder i den enkla dräkt, hon burit sedan forna dagar, ehuru den ej fullt motsvarar stundens nyckfulla infall, önskar man ock nästan

ännu hellre att höra de gamla goda tiderna — ty *goda* synas de dock oftast, när deras möda är förbi — tala sitt eget, genuina modersmål, så litet som möjligt brutet efter ögonblickets skiftande dialekter.

Det var dessa båda ändamål: det ena, att låta forntiden själf tala *för sig*, det andra att öfversätta dess andes lifsyttningar till dagens tungomål, som „Suomi“, så vidt vi förmått uppfatta dess sträfvande, hade hufvudsakligast förelagt sig. Och äfven, om man icke skulle vilja medgifva, att det uppnått *idealet* af ett så högt stäldt mål, lära dock domare, som ej vilja gälla såsom idealister till profession, gerna erkänna, att åtskilligt af det *reella*, „Suomi“ kunnat erbjuda, icke saknat intresse, ehuru väl *ögonblickets* ej allt för öfverdrivet fallit på dess lott. Skulle det i *Suomis* land blott finnas en allmänhet, som, ehvad den än må behaga läsa eller — hade vi så när sagt — icke läsa, endast söker en „Morskapsläsning“, vore vi väl tvungne till beundran för dess fina takt att icke läsa „Suomi“. Men vi hysa likväl det hopp, att „Suomi“ blifvit oläst icke ensamt af det skäl, att en *sådan* allmänhet förefinnes.

„Literaturens varg i weum“.

„Es horcht der Verbannte,

In nächtlichen Höhlen“. — — —

Goethe.

Det led mot slutet af år 1836. Då yttrade i „Svenska Literatur-Föreningens Tidning“ en författare, hvars tidigare fällda omdömen blifvit af en annan, dem dessa gällde, besvarade, „att sällan eller aldrig någon antikritik varit skriven i mera mild, skön och älskande sinnesstämning“ än det mot honom själf riktade. Samme, sålunda vederlagde författare uppbjöd vid samma tillfälle hela sin öfverlägsna sakkännedom, **hela** sitt vidt-omfattade mått af skarpsinnighet till den vederläggandes försvar emot ohemula, hädiska anfall, framkastade af en annan föga varlig hand. Den ädle, höghjertade konstdomaren slutar sin apologi med nedanstående härliga ord, de varmaste, som måhända någonsin blifvit uttalade öfver någon skald. Det vore hädelse emot läsaren, att anse sig behöfva *ursäkta* reproduce-randet af ifrågavarande omdöme. Men der, hvarest detta ej skulle tala själf *åtminstone* till sin ursäkt, vore också hvarje ord, åsyftande ett ursäktande, förspildt, liksom ett blad utkastadt i den iskalla höststormens armar. — Det ifrågavarande slutet lyder som följer:

„Så mycket torde åtminstone böra medgifvas, att deraf (af den anda, stil och ton, som herrska i den bedömda författarens skrift) intet svenskt „diableri“, ingen på Manhems grund upp-
växande *Satanic School* är att befara. För öfrigt veta vi, att intet
slags omdöme skall hindra dess författare från att trofast lyssna
till sin egen genius; icke ens vårt, när vi stundom tycka, att han
missförstår den. — Hvad egde en äldre tids stora skaldar och tän-
kare, som uppehöll dem, äfven under de svåraste, de bittraste jor-
diska förhållanden? Hvad egde de, som nutidens vitterhetsidkare
till största delen icke ega? Två ting: det ena, en stark, en sam-
vetsgrann vilja; det andra, ett enkelt, icke dubbelt, än mindre fler-
faldigt syfte för sin verksamhet. De voro icke sjelfsökare och
sjelfdyrkare; de sökte, de dyrkade någonting vida bättre än sitt
sjelft. Den utsigt, som innerst skimrade för deras själs ögon, var
icke njutningen af smickrad fåfänga, det var en hög, heroisk syn-
bild af kärlek, af fosterlandsära, af himmelsk visdom. För *sådant*
ansågo de värdt att kämpa, för sådant ansågo de äfven värdt att
lida — utan att finna sjelfva lidandet förunderligt och utan att an-
ropa jorden till vitne derpå. De uthärdade, emedan den lott att så
förtäras, räknades af dem för tillräcklig lycka, för välsignelse nog.
Aldrig var egenkärlekens gullkalf den gud, för hvilken de knäböjde,
deras gudomlighet var den allt genomstrålande själ af lifvets egent-
liga lif, vid hvars beskådning deras känsla flödande störtade sig,
liksom ur en himmelsklar källa, att sprida grönska och dagg öfver
tillvarelsens ofta ödsliga trakter. De ville blott *ett* — nämligen
detta enda; allt annat behandlade de blott såsom medel. Derfor
gjorde de sin väg framåt stundom med sina samtida, oftare *utan*
dem, eller blott med ett ringa sällskap. De genombröto alla hinder,
liksom en obetydlig vigg klyfver väldiga block, om dess egg är
enkel, skarp och säker. Väl är det sannt: för en del af denna öf-
verlägsenhet stå de i förbindelse hos de tidehvarf, i hvilka dem be-
skärdes att lefva; tidehvarf, der hugstor kärlek, der hjertesinnets
ljus och andaktens värma voro långt allmänare än i våra dagar;
men ätven då saknades hvarken frestelse eller förstörelse. — Jem-
väl nu lefver mången, som älskar poesin *varmt*, men huru mången,
som älskar henne *rent*? Huru mången, som älskar henne med sin
hela, sin odelade varelse? Huru mången, för hvilken hon är på
fullt allvar en *glad vetenskap* — den ljusaste gestalten af visdom
och gudalära.

„Törnrosens“ skald är en af dessa få; derfor har han redan
fattat fäste i ett antal „ungdomliga hjertan“; och ur dem framgryr
hans tid — en tid, då mången af ögonblickets ryktbarheter för-
bleknar“.

Att dessa ord äro lika allvarligt menade som sagda, förstås af sig sjelft, äfven om man icke visste, att en af de samvetsgrannaste händer, som någonsin fört en svensk penna, dem nedskrifvit: ty det är Atterboms. Men huru de kunde gälla „Törnrosens skald“, är nu mera icke lika lätt att fatta. — — —

Vi hafva, såsom hvar man vet, allaredan kommit fram till hösten 1842. De svenska tidningarnes *feuilles d'automne* spara ingalunda nu heller omdömen öfver „Törnrosbokens“ författare. Men de gifva honom nu helt andra namn än „Svenska Literatur Föreningens Tidning“ fordom, och omdömena om honom skalla helt annorlunda. — Den rubrik vi, genombäfvade af rysning, ställt ofvanför dessa rader, är en af dessa mångskiftande och likväl hvarandra så lika benämningar, af hvilka ett visst svenskt blad, med ett sött namn, hvimlar. Öfversatt till ett modernare talesätt, betyder den ingenting mindre än: *hvar mans niding*. Och allmänt känd är den definition derpå, som en högt uppburen skald lägger i en mans mun, den der visste sig vara i samma fördömelse, hvori Almqvist nu med vandaliskt jubel förkunnas befinna sig. Den innehålles i nedanstående rader:

„När jag nämnes, skrika barnen, glädjen flyr ur gästfritt lag.
Fosterjorden har förkastat en förlorad son med harm.
Fridlyst är jag i min hembygd.

Denna sjelfbekännelse låter ju icke så litet ryslig.

Uti ett nyligen hit ankommet nummer af en annan svensk tidning heter det om samma med nidingsmärket: varg i weum, brännmärkte författare ungefär sålunda: „det lönar ej mera mödan att tala om honom. Han är försvunnen, död, Och efter sjelfspillingar ringer man icke i klockorna“. — Detta lärer väl ännu vara ett *talesätt*. Men hvem kunde det väl förvåna, äfven om det vore någonting mera: nämligen: *ett sätt att vara!*

Förunderligare synes det kanske deremot, att icke åtminstone en hel menniskoålder, utan endast något mer än ett lustrum ligger mellan den citerade åsigten af Atterbom — en åsigt, hvilken äfven dess egen upphofsman sannolikt nu mera sjelf

skulle vilja utplåna från människornas minne — ty, sliten af ögonblickets intryck, kastar äfven han afskyns sidoblickar på den „vidtberyktade det-går-an författarn“ — och det förfärliga anatemat öfver „sjelfspillingen“. Men ehuru möjligheten af sådan förvandling framträder med *verklighetens* hela brutala styrka, borde det likväl icke sakna åtminstone psykologiskt intresse att betrakta närmare denna ett gigantiskt snilles rapida diabolisering. Fullt lika tragiskt synes ju detta fall, som Signora Lunas *humanisering*, i det hon skrider nedåt från den höjd, der helgonglorian omgaf henne. Kring Palermos döm susar dock midt ur den vildaste förstöringsstormen en fläkt af mild försoning. Men efter en *försoning* i det sista Almqvistska sorgespelet, deri han sjelf framträder såsom fallande hjelte, söker man ännu förgäfves. Mot denne höge „*penitens*“ sträcka inga klostermurar nu mera sin hägnande, graflika famn på hans fädernejord. Men *under* denna gömmas ännu borgar, lika fridfulla, oåtkomliga för yttre stormar som i katolicismens dunklaste tider. Bör man önska eller frukta att den svenska literaturens i akt förklarade varg i weum skall snart anammas af deras eviga frid?

Att det stora sorgespel, som i dessa tider blifvit uppfördt i närheten af vårt land, och hvars slutkatastrof ingen mensklig blick kan förutse, har sitt djupa *menskliga* intresse, lärers vara satt utom allt tvifvel. Det tyckes ju som, om de gamles öde, uppresande sig högt öfver lågan af de moderna passionernas brand, skulle med jernhård hand vilja kasta det utsedda offret till undergångens brant eller ännu längre. Men för oss finnar erbjuder detta, af förtviflad handling och tröstlöst lidande sammanflätade drama dessutom ett vida innerliga intresse än ett blott allmänt menskligt. Vål angå oss accessoirerna, sjelfva scenen, hvarpå den tragiska striden in- och utvecklat sig, mindre än intet. Hvad betydelse kan väl för oss „Aftonbladets“ och dess närmare eller fjärmare bundsförvandters seger eller fall ega!

Vi anse det tvärtom för en hufvudolycka för Almqvist, att *hans* fall blifvit insnärjdt i dessas. Också är det kring honom, kring honom ensam, vårt deltagande slutar sig. *Han* är för oss icke främmande. Ty, såvidt vi förmå inse, är Finland ändå den biltoge tempelrånarens — detta är nämligen egentliga betydelsen af det kraftiga uttrycket: varg i weum — andes rätta hemland, ehuru vehiklet för hans skapande genius af slumpen blifvit kastadt på en annan fädernestrand.

Ifrån första stunden, denna litteraturens hundraarmade Briareus i stort framträdde, flög ur hans snilles skapelser en elektrisk gnista till alla „unga hjertan“, hvilka här med dessa kommo i beröring. Ännu har aldrig en skald, hvilken talat ett modernt tungomål, så allmänt, så hastigt, så djupt gripit i alla själens strängar som Almqvists mäktiga ande inom Suomis landamären. Den orientaliska „krans af blånad“, som sväfvade öfver hans taflor, syntes likt en morgondimma öfver hemlandets kullar; de anderöster, som hviska ur djupet af hans dikter, förnummos såsom hemlandsljud från dess dalar. Hvert man vände sig, möttes man af sensationer, öfversatta till ord, blickande med välkända anletsdrag, emedan de blifvit af siaren frambefallda ur det finska folklynnets eget tysta förvar. Och klagande sporde mången: hvi förunnades Finland icke äran att kalla den *sin*, hvars genius tycktes emanerat ur det finska folkets egen?

Hur annorlunda har ej Almqvists ställning från begynnelsen varit till det folk, till hvilket de förhållanden, som med händer kunnat gripas, ställt honom i beröring, detta folk, som i kommande tider utan tvifvel skrytsamt skall yfvas öfver att hafva gifvit honom det lif, hvars bitterhet det nu låter honom tömma till sista dräggen. Längre redan har han på den „ärfda grunden“ varit en främling. Men omsider är han vorden ännu vida mer eller mindre. Ty nu är han der ingenting annat än „varg i weum“. Ifrån en sådan klimax leder ju intet steg högre eller lägre mer utom till det slutliga hem, der han gömd ibland de dödas knotor, nedbäddad under hufvudskålar kan hoppas undgå de lefvandes efterspaningar och så ännu en gång återvinna sol öfver sina lockar.

Såsom emellan bergens remnor en gång af helt annan, ofta ädlare malmart än den omgifvande finnes inklämd, så kastas äfven stundom människoförmågan midt i en omgifning, som icke kännes vid den, ehuru ifrån den strömmar ljus, som skulle förmå kläda i klarhet äfven de mindre rikt lottade. Sådant tyckes äfven Almqvists öde vara. Åtminstone hvad honom beträffar, äro hans landsmän, såsom han sjelf någonstädes säger, „icke alls egoister“. Vi tillåta oss ej att vid detta tillfälle söka utgrunda anledningarna, hvarför Almqvists vidtomfattande lyras klang så föga gensvar funnit uti hans landsmäns hjertan. Vi pålägga oss det band att hålla oss endast vid det obestriddliga faktum, att så förhåller sig. Tegnér har förtjusat hela Sverige. Bellman likaså, ehuru det kostat konstdomarene mycken möda att öfvertyga deras folk, att det ej borde låta förtjusa sig af sådant i hans sånger, som egentligen anslagit dess själs strängar. Sjelfva den känslokene Böttiger eger mången, som med själ och hjerta upptagit hans veka sånger. Men med undantag af Atterbom, hvars poetiska kosmopolitism en gång öppnade sin milda famn för Almqvists hela, mäktiga genius, och några få ynglingar hafva Törnrossångarens dikter i hans hemland blifvit besvarade, liksom en ropande röst i öknen af klipphällen med ett ihåligt eko. Icke så som skulle han ej väckt ett visst allmännare deltagande. Men detta har sällan eller aldrig varit kärlekens, den innerliga hängifvenhetens. I samma Sverige finnes knappast någon enda menniska, hvilken, äfven om den ej kunde läsa sitt eget namn, icke skulle kunna qväda stora massor af „Frithiofs saga“. Äfven mången annan skalds sånger lefva mer eller mindre på alla rörliga läppar. Sådant bevisar ju, att diktaren förstått att lefva in sig i sitt folks innersta väsende eller snarare, att han uttalat detsamma, och just därför emottages uttrycket deraf tacksamt såsom ett återbetaladt lån.

Törnrosförfattarna deremot har, äfven der han icke öfverhöljes af ämnen, hvilka hafva ingenting gemensamt med skönhetssinnet, oftast blifvit helsad med iskall beundran. Hvem har ej någonsin i Sverige talat om Tegnér's *snille*, när man talat med kärlek om Tegnér? Men sällan har man der känt sig dragen

till, eller kanske snarare stött ifrån Almqvist af någonting annat än af denna partitiva egenskap, hvilken man ej kunnat bestrida, att den innebodde honom i temmeligen eminent mått. Dock vanligtvis har man i hans snille ingalunda funnit ett „*amabile fractum*“. Snarare har man blickat upp till Almqvist såsom till ett slags meteor, om hvilken man redan trott sig säga allt för mycket godt, då man ej betecknat den såsom olycksbådande. Med ett ord, den mildaste bild, hvarunder man kan framställa Almqvists skapande andes ställning till sitt eget folk, är att tänka sig denna liknande en lösbruten blomma, ställd i fängelset af det sköra, vattenfyllda glaset. Blomman kan väl vegetera ett nödlif derinom; ja, till och med af egen inneboende kraft ännu någon tid utveckla sig till stegrad fägring; men att den der skulle förmå slå rot, sådant hoppas man förgäfves. — Vill man hafva bevis därför? Vi åberopa ej såsom sådant det raseri — som visserligen icke är exempellöst, ty det ohyggliga saknar, tyvärr, sällan exempel uti mensklighetens häfder — hvarmed Almqvist jagas och hetsas af det från alla landsändor uppbådade skallet. Vi finna ett oändeligen mera ovedersägeligt deri, att nu, då man från alla folk och länder söker hopleta en *consensus gentium* till hans fällande, ingen enda kraftig röst ur intet enda människobröst höjer sig till hans försvar inom hans fäderneslands landamären — åtminstone icke så, som man försvarar det, för hvilket man ville gå längre än i döden, för hvilket man har mod och lust att utsätta sig för all den smädelse, som ett försvar af den biltoge kan åsamka öfver ens hufvud. Visserligen kan man på sätt och vis för godt köp vinna lof och pris, ifall man lånar sin röst åt det allmänna smädeskränet. Visserligen kan man i sådant fall åberopas såsom en auktoritet, medan man i motsatt fall bör vara beredd på det värsta. Men hos ett så obestriddigen hjeltedjerft folk som det svenska får ett motiv, framtvingadt af feghet, näppeligen antagas såsom bestämmande, och lika litet eger man rätt att hos det förutsätta uppsätlig afsigt att fälla något, som anses böra upprätthållas. När således „literaturens varg i weum“, „sjelfspillingen“ etc. etc. etc. hjälplöst öfverlemnas åt sitt fall i opinionens verld,

utan att en enda hand på fullt allvar höjer sig till åtminstone ett försök, att från någon sida bortskaka det stoft, hvarmed han från alla håll öfversköljes, bevisar detta förhållande mer än tillräckligt, att ingen anser sådant mödan värdt, och att den läran, att det vore öfverflödigt att anställa en „själaringning“ efter den förtappades ande, är en, om än ryslig, dock obestriddlig sanning.

Sannt är väl, att vi finnar egt endast en någorlunda ensidig öfversigt af förstöringsstridens omkastningar, emedan blott de anfallande spaltkolonnerna skyldra för våra ögon. Men allt tyckes ändå utvisa, att försvaret blifvit ledt mera ur kalla politiska eller kanske rättare ekonomiska synpunkter än af innerligare deltagande för „sjelfspillingen“. Lika sannt är, ty värr, äfven, att Almqvists öde ryckt honom bort till att missbruka sitt snilles ofantliga krafter derigenom, att han mer än en gång tyckts vilja adla idéer, hvilka göra uppror emot mensklighetens heligaste, ädlaste. Han har sålunda bestyrkt Tegnér's nedanstående, förtviflade lära, att

„Skalden, tänkaren —

Allt det härliga på jorden

Verkar blindt, som anden vill“.

Och detta desperata ofrihetstillstånd upphäfver ingalunda den felandes skuld. Den irrande är, måste vara hemfallen åt dom, åt straff. Dock hvarken menskligt eller kristligt är det att för öknens skull förhärja äfven den rika „oasen“ i samma öken. Och Almqvist egde, då man gick strängt till doms med honom, rätt att fordra, det man skulle bete sig åtminstone såsom bödeln, hvilkens grymma pligt det var att halshugga sin konung: att knäböjande fullgöra sitt värf. Man har en gång förr yrkat detta om dem, som rusade åstad emot den skald, hvilken gäller som Tysklands störste. Vi kunna ej betvifla, att samma rätt borde tillerkännas Sveriges (visserligen icke „erkändt“) förste.

„Tidningarne äro onda“.

Det duukelt sagda etc.

Frithiofs saga.

„Du denkst

Nur anders und du glaubst desswegen

Schon recht zu denken“.

Goethe.

I.

Med de tidningar, hvilka lida af det onda, ofvanstående rubrik antyder, mena vi denna gång icke „Helsingfors Tidningar“, utan „Helsingfors Morgonblad“. Detta blad upptog för någon tid sedan en mot oss ovänlig uppsats, hvori åsigter, dem vi uttalat angående den svenska „litteraturens varg i weum“, strängt tadlades. Vi hafva dröjt något att lemna svar på den fråga, „Morgonbladet“ ställt till oss i anledning af våra förgrippliga villomeningar. Detta dröjsmål bör likväl ej tydas såsom en oartighet af oss; ty dess anledning är en helt annan. Skola vi fördrista oss att uppgifva densamma? Kanske gjorde vi rättast uti att förtiga den — men kanske också icke. Vi hafva nämligen vågat öfverlemna åt *tiden* att förmedlande, försonande tränga sig mellan det oangenäma intryck, „Morgonbladets“ hårda ton förorsakade, och vårt sinne. Ty ehuru vi i åtskilligt „sympatisera“ med vår gode och trogne granne „Morgonbladet“, afvika likväl våra åsigter angående *polemik* icke så litet från det-

tas. Vi tro, att en diskussion, särdeles om en vigtig och allvarlig sak bör utföras med lugn och hofsamhet, hvilka ingalunda behöfva afkyla värmen för den goda — saken. De oädla, demoniska krafter, dem en ohejdad kamp på publicitetens vädbana mångenstädes lösgjort, och hvilka måhända icke heller sakna tjuvningsförmåga för det finska folklynnets hämmade stridslust, stirra varnande och afskräckande åtminstone mot oss. Och när man en gång besinnat de förderfliga följderna af att reta onda makter, till hvilkas besvärjande och stillande man ingen kraft eger qvar, sedan de brutit alla band, känner man hvarken mod eller lust att arbeta för deras *emancipation*. Ty pennan, ehuru i sitt slag ett lika skarpt vapen som någonsin ett annat, saknar oftast den egenskap, myten tillägger det svärd, hvars skaft förmådde läka de sår, hvilka dess udd blodigt slagit. — Gerna medgifva vi emellertid, att det för den, som åsyftar endast *seger* till hvilket pris som helst öfver sin motståndare, kan kännas icke så litet påkostande att nedlägga de *slående* vapen, som det *skarpa* ordet erbjuder. Det kan synas som en uppoffring, att försaka det blixlika sken, hvarmed de ljungande eller qvicka frasernas raska omsvängning sällan förfelar att blända åtminstone mängdens ögon. Men när man åsyftar endast upplysning angående ett ämne, hvars sanning är för en dyrbar, hvad tillfredsställelse kunde då väl en medels hån tillintetgjord motståndares förödmjukelse erbjuda, hvad behag förmådde väl en gloria, återkastad af en annans lidande, gjuta kring segrarn! Den besegrades fel att ur en annan synpunkt än motståndaren hafva betraktat en sak kan väl dessutom svårligen berättiga till sådant sätt att försvara. Än mera. Ju högre man ställer sjelfva *saken*, sjelfva segerns mål, desto mera borde ju lusten till handgemängets närgångna ryttarbravur förflyktigas. Äfven polemiken inom tankens värld borde sträfva att hinna till den förädling, polemiken inom verklighetens sferer undergått med krutets uppfinning; och förbittringen, alstrad genom att tränga motståndaren på *lifvet*, skulle ej förlora på att mildras förmedels afståndet mellan de kämpande. Och ingenting lämpar sig väl bättre till att fylla detta afståndets tomrum än just sjelfva *saken*, fram-

trädande, der personerna dragit sig tillbaka. — Måhända röna äfven dessa „metaforer” missödet att synas nog „starka”; men vi tro ändå, att de beteckna en — sanning.

Men, såsom sagdt, vår mening är i detta liksom i andra fall icke författarens i „Morgonbladet”. Detta kan likväl icke rubba vår föresats att nu, då ett för finska tidningar ej alldeles vanligt tillfälle att ingå i diskussion angående viktiga ämnen erbjudes oss, begagna detta på ett sätt, som öfverensstämmer med vår allvarligaste öfvertygelse.

Det är icke endast praktiskt, det vill säga genom sitt mot oss begagnade stridssätt, Morgonblads-författaren visat, huru högeligen hans åsigt om polemik afviker från den, hvilken vi hålla för den rätta. Han talar visserligen med en ton af högt förakt om den i Sverige nu oftast öfliga taktiken i publicistiska fejder. Men till något annat resultat än föraktets förer honom likväl ej anblicken deraf. Han betraktar den *en bagatelle*. Då tallösa pennor hvässas emot ett enda människohjerta, ser han häri endast „en liten hvardagsscen”, beröfvad allt djupare *menskligt* intresse. Antingen misstaga vi oss, eller ock far Morgonblads-författaren vilse, men vi tro ändå, att dessa fenomen hafva en vida djupare betydelse, än bemälde författare visar sig böjd att deri lägga. Vi för vår del se äfven i dem exponenter af den verldsevolution, menskligheten genomgått inom senaste århundraden.

Länge hade den höga läran, att den, som griper till svärd, bör falla för svärd, sin fulla tillämpning. De brott, denna verldens starka begingo, begagnade förnämligast armens styrka såsom häfstång för öfverdrifna bedrifter. Och sjelfva den straffande rättvisan gällde föga, ifall ej äfven dess rätt var den *starkares*. Men näfrättens högsta rätt nödgades småningom sänka sina blodiga vapen inför „Guds frid”. Och äfven förbrytelseerna kastade sig allt mera på andra tummelplatser än fordom. Dock äfven den i sitt eget djup allt mera försjunkande andens verkliga eller inbillade förvillelser beifrades ännu med lekamliga vapen. Ju mera invecklade de förstnämnda befunnos vara, desto mera komplicerade blefvo äfven de senare. Inquisitio-

nens uppfinningsrika tortyr är typen för hithörande, rent kattska förhållanden.

Men protestantismens tider stundade. Dennas högste kämpe var en ovanligt stridslysten och häftig man. Och likväl flyttade hans anande ande valplatserna för fejderna inom tankens området uteslutande på dessa områdens egen grund. Ehuru med egen hand utkastande brandfacklan öfver verlden, tillbakahöll han med den andra de härar, som brunno af begär att rusa till strid för hans *meningars* seger. Rikare på lycka oaktadt alla sina lidanden än de fleste dödlige egde han äfven den att få tillsluta sina ögon, innan de nödgades se utbrottet af den kamp, hans ande hade antändt. Man vet, att på den kring hans graf upplågande stridens sista valplatser de folkslag qvarstodo sist, hvilka nu visa sig icke sakna anlag till att gå långt äfven i ett förändradt stridssätt: det finska folket och det svenska.

Vi erkänna, att äfven vi i dessa betraktelser gått nog långt, ehuru i annan mening än den, hvori ordet nyss begagnades. Men kunna ej föremålen för dessa betraktelser hos finska läsare göra anspråk på åtminstone lika högt menskligt intresse som ett par spalter, uppfyllda med hvad man i dagligt tal benämner tidningsovett etc. och som en eller annan läsare kanske trott sig hafva rätt att denna gång förvänta, då beklaga vi djupt icke oss, utan någonting, som eger anspråk på oändeligen högre värde.

II.

Vi våga icke följa det stridslystna *ordets* utveckling på den bana, hvarpå det slutligen förirrat sig derhän, att det — lika fräckt som den stridslystna armen under näfrättens vildaste tider — gjort i mer än ett hänseende hemgång uti sjelfva familjens heliga frid. Vi anmärka endast i förbigående, att den hetsiga *södern* på sitt vulkaniska stöd tidigast omsmidt meniskosinnet till den antyddade förvandlingen. Derifrån spred sig

skakningen af detta grofsmide långsamt, men djupt gripande, uppåt till det folk, som, ehuru af lokala förhållanden bundet vid nordens tröghet, genom sitt kämpalynne, likt en af nordanstormen drifven flamma, städse känt en orolig dragning mot sydligare nejder: nordens fransoser, svenskarne.

För den omskakning, det svenska folkets inneboende stridslust under senaste decennier rönt, har skalden Almqvist kanske mer än någon annan svensk man fallit ett offer — i flerfaldig betydelse af ordet. Emedan vi ej kunna undvika det, tillåta vi oss att ett ögonblick dröja vid sättet, hvarpå sådant för sig gått, nödsakade att kasta en hastig återblick äfven på Almqvists tidigare öden, emedan dessa i betydlig grad inverkat på de senare, dem han såsom människa och författare rönt. Oaktadt den aktning, vi hysa för andras öfvertygelse, kunna vi ej undgå att äfven härvid vidröra omständigheter, som icke bestyrka de åsikter, författaren i „Morgonbladet” angående Almqvist uttalat, och hvilka aftvungit oss denna replik. Så räknar bemälda författare Almqvist till samtidens unga författare äfven „i fysiskt och aritmetiskt” hänseende, för att låna ett uttryck af Atterbom. Detta räkningssätt öfverensstämmer likväl ej alldeles med det begrepp, man vanligtvis fäster vid ordet ungdom. Ty under sin femtioåriga vandring genom jordlifvet har Almqvist bordt hinna trampa ut åtminstone barnskorna, äfven om man ej skulle vilja medgifva, att det gamla talesättet „i krig blir man tidigt gammal” kunde på honom tillämpas. Påståendet, att Almqvists äldre arbeten med särdeles bifall i Sverige emottogos, torde äfven tåla betydlig afprutning.

Det synes oss verkligen, som om icke allt för många skaldar i senare tider af omständigheternas vidtutgrenade makt blifvit satta på äfventyrligare prof än just Almqvist. Hans kosa äfven genom hvardagslifvets bränningar har ofta varit sådan, att, ifall man ej bestämdt visste, att en samtidig mans öden deraf blifvit burna, man skulle tro sig höra legenden om någon bland dessa „fantasins martyrer”, hvilkas lefnadstragedi diktats af tider, hemskare för literatören än våra. Visserligen tänker Morgonblads författaren så högt om sorgspelet, att han förmenar

ämnet därför icke kunna vara någonting mindre än ett helt folks undergång. Men nog spelar ödet ändå i hvarje djupt menniskohjerta stundom fragmenter af en tragedi, som, åtminstone för den det angår, har sin oändligt sorgliga betydelse. Och då man läser t. ex. Goethes „Torqvato Tasso“, kan man icke veta, att skaldens qual kan adlas äfven till ett högre, mera vidtomfattande intresse än allena ett enskildt. Äfven vid äfventyr att ännu en gång göra oss skyldige till löjlighet, våga vi upprepa vår tro, att tider skola stunda, då man finner uti de pröfningar, „litteraturens varg i weum“ undergått, någonting annat än föremål för löje. Ringa torde ju nu mera deras antal vara, hvilka t. ex. uti Thorilds öde, hvarmed Almqvists eger en så omisskännelig likhet, upptäcka någonting särdeles löjligt. Gerna medgifva vi likväl, att Almqvist i några hänseenden vida mer än den nyssnämnde titanen har att skylla sig sjelf för hvad, som drabbat honom; men en sådan tröst förminskar ingalunda omständigheternas halsbrytande förmåga och knappast nog ens deras tragiska intresse.

Mindre, än Morgonblads-författaren och troligen mången med honom förmena, har Almqvist skytt „tid och möda“ för att arbeta sig fram. Ensam bland alla skalder i detta brådmognande sekel hade han redan hunnit fram till sin lefnads fulla middagshöjd, innan knappt någon förmådde ana, hvilka stora krafter kämpade om försoning i Almqvists själ. Hans jemnåriga själafrände, Stagnelius, hade redan hunnit sluta sitt vanskliga jordiska lopp och sitt odödliga literära. Domen hade längesedan, upphöjande eller förkastande fallit öfver Almqvists öfrige samtida medbröders i Apollo vittra idrotter. Men ännu föll det ingen in, att innan kort nästan en hel verldsdel skulle anse det mödan värdt att sätta sig till doms öfver honom, äfven om sådant skedde blott för att afkunna interdiktet öfver „litteraturens varg i weum“. Hårdhändtare sinnen afspisade honom med den blodiga frasen, „att man icke har snille, för det man är galen“. medan de mildaste, måhända tyckte, att det var synd om „sjelfspillingen“, då han ej helst något så när förmådde dokumentera de anspråk, till hvilka han möjligen kunde ega en rätt. En mängd

skrifter hade han redan under ett decennium (allt från 1814) låtit utgå till allmänhetens och dymedels skördat endast armod på förtroende till sig själf — samt möjligen äfven till andra, alstradt af bristen på deltagande och erkännande. På tio år, sedan han såsom författare uppträdt, hade han ej hunnit längre, än att han icke vågade uppställa å publicitetens äfventyrliga expositions salong „Amorina”, denna fantastiska bataljmålning, hvari striderna, utkämpade i skaldens egen själ, afspeglade sig. Några „grinare” fingo likväl tag på vissa fragmenter deraf, och hånet drack eldig lust ur det uppsnappade. Äfven välmeningen skakade, icke utan skäl, betänkligt sitt visa hufvud. — Sådana förhållanden voro föga egnade att stärka det „öfvermod och denna känsla af egen storhet, denna sjelfförtroendets ostörbara känsla”, hvilka författaren i „Morgonbladet” förmenar utgöra det karakteristiska uti Almqvists författarskap. Så vidt vi hafva oss bekant, har Almqvist ej en enda gång förnämt afvisat kritikens alla anmärkningar med det bekanta: „ty så roar mig att måla”, ehuru sådant tages för afgjort. Tvärtom veta vi ej annat, än att Almqvist lagt den „klingande frasen” i en af ånger och ruelle djupt förkrossad och nedböjd mans mun och, hvad helst än deri må ligga, „öfvermod och känsla af egen storhet” framskimra åtminstone ej ur densamma. Också låg länge uti Almqvists polemik ett lynne af ödmjukhet, af undfallande, som sannolikt mer än någonting annat ingaf de ädlare bland hans toppridare det öfvermod, hvaråt de sökte frisk luft uti fejder emot honom. Äfven han liksom författaren i „Morgonbladet” talade om sin „litenhet” etc. och bemålde författare vet väl bäst af egen erfarenhet, på huru allvarlig betydelse sådana uttryck kunna göra anspråk. Ännu sedan han diktat sin „Signora Luna”, hvars sällsporda fulländning såsom poetisk komposition svårligen lär kunna bestridas, klagade Almqvist bitterligen öfver det brutna, osammanhängande uti sitt väsende. Och man trodde honom åtminstone härutinnan beredvilligt på orden. I allmänhet röjde Almqvist i sitt författareskap ett skyggande tillbaka för gjorda anmärkningar, ett sträfvande att undvika uti nya produkter de fel, man lagt honom till last, ett behof att

urskulda sig, som betecknade just motsatsen af sjelfförtroende och endast kan förklaras genom den brist på deltagande, hvaraf han mer än någon annan utmärktare samtidig författare länge hemsöktes, ehuru han måste veta med sig sjelf — och billigheten skall väl icke fränkänna honom all rätt dertill — att han förtjenade åtminstone en ringa del af det erkännande, som rikeligen vederfors skalder, hvilka voro oändligen honom underlägsna i skapande krafter. Möjligen skulle man kunna förklara mer än ett bland de afsteg, till hvilka Almqvist i senare tider gjort sig skyldig, just från känslan af det armod på sjelfförtroende, hans landsmäns likgiltighet emot honom fostrat. Dessa hade dessutom sport, att han, öfvergifvande civilisationens soliga kullar, för ombytes skull med samma händer, med hvilka han sedermera nedskref „Signora Luna“, fört — plogen öfver kullar af helt annat slag. Och äfven denna Cincinatus-osed kunde ingalunda i våra dagar särdeles bidraga till stärkandet af en rubbad *fides*.

Så ungefär stodo Almqvists aktier, då „Törnrosens bok“ först såg dagsljuset. Nu bröts — det kunde ej hjälpas — åtminstone något likgiltighetens is. Atterbom uttalade, ehuru i i början med återhållen andedrägt, sitt vänliga: varde ljus! och det begynte åtminstone för någras blickar skymta en hägring af klarhet kring skaldens sällsamma målningar. Äfven från Finland förnams vid denna tid en ädel, beundrande stämma,*) som gjorde Almqvists vid sådant ovana hjerta godt. Denna period af hans skaldiska lif var kanske den fridfullaste, hvari han någonsin andats. Äfven han rönt nu det, hvaraf konstnären, såsom han sjelf bekant, har oändligen mera behof än af „berömmet“. Han kände „glädjen af att vid sin sida se en medkännande — en, som, när han står framför taflan, förstår hvad artisten har velat och älskar, hvad han älskar“. Det var väl känslan deraf, att en sådan fläkt af *mensklighet* andades kring honom, som ingaf idén till Signora Lunas *humanisering* och att måla „kappellets“ innebyggare sådana som människorna verkligen

*) Runebergs.

äro. Den teint af andeväsande, som obestriddigen vidlåder de flesta bland den enslige mästarns tidigare taflor, begynte gifva vika för ett inkarnat af människofärg. Det mystiska trollflöjtsljudet begynte öfvergå till fulla toner ur ett människobrust. Ett hufvudkaractersdrag, hvilket i olika nyanseringar stod tecknadt på de flesta gestalters panna, dem Almqvist målat — betydligast likväl på Tintamaras — lemnade rum åt andra, som gånge anletena ett menskligare uttryck. Ty skalden framstälde ej mera varelser, hvilka, förskjutna af menskligheten, egde kvar endast den tvetydiga lyckan att af nästan inga menskliga begär och behof vara vid densamma fästade. Med ett ord: Almqvists gestalter liknade allt mindre en skara, hvilken mystiskt rör sig i halfdunklet, som af det nedfälda förhänget åstadkommes och hvaröfver nästan en likfärg sig lägrat, ehuru naturen utanför lefver glad i solstrålar, fågelsång och böljornas friska gång.

III.

Vi hafva uti det föregående sökt visa, huruledes den milda känslan af ett menskligare beteende från andras sida närmade Almqvist uti dikten allt mera till menskligheten. Men ehuru verkligheten sålunda ur diktens spegel vänligare log emot skalden, mötte honom verkligheten uti lifvets förhållanden ej med samma hulda blick. Han fördristade sig t. ex, att inlemna ansökning om en ärofull plats i samhället — den estetiska professionen i Lund — den han med sin, äfven af författaren i „Morgonbladet” vitsordade „mångsidiga bildning”, sitt vidt omfattande mått af kunskaper, rikt som hans snille, tycktes vuxen att fylla med heder lika väl såsom hvilken annan man som helst i Europa. Ej heller hade hans skrifter då ännu gifvit skäligen anledning till förargelser af något slag. Möjligen saknade han likväl något, hvaraf vid detta tillfälle synnerligast gjordes honom behof. Måhända egde han ej den själsstyrka, som man är van att fordra af — andra, hvilken kunnat ingifva honom en stor glädje deröf-

ver, att hans fädernesland bland sina yngre söner räknade en honom uti de erforderliga styckena öfverlägsen personlighet. Vi känna naturligtvis ej, huruvida han verkligen lät en sådan otacksamhet komma sig till last. Då vore han ju visserligen utan ursäkt. Och alla de, hvilka ega i sitt våld skatten af det stolta medvetande, att de, seende sig *händelsevis* „förbigångna“, bortstötta ur sferen af en hel lefnads ädlaste, mest efterlängtade verkningskrets, hafva emottagit underrättelsen om denna tysta förvisning med hög känsla af behag och tillfredsställelse — dessa alla ega också full rätt att äfven i detta hänseende kasta första stenen på Almqvist, ifall han härutinnan visat sig dem underlägsen. Men åtminstone de få återstående gjorde kanske rättast uti att ej slösa med sina kastmaskiner. Gerna medgifva vi, att äfven detta missöde, hvarom vi nämnt, i *det stora hela*, men också blott i det, är den obetydligaste obetydlighet, en hvardagssmåsak, hvaröfver ingen eger skäl att klaga — också har Almqvist deröfver ej beklagat sig. Det är betraktadt från det helas högsta ståndpunkt en ännu lumpnare bagatell, än om en half nation högljudt ropar, att ett stort snille är en galning, medan den andra hälften har lika möda osparad i att bedyra det samma snille är en niding, en varg i weum, en sjelfspilling. Vanan vid det hårda ordets hudflängning borde ju dessutom göra sinnet hårdt mot intressen. Men vanans makt röjer, tyvärr, samma svaghet, hvartill den gjorde sig skyldig i tiden, då en handgripligare hudflängning hörde till de starkes ordning för dagen. De svage voro ju nog lägtänkte att icke finna uti den bälde herr riddarens förnyade landssting ett läkemedel mot tidigare hugg. Menniskohjertat är ändå stundom ett bräckligt ting. Det behöfs så litet att såra det och någon gång mindre än man tror, att krossa det helt och hållet. Sjelfve statsmannen, hvilken likväl kan peka på de verk, han fullbordat såsom på de kraftigaste, ojäfaktigaste sakförare, älskar ej särdeles att se sina afsigter misstydda, sina skapelser utskrikna såsom galenskaper eller fräcka tilltag. Och huru många andra tröstegrunder återstå ej dessutom för den mäktige, hvilka alla skymta i ett lika ouppnådt som efterlängtadt fjerran för *skaldens blick*. *Dennes*

verk är ju i sig sjelf en *dikt* allenast, ett intet för alla dem, som icke vilja låta det gälla för något. Och när man med stark lunga försäkrar honom, att hans själs ädlaste blommor äro idel törne och tistel, vore det höjden af fräckhet, att icke tro försäkringen derom. Kanske har Goethe ej så orätt, då han påstår, att:

Der Lorbeerkrantz ist, wo er dir erscheint,
Ein Zeichen mehr des Leidens als des Glücks.

Men olyckan kan ej särdeles mildras deraf, att lagerkransen ryckes, sönderrifven af hårda händer, från skaldens hjessa. Äfven den brittiske litteraturens „varg i weum” Byron, hvilken likväl uti sin seigneurala härlighet och i så mycket annat, då smädelsens Samum härjande for öfver hans lager, egde omäteliga läskande källor, som icke finnas till för Almqvist, klagade bitterliga öfver sitt öde. — Man skall finna jemförelsen olämplig, kanske hufvudsakligast därför, att Byron icke behöfver klaga mer. Men det oförgängligt stora hos Almqvist är och förblir åtminstone, att *han* aldrig klagat.

Men om han icke sjelf begagnat denna sin rätt mot andra, hafva dessa desto mindre sparat anklagelser mot honom. Och vi hafva aldrig bestridt och skola aldrig bestrida, att han dertill gifvit mer än tillräcklig anledning. Ifall man så behagar, kan man taga för afgjordt, att den känslighet, Almqvist begynte röja för luftdrag, som från olika håll af verlden i dessa yttersta tider lyfta på förlåt, höljande det förflutnas och det kommandes mysterier, står i intet sammanhang med de missöden, han rönt. Det vissa är i alla fall, att hans ande, förr så hemmastadd uti medeltidens förhållanden, ryckte sig på en gång från dem lös, vändande sig emot nya, från hvilka hans hand bordt darrande draga sig tillbaka. Ömtåliga strängar vidrördes, och skorret deraf öfverhöljdes af ett larmskri, döfvande såväl hans egna som andras öron. Tider kommo, då äfven de, hvilka menat Almqvist väl, nödgades medgifva att, när han nu blef *ad bestias damnatus*, honom vederfors, hvad hans gerningar förtjent hade. Äfven de togo sörjande sig anledning att disse-

krera själfspillingen i *snille* och *menniska*, menande med det senare uttrycket ett fallet, skuldbelastadt väsende.

Man dömer stundom menskliga handlingar efter de verkningar, de åstadkomma. Men detta är ett orättvist sätt att döma. Förhölle det sig icke sålunda, skulle en enda blick på *följderna* af Almqvists „dåd“ verka oändeligen mildrande på den afkunnade domen. Han har verkat „blindt som anden ville“. Han afkopierade taflor, på hvilka äfven tidens onda tendenser framträdde. Men har ej just skuggan af denna åverkan ställt i rikare ljus, gifvit högre relief åt de föremål, dunklet tycktes hota att öfverhölja? När *han* omtalade meningar, hvilka länge varit i omlopp och öfvergått till helt annat än meningar blott, då lyssnade man med förfäran dertill, likasom sinnet deraf nu för första gången blifvit drabbadt. När han en enda gång beträdde smädelsens luxurierande hufvudskalleplats, då kastade man sig rysande tillbaka, liksom för en gengångare från afgrundens sataniska djup. — Menniskor af alla möjliga slag slog sig frimodigt till riddare på honom, och man tycktes tro, att all skuld vore afplanad, endast han kunde i grund förderfvas. Gick man ej häri för långt? En enda svensk man eger rätt att hata Almqvist in i döden. Och han har visserligen utsträckt sin rättighet dertill så långt, som mensklighetens skrankor det medgifva eller möjligen ännu ett stycke längre. Det är han, som, blodigt förorättad sjelf, erbjudit sitt eget blod till att deri dränka minnet af, hvad han lidit. Och den, som skrifer detta, kan ej neka, att af alla Almqvists *dåd* intet är honom så oförklarligt som det underlåtna, hvartill han gjorde sig skyldig, då han ej lyssnade till en sådan uppmaning.

Vinningen deraf, att tidens onda tendenser genom Almqvists ord blifvit förda till sin spets, som måste brytas och dessa sålunda förlora sin skärpa, är i alla fall oberäknelig. Det onda har fått sitt rätta namn och blifvit såsom sådant erkändt. Och om Almqvist, ledd af sin onda genius „blindt“, icke egde att åberopa någonting annat till sitt ursäktande, kunde han frimodigt hembjuda sig såsom offer åt sitt af honom så varmt älskade fosterland, som i honom nu mera ser endast sin

„varg i weum”, och säga: „jag har lefvat”. Men han eger ändock i högre grad än de fleste Sveriges literatörer äfven annat att åberopa. Och åtminstone för *dettas* skull borde hans landsmän icke jubla öfver en enda mans fall mera högljudt, än de gjort det öfver alla sina segrar tillsammantagna, ifrån den afgjorda vid Narva intill den vid Ratan, som var det mindre. Det är egentligen denna vilda segerfröjd, som förekommit oss något besynnerlig. Med sådant omvänder man ingen felande; och äfven detta ändamål borde ju erkännas åtminstone såsom en bisak bland så många hufvudsaker. För att en människa må kunna blifva god, behöfver hon röna någon gnista af godhet, framtindrande ur något människohjerta.

Vi trodde för någon tid sedan, att ett sådant deltagande, väckt af de ädlare bland Almqvists skrifter, andades lika djupt som mildt inom Finland för den hårdt pröfvade skalden. Håpnande öfver den förföljelse, för hvilken han i sitt hemland var utsatt, tilläto vi oss någonting, hvartill vi ingen rätt egde, då vi djerfdes för „literaturens varg i weum” öppna en port, ledande till området af den ande, som lefver och hafver sin rörelse inom det finska folket. I anledning af den protest, som i fäderneslandets namn blifvit inlagd emot vår mening, bedyra vi högt, att vår afsigt ej var att kränka den fosterjords helgd, som för oss är lika dyrbar, som för hvem det än vara månne. Också medgifva vi, att påståendet om själafrändskapen mellan det finska folkets genius och Almqvists var lika ensidigt som förhastadt, Men vi medgifva det likväl af helt andra skäl än dem, med hvilka författaren i „Morgonbladet” bestridt detsamma. *Universalité* är, så vidt vi förmå inse, karaktären af Almqvists skaldskap. Hvarhelst han än utväljer lokal för sina framställningar, tyckes han ju äfven i de mest olika regioner vara lika hemmastadd. Sju städer täflade om Homerus. Almqvist är väl ingen Homerus, utan endast Almqvist. Men kanske kunde ändå sju länder yrka, att hans snille ej är främmande för dem. Oakadt all dess dristighet vidlåder för mycken ensidighet det finska folkets fantasi för att den med Almqvists skulle kunna uthärda någon jemförelse. När man dertill besinnar, att Almqvist uti

allt, som tillhör den politiska *inventionen*, står högt öfver all jemförelse framom alla nordiska skaldenaturer, har man ej mera mod att begå mot Almqvist den orättvisa, som uti den uppställda jemförelsen nödvändigt ligger.

Också förleddes vi ej till detta vågstycke af tanken på de Almqvistska produkter, i hvilka författaren i „Morgonbladet” har den hårdheten att finna anledning till vår misslyckade equation. Det var tvärtom de obetydligaste bland Almqvists skrifter, sådana som: „Kapellet”, „Menniskans stöd”, „Nybygget i Grimsthamn”. Särdeles vid läsningen af sistnämnda stycke kunde vi ej afvärja den tro, att Almqvist haft för sin själs ögon det första folk i Europa uti förmågan att umbära, att lida, att vara sitt armods och sitt ödes öfverman. Kan det finska folket förlåta oss ett sådant misstag?

Den Almqvistiska katastrofen: ett tidens tecken.

Fragment *).

(1851).

I.

I fall man bör sätta tro till tidningarne, passerar nu för tiden ingenting märkeligt på jorden. Så låta ju deras dageligen förnyade magra försäkringar. Det torde likväl vara en framtid förbehållet att vända fram i dagen åtskilligt, som äfven nu väckes till lif, om också ej till dagens ljus ännu. Så mycket tyckes i alla fall vara visst, att rastlöst arbete pågår i fördolda regioner, och såsom detta arbetandets tecken flamma enstaka lågor upp än här än der, liksom ur vulkanisk grund, hvars innanmäte täres af osedda krafter. Bebåda dessa eld-eruptioner, hvilka genombryta det dem omhvärfvande mörkret, en dag, som skall gry, eller en natt djupare än den, ur hvars sköte de brustit? Äro de beslätgade med morgonrodnadens eller aftonskymningens eldstrimmor? Frågans svar hvilat på Dens läppar, som ser allt, men hvars röst ännu ej af de dödlige klarligen förnimmes. För det slägte, som helsar dagen, när vi sagt farväl deråt, skall väl sanningens ljus varda uppenbaradt till fullo.

*) Beträffande denna uppsats hänvisas till anmärkningen till denna sida.

Men då man säger: ingenting tilldrager sig hvarken i nord eller söder, har man dock framburit en dikt, hvilken ej ens har den relativa förtjensten att vara poetisk: man uttalar en dikt, som kan betecknas med ett ganska prosaiskt namn. Är t. ex. ej en katastrof sådan som den Almqvistska tillräcklig att gifva märkvärdighet åt en hel epok? Och likväl är denna på långt när ej den enda tilldragelse, som har giltigaste anspråk på oerhörd märkvärdighet. Äfven annat än en enskild mans menniskovärde har man sett och ser man falla. Äfven annat än en sådans vanära har stigit och stiger himmelsstormande i titanisk vild djerfhet uppåt.

Älska vi kontrasternas gripande effekt? Kan då ej denna lystnad tillfredsställas? Se här ett flyktigt försök att afkopiera en sådan antites af slumpen, ödet, försynen — eller huru helst olika läsares skilda öfvertygelse benämner dess upphofsman — kastad ut till ventilationsämne åt den af stridiga åsikter slitna menskligheten.

Uti naturen firade ljuset sin nyss vunna seger öfver mörkret, dygnet om i glans, som ej slumrade bort ett ögonblick, i klarhet, som ej ens fördunklades, då det hette natt. Naturen tecknade sålunda en symbol af den ljusets segerfest, som inom andens sfer tillreddes ånyo på de ställen, från hvilka norden tidigast såg offerlågor stiga opp i stort åt ljusets goda makter. Ungdomen skar lagrar med tälgnif vid Fyrisåns aganippiska vatten; de äldres kransar och hjertan uppfriskades af hyllningssångens melodiska flöden. Sjelfva „Tidens” vingskjutna Kronos kände sitt af bitterhet förtorkade sinne upptina vid några oslipade perlor af denna, som rullade ned deröfver.

Men medan hans bistra miner klarnade och försontes för ett ögonblick med en tid, till hans ousägliga harm ej gjord efter hans beläte, störtade sig skuggor i allt mera tätande massor öfver en annan man, hvilken han i många år förföljt med hand och tunga, rastlöst, oblidkeligt, såsom blott systemernas torra fanatism gitter förfölja. För denne strålar ej frid eller ljus från den yttre verlden; och dess mörker mötes blott af ett ännu ogenomträngligare, som tjocknat i hans inre. Brottsling,

kröker han sig undan samhällets hotande hårda, långsträckta arm; menniska, fördöljer han sig undan den ständigt växande lavinen af sina medmenniskors iskalla förbannelse och hånande rop. Den biltoge trängtar att få sätta sin brända fot utom sitt fäderneslands gränser med mera brinnande ifver än den, hvilken ännu eger qvar någonting, som han kan kalla sitt fosterland, då han länge derifrån varit skild, trängtar dit tillbaka. När han slutligen står på yttersta kanten af fädernejordens strand, och det ödsliga hafvet öppnar sina öbanade stigar åt honom, som likt hafvets skum ej har ett hem hvarken på jorden eller i vattnet, utan rastlöst kastas af vindens nycker mellan dem båda — är det liksom, om ett helvetes portar skulle igen slås efter honom, ehuru igenom dessa ännu tränga högt skallande förbannelseskri, hvilka sammangjutas till korus med roppen från afgrunden i den landsflyktiges bröst. Men hvem har väl lyssnat till dessa rop? Hvem kan väl göra reda för grundtonen af dess dissonanser? Hvem har mätt djupen, från hvilka de ljuda? Det är ju C. J. L. Almqvists barm, hvadan de tränga, hörbara endast för honom sjelf, men gåtolikare än det underjordiska sorlet från Pytiagrottan för alla öfrige dödlige. Ty så många, som än sökt fläcka opp hans Promoteus' hjerta, har dock ingen än lyckats att rycka det fram i dagen. Kanske har det ej kurnat framdragas, emedan talet derom är endast en myt? Förutsättningen om dess icke tillvaro skulle deremot upplysa om mycket, som angår Almqvist, ja till och med sprida något ljus öfver slutkatastrofen, vars hemska ruiner satt en gränssten för hans medborgerliga lif. Något ljus säga vi: ty hvad skulle väl kunna tillfylles förklara densamma? Ej ens förutsättningen om frånvaron af förnuft förslår ju härtill.

Den första sensation, som väcktes hos hvar och en, hvilken ej med afgjordaste fördom mot Almqvist förnam berättelsen om hans sista död, var väl den, att hela saken förekom *obegriplig*. Och derjemte uppstod i dem, som dömde deröfver menskligt — ordet må tagas i huru inskränkt betydelse man behagar — ett trängande behof att begripa möjligheten af dessa skenbara omöjligheter. Ransakningen härom skall fortgå genom

århundraden, innan afkunnandet af slutdomen kommer att anses tillräckligt förberedt. Författarens afsigt med denna uppsats är att lemna några bidrag till utredandet af denna sekularprocess, hvilken vår tid legerar åt den tid, som komma skall.

När vi uttalat denna bekännelse, halva vi tillika angifvit den ståndpunkt, på hvilken vi ej blott trott oss böra ställa oss, utan fast mera den, hvarpå vi mena oss stå såsom domare öfver Almquist: ståndpunkten af den lugnaste, profhaltigaste opartiskhet. Man förhastar eller förifrar sig icke i oträngdt mål, då man vet med sig, att man frambär ord, dem ingen tid eger rätt att förgäta: då man talar så, som man tror, att historien själf bör ställa sin talan. Det är känslan af sådan opartiskhet, som gör oss säkrare om vår sak, än de fleste andra torde i grunden känna sig — med undantag af dem, hvilka taga sin harm och sin hämndlystnad för det enda rätta kriterium på sanning. Så högt som någon har den, som skrifver detta, egnat sin beundran åt Almquists literära förmåga, och han kunde åberopa försök att taga Almquists parti i tider, då det kanske erfordrades ett visst mod att försvara den från alla håll sans- och hejdlöst anfallne „litteraturens varg i weum“. Men vi erinra oss äfven, att vi på en annan tid, då åtminstone till detta land smäderopen icke trängde mer, och då beundran för Almquist ensam äskade ljud på de platser, öfver hvilka stridstumlet tystnat allaredan, vi erinra oss, att vi i en sådan tid hade dristigheten att med strängt allvar blotta de beräknande och egoistiska slingringar, under hvilka Almquist sökte att nedbryta en annan skålds literära förtjenster, hvilken utom dessa hade äfven annat att åberopa till sin förmån i afseende å Törnrosbokens författare *). Vi höjde dessa angrepp emot den förundransvärdt genialiska titanen på den svenska litteraturens tinnar med äfventyr att bryta emot många sympatier, som för oss voro lika dyrbara som aktningsvärda. Och detta, endast af kärleken till sanning motiverade framträdande mot Almquist på en tid, då han

*) Se uppsatsen „Protest mot ett svenskt omdöme angående Fänrik Ståls Sägner“, sidan 232 i tredje bandet af Cygnaei samlade arbeten.

ännu framstod för oss såom den största literära makt, vi i Norden kände och erkände, berättigar oss till den öfvertygelsen, att vi hafva rätt att blifva trodde, då vi nu på historisk väg vilja söka att utransaka, huru denna kolossala makt kunnat så omkælligen förvittras, som hela världen känner, att den gått under. Ej är det åtminstone med renegatens stilett, vi gå att rista upp de sår på den fallne jättens själ, dem vi ej förmå förbinda, men hvilkas beskaffenhet vi dock med så menskelig hand som möjligt anse oss skyldige att utröna.

Innan författaren går att närmare utveckla det ämne, han till behandling upptagit, tillåter han sig förutskicka en anmärkning, som kan bidraga att fastställa frågan på den grund, hvarpå han tror, att denna borde hållas qvar. En sådan anmärkning torde ej få uraktlåtas, emedan det kunde synas mången ganska problematiskt, huruvida samma frågas lösning förnämligast skall sökas på historisk väg. Man invänder måhända: det dåd, som rycker Almqvist bort ej blott från estetikens, utan äfven från den högre sedlighetens högsta domstol för att öfverantvarda missdådaren åt polismyndigheternas och kriminalrättens tvångskammare, det dådet har dock föröfvats af en person, som, så mångsidig han än visat sig, likväl främst af allt är och förblir skald. Borde man då ej uppsöka en förklaring öfver hans brådstupa fall inom poesins sfärer? Denna fråga tyckes vid första ögnakast röja en skymt af giltighet. Vid närmare skärskådande visar sig dock detta bländsken reduceradt till den överkligaste — blå dunst.

En *förklaring* i poetisk mening kan svårligen hvarken af denna tid eller af den, som stundar, någonsin gjutas öfver detta Almqvistska *dåd* — vi begagna här ett uttryck, åt hvilket man af annan anledning ungefär för ett decennium sedan, under ett slags rus af poetisk exstas med vildaste ihärdighet sökte förskaffa popularitet. Denna företeelse röjer ej den aflägsnaste skymt, ej den svagaste fläkt af poetiskt lynne. Den framstår tvärtom såsom det sorgligaste affall ifrån allt, som poesi kan heta. Den är en rå inkarnation af den själtomaste, armaste prosa. Det torde vara lättare att öfver kretinen Johan Adams-

sons bloddränkta idrotter kasta ett poetiskt skimmer än öfver detta eländiga försök af den genialiske Almqvist att „sluta styc-ken”. Blodshämnden, utbrotten af svartsjukans eller det sociala och borgerliga hatets våldsamma raseri, mordbranden, tempelrån-
net och mången annan bland de rysligaste eruptioner ur en rubbad menniskosjäl, på hvilka lagen faller ned sin hårdaste hammare, kunna dock, när de reflekteras till oss ur poesins allt förhärlikande spegel, väcka ej blott menskligt deltagande, utan äfven högre menskligt intresse, hvilket trycker ned brottmålsbalkens jurisdiktion till en lägre, en mindre berättigad och väd-jande till mensklighetens öfverappellationsdomstol, nedkallar från högsta instans ej blott nåd, utan försoning öfver den af bokstaf-
lig rättvisa fördömde. Sjelfva vansinnet kan ju gå under, förklaradt af konsten, liksom den Ofelia, hvars namne lärur varit bort en *rubbad*, olycksaligare än hon, till hans eviga landsflykt. Hvilket skönt skimmer sväfver ej kring henne, då hon:

„Utöfver vågen som en hafsfru gled
Och sjöng på sina visor, som om ej
Hon anade sin ofärd, eller såsom
Hon varit sjelf en infödd vattenande“.

Men hur helst man må behjerta den rubbning, som störtat bort den olycksfödde skalden från den laggilla ordningens stråt, kan sjelfva dikten ej tillbakahålla det utrop, hvarmed Hamlet uttryckte sin bestörtning öfver „dödgräfvarens” brutala sätt att fara fram: „Har då den der karlen ingen känsla af hvad han gör? Han gräfver grafvar och — sjunger”. Sådant är och blir aldrig poetiskt. Det är högst gement, prosaiskt.

Endast den historiska romanen, åt hvilken vår tid huggit ett nybygge mellan diktens område och häfdens, torde en dag få plats äfven åt den slutkatastrof, hvarunder det måhända märkvärdigaste producerande snille, som någonsin skrifvit på svenskt tungomål, så ömkeligen dignade neder.

II.

Författaren har i denna katastrof sett ett tidens tecken. Det är således hans skyldighet att visa, i hvad dager *tiden* framstår för hans blickar uti den riktning, som af sådana tecken kan återspeglas. Det vore lätt att angående detta ämne nedskrifva en volym. Mindre lätt kännes det deremot att tränga ihop sakens stora mångfald och rikedom i de få sidor, dem vi vid detta tillfälle kunna taga i anspråk. Försöket måste i alla fall vågas. I förbigående må ännu endast anmärkas: det är oss ej fullkomligt obekant, att tiden vill äfven åtskilligt annat än det, hvarom här närmast blir fråga; men då allt detta nu ej hör till saken, måste det väl vara oss tillåtet att denna gång lemna det ovidrördt åt sitt öde och sitt värde.

Man kaste en forskande blick tillbaka på de riktningar, dem den europeiska menskligheten följde under de tre första lustrerna af nittonde århundradet och förflytte derefter tanken mot tendenserna, hvilka hufvudsakligast ledt samma mensklighet de senaste femton år, vi öfverlevvat, och man skall tycka, att ej blott skiljografvar, som tjugu år hinna gräfvat, utan hela sekel ligga mellan det halffärdiga århundradets begynnelse- och slutperioder. Så olika visa sig meuniskornas böjelser och sträfvanen; så skiljaktiga målen; så divergerande åsigterna om det, som bör skattas stort, ärofullt, menniskan företrädesvis värdigt. Vill man ställa för ögat en bild af de betecknade periodernas innersta väsende, nödgas man för den tidigare söka de spridda blodiga dragen till en sådan bild på tusentals slagfält, ifrån Marengos allt intill Waterloos. Den senares grundtycke ler deremot i skimrande glans, koncentrerad uti den världsexposition, om hvilken det ryktet hunnit äfven hit, att den nu som bäst påstår i världshandeln medelpunkt London. Och vill man gifva bestämda namn åt de olika tidernas tendenser, kan man döpa dem efter de män, hvilka framstodo ej blott såsom hvaraderas högsta representanter, utan såsom någonting ännu mera:

såsom deras med omätlig domkraft verkande impulser. Den förra tiderymden benämnes då efter *Napoleon*, den verklige, krigets Napoleon; den senare uppkallas efter pastiche-Napoleon, fredens Napoleon, med ett ord efter *Louis Philippe*.

Ingendera hade egentligen uppfunnit, om vi så få uttrycka oss, sin tid. Båda hade endast funnit *sin* med fullfärdiga dispositioner. De bemästrade sig dessa; organiserade dem, rödjade kungsvägar, öppnade kungsådror åt dem. Så diametralt motsatta hvarandra deras lynnen voro, visade dock deras ställning mycket likartadt. Ingenderas vagga hade stått vid thronens fot: den enes försjönk dock inför opinionerna, inom hvilka de föddes, i vida lägre regioner än den andres. Men båda hade dock det gemensamt med hvarandra, att ingendera var boren till ett årtusendes *konungsliga* traditioner, såsom Frankrikes predistinerade konungar blefvo det. Ur svallvågorna, upprörda genom skakningen af tider, hvilka tycktes liksom lösryckta ifrån den vanliga ordningens sammanhang, hade båda dykat opp till världens, såsom det ofta blifvit påstådt, härligaste thron: den ene hade gjort det med mycken kraft och en viss klokhet; den andre deremot med mycken klokhet och en viss kraft. De voro kallade blott till en intermezzoregering; men begge fattade dock i regementstyglarne, liksom hade de aldrig varit bestämda till någonting annat än att framstå hufvudet högre än allt folk och till att evinnerligen stå sålunda. Men då de hvardera kände sig befriade från sekulartraditionernas inskränkande band, upptogo de till fortsättning dem, som bäst öfverensstämde med deras egna antecedentia och närmast liggande sympatier. Och den märkvärdiga företeelsen rörde sig härvid, att den födde plebejen i åtskilligt följde vida mer konungsliga analogier än han, i hvars ådror man måste antaga, att de orleanska prinsarnes blod flöt — ty vi hysa för mycken respekt för Philippe Egalités frumors konjugala dygd för att sätta tro till den blasfemi, denne tillät sig mot henne i afsigt att sålunda bibehålla sig i gunst hos sina gynnare, respektive medborgare-sansculotter.

Sålunda dräpte Napoleon, revolutionens och segerns son, sin moder, revolutionen, emedan han på en gång ville åtkomma

hela dess arf, förbehållande sig att få vara världens ende revolutionsmakare. Och man måste erkänna, att han uppfylde denna funktion på ett grandiosare sätt än någon annan, vare sig furste eller proletär, dittills hade förmått det. Napoleons revolutionära kapacitet öfverträffade såväl i intensivt som extensivt hänseende sjelfve Ludvig XIV:s. Denne hade ju, jemförelsevis blygsamt, blott menat: „Jag är staten”, röjande dymedels sina anspråk att med staten förfara precis efter godtycke, såsom man i naturtillståndets primitiva frihet förmenar sig vara berättigad att göra med sig *sjelf*. Förstående den entusiastiske Klebers något hyperboliska utrop: *vous êtes grand comme l'univers!* i allt för bokstaflig mening, fann Napoleon för godt att tycka: „jag är världen” och drog i afseende å världen ur sin maxim en slutsats, analog med den, hvartill Ludvig XIV svingat sig opp från sin identifikation med staten. Och en ej ringa tid samt sammangyttringen af halfva världens kraft erfordrades till att poetiskt vederlägga Napoleons till praxis öfversatta teorier. Så segt hade han vuxit fast i försvaret af dessa sina teser, att ännu på hans yttersta politiska stridsdag tre på hvarandra följande slagtningar med möda förmådde honom till ett slutligt tyst: *concedo!* Det var kanske ej så alldeles klokt af Napoleon; men det var — stort.

Huru mycket förståndigare visar sig deremot ej den furste, hvilken man, utan att vilja parodiera hvarken kopian eller originalet, ofta benämnt: fredens Napoleon! Äfven honom var fritt val lemnadt af de historiska trådar, dem han egde att vidare utspinna. Och han vägde med mångbepröfvad och pröfvande hand, hvad som kunde synas *nyttigast* för honom sjelf, hans unga dynasti och *par conséquence* för menskligheten. Hela hans lif hade varit utsatt för skiften och vexlingar, så bjerta, att en romanförfattare, som gör anspråk uppå att komma fram, om också ej med sanning, dock åtminstone med sannolikheter, icke skulle våga dikta ihop ett sådant lefverne. Louis Philippe hade varit van att förlora till den grad allt, att han i bokstaflig mening icke hade mer någonting att förlora. Men han var äfven van att vinna allt, ja, mera än han någonsin kunnat för-

lora. *En* revolution hade gjort honom till tiggare eller det, som efter vanliga begrepp närmast svarar deremot, till skolmästare. Men en *annan* revolution hade deremot gjort honom till kung. Balansen mellan förlust och vinst, mellan debet och kredit uti revolutionernas höga börsspel tycktes således luta sig icke så litet åt plus-sidan. Men Louis Philippe, ehuru gammal storspelare, hade varit det mera af beräkning än af passion. Och då nu hans långvariga beräkningar omsider slagit så väl ut, att han knipit den högsta vinsten, ansåg han det rådligast att, så vidt det i hans förmåga stod, förbjuda hela *det* spelet, på hvilket det ej mera lönade för honom sjelf att spekulera. Han bjöd till att under allt detta ej gifva dementi åt den allmänna opinionen om synnerlig klokhet, hvilken man sedan längre tid lärt sig att företrädesvis vörda hos honom; en opinion, som gick i sina smickrande förutsättningar ända derhän, att advokaten Hennequin ansåg sig oförhindrad insinuera på legal väg, det skulle samma furste, hvilken genom sina närmaste anförvandters fall kommit sig till kronan och som sedermera genom deras offentliggjorda vanära sökte befästa sig i dess besittning — äfven haft försigtigheten att listeligen, till förmån för sin son, Aumale, smyga sig till det omätliga arfvet efter den siste, fåvitske ättlingen af Condéernas hjelteslägt.

I likhet med nära nog hvarenda fransk prins, så långt historien kan minnas tillbaka, hade äfven Louis Philippe ifrån begynnelsen röjt ett modigt lynne. Med tapperhet hade han dragit svärdet för sina fäders land, medan en sådan strid ännu tycktes öppna de bästa utsigterna för framtiden. Men kriget höll ej hvad som Dumouriez å dess vägnar hade lofvat. Förgäfves hviskade denne till den unga „Egalité” detsamma, som hexorna ropade till den af äregiriga drömmar vaggade Macbeth: hel dig, som skall varda kung en gång! En gång! upprepade eko länge från Lapplands öde fjäll och Amerikas lika ödsliga urskogar. En gång! återskallade det från de slutna djupen af den genom vida världen utan rast eller ro irrande pretendentens barm. Men mer än en hel menniskoålder, den mest verldsskakande, som nyare historien känner, hann tåga öfver grafvarne

af Louis Philippes gäckande förhoppningar, innan profetian nådde sin fullbordan. Men äfven, när timman omsider slog för dess realiserande, var det ej kriget, som höll, hvad kriget hade lofvat. Löftets fullhordan verkställdes genom feberskakning i den af så många blessyrer sargade — freden.

Och det kom en stund, då Louis Philippes redan åldriga, af långlig, fåfång väntan darrande hand höll vågskålen, hvori krig eller fred vägdes för verlden. På en enda vink af fransmannens borgarekonung berodde, om ett krig, förfärligare, mera verldsförändrande, än sjelfva Napoleons någonsin hade varit, skulle slippa lös ur de bojor, i hvilka det låg bundet och på hvilka det våldsamt ryckte. I denna allt afgörande stund hade Louis Philippe det honom egna moraliska modet att visa sig feg. Han kastade Frankrikes tunga hjertesvärd till förstärkning åt *fredens* vigter. Och ifrån det ögonblicket blef fred — men den komplettaste fred, en fred *à tout prix*, en fred *à outrance*, liksom Napoleons krig hade varit det — stridsropet för jordens stridbaraste nations politik. Napoleons tid var förbi; Louis Philippes tid var kommen.

Och det är af denna vi se äfven i Almqvists yttersta dåd ett hemskt jättecken.

III.

Det antyddes redan tidigare, att Louis Philippe egentligen lika litet hade inventerat sin tid, som Napoleon *sin*. Längre fram skola vi utförligare relevera, huruledes han bland de samtida regenter, hvilka sutto på Europas throner, förefann en sin landsman, som ur öden, i många hänseenden liknande dem, han sjelf hade genomlevvat, lyftats långt förut på samhällets högsta tinnar, och som framstod såsom en Mahomet för det fredsbud, till hvars Gud han, Louis Philippe ville upphäfvat sig. Men hvad, som under närmast föregående decennier antingen hade utförts endast i en modells mindre skala, hvarefter

en stor konstruktion framdeles kommer att verkställas, eller ock visat sig blott såsom välment teori, from önskan, uttryckta i vacklande experimenter, det föresatte han sig att utföra i den stora stil, hans inflytelserika ställning tillät honom att använda. De dittills ofta nog sväfvande teorierna sammanställdes af honom i ordnadt system och öfversattes till ihärdigaste, allt omfattande praxis.

Olik deri andra staters tendenser, som hufvudsakligast hade åsyftat en inrikes freds formella villkor: obrottslig respekt för all mänsklig öfverhet, ostörd borgerlig ordning och annat dylikt, ville Louis Philippe freden med alla dess inre konsekvenser, hvilkas summa han trängde ihop uti begreppen materiellt välstånd och välbefinnande. Men emedan han dock varit fransman, innan han upphäufde sig till fredsfurste, hade han en icke obetydlig känsla deraf, att ett civiliseradt folks materiella välmåga svårligen låter tänka sig helt och hållet skiljd ifrån själens odling och framför allt ej ifrån artistisk kultur. Derför såg han ock med synnerligt nöje målarekonstens allt innerligare förmälning med gobelins-tapeternas och procellinsprodukternas i Sèvres fabriksväsende. Äfven målarekonsten i och för sig sjelf och utan en sådan direkt praktisk användning fann i honom en upplyst kännare och liberal befordrare. Så ökade han sina ärfda samlingar i Palais royal t. ex. med vyer, som påminte honom och andra om den Odysse, hans tidigare öden hade diktat bland nordens vilda fjordar och fjällar. Så uppmuntrade han tidehvarfvets störste målare att illustrera väggarne i Versailles och de snäfvra segrar och barbariska plundringståg, genom hvilka de kungliga prinsarne och öfrige utförarene af hans hjeltevilja hade skördat ära under fejder emot de afrikanska beduinerna. Och Horace Vernet efterkom sin konungslige väns önskningsar uti största stil, i hvarje hänseende. Framställningen af „Smalahs eröfring” och andra ämnen med lika verldshistorisk betydelse som denna hindras ej af föremålens blygsamma beskaffenhet att för egen del intaga mera plats än målningarne af Napoleons alla segrar tillsammanantagna fått sig inrymd på duken. Många tusental parisare voro hvarje lördag i tillfälle att beundra

det fredsälskande Frankrikes moderna krigiska storhet — *in effigie*.

Men ehuru man gjorde allt, hvad som rimligen göras kunde för att till de evigt unga, stora parisiska barnens ögonfägnad blåsa upp den arma hjelteärans såpbubbla till jättelika dimensioner, var det ingalunda med lagrens utan, eklöfskransen Louis Philippe ville se sin egen storhet utmålade. Frankrikes: „*prosperité toujours croissante*“ upphöjdes till en officiel statsfras, hvilken genom idkelig upprepning omsider degraderades till parodisk betydelse. Men, man säge hvad helst man vill, ovedersägligt är det dock, att på förunderligt vis höjde sig den gyllene fredens välsignelser ur Frankrikes jord, tacksam för hägnen mot förtrampande krigiska hästhofvar.

Det vore dessutom hädelse mot sanning och mensklighet att förneka riktigheten af den grund, hvarpå Louis Philippe hade fotat sin statsmanna- och konungavishets högsta maxim. Ett organiseradt samhälles normala tillstånd kan ej, bör ej vara ett evigt krig. Men böra då staterna se sin högsta sällhet, ära, storhet, allenast i en evig fred, köpt på hvilka villkor som helst — äfven om man ville medgifva, hvad som dock svärigen sanningenligt medgifvas kan, att det alltid beror på *ett* folk att köpa sig fred, om ock köpeskillingen skulle heta sjelfförsakelse ända till vanära, eftergifvenhet ända till djupaste förnedring.

Detta är en nationernas lifsfråga, besvarad ej blott af fridfärdiga egoister, utan äfven af den eviga fredens drömmande och vakna, poetiska och praktiskt prosaiska, oegennyttigaste fantaster på ett sätt, mot hvilket ej blott historiens vitnesbörd, som främst af dem jäfvas, utan äfven den menskliga naturens art och lynne, åtminstone på den standpunkt, hvartill jordlifvet trycker dessa, högt protestera. Gerna må det medgifvas, att ingenting är mera vördnadsbjudande än sådane fredssvärmare som Cobdens humana, ihärdiga, storartade verksamhet uti deras gudomlighets heliga tjenst. Man kan gå ännu längre och erkänna, att ingenting heller är nyttigare, äfven i högre mening än den hvardagligaste. Men äfven desse svärmare hafva det gemensamt med alla deras medbröder af alla slag att låta sina

önskningar flyga långt bortom möjligheternas yttersta gränser. Dock måhända ligger just deri hemligheten af deras djupt i framtidens förhållanden sträckta verkningskraft. Väl hinna *de* ej sitt omätligt fjerran belägna, oupphinneliga mål. Men menskligheten tager likväl några steg framåt i spåren, som deras förutsväfvande önskningar trampat i den jord, de velat lyckliggöra. Ära således åt hvarje troget, varmt, storsint sträfvande för det godas seger på jorden. Ära således äfven åt Cobden för hvad han vill! Men åt Louis Philippe? Han var just ingen fantast, han, skulle vi tro. Ej efter hvad han ville, men efter hvad han gjort, måste han bedömmas.

Den störste praktiske psykolog och en af de mest genialiske män, vi någonsin haft äran lära känna, författaren till „Legitimisten och Republikanarn” etc. etc. försäkrade en gång uti en vrå uti Helvetiens dalar, att intrycket, som Louis Philippe på honom gjorde vid första ögonblick, han presenterades för fransmännens konung, var det, att han nu stod inför den störste bof, jorden bar. Med rysning tillbakavisade författaren då detta den store romanförfattarens med iskallt lugn uttalade och likväl så hetsiga påstående. Men efter allvarligaste pröfning af den fallne, nu mera i den eviga fredens sköte hvilande fredsgudens karakter, kunna vi dock ej stanna vid annat resultat än det, att sedlighetens högsta genier icke funnit någon stråt till hans af beräkningarnas hala isskorpa öfverdragna bröst. Och på ett undransvärdt, förfärande sätt utkräfdessa genier hämnd för sin kränkta åsidosatta kult. Samma Louis Philippe — hvilken så mången gång triumferande hade gnuggat sina händer under utropet: *je l'ai enfoncé*, då han lyckats bryta ned någon för honom behöflig mans moraliska värde, eller att annars illistigt smyga sig fram öfver något besvärligt hinder till sitt mål — redan han sjelf såg dessa högsta makter inbryta straffande i det af fredens fetma drypande Frankrike. Han såg det redan, innan han hunnit kastas ned från den underruinerade julithronen, och, ehuru skenbarligen disponent af det omätligt starka Frankrikes högt svällande krafter, störtats, efter att hafva utvecklat mindre styrka att afböja sitt fall, än en arm patriar-

kalisk skotsk clanchef i forna dagar kunnat ådagalägga för att förekomma *sitt*, eller en kaläbresisk röfvarhöfding i våra tider skulle röja, om man ville störa honom i besittningen af sin kula. Aldrig har en *Nemesis divina* med bistrare drag tecknat för jorden, att det finnes ofvan denna någonting högre än en fred efter Louis Philippes sinne.

IV.

Det låter väl paradoxalt, men torde icke dess mindre kunna försvaras, ifall man ville påstå: en lycka i all olycka för fredssystemet, som af Louis Philippe hyllades, låg kanske deri, att dess högsta befordrare ibland sina egenskaper icke räknade den att förmå tilltrotsa sig högaktning för sinnets elevation. Derigenom att man saklöst ansåg sig kunna gifva *personen* tillspillo, räddade man systemet, hvars olägenheter ej kunde förnekas. Ifall någonting hade mäktat nedtysta mensklighetens trängtande rop efter fredens ostörbara njutning, så skulle de likväl blifvit qväfda af liklukten, som begynte utbreda sig kring det land, hvilket lockats att må väl enligt den af fredens Napoleon föreskrifna regimen. För den åldrige systematikern sjelf, berusad som han var af opiiången, doftande från alla hans planers framgång, tycktes väl denna lukt lika söt, som den forntida materialismens högsta representant, kejsar Vitellius fann doftet från sina slagna fiender. Men det öfvermåttade Frankrike begynte känna äckel dervid. Det märkte sig vara på god väg att realisera idén af „storvalherren” uti Sieyès’ konstitutionsprojekt, hvilkens bestämmelse Bonaparte på sitt energiska sätt att uttrycka sig betecknade såsom den af en: *cochon d’engrais*.

Och medan den franska nationen sjelf med den djupa instinkt för egoism, som hör till de outplånligaste grunddragen af dess lynne, tog för sig af allt, som systemet hade att bjuda födande och — gödande — uttrycket är Napoleons och således

af nog förnämlig härkomst att äfven i Morgonbladet kunna begagnas — förstod samma nation att med fin dialektisk skärpa vältra hela skulden för moralisk och politisk förnedring, hvaren försjunkit, på sin regering. I samma hårklyfvande distinktioner öfvade sig äfven andra folkslag, ehuru de af det i och öfver Frankrike herrskande systemet känt endast olägenheten. Uppviglade att inlåta sig i vådliga företag dels af Frankrikes exempel, dels af dettas mer eller mindre direkta inviter, och sedan lemnade i sticket af sina påräknade bundsförvandter och hjälpare i nöden, hade äfven de öfvertygats om nödvändigheten af en fred *à tout prix*, under det att deras förkämpar sågo sina drömmar om en *prosperité toujours croissante* förverkligade, efter på olika ställen gällande metoder, medels bödelsyxan, *carcer duro* och mera dylikt samt i bästa fall genom en landsflykt, som kastade dem skeppsbrutna uppå lyckans haf och nakne mot någon främmande kust.

Väl förbyttes då hos de öfvergifne entusiasmens heta rop till än brännhetare af förbannelse, som nedkallades öfver dem, af hvilka de blifvit svikne; men äfven nu gaf sig harmen ofta nog tid till klyftiga sofismer. Dess yttersta dom ställde på venstra sidan det ridderliga Frankrike med dess heroiska sympatier, och ned på den högra stöttes den perfide upphofsmannen till all feghet, all nedrighet, med ett ord, allt ondt: Louis Philippes personlighet med sina närmaste handtlangare. Ack! dessa dialektiker hade ej på nära håll lärt känna det dåvarande Frankrike, på hvars tappra frasers lösan sand de byggt sina svindlande förhoppningar. Men den stund slog snart, då det vardt uppenbart för hela jorden, att Louis Philippe icke var det enda onda, som frodades på Frankrikes så bördiga jordmån.

Sista akten af den i allmänhet så prosaiska melodram, samma Louis Philippes herrskarevilja hade författat åt det folk, som lagt sitt öde i hans konungahand, är, oaktadt all ömklighet, genom det oerhörda djupet af sitt elände en af de mest tragiska, någon tids historie eger att reproducera angående ett folk, som varit och kan vara stort. Väl bevisas såväl nationerna som individen en ära derigenom, att deras skuld kan

tillräknas dem sjelfva. Men de stå dock på branten af undergången båda, när det gått så långt, att de ej mera kunna göra giltigt anspråk på någon större ära än denna sista. Och det med alla sina fel dock i grunden så nobla franska folket var hardt nära att störtas ned till denna äregirighetens yttersta gräns. Att det dock var bättre på djupet, än det visade sig på ytan, rörde det genom den „*revolution de mépris*“ — uttrycket tillhör en af detta tidevarfs ädlaste menniskor *) — hvilken i nödens högsta stund genombäfvade dess själ, innan samma revolution framträdde i handling såsom Frankrikes nödrop uti och dess protest emot sin allt uppslukande moraliska förnedring. Det var åt sina egna tysta eller högljudda samvetsförebåelser, åt missbelåtenheten med sig sjelf, väckt till aning, känsla eller klart medvetande, franska nationen gaf luft i och genom den katastrof, som fällde dess högsta representant och hans ätt. Ej under således, att det gifves så mången, som icke kan finna en enda förnuftig orsak, icke en enda skälig anledning till densamma.

En hastig teckning af de symptom, hvilka bebådade och gjorde oundviklig krisen, som fått namn af Februari-revolutionen, måste här få sin plats. En sådan teckning står på det allra närmaste sätt i sammanhang med det ämne, vi behandla. Utförd af en hand, som under långlig tid var i oafbrutet tillfälle att samla dess spridda drag på sjelfva lokalen för handlingen eller lidandet, den framställer; som uppsökte dessa drag såväl i proletärerernas dystra mansarder som i de högsta snillens ljusa boningar, borde denna teckning åtminstone ej sakna all förtjenst af trohet, af natursanning. Tiden, då författaren insamlade denna skörd af erfarenhet, var i många hänseenden den lärorikaste, han någonsin öfverlevvat. Utan att en aning då kunde uppstå om nödvändigheten af den sociala eller individuela applikation, vi nu måste deraf göra, lärde han bland annat på förhand i allmänhet inse, huru en sådan tid som den, hvilken representerades af Louis Philippe, skulle förmå framkalla så

*) Lamartine.

vidunderliga moraliska missbildningar, som den Almqvistska katastrofen. Då man varit ögon- och öronvittne till ställningar, hvilka från det medborgerliga och sociala anseendets klaraste höjder störtade män, sådane som en Teste, en Cubières, en Praslin och så mången annan, ned i föraktets och immoralitetens djupaste dy och elände, kan man ej mer förundra sig deröfver, att under analoga förhållanden den på vida mindre fast basis än de nyssnämnde stående „litteraturens varg i weum” stapplat och gått under. Och om vi vågat i den Almqvistska katastrofen se *ett tidens tecken*, har det hufvudsakligast skett i följd deraf, att vi på nära håll varit i tillfälle att se Louis Philippes tid teckna sig sjelf med kolossala tecken och under, åt hvilka himlens sorg gaf sin skugga och afgrundens fröjd sin hemska belysning.

Quel est aujourd'hui le scandal du jour? var under senare hälften af år 1847 i flera veckors tid den rysliga hetsning, hvarmed innevånarene i Paris hvarje morgon mötte hvarandra, då de trädde ut ur sina boningar. Man log vid denna fråga eller såg desperat ut, men löjet syntes ofta vildare, förfärligare än sjelfva förtviflans harm. Men så vissa voro i alla fall såväl de hånande som de, hvilka förbannade, derom, att någonting skändligt, nationens ära kränkande hade timat, att ingen ville förlora sin tid med frågan, *om* någon ny skandal aflöst gårdagens. Frågan öfvergick med apodiktisk säkerhet till uppsökandet af det förutsatta faktum.

När ett folk sjunkit till detta djup af frågvishet, låter ej svaret, som bekräftar dess förutsättningar, länge vänta på sig. Och dertill var det på denna yttersta tid kommet, att dagens skandaler i Frankrike ej väntade på tillfälle att aflösa hvarandra, utan trängdes om företrädet att hinna först fram till de öppna platser, der miljoner andtrutne stodo begärlige att uppsluka ljuden om det ohyggliga, som senast timat. Och saker kommo sålunda i dagen, hvilka väckte fasa äfven hos sådane, som ej hade den ringaste nationela eller annars näraliggande anledning att taga dessa hett. Så hörde man, såsom bevis derpå, huru den moraliska upplösningen hade trängt sig djupt in ända i fa-

miljelifvets allraheligaste, att äkta makar troget sutto vid sina mäns sjukbädd, insilande med konstfaren hand nya portioner gift uti de läkemedel, med hvilka de, under leenden af diabolisk huldhet, hycklade att bota verkningarne af tidigare ingifvet förgift, som ej genast gjort *behörig* verkan. Sjelfva ridderlighetens idée hade i ridderlighetens älsta stamsäte sjunkit ända derhän, att damer sådane som Lola Montés ej funno sig på minsta vis förhindrade af den reputation, de eftertraktat och i så rikt mått vunnit, att utdela hederstiteln af: *vrai gentilhomme* åt sina allra intimaste kunder och dyrkare. Tillfället, då detta ädla riddarslag för sig gick, spridde den sällsammaste dager öfver den mångförsökta amazonens svarta lifgarde. Det var nämligen den så kallade processen: *Beauvallon*, föranledd af en duell, hvori Dujarier, generaladjutant hos en af den publicistiska maktens väldigaste dignitärer, Emile de Girardin, hade fallit efter förberedelser från segrarn, äfventyraren Beauvallons sida, hvilka, enligt hvad den högst märkvärdiga rättegången utredde, stämplade enviget nära nog såsom ett lönnmord! Sjelfva anledningen till tvisten var om möjligt ännu lumpnare än motivet till den sorgliga utgången: undansnillningen af några på spel under nattliga orgier i Palais royal förlorade guldstycken erbjöd nämligen en sådan. Denna *cause célèbre* kommer troligen att företrädesvis lemna åt framtida historiska romaner, hvilkas föremål och syfte det blir att skildra *det inre* af Louis Philippes tidevarf, outtömmeliga materialier äfven därför, att en legion af den parisiska världens galantaste prydnader för scenen, eliten af dess tama, vilda lejon och spirituelaste verk-mästare i journalindustrin etc., med Grenier de Cassagnac, Alexander Dumas och hans förhoppningsfulle herr son i spetsen, dels passivt, dels aktivt befunnos invecklade i den snygga affären. Sjelfva Berryer, vår tids ståtligaste talare, försmådde ej att, såsom mördarns försvarare, sätta på spel det stora anseendet af sitt lysande rykte, vunnit, och af sin lysande talang, ådagalagd vid kampen för lika förlorade, men oändligen mycket äroful-lare saker än Beauvallons.

Men ej ens den sorgliga trösten lemnades Frankrike på den tiden, att falskt spel — i ordets lägsta, d. v. s. egentliga betydelse — spelades blott i de jämförelsevis lägre qvalmiga regioner, inom hvilka den vidlyftiga Beauvalloniska processen sökte sina lokaler och spelmän. Nästan samtidigt hviskades först och ropades derefter högt, att en officer, hörande till en af de kunglige prinsarnes allra närmaste omgifning, hade i sin herres egen salong så oartistiskt burit sig åt under försöken att korrigera den svikande spellyckan, att hertigen fann sig för-anlåten förelägga sin adjutant lösningen af följande kategoriska dilemma: *justifiez vous, monsieur, ou sortez d'icy!* Den misslyckade lycksökaren, oförmögen att uppfylla vilkorets förra hälft, grep genast till den enda utväg, som lemnats honom öppen: dörrens, och sträckte omedelbart derpå sin nattomhöljda kosa åt nejder, der, slumpen måhända en dag skänker Almquist äran af hans bekantskap.

Äfven då vinningslystnaden ej försökte bryta åt de högsta stånden fullt ut så skabrösa genvägar, som de voro, hvarpå den olycklige G. ville smyga sig fram, ledde den dock på afvägar personer, hvilka i en annan tid än Louis Philippes åtminstone skulle hafva sökt att på andra sätt, mindre anstötliga också för den minst finkänsliga sociala anständighet tillfredsställa brånaden efter slem vinning. Det gör författaren ondt att bland exemplen på sådana extravaganser nödgas nämna bärarn af ett af de mest frejdade namn i nyaste historien och en man, hvilken eljes sjelf hade ökat glansen af den ära, han ärft, ehuru på annan bana än hjeltarnes, hvarpå namnet först fick sin härliga klang. Det var sonen af „den tappraste bland tappre“, hvilken i vissa fall røjde ett slag af kurage, hvaraf hans hjeltomodige fader lika litet hade velat som kunnat berömma sig. En sådan aberration som den, hvarpå vi här syfta, af en i det hela så ädel natur som prinsens af Moskva förekommer till den grad förunderlig, att tidens allmänna vrånghet knappt förslår att förklara densamma. Man vore därför nästan frestad att uti ifrågavarande fall se i honom ett högre maktens redskap till att på det mest hjertgripande sätt näpsa den förnämste medelbare föranledaren

dertill, att Louis Philippes tid någonsin kunnat inbryta. Laffittes egen, under ånger och ruese till Gud och människor stälda afbön för synden att hafva upphöjt Louis Philippe på konungathronen räknades då ej såsom tillräcklig botgörrelse?

Följande endast sitt höghjertade sinnes ingifvelse gaf Laffitte, då för tiden ännu miljonär, sin enda dotters hand, mot hvilken tusende bland Frankrikes yppersta ynglingar begärligt blickade opp, åt en son af Michel Ney. Han ville genom detta val, så kraftigt som det i hans förmåga stod, protestera mot det justice-mord, hvilket, till den franska pairskammarens odödliga nesa, med franska kulor kylde det hjerta, som tapprast hade slagit för Frankrikes ära. Med en oegennyttia, hemma från ett annat tidehvarf än det, Laffitte sjelf fatalistiskt hjälpt till att framkalla, hade han sedermera, medan han ännu ansåg någon hjälp möjlig, uppfattat tid, krafter och vården af sina enskilda angelägenheter åt sitt fäderneslands tjenst. Följden deraf spordes endast allt för snart i och under ruinerna af hans förmögenhet. Den konung, som hade Laffitte att tacka för allt, tog konungsmakarens finansiella fall vida lugnare, än man kunnat vänta, i fall ej konungen hade varit Louis Philippe, af hvilken man kunde vänta allt åt det hållet.

Men det franska folket, som i det hela hade så föga anledning att tacka Laffitte för den gåfva, han påtrugat det, visade deremot mera veksintet, än man under sådana omständigheter med skäl tycktes kunna påräkna af detsamma. Och när Laffitte omsider lagt sitt trötta hufvud, hvori alla illusioner länge sedan hunnit slockna bort, ned till den sista hvilan, framtedde det omätliga Paris genom det allt försonande deltagande, hvarmed dess forne, i hans lyckligare dagar med oerhörd enhällighet valde deputerade graflades af hela folket, liksom hade hvarenda boning förlorat sin husfader, en anblick af storhet och adel, hvilken Paris ensamt i sina högsta högtidsstunder förmår uppvisa. Aldrig i mitt lif har jag varit vitne till ett mera upplyftande skådespel än det, som sorgetåget beledsagande Laffittes stoft till det öfriga stoftet i dödens konungastad, Père la Chaise, uppförde emellan lifvets och förgängelsens gårdar. När man såg Paris

sörja på det sättet, väcktes hos en aningen derom, att detta Frankrikes hjerta ändock ej var på dess botten så förmultnadt, som ytan tycktes i hvardagslag antyda.

Ingen stod i runden af allt, hvad Frankrike ännu egde qvar mest högsinnadt, mera rörd vid den store bortgångne medborgarens graf än hans dotters make. Måhända blandade sig i denna sorg några skrupel samvetsförebråelser öfver att hafva genom otidiga ekonomiska trakasserier förbittrat den mångbeprövades sista tider och försvårat dess betryck. Men om grafvens stumma klagorop väckte sådana genljud uti prinsens af Moskva ridderliga hjerta, öfverröstades de dock allt för snart i den brusande hvirveln af ett efter njutning begärligt lif. Och allmän grämelse eller indignation förorsakades af de ändlösa tvister om mitt och ditt med madame Laffitte, hvarunder den ädle pären, komprometterande såväl sin faders som svärfaders höga minne, allt för nitiskt hyllade stundens snikna tendenser.

Frankrikes moraliska misère under all dess svällande vålmåga tycktes förökad derigenom, att de långa skuggor, som hopade sig kring ögonblickets uselhet, kastades skoningslöst tillbaka äfven på glanspunkterna af de präktigaste sidorna uti nationens stolta häfder. Neys son var ingalunda den ende, som ledde den väldiga strömmen af kejsartidens hjeltehistorie ned i dyn af lumpna rättegångsstridigheter. Bland många andra, som väckte ett föga afundsvärdt uppseende genom sådant på sankaste mark utfördt kanalarbete, paraderade äfven prinsen af Eckmühl, sonen till den heroiske Davoust, hvilken kämpande i det yttersta vid Napoleons sida, fordom hade ådragit sig världens såväl beundran som tadel i något annorlunda beskaffade konflikter än de, i hvilka hans arme son fanns ömkeligen invecklad.

Men äfven långt djupare än i natten af förgångna tiders stjernbelysta rymder sträckte sig de retroaktiva verkningarne af ögonblickets vanära. Sjelfva de närmaste aftagarene af den „äldste baronens i kristenheten" och hans ättlingars tusenåriga ära, familjen Montmorencys medlemmar, skyggade ej tillbaka för det oridderliga äfventyret att i lumpna egodelsstridigheter schavottera under störtfloden af träto- och penningegirige advokaters

anfallande eller försvarande svada. Men begärelsen att efterhärma sina konungars föredöme så i godt som ondt var ju en arfvedygd eller arfsynd — allt efter omständigheterna — som i alla generationer hade företrädesvis utmärkt Frankrikes adel. Och sedan Louis Philippe höll öppen taffel för hela jorden, i det han frossade på de skandaler, hvilka uppdukades till hans förmån på bekostnad af hans fränka, den fångna, svaga qvinnan i Blaye, hvad kunde väl enskilda, högadliga familjers medlemmar företaga sig emot hvarandra för att ens på afstånd närma sig höjden af det infama, kungliga idealet? Endast juden Deutz, som sålde hertiginnan af Berri, kunde ju berömma sig af att stå *au niveau* med den konung, hvilken köpte henne af den eländige förrädaren.

V.

De symtom af en sjunken sedlighets pestsmitta, vi hittills upptecknat, voro väl af den art, att de tillkännagåfvo statskroppens illa angripna, sjukliga tillstånd; men dess totala upplösning, dess förestående tillintetgörelse tycktes de dock ej tillräckliga att bebåda. Man hade kunnat om dem använda Shakespeares ord:

„Det här, det är en böld af frid och välstånd,
Som fräter innantill, men visar ej
Utvärtes dödsorsaken“.

Men nu inträffade nästan samtidigt tvänne moraliska sjukdomsfall af så betänklig beskaffenhet, att „dödsorsaken“ med lika förfärliga som bestämda syften framträdde, så att ingen möjlighet mera lemnades öfrigt till tvifvel om hvad, som vållat förderfvet. Det visade sig, att det onda, som drabbat så många bland franska nationens ledamöter, ej var blott ett sporadiskt, tillfälligt, möjligen snart öfvergående. Smittan hade i sin mest degenerativa form trängt in djupt i de ädlaste partierna.

Och lika bestämdt som dödsorsaken kunde framläggas, kunde äfven döden förutsägas — i fall ej räddning genom ett

underverk mellankom, såsom det fromt troende hoppet plägar uttrycka sig.

En vacker sommarmorgon spridde sig blixtnabbt ifrån nejden af de „Elyseiska fälten” ett rykte, hvilket snarare tycktes bordt hafva utgått ifrån tartarens dystraste djup. En af det franska rikets allra förnämligaste damer, hertiginnan de Praslin hade funnits mördad efter, såsom märken på den döda kroppen utvisade, förtvifladt försvar och på det ohyggligaste sätt.

Ingenting af det furstligt rika möblemanget saknades, och endast den rubbning spordes deri, som brottningen mellan offret och mördaren föranlett. Men hvem var då mördaren? Sjelfva den i de tiderna redan till vildhet uppjagade misstänksamheten hos folket skakade under dystraste tvekan hufvudet åt det svar, som ändock tycktes det sannolikaste. Hvem skulle våga vara den förste, som bestämdt uttalade det fasaväckande ordet? Äfven om *det* ordet vore sannt, skulle det ju i alla tider och länder låta osannolikt. Skulle fadren till den mördades barn, den till och med i Frankrikes fromma drottnings omgifning mer än mången väl lidne och ärade hertigen de Praslin, befryndad med allt, hvad Frankrike hade mest lysande, öfverflödigt begåfvad med allt, hvad menniskolifvets solskenshöjder erbjuda rikast och präktigast, hafva plötsligt försjunkit ned till skuggorna af ett djup, för hvilka sjelfva banditens lejda arm skyggar tillbaka? Skulle ättlingen af män, hvilka stundom hade hjälpt till att styra Frankrike och ofta kämpat djerft mot dess fiender, icke akta för rof att öfva sitt hjertemod i nattens tysthet mot en värnlös qvinna, som skänkt honom sin första kärlek, som mot honom obrottsligt hållit den tro, hon honom vid altaret svurit? Hvilken satanisk inbillningskraft skulle våga dikta en dylik kränkning af all gudomlig och menskelig lag, af familjens och statens helgd? Och hvem skulle väl sätta tro till ett så vildt, så ursinnigt foster af inbillningen? Och dock visade sig detta så osannolika, så rysliga faktum vara endast torr, ovedersäglig sanning. Den ännu i går så afundade, så högtärade duc de Praslin var i dag den uslaste niding, sin hustrus mördare, den, som hade med egen hand gjort sina arma barn moderlösa och

som på namnet Praslin inbrännt en skamfläck, hvilken vattnet af hela den ocean, på hvilken hans fäder skurit lagrar, i tid och evighet förmår icke aftvä, men ej ens rena så mycket, att detta namn icke betecknar en nidingarnes niding.

Som elden ur en brinnande vulkan på ett haf af brännbara ämnen föll visshet om den oerhörda, otroliga händelsen ned öfver oceanen, som kallas det franska folket. Dennas yta hade väl redan förut varit stormupprörd och brusande, men nu trängde harmen förtärande och våldsamt i dess innersta djup. Dessa rika, lyckliga, till hvilkas höjder folket dittills sett upp med afund och hat, dem trodde det sig nu hafva rätt att fälla med tyngden af sitt förakt djupt under sig. Det visste med sig att, till hvad dåd än dess nöd kunde drifva det, till något sådant, som hofvets utkorade tillåto sig bedrifva, kunde det dock ej gå. Ingenting är förfärligare att generalisera *ett* faktum än ett folks vilda harm. Och den ansåg sig dock hafva fakta mer än som gjordes den behof, hvilka rättfärdigade förbitteringen.

Men så vild denna harm röt, visade den sig dock ej så blind, så omenskelig som det hertigligen brottet. Genom detta hade olyckan närmast drabbat en man, hvilken af franska folket hvarken älskades eller ärades synnerligen; en man, som med sydländsk smidighet på beredvilligaste sätt, under de första svåra tiderna af Louis Philippes regering offrat hela sitt betydliga diplomatiska och sitt ej ringa militära anseende såsom den syndabock, hvilken uppbar det ministeriela ansvaret af fredspolitiken *a tout prix* i Frankrikes förhållande till främmande makter, och hvars moraliska digestionsorganer förmått smälta derunder epitetet: *infame!*, som han fick svälja på sjelfva tribunen, då det från deputerade kammarens bänkar slungades mot honom af den djerfve Lamarque. Den mannens åldriga hand fick nu uppskära, hvad den fysiskt kraftigare fordom hade utsatt åt honom sjelf och andra: marskalken Sebastiani hade i den mördade hertiginnan de Praslin förlorat sin dotter. Hans broder, sorgebudet, som skulle framföra med möjligaste skonsamhet underrättelsen derom, af publicitetens tusen tungor kallt kolporterad kring

land och rike, visste ej, hvar han skulle uppsöka den af olyckan så förfärligt drabbade gamle, ty denne irrade kring Italiens gränser för att söka ro och helsa. Frankrike förnam allt detta med en rörelse, som ej var den tillfredsställda hämndlystnadens: dess folk vördar ofta med finkänsligaste takt makten af en omätlig olycka. När föremålet för dess förbittring fallit ända derhän, att det ingifver medlidande, faller äfven vapnet från handen af dess harm. Blott en eller annan, parodierande ett berömt uttryck af den forne ministern för utrikes ärendena, sade dystert: *l'ordre regne dans le boudoir de la fille de monsieur Sebastiani*. Men man tyckte sig i dessa ljud snarare höra ett eko af ett högre, straffande ödes outransakliga domar än utbrottet af hämndens omenskliga skri.

Erkännas måste dessutom, att sjelfva rysligheten af det hertiglaga dådet uppmanade folket att tillbakahålla *sin* slutdom, tills brottmålsundersökningen hunnit förbereda sitt utslag. Den menskliga känslan kände ett behof af att upptäcka några oerhörda motiver, som kunde, om också icke urskulda, dock göra begriplig den oerhörda gerningen. För att mindre behöfva rysa för denna, önskade man upptäcka en våldsam, oemotståndlig passion hos hertigen de Praslin eller åtminstone någon anledning för honom till ursinnig svartsjuka. Men äfven detta svaga, anspråkslösa hopp slog felt. Det uppdagades snart, att det ej var passionen, utan fastmer dess motsats, som gjort hertigen till sin makas mördare. Han hade endast tröttnat

„I denna feta, andelösa tid”

vid sin husliga lycka. Hustruns icke slocknande ömhet var för den blaserade hofmannen till besvär. Han tycktes helt kallt hafva beslutat att göra sig af med henne, såsom han skulle hafva kastat bort ett urmodigt plagg, som ej mera var honom i lag. Han ville skaffa fred i sitt hus, såsom någon af Louis Philippes *sergeants de ville* skulle åstadkommit lugn på gatan genom att *sans façon* drifva bort eller rifva ner „*la canaille*“, hvars lif och rörelse icke behagade honom.

När sådant spordes, bröt det ett ögonblick hejdade raseriet fram med oemotståndlig fart och kastade sig öfver de Praslins dåd, liksom vågor, en stund klufna af en skeppsbruten, med förenad styrka öfver denne. — — — — —

Förord

till första häftet af

JOUKAHAINEN.

Läsning i vexlande ämnen.

Utgifven af österbottningar.

1843.

Allt flere anhängare vinner med hvar dag den öfvertygelsen, att det vore godt, ifall äfven Finland skulle ega en literatur. Utgifvarene af Joukahainen räkna sig till dessas antal. Sjelfva insigten deri, att denna literatur för det närvarande ännu kanske tillhör mera möjlighetens än verklighetens områden, väcker hos oss snarare förtröstan än nedslagenhet. Endast en sådan literatur står ej blott redan, utan äfven ännu inom rāmärkena af hoppets sköna verld, då deremot en fulländad, äfven om den vore den härligaste, lutar sig, oaktadt allt sitt innelyckta lif, sörjande lik tårpilen på kyrkogården. Ty äfven den jord, hvarur hon en gång uppspirat, är vorden en dödsens.

Det namn, vi gifvit närvarande lilla försök att efter vår bästa förmåga också hembära en gärd åt fäderneslandets literatur, syftar, såsom äfven det af oss begagnade mottot *) antyder, på den misslyckade täflan, hvori Joukahainen, hänförd af ungdoms-öfverdåd, vågar inlåta sig med den högwise Wäinämöinen, sådan den i trettionde sången af „Kalevala” målas. Billigheten af straffet, hvarmed den förre näpses, erkännes äfven pligtskyldigast; likväl med förbehåll, att det måtte tillämpas under annan form än den, hvori Joukahainen deraf hemsöktes. Ty han qvads:

Intill midjan uti kärret,
Intill bröstet uti ängen
Och till armarne i sandmon;

*) „Sade unge Joukahainen:
Kanske vet jag ett och annat“.

hvilken påpackning af dy påtagligen är för grof att af nutidens bortkelade slägte kunna uthärdas.

Det är likväl egentligen mera för företaget i dess helhet än för detta första häfte, „Joukahainens“ utgivare anse sig icke kunna undgå de admonitioner, med hvilka ungt folk plägar enfaldeligen förhållas. De hafva haft den försigtigheten vid början af sin äfventyrliga bana att ställa sig bakom kanonerna af namnen Franzén och Runeberg och tro, att till och med ursäakter för en operation, som öppnas med *stycken* utaf desse mästare — höra till de minst ursäktliga. Men då „Joukahainen“ framdeles, mera än denna gång är fallet, lär upptaga *förstlingar* af ungdomlig produktionslust, vore väl ett urskuldande lika högt af nödvändigheten påkalladt, som det är svårt. Till deras tjänst, som möjligen kunde känna sig böjde att gå allt för strängt till doms häröfver, spara vi en liten teckning ur hyardagslifvet, hvilken, äfven om den icke medförer någon annan båtnad, åtminstone tjänar till att ställa det rättvisa missnöjet på rymligare grund. Andras uppmärksamhet vilja vi fästa på intresset, som en skrift under tidernas lopp kunde erbjuda, ifall den, fortsatt t. ex. ett århundrade eller mera, skulle, lik en termometer, hänga fast vid den fosterländska litteraturens byggnad, utvisande hvad bättre lottade naturer ibland en del af finska universitetets ungdom på olika tider tänkt och känt, enär de „kanske vetat ett och annat“. — Emedan intet missöde ännu hunnit öfvergå vår „Joukahainen“, vågar han också hoppas ännu med ungdomens hela varma dristighet. Måhända skall han stundom lyckas:

„Qvista träden, staka vägen“.

Kanske, då han slutar sin bana,

Tar en annan väg sin början,

Och begynna nya stigar

För de män, som bättre qvåda,

För mer insigtsfulla skalder,

Bland den ungdom, som då växer,

Bland det slägte, som då uppgår“.

För ett halft sekel sedan uttalade sig kärleken till hemmets byggder med stolt glädje uti ett bland de stycken, med hvilka vår literaturs vördnadsvärde patriark, vänligt erinrande sig vara österbottning, icke vägrat att pryda detta häfte. Mycket, oändeligt mycket har, sedan det skrefs, vexlat, vissnat, fallit. Men *den* känslan, hvarur „Sången bland landsmän” flödat, har vuxit högre och friskare än någonsin. — Hurudant är förhållandet dermed, när ett halft sekel å nyo hunnit gå till hvila? Ho vet! Men hvad vi säkert hoppas, är det, att „Joukahainen” ej skall motarbeta denna känsla, ifall han skulle vara vid lif och ung ännu då.

Ett möjligt missförstånd önskade vi med några ord förebygga. Då utgifvarene inskränka sig till ett visst akademiskt samfund, kunde man kanske deri vilja upptäcka någon ofördragssam isoleringslust, något begär att afsöndra sig från *det hela*. Sådant ligger likväl ingalunda uti vår afsigt. Man förlåter ju vanligen, att en enda individ — hvilken likvisst erbjuder anblicken af den högsta möjliga grad utaf inskränkning uti ifrågavarande hänseende — utgifver de största arbeten. Hvarför skulle man då icke tillåta, att några förena sig om en helt liten skrift, hvarmed de tro sig kunna gå i land, -- ehuru hvarken så väl eller så illa som Camoens, då han skeppsbruten kastades jemte sina Os Lusíadas mot kusten. Skulle dessutom utgifvarenes antal allt för mycket utvidgas, är det fara värdt, att planen komme att inskränka sig endast till vackra afsigter.

Lika mycket som all annan isolering skola vi söka undvika inskränkningen af „Joukahainens” ämnen endast till någon viss, mer eller mindre trång krets. Väl älska vi varmt och föredrödesvis „fosterländska ämnen”. Men seende, huru uteslutande och torftigt man stundom håller sig fast blott vid dessa, nödgas man — ehuru under innerligt erkännande af den vackra orsaken härtill — någon gång befara, att Finland under stigande bildning är på vägen att luta sig till samma ensidiga egoism, som mångenstädes betingas af qvadröjande råhet: ensidigheten nämligen af en inbillning, som tror, att verlden slutar vid diket, hägnande ens egna kål- och potatesländer.

Den illa pennritningen, hvarom vi ofvanför nämnde, lyder ungefär sålunda:

Den allt för tidiga morgonen.

*Med tunga steg från dalen vandrarn gick.
Mot bergets branter han sin kosa ställer,
Och kastar stolt en flyktig återblick
På kart af frukter, dem hans framfart fäller.*

*Han hört en sägen om den vackra syn,
Som dykar opp utur den sjunkna dimman,
Då vindens fläktar hviska utur skyn,
Att uppå fjället vaknat grynings-timman.*

*Han tror ej sägner; men han vill ändå
Med egna ögon pröfva deras värde:
Han sjelf vill se, om i det tomma blå
De drömligt rinna, — som han länge lärde.*

*Han nalkas höjden. Noga räknat ut
Han har den stund, då första strimman borde
Bebåda morgonväkten. — En minut
För tidigt den sin ljusa rund dock gjorde.*

*Då mörknade hans blick, fast verlden log
Mot honom ock ur rodnande azuren;
Sig kring hans sinne kulna dimman drog,
Fast den i strålgians rann vidt kring naturen.*

*Och hvad han ville se var nu förglömdt:
Det lif, som sig åt morgonljuset gläder,
Som klarnadt ser hvad dittills det blott drömt
Och uti färg och ton och bild sig kläder.*

*Med harm han lyss till vilda fåglars sång,
Med ömkan ser han dessa blommor, spridda,
Af hvilkas doft ej lofras frukt en gång,
Och källorna i bergets skrefvor smidda.*

*Hans rop förjaga fågelsången dän,
Och blommorna af vandringsstafven ödas,
Och grumlad källan flyr till djupet hän,
Och lifvet byts å nyo till — de dödas. — — —*

*Dock till det trånga rum, han trampar på,
Sin lilla harm hans härjningsmakt blott sträcker,
Och öfver höjden högre höjder stå
I klarhet, dem hans mulna blick blott räcker.*

*Derunder sänger stämman opp på nytt,
Och nya blommor våga åter knoppas,
Och månet hjerta mins den tid, som flytt,
Med kärlek, fast det bättre tider hoppas.*

Den 1 Maj 1843.

Om "Claes Flemings tider".

Några anmärkningar och förklaringar.

1851.

Uti den i går utkomna nummern af „Literaturbladet” läses en recension af undertecknads dramatiska arbete *Claes Flemings tider*, hvori med välvillig hand utdelas beröm så frikostigt, att det borde tillfredsställa äfven vida dristigare anspråk än författarens. Samma välvilja röjer sig ännu äfven i tadlet, hvarpå icke heller sparas, ty detta uttalas med en hofsamhet och moderation, som visa sig himmelsvidt aflägsna från begäret att söka sak med sjelfva skriften och än mindre med dess författare. Och denne sistnämnde måste i de flesta fall så mycket mer erkänna anmärkningarnes befogenhet, som han sjelf såväl, då dikten skrefs, som efteråt ofta förnummit snarlika inkast göras af sitt eget kritiska samvete. Denna bekännelse tyckes stämpla de likväl qvarstående föremålen för inkasten såsom foster af ohjelpig förhärdelse och således såsom dubbelt oförlätliga. Sådan är dock ingalunda meningen. Man har endast velat antyda dels, att individualiteten af författarens poetiska förmögenhet nekade honom medel att undvika brister, hvilka han dock måste erkänna såsom sådana; dels att han hvarken velat eller kunnat förhindra högre poetiska konsiderationer att nedtysta de kritiska betänkligheterna — huru giltiga skäl än dessa från sin ståndpunkt kunde åberopa. Det skulle smärta författaren djupt, om i skuggan af de rader, han nu går att nedskrifva, tycktes smyga sig ett sken, pekande på förnärmad auktorlig fåfänglighet. Jag bedyrar, att endast önskan och hoppet att närmare belysa ett åtminstone relativt icke alldeles ovigtigt ämne uti vår fattiga litteratur vid detta tillfälle ledt min penna.

Just därför, att jag på fullbordandet af ifrågavarande arbete sam vetsgrant använt alla krafter, jag i min själ förefann, kan jag resonnera derom med lugnaste mod, ja vida lugnare och mera opartiskt, än om det gällde t. ex. att taga parti för den närmast förut i „Literaturbladet“ hårdhänt bedömde förf. till „*Det gråa slottet*“; en författare, hvilken ingen ännu har gjort full rättvisa och som dock bättre än någon annan ibland oss vore i behof af rättvisa och erkännande.

Det är förnämligast angående tvänne bland recensentens anmärkningar jag utbeder mig att få lemna några upplysningar: den ena gäller det mindre strängt *historiska* lynne, hvarmed Claes Fleming i dikten blifvit behäftad; den andra angår obehörigheten af styckets slutscen.

Hvad den förstnämnda omständigheten beträffar, så är sjelfva dess *faktum* så påtagligt och i ögonen fallande, att ett bestridande deraf borde stämplas såsom oblygaste *jörnekande* af det vissaste. En examinand, som skulle fördrista sig att vilja tränga igenom det minst viktiga ibland preliminera kunskapsprof med så felaktiga och haltande åsichter om Claes Flemings verkliga karakter, som denna teckning i dikten kunde bringa, vore ohjelpigen hemfallen åt repuls — åtminstone ifall diktens författare skulle hafva den olyckan att vara hans examinerator. Oförlåtligt vore det således att uti det obetydligaste kompendium för fäderneslandets historia framställa Claes Fleming fullt på det sättet, som han framstår i andra delen af författarens „Skaldestycken“. Vi kunde tillägga, att det också vore alldeles omöjligt för någon skrivande hand att uti en lärobok råka ut för en slik förvillelse. Ty bestämdare, säkrare än måhända någon annans bland våra landsmän har Claes Flemings karaktär blifvit afpräglad i historien, kanske äfven därför, att ingen finsk mans lynne och deraf härflytande handlingssätt skarpare än hans utpräglat sig sjelft i verkligheten. Man kan således ej misstaga sig om hans själs beskaffenhet; och tillåter man sig att se och visa honom annorlunda, än såväl skrifterna som opinionen öfverlemnad honom, helgjuten och fullfärdig åt tecknaren, måste man till en sådan afvikelse hafva ganska betydande

orsaker att åberopa, och är skyldig att anföra dessa. — Det är ur en slik ställning, vi i detta ögonblick böra söka att reda oss.

Då en dikt ligger så *sub reatu* som vår för förfalskningsbrott mot historien, skulle det föga båta att igenom undanflykter och ursäkter vilja slingra sig till ett halft frikännande eller en hänvisning på framtiden, liknande den, då förbrytaren sättes på bekännelse. Härvidlag är det omöjligt att bryta sig till en *medelväg* eller smyga sig till en sådan. Den anklagade kan endast göra anspråk på en rättvisa, som afgjort friar honom eller ock lika afgjort faller. Vi anföra därför icke heller till vårt urskuldande, att den politiska ställning, hvilken Claes Fleming hade tilltrotsat sig med hela energin af sitt bergfasta lynne och ännu mera den, hvilken följde på och betingades af hans bråda fall, föga voro egnade till en rättvislig och försoningsfull fixering af den väldige mannens själsdrag. Hvem skulle väl ega förmåga eller ens böjelse att afteckna om också blott de yttre dragen af en menniska i stunder, då han vore skakad af de allra häftigaste inre rörelser och dessutom blefve sliten af vreda, fiendtliga armar och händer, — isynnerhet om dertill komme, att tecknaren sjelf ej vore, han heller, bättre deran än den, han borde porträttera? Det är i allmänhet en förfärlig prøfvosten för historiska personligheters goda namn och rykte, om de stötas undan från den politiska scenen i ögonblick, då det dem motsatta partiet med flygande fanor och klingande spel tager i obestridd besittning ej blott de besegrades valde och makt, men äfven deras namn, ära, ja sjelfva minne, såvidt sådant är görligt. Skulle någon tvifla på sanningen häraf, kunde förfärande exempel åberopas ur dagens historia; exempel, som skulle nedtysta äfven det obstinataste tvifvel. Men en sådan bevisning vore för oss nu lefvande mer än öfverflödigt. Vi anmärka blott, att Claes Flemings konungslige vän och gynnare, Johan III på det afgjordaste bestyrker den uppställda satsen. Äfven han fick släppa till sitt historiska skinn till argaste slitning åt dem, hvilka med händer — hala af blod — hade ryckt den för ögonblicket legitima spiran från hans icke oädle, men svage

son, hvars anspråk uppburits af en enskild man med alldeles konträra egenskaper, och vid hvilken den kraftberöfvade fursten helt naturligt hade tryggt sig. Lika naturligt var det äfven, att all den galla, som kunde bestå af den ilsknaste smädelust, hvilken från bäfvan och ängslan plötsligt tumlat i seger-rus, skulle sprutas emot den fallne titanen! Claes Fleming var således utan allt tvifvel bättre än hans rykte, åtminstone sådant detta *ex officio* af det segrande, blodångande hatet gjordes. Detta bevisas bland annat äfven deraf, att han för ingen del var hård emot den arglistiga smädelsens udd, medan han lefde. Det är högst märkvärdigt, att, så kraftfull än hjelten var, en sådan äro-, tro-, och gudsförgäten skurks — orden äro Claes Flemings egna — som Hans Hanssons af Monikkala ondskefulla tillmälan trängde djupt i den starkes själsmärg; hvilket tycktes ådagalägga, att denna var lika litet förhärdad i som *mot* det onda. Att Fleming på sitt sätt hade ett godt samvete och ett slags känsla af sin oskuld, framlyser, tyckes oss, äfven deraf, att hans sinne är oförskräckt, fritt från lumpen, hvardaglig tyran-misstänksamhet ända in i döden. Den, som dock hade gjort sådana saker som han, färdades omkring landet ännu i sina sista stunder, oakadt sin allsmäktighet, trygg och utan den ståt, hvori den samvetsaggade, vanliga despotiska missdådaren söker dölja trasorna af sitt slitna inre, och då ofärden smög sig öfver sitt offer, nådde den honom, der han stod, lika obehagad som den siste knekt bland de tusen, hvilka lydde hans minsta vinkar.

En hvardaglig tyran-karaktär var således Claes Fleming svårligen. Hans varningar, ja nästan böner, innan han drabbade de vilseledde, lemna äfven visshet härom. Och om han ock var obarmhertig, der han omsider tvangs bryta in såsom straffets mordengel, tror jag ej, att hämndens vilda, osläckeliga djuriska törst plågade honom, åtminstone icke lika vederstyggeligt, som den tärde hans dödsfiende Carl, ännu sedan han hunnit sofva segerruset ifrån sig, och de öfvervunne hade *fallit till föga*.

Så ungefär hade vi, efter mångårigt begrundande, bedömt Claes Flemings innersta. Härmed vilja vi för ingen del hafva nekat dertill, att, äfven om detta och ännu mycket mera skulle få gälla såsom ursakande hans handlings- och tänkesätt, dock återstår ganska mycken vildhet, många hårdnader och kantigheter i hans sätt att vara och bete sig. Men man kunde kanske fråga, om han utan dessa lyten och olater samt öfverpyntad med modern filantropisms fernissa kunnat vara denne förvånande helgjutna karakter, denne koloss, som af ingen lockelse, intet hot, ingen makt kunde rubbas från sin en gång utstakade lefnadsbana? — Men på den frågan må historien svara. Vid detta tillfälle angår den oss ej. Vår ståndpunkt är nu konstens.

Och i dess tjänst tillåta vi oss att öppet göra läsaren en annan fråga, den vi väl tusen gånger gjort oss själva. Var det oss tillståndigt att i en dramatisk dikt ställa fram liksom ansigte mot ansigte inför den åtminstone läsande, möjligen en gång i en framtid skådande menskligheten samma vilda, oborstade, i mord, brand och blod ända till halsen stridande best, som utmålades af Hansson och hans patroner? Skulle vi i hvarje minut låta honom ryta som den der ohygglige, romerske imperatorn: låt hänga denne; låt bränna den andra; kasta den tredje för vilda djur och i brinnande eld den fjerde; hudfläng den femte; halshugg den sjette; rådbråka den sjunde; få den åttonde lefvande; sätt kaffe i mun på den nionde, om han fördristar sig att göra invändningar; — och så hela medeltidens djefvulska extrakriminal-justicebalkar allt utföre? Vi hafva hört omdömen, hvilka med sentimental afsaknad vid tanken derpå, att frågan blifvit af oss praktiskt med nej besvarad, tillkännagifvit sin jakande åsigt. Men denna har ännu tills dato icke förmått rubba vår öfvertygelse, att det ej gick an att å konstens vägnar utöfva en slik historisk rättvisa mot Claes Flemings personlighet. Han uppträder i vår dikt på sitt lifs, sin segerlyckas, sin framgångs, sin makts, sitt anseendes högsta höjder. Låter menniskan ej ens i sådana solskensstunder åtminstone de argaste hårdnaderna smälta bort ur sin själ, så bevisar hon dermed, att hon är en lumpen parveny på lyckans rättfärdiga hjul

och icke född till stora ting. Äfven denna konsideration af psykologiskt mensklig art tycktes understödja konstens förbön för vår hjelte. Man har därför haft försyn att låta honom dokumentera sig såsom den sannskyldige Claes Fleming genom att begå liksom för våra egna ögon de dåd, af hvilka historierna äro uppfyllda. Historiens anspråk har man likväl därför för ingen del velat jäfva. Nästan alla i stycket handlande personer be- vaka historiens rättigheter, i det att de tala mer eller mindre illa om Claes Fleming, så länge de ej genom hans närvaro känna sig kufvade af hans själs allsvåldiga öfvermakt. Blott Kern, missdådaren, konungamördaren gör besynnerligt nog ett absolut undantag härifrån. Hans af samvetsqual söndernagade sinne tyckes nämligen känna det lifligaste behof att rättfärdiga de per- soner, hvilka skördat vinning af det brott, hvartill han i en svåg stund låtit sig förleda. Men stigande fram personligen inför hjälten tvingas de dock alla att *coucha* för den i grunden lik- väl af själsadel uppburne herrskareviljans tjusningskraft, hvilken vi sökt teckna hos Claes Fleming, och förutan hvilken det har varit oss rent af omöjligt att fatta, huru en finsk baron kunnat spela den nästan verldshistoriska roll, hvori han ej blott upp- trädde, utan hvori han ända till dödsminuten förmådde hålla sig upprätt. Endast tvänne bland de i stycket införda personerna spjerna med större framgång mot tryckningen af Claes Flemings öfverlägsenhet: den ena ända till inemot slutet, den andra allt igenom. De förre är den löse, slappe, ehuru af flärd uppblåste hofmannen Radzivill; men äfven han måste omsider buga sig för den starkare viljan, understödd den gången af en makt, hvil- ken polacken hade lika litet lust att erkänna som den moraliska. — Den andra deremot erkänner ej, vet ej af någon jordisk myndighet, för hvilken hon skulle böja sig: ty hon är en per- sonifikation af folkhatets, den allmänna och enskilda hämnd- känslans oeftergifliga anspråk. Också är det för henne, men blott för henne Claes Fleming bäfvar liksom af instinkt och — faller till föga. Då frågan här händelsevis hvälfver sig kring *hexan*, vilja vi i förbigående anmärka, att recensenten ej fullt riktigt uppfattat saken, då han menar, „att hon ljuger för Fle-

ming, i det hon om dennes dotter yttrar: „Nyss hon fanns i lågorna, som du åt henne itändt”, hvilket i bokstaflig mening också var sannt; och mera sanning ansåg hon ej skyldig sitt barns mördare. Vi göra denna anmärkning derför, att egentlig *lögn* icke kunde få rum uti ett väsende, så uteslutande beherrskadt af det uppriktigaste hat. Men detta förhindrade hexan ingalunda ifrån att stundom se sakerna något skeft.

Hvad nu sjelfva hexan beträffar, så har hon framför allt blifvit hembjuden af konsten åt historiens rättskänsla såsom syndaoffer. Hon tänker och säger om Claes Fleming allt det värsta, häfden vet om denna och ännu något mer. Ty hennes hämnd dricker ur traditionens djupa, aldrig förtorkande brunn. Med skarp blick har recensenten insett, att diktens berättelse om hennes olycksöde är hemtad ur sådant djup. Hvilken diktare skulle också våga taga på sitt samvete att på eget bevåg häfta ett sådant brännmärke vid en sådan mans minne som Claes Fleming? En sägen, irrande fridlös kring ogerningens skådeplats: Svidjagård, tror ännu i dag på verkligheten af den händelse, vi i dikten framställt med någon modifikation; och till styrka för sin och andras tro pekar samma sägen på en gryta, instrumentet för den obarmhertiges vilda begär att straffa. Traditionen låter Fleming i sjudande vatten bränna en qvinna, genom hvars vårdslöshet ett bland hans små barn hade gått förloradt.

Den bistra legenden upptogs till behandling i dikten af flera skäl. Den tycktes erbjuda ett rikt ämne för poetisk bearbetning; den var afgjort högst karakteristisk för den vilda tid, vi önskade afteckna, äfvensom för samma tids mest framstående personlighet, hvilken vi ville framställa såsom dess representant så i ondt som i stort. När vi hade uppställt detta skarpt markerade faktum i scenens bakgrund, tycktes historiens billiga fordringar på en durabel beskuggning af tidsbilden något så när uppfylla, då derjemte de öfriga skuggorna, på hvilka icke heller sparades, blefvo tagna med i beräkning. Att vi i detta hänseende lyckats uti vår afsigts utförande, medgifver recensenten med den sanningskärlek, som hos honom aldrig för-

nekas. Mindre bifall deremot röner hos honom det resultat, hvartill vi indirekte önskade komma, då vi sammansmälte den förfärliga sagan med vår dikt. Vi trodde nämligen, att Claes Flemings lynne kunde visa sig något skäradt och luttadt, sedan det sluppit den badstugan, i hvars hetta och qvalm äfven ett, åtminstone halfthviskande samvetsqual kunde anses kasta någon påspädning. Eller allvarsammare taladt: vi menade, att vi egde större rätt att låta Fleming framträda i den menskligare och blidare dager, som konsten oafvisligen erfordrade, i fall ej dess afsigt var att låta honom ryta och handla såsom en människofrätande Bramarbas, uppstoppad sig sjelfvom till skräck och androm till varnagel. Men att anvisa åt vårt fäderneslands märkvärdigaste karakter en sådan bestämmelse var omöjligt för den, som med varmt klappande hjerta försökte att gjuta hans kolossala hjeltebild och som innerligt gladde sig, då han trodde sig sanningsenligt kunna låta någon ny ljusskymt till belysning uppstiga ur dikten. Andra finnas nog, som icke låta slika gammaldagsskrupler afhålla sig från att måla tidsbilder efter *sitt* lynne.

Ett enda ord måste vi tillägga ännu angående Flemings ställning till fredsfrågan med Ryssland. Vi torde knappt behöfva försäkra, att de meningar derom, som af hertig Carl och hans anhängare så nitiskt utströddes och så ifrigt troddes, icke heller för oss varit fullkomligt obekanta. Men vi fråga recensenten på hans poetiska, ja nästan hans fosterländska samvete, om vi gjort orätt uti att åtminstone i en dikt idealisera motivet till dessa sterila, om prosaiska beräkningar vitnande, ändlösa negociationskrängel genom att förflytta dem uppå en ädlare grund? Skulle recensenten verkligen på fullt allvar vilja utstryka den lilla scenen mellan Fleming och den unge finske soldatgossen för att i dess ställe versifiera ett extrakt af Arvid Tavasts och de andras dithörande officiella relationer? Nej, sannerligen han det skulle vilja, och han vore den förste, som med allo makt skulle sätta sig deremot, ifall någon annan ville komma fram med en dylik officiellt-prosaisk emendation. Misstaga vi oss ej helt och hållet, så är förhållandet precis detsamma med det

missnöje, recensenten yttrar angående den patriotiska anstrykning, Fleming fått i dikten. Men huru också härmed må förhålla sig, så vore det för oss rent af omöjligt att föreställa oss en krigare, som allt ifrån sin första ungdomstid ända till sitt slut hade kämpat ibland eller framför sitt hemlands tappra skaror, såsom en människa utan all känsla för detta land, der han föddes och hade älskat, och det han hjeltomodigt hade försvarat. Och äfven om det för oss varit möjligt att uppfatta honom så utarmad på en slik känsla, hade det dock varit oss lättare att afhålla oss ifrån att honom om skriva en rad än att dikta honom så förhårdad. Och lika litet var det för oss görligt att i verkligheten eller dikten tänka oss Claes Flemings själ slagen i lifegenskap under en sådan konungs vilja som Sigismund. Aktade och ärade han ej konungamaktens idé ungefär af de motiver, dem han utvecklar i dikten, så torde han för poesin vara evinnerligt förlorad.

Hvad recensentens åsigt beträffar angående det sätt, hvarpå Claes Fleming bordt ställa sin talan och uttrycka sig, så är författaren teoretiskt fullkomligt ense derom med recensenten. Om han skulle framställas såsom den kärfve, grofkornige grälmakare, öfver hvilken så mången ibland hans samtida så bitterligen harmades, borde också hans talesätt formuleras derefter. Såsom vi ofvanför sökt visa, dela vi ej en sådan mening. Men vi medgifva gerna, att uti en dikt, der Fleming blefve anbragt endast såsom sekundär person eller spaltfyllnad — för att tala i tidningsstil — såsom t. ex. i det af recensenten citerade ganska svaga stycket af Börjeson *), vore det ej synnerligen svårt att affärda honom med några få toma, buttra glosor. Vi gå än längre i våra medgifvanden. Det finnes ibland Claes Flemings ännu ihågkomna talesätt några af en så förunderlig uttrycksfullhet och som så energiskt måla mannen, att troligen ingen poet i verlden skulle mäktat göra många sådana efter. Till dessa glosor hör bland annat den, hvarmed han inför allmogen kring Upsala begabbade

*) För arbetets första afdelning hysa vi deremot den djupaste respekt. (Förf:s anm.)

Upsala mötes beslut. Han öknämnde det blott: "det der kalfskinn, Upsala mötes beslut". Detta enda uttryck karakteriserar honom onekligen vida bättre än det längsta och bästa tal, vi låtit honom hålla i vår dikt. Men det stod icke till med våra svaga krafter att göra slikt efter i vårt arbete. Och hellre än att martera oss med ett försök, som äfven i bästa fall måste misslyckas, läto vi gubben lätta sitt hjerta, såsom han det i allmänhet gjort. Och blott när han såsom krigsbefälhafvare kungjorde sin vilja för underlydande män, bjödo vi till att efterhärma hans finska lakonismer.

För oss återstår blott att plädöra den arma Katarina Månsdotters, såsom man menat, obehöriga apparition efter slutkatastrofen i dikten. Vi skola bjuda till att affärda detta ämne så knapphändig, som det någonsin låter sig göras.

Med skäl förmodar recensenten, att ett djupt senteradt behof af att kasta några vänligt försonande afskedsstrålar öfver den egentliga handlingens hemiska slutsce ner, ingått såsom motiv hos författaren, då han ännu i elfte stunden låter en för denna handling alldeles främmande persön visa sig.

Men detta motiv, så der i allmänhet betraktadt, var icke det enda, ja, på långt när icke ens det viktigaste. Denna förklaring sammanhänger med en omständighet, som för författaren har ett visst förödmjukande obehag. Han har nämligen flera anledningar till förhågan, att det icke lyckats honom åskådliggöra ögründtanken; hvar på hela styckets plan ytterst är bygd, och för hvilken han med all förmåga, som stod honom till buds, sökte redogöra i första aktens sjette scen mellan Hexan och Kern. Den förstämnda, som tyckes dunkelt känna, att hvarken hennes enskilda hämndlystnad eller ens den, hvaraf hon frätes såsom själskrifvet ombud för hela finska folket, ändock berättigar henne till de bistra planer, öfver hvilka hon rufvar, spänner den både ännu högre, ifrån hvilken hon vill låta den mördande pilen flyga af. Hon uttalar på det allra bestämdaste hela styckets innersta mening, då hon förutsäger, att Eriks hämndkräfvande maner icke skola få ro, innan:

„Utöfver rikets gräns den torra grenen
Af Wasastammen, hvarpå kronan fastnat“

blir bortvräkt. För bättre minnes skull finner hon det lämpligt att med rasande hån upprepa samma mening i den scen uti femte akten, uti hvilken hon vill tillintetgöra Fleming. Författaren ville sålunda ifrigt förfäktat den åsigten, att Fleming icke var vigd åt undergången för det, att han enligt sin själs djupa öfvertygelse „uppfyllt sin pligt, såsom han förstått den“ såsom rojalist. Hans betydelse för det hela tyckes till och med vara så stor, att han ej skickligen kan fällas ens såsom försonings-offer för en enskild, af hetsigt blod och faderssorg framkallad våldsgerning. Men det är honom fullt värdigt att falla i och med en af brodermord befläckt konungslig sak, såsom hvars stöd han, ehuru personligen oskyldig uti det konungliga dådet, måste plikta. Den legitimism, för hvilken han i det yttersta kämpar, är ändock blott det ur brodermord födda ögonblickets.

Mot denna uppfattning af saken kunde väl den invändningen göras, att om en Nemesis åtagit sig besväret att straffa det mot den legitime monarken föröfvade våldet, hon också borde draga försorg om den afdankade prins Gustafs etc. upphjelpande på benen och tronen. Men derpå kan ganska kategoriskt svaras: det ärende, som tillkommer Nemesis, är blott det att straffa. Hennes bestämmelse är hvarken att vara legitimist eller någon ting annat än en hämnande makt, der våld finnes vara begånget.

Af den orsaken skulle det också varit högst obehörigt af Katarina Månsdotter att inblanda sig och sålunda nöta ut sig midt i hopen af de handlande i stycket. Hennes roll var att *lida* och — *förlåta*, när stunden var kommen, då Nemesis hunnit göra sitt ifrån sig. Derför kunde hon omöjligen framträda tidigare, än hon det gör. Lika litet kunde hon då uteblifva längre. Det måste dessutom tilläggas, att, om den nu uttalade åsigten om styckets grundtanke förbises, måste såväl den af ångern nedbrutne Kern som den förhärdade bofven Stenbock stötas bort till skuggornas rike, dit de annars höra. Men nu representera de mordet, begånget på konung Erik och äro lika berättigade som någon annan att skrida fram mellan de öfriga figurerna i stycket och vida mer

behöfliga än någon af dem vid slutet. Det förtjenar kanske dessutom att omnämnas, huruledes Katarina Månsdotters apparition blifvit på förhand tillkännagifven, så mycket som nödigt syntes, genom Stenbocks angivelse i slutet af fjerde akten.

Vi våga ej, åtminstone vid detta tillfälle, tynga „Literaturbladet“ med att öka massan af dessa anmärkningar, ehuru sådant vore oändligen lätt för en, som grubblat på ämnet minst tiotusen gånger längre, än till och med en så samvetsgrann recensent som „Literaturbladets“ skulle hinna med, äfven om det gälde den viktigaste bland de tiotusentals skrifter, hvilka brådstörta på hans atlas-skuldror — i synnerhet på en tid, då det nästan ser ut, som vore han den enda man i det här landet, som läser någon bok eller åtminstone känner något behof att öfver en sådan fälla något omdöme.

Ett enda ord tillåta vi oss blott att ännu tillägga. Det vore ett *godt* ord för den stackars Daniel Hjort, hvilken recensenten fränkänner karakter, äfven i artistisk mening taladt, därför att han synes så svag. Men är då icke just denna hans svaghet hans karakter? Har den af alla vindpustar rubbade, men dock djupa böljan ej lika mycket karakter som det knaggliga stenröset? För öfrigt tyckes det som Daniel Hjort vore svag blott, när det gäller handling. I *tanke* är han lika stark som trots någon annan i hela stycket. Dessutom har han den meriten att vara en äkta finsk individualitet: en drömmare, „*nunare*“ af första sort. Han frätes opp af sina egna funderingar och därför känner han ett så djupt behof af att gifva dessa luft vid alla möjliga tillfällen i mer eller mindre välbetänkta, men alltid välmenta monologer. Men såsom sagdt, till handling duger han platt intet. Derfor bär det ock till fjälls, när han *tänker på* att våga sig åstad dermed. — Äfven ynglingen Lubomirsky skulle kanske förtjena en *mention honorable* af det skäl, att han onekligen är en af de konsekventast skizzerade i hela sällskapet. Men vi lemna honom liksom de öfriga gerna åt sitt öde — det vill säga åt kritiken och läsaren.

behöfliga än någon af dem vid slutet. Det förfjertio kanne dessutom att omnämna, hvarledes Karolina Månsdotters apparition blifvit på förhand tillkännagivnen, så mycket som möjligt syntes, genom Stenbocks angivelse i slutet af fjerdje akten.

Vi våga ej åtminstone vid detta tillfälle, tjunga "Literaturbladets" med att öka massan af dessa anmärkingar, ehuru så lant vore oändligen lätt för en, som grubblat på ännu minst tiotusen gånger längre, än till och med en så samvetsgrann recensent som "Literaturbladets" skulle hinna med, äfven om det gäldade den viktigaste bland de tiotusentals skrifter, hvilka brådskas på hans atlas-skuldor — i synnerhet på en tid, då det nästan ser ut, som vore han den enda man i det här landet, som läser någon bok eller åtminstone känner något behöf att öfver en sådan fölla något omödm.

Ett enda ord tilläta vi oss blott att ännu tillägga. Det vore ett godt ord för den stackars Daniel Hjort, hvilken recensenten fränkänner karakter, äfven i artistisk mening taladt, derför att han synes så svag. Men är då icke just denna hans svaghet hans karakter? Har den af alla vindhustar rubbade men dock djupa böljan ej lika mycket karakter som det knagliga stenröset? För öfrigt tyckes det som Daniel Hjort vore svag blott, när det gäller handling. I tvärs är han lika stark som trots någon annan i hela stycket. Dessutom har han den meriten att vara en äkta finsk individualitet: en drömmare, "unary" af första sort. Han frättes upp af sina egna frunderingar och derför känner han ett så djupt behöf af att gifva dessa lust vid alla möjliga tillfällen i mer eller mindre välbeträktade, men alltid välmenade monologer. Men såsom sagt, till handling duger han blott intet. Derför här det också till fjälls, när han tåkter på att våga sig ästad dermed. — Äfven ynglingen Indomirsky skulle kanske förtjuna en mer eller mindre honoröf af det skäl, att han onökligen är en af de konsequevtast skizzerade i hela skapet. Men vi lemna honom liksom de öfriga gärna åt sitt öde — det vill säga åt kritiken och läsaren.

De gestibus non est disputandum.

Klassiskt föreläsning.

Om "Skönhetens död

Lyrisk dikt af Fredr. Cygnæus.

1851.

*) Insändaren tillåter sig i förbigående tillägga: den oöfver-
vinnliga åsikten angående Gygnesi skaldeskapa. Litteraturbladets vittan-
skaps oss den sannaste, vi i detta känne sett dittills publicerad. Den
bekräftar för öfrigt en mening, som J. J. Nervalder på sitt epigram-
matiska sätt redan för långlig tid sedan uttalade: "Vet du", sade
han en gång till nyssnämnde författaren, "hvar du skulle gälla såsom
en väldig poetisk matador?" Då Gygnus pålysamt nekande besva-
rade frågan, förför Nervalder: "Jo, bland turkarna". Och för att
med ens åskärpa hvarje möjlighet till invändningar mot hans på-
stående, framdrog han till jämförelse så kraftigt öfvertygande spe-
cimina på poemes, gällande bland ossmännens såsom synnerligen
klassiska, att författaren, som den tiden var van att se sig af den
vittas kritiken här hemma behandlas värre, än sjelfva handturken
kunnet göra det, föll i djupet melankoliska grubblarier öfver sitt skal-
diska missöde att ej hafva lyckan vara tödd bland dessa våra vittas
småkusiner, hvilka så mycket tyngigare än vi sjelfva väste att
känna igen och erkänna sin egen andas barn.

(Not at Öyneus år 1851 till öfverstående piasai-anonymeriktik).

De gustibus non est disputandum.

Klassiskt talesätt.

Senast utkomna nummer af „Literaturbladet” innehåller öfver „Skaldestycken af Fredr. Cygnæus. Första delen” ett omdöme, klart tänkt och ärligt uttaladt, såsom man är van att vänta af den hand, hvilken nedskrifvit detsamma. På tadel sparas, enligt vanligheten, ingalunda. Berömmet deremot andas en varmare fläkt af välvilja, än som plägar tränga fram igenom Literaturbladets kritiska allvar. Den, hvars fin känslighet ej tål vid en sådan kritik som den ifrågavarande, förtjenar alls ingen eller ock den värsta. Detta erkännande torde förslå till att afvärja äfven den närgångnaste misstanke derom, att en förnärmad auktorlig fåfänglighet föranledt utbrottet af dessa rader *).

*) Insändaren tillåter sig i förbigående tillägga: den *orientalska* åsigten angående Cygnæi skaldeskap, Literaturbladet yttrar, synes oss den sannaste, vi i detta ämne sett hittills publicerad. Den bekräftar för öfrigt en mening, som J. J. Nervander på sitt epigrammatiska sätt redan för långlig tid sedan uttalade: „Vet du“, sade han en gång till nyssnämnde författare, „hvar du skulle gälla såsom en väldig poetisk matador?“ Då Cygnæus blygsamt nekande besvarade frågan, fortfor Nervander: „Jo, bland turkarne“. Och för att med ens afskära hvarje möjlighet till invändningar mot hans påstående, framdrog han till jmförelse så kraftigt öfvertygande specimen på poemer, gällande bland osmanerna såsom synnerligen klassiska, att författaren, som den tiden var van att se sig af den vittra kritiken här hemma behandlas värre, än sjelfva hundturken kunnat göra det, föll i djupt melankoliska grubblerier öfver sitt skaldiska missöde att ej hafva lyckan vara född bland dessa våra vittra småkusiner, hvilka så mycket fyndigare än vi sjelfva visste att känna igen och erkänna sin egen andas barn.

(Not af Cygnæus år 1851 till ofvanstående quasi-anonyma artikel).

Det är endast riktigheten af ungefär tiondedelen utaf en enda bland „Literaturbladets“ meningar, insändaren tillåter sig att — väl icke direkte bestrida, men blott sätta i fråga. Anledningen härtill är kuriös nog. Det enda stycke, „Literaturbladet“ på det allra afgjordaste *in totum et tantum* ogillar och om hvilket det talar alldeles fasligt illa i hvarje hänseende, är just det, som författaren hittills har satt för sin ringa del nästan främst bland alla de i första delen af skaldestyckena upptagna.

En tillfällig orsak — densamma, som åt det förlorade färet gaf ett högre värde och hvars omtalande för öfrigt ingalunda ligger inom publicitetens område — gaf i författarens tycke ett slags *præmium affectionis* åt detta poem. Och af sådan anledning har han råkat för flere bland sina närmare bekanta erkänna, att han tyckte grundidén, hvarpå hela stycket är byggt, vara rätt bra. Men då han nu ser, att „Literaturbladet“ bland mycket annat ondt också talar om „innehållets tomhet i denna kuriösa monolog“, har han blifvit riktigt flat och ej så litet konfunderad. „Utförandet“, hvarmed det äfven skall vara alldeles på tok, må nu gerna lemnas derhän, ehuru insändaren ändock förmenade, att det ej var så rasande farligt med det heller. Men för den der „uppräningen“ har dock författaren så pass mycken klockarkärlek, att han icke gerna skulle vilja gifva den alldeles åt fanders vid allra första stöten. Ty med undantag af det lilla stycket: „Den sista kärleken“*), hvilket Literaturbladet vid ett annat tillfälle äfven föraktade i grund, finnes enligt författarens innerligaste öfvertygelse uti hela boken ingenting jemförligt med „Skönhetens död“ i sann poetisk uppfattning — så vidt han något förstår sig på saken. Vi våga hoppas den billighet af läsaren, det han ej skall vilja tro, att ett ogillande af ett enda bland de hundratals stycken, författaren skrifvit, skulle i och för sig sjelft föranleda honom att småaktigt yrka på något slags

*) Se sidan 56 i sjunde bandet af Cygnæi Samlade arbeten. Stycket kritiserades i n:o 6 af „Literaturbladet“ för år 1851. Poemet „Skönhetens död“ läses på sidan 73 i nyssnämnde band af detta verk.

rekonvention. Men denna fråga tyckes oss, ifall den tillbörligt uppfattas, innebära någonting mera än lumpen tvist om ett torftigt poetiskt *mitt och ditt*. Misstaga vi oss ej helt och hållet, borde samma fråga kunna upphöjas till något estetiskt intresse. Då tvänne författare angående precis samma sak hysa så alldeles diametralt motsatta meningar, som recensenten i *Literaturbladet* och insändaren af dessa rader, kunde måhända utredningen af ämnet genom fullkomligt opartiska och derjemte kompetenta män icke anses såsom ett onyttigt hårklyfveri, hvilket borde gifva lastaren om rum. Också är det endast och allenast längtan efter den upplysning, som genom sådan utredning kunde vinnas, hvilken framkallat dessa rader, och insändaren slutar dem med förbindlig anhållan, att sakkunniga literatörer måtte för ett ögonblick upptaga denna fråga till behandling med all vederbörlig stränghet mot *corpus delicti*, det vill säga emot det tvistiga stycket, men äfven med samma kärlek till sanningen, hvilken utmärker *Literaturbladsförfattaren*.

Kritiska monolog, har han blifvit författad, "Uttalandet", hvarmed det äfven skall vara alldeles på tok, må nu gärna lemnas derhän, ehuru insändaren ändock förmenade, att det ej var så rasande färligt med det heller. Men för den der "upprinnings" har dock författaren så pass mycken klockerkärlek, att han icke gärna skulle vilja gifva den alldeles åt landets vid alla första stöten. Ty med undantag af det lilla stycket: "Den sista kärleken" (*), hvilket *Literaturbladet* vid ett annat tillfälle äfven föraktade i grund, finnes enligt författarens innerligaste övertygelse uti hela boken ingenting jemförligt med "Skönhetens död" i sann poetisk upfattning — så vidt han något förstår sig på saken. Vi våga hoppas den billighet af läsaren, det han ej skall vilja tro, att ett oöflande af ett enda bland de hundratal stycken, författaren skrivit, skulle i och för sig sjelft föranleda honom att småskäligt yrka på något slags

(*) Se sidan 66 i sjunde bandet af Ögrens Samlade arbeten. Stycket kritiserades i n:o 6 af "*Literaturbladet*" för år 1851. Poemet "Skönhetens död" läses på sidan 73 i nyssnämnda band af detta verk.

Oaktadt all vår respekt för bildningen och dess mer eller mindre kallade sakkörare är det dock ej för namnet vi rysa tillbaka, ehuru man behagat finna detta förbättradt. Men vi vilja ej neka, att tyndet af barbarismen i de tvänne från grekiskan lämnade orden på oss utövat den mest gripande verkan. Gå sen och påstå ännu, att en nemesis — divins eller diabolica icke svälar näsande öfver de menskliga ting! Detta förmått och förvånat grekiska folk, som indillade sig vara civilisationens och humanitetens utkorade brudfolk, som föraktade i grund såsom barbarer alla andra, hvilkas tunga ej förmådde böja sig till

Också någonting om ett finskt biografiskt lexikon.

(1853).

„Borgå Tidning” har uttalat ett ord, som hör till antalet af de lyckliga, behagliga orden i sinom tid: ord, hvilka ögonblickligen senteras af alla, emedan den af orden uttryckta meningen förefunnits i allas själ- och sinnen såsom känt och erkänt behov, såsom from önskan, såsom medvetande — händelsevis ännu icke uttaladt, men dock fullmoget till öfersättning i verk och gerning. Ehuru sådana ord ej förr trätt fram bland menigheten, åstadkomma de samma effekt som en predikan, hvilken till församlingens uppbyggelse redan återkommit på bestämd helgdag ett dussin gånger. Man kan till hälften slumra i en djufilig blund och likväl nödtorftigt följa med den kända tanke- och känslöfölg. Ja, man kan somna helt och hållet och dock i nödfall vara kapabel att improvisera det frömmatalet med samma färdighet, som predikanten stafvar tillsammans fraserna i det nötta manuskriptet.

Men om ändamålsenligheten och behovet af det i „Borgå Tidning” föreslagna finska biografiska lexikonet tyckas vara förklarade och enklara, kan detsamma ingalunda sägas om sättet, hvarpå behovet ändamålsenligast kunde afhjelpas. Så oliktartade äro meningarna om planens realisation, att enligt mångens förmenande det biografiska lexikonet borde sålunda författas, att det icke alls skulle bli ett biografiskt lexikon. Till dessa många mening lutar till en viss grad äfven vår.

Oaktadt all vår respekt för bildningen och dess mer eller mindre kallade sakförare är det dock ej för namnet vi rysa tillbaka, ehuru man behagat finna detta *barbariskt*. Men vi vilja ej neka, att fyndet af barbarismer i de tvänne från grekiskan lånade orden på oss utöfvat den mest gripande verkan. Gå sen och påstå ännu, att en *nemesis* — *divina* eller *diabolica* icke sväfvat näpsande öfver de menckliga tingen! Detta förmättna och förvetna grekiska folk, som inbillade sig vara civilisationens och humanitetens utkorade gudafolk, som föraktade i grund såsom barbarer alla andra, hvilkas tunga ej förmådde böja sig till väljudet af dess tungomål, det har nu omsider också fått sin buse. En ättelägg kanske af de mest barbariska bland alla barbarer, skyterne, en nabo af halfmenniskorna i *ultima Thule*, stämplat med rättmätigt förakt såsom barbarismer de helleniska orden. Hvad hjälper det, att alla greker i sina två å tretusen åriga grafvar skaka på sina förmultnade hufvuden med indignation och tycka, att den finskt-svenska puristen tillåter sig att göra det, som de fordom föraktligt betecknade med uttrycket „*skythizein*“; hvad skulle det båta, om sjelfve den attiskt fine romaren funne för godt att på ifrågavarande fall tillämpa sitt bekanta oqvåde: „*derident stolidi verba latina getæ*“, det kan ju ändock ej hjälpas, att talesättet „biografiskt lexikon“ är och förblir mäktigt barbariskt. Den, som vågar betvifla detta, behöfver ju till styrka för sin tro blott omläsa hvad som härom står skrifvet i „Morgonbladet“. Tror han det ej sen heller — så är han ohjelpig, *Passons outre!*

Men äfven om man vore nog fördomsfri att hos ett biografiskt lexikon ursäktat det formella felet, att sjelfva benämningen är rent af barbarisk; om man till och med kunde förmå sig att taga kallt det näsvisa subordinationsbrottet, begånget af en sonasonsson, hvilken i sådana lexika upphäfver sig till förman åt sin anherre, vidlådas dock dessa arbeten af mera väsendtliga olägenheter, som svårligen kunna äfven med bästa vilja bortresonneras. Och olägenheterna, som öfver allt åtfölja den lexikaliskt biografiska formen, torde i ett företag af samma syftning vara ännu mera besvärande och stötande än annars. Vi för-

moda detta af anledningar, dem vi gå att nedanför närmare motivera. Det ligger ej i den naturliga ordningen, att uti en nations litteratur utarbetningar af biografier öfver enskilde män skulle föregå framställningen af folkets allmännare historiska förhållanden. Skall individen kunna framstå i någon större betydendhet, måste hans betydelse fattas i sin relation till någon-ting allmännare: staten, kyrkan, konsten, vetenskapen o. s. v. Äfven om det vore tänkbart, att en stad kunde hålla sig uppe med sin egen tyngd i det toma, erfordras det dock nödvändigt för honom en lämplig omgifning, för att blicken måtte vinna en måttstock för hans rätta höjd.

De flesta folkslags litteratur har *naturligtvis* äfven härutinnan följt den naturliga gången. Biografen Plutarkus finner sin tid först då vara kommen, när hans föregångares, tecknarenas af de mera omfattande historiska situationerna, bästa tider i det närmaste äro förbi. Och ju mera den *stora* historiska häfda-teckningen bland romarena förlorar i omfång och djup, desto mera begynner den enskilda lefvernes-beskrifningen att sticka fram i tunna, ytliga spetsar. Ett likartadt förhållande röjer sig i allmänhet äfven hos de moderna folkslagen. Blott hos fransmännen, hvilka städse känt ett så lifligt behof af att låta sin individualitet gälla allt hvad den möjligen förmår gälla, kunde man kanske vilja märka en motsatt procedyr. De med sitt värde sjelfva så tråget sysselsatta individerna hafva bland dem tidigt likaväl i skrift som i handling gjort sig till medelpunkter, till hvilka allt, som händt, blifvit refererad. *Memoirerna*, i hvilka författarens egen person förnämligast framträder, äro i Frankrike nära nog jemnåriga med den omfattande framställningen af statens öden, af hvilken ensam den enskildes tillgöranden kunna ställas i sin sanna dager och på sin rätta plats. Redan tidigt sprider dock den subjektiva erfarenheten uti Frankrike ett stort ljus öfver historiens objektiva sanning, såsom förhållandet t. ex. är i den ädle Thuani förträffliga *Historia sui temporis*.

Det är högst besynnerligt, men icke dess mindre sannt, att de anspråkslösa finnarne ej blott kunna täfla med de stor-modiga fransmännen i den egenskapen, att lefvernesbeskrifningen

— visserligen dock ej själfbiografen — hos oss är af lika gammalt datum som någonsin en allmänna framställning af hela folkets öden: finnarna hafva till och med ett ganska betydligt försprång i detta hänseende. Intet tecken till en fullständigare historie rörde sig här ännu — i fall man ej, såsom ett sådant fenomen ville helsa Juustens magra „*Chronicon episcoporum*“, som länge väntade uppå, att ett „värde ljus“ skulle sägas öfver den natt, hvori skriften låg begravnen — då Jakob Tengström redan framträdde med sina teckningar af Rothovii och Terseri lefverne och i dem skänkte finska litteraturen verk jemförliga med det bästa, hvilket land som helst på den tiden egde att uppvisa. Och ännu länge derefter dröjde det, innan någon finne vågade ens det svagaste försök att skriva sitt folks hela historie. Främlingar, som, betraktande sakerna på afstånd, mindre varnade vådorna vid företaget och lättare kunde trösta sig öfver sannolikheten att deruti misslyckas, grepo, till vår eviga blygd, kunde det ehuru orättvist tyckas, först an verket och bröto stråten, hvar på vår egen klenmodighet egde att framgå till fullständigare resultat. Men, medan behandlingen af finska folkets allmänna historie allt ännu gick och måste gå med långsamma, försigtiga steg framåt, tog biografen öfver finska män ut sina steg ojemförligt säkrare och raskare. Så skref Johan Jakob Tengström Gezelii den yngres minne och sin under den anspråkslösaste titel framträdande universitetshistorie lika måsterligt, som hans farbror skulle hafva gjort det, i fall han hade egt en lika utmärkt föregångare, som han själf varit det åt sin brorsson.

Då man vill ursäktas den stora bristen hos det finska folket på en fosterländsk historie i större stil, plägar man säga: vi sakna tillräckliga förarbeten och den kännedom af detaljerna, på hvilka allenast en omfattande framställning kunde grundas. Man har utan tvifvel rätt häruti, och gerna låta vi denna ursäkt gälla allt, hvad den gälla kan. Men bristen på specialkunskaper är dock ingalunda den enda brist, hvaraf vår hädforsknings besväras. Bristen förefinnes, skulle vi tro, lika mycket hos de skrivande subjekterna som i fattigdomen på det histo-

riska material, dessa kunna vid sitt historiska skriftställereri begagna.

Vårt land är ej ett land för de vidt omfattande horizonterna, och vårt folk är det lika litet. Kuperadt såsom endast få länder äro det, sönderstyckas Finland af sina kullar och insjöar i tallösa miniatyrlandskap, hvilka snarare tyckas erbjuda en hemvist åt idyllen och genremålningen än jemna spelrum åt en fri och stor blick öfver tingen. Sjelfva höjderna, så tillräckliga att stänga vår synkrets, förslå sällan, äfven om vi gifva oss mödan att klifva på deras brantaste spetsar, att lyfta oss till en omfattande öfversigt af ett större helt. Och finska folkets själsblick, öfver allt kastad tillbaka på sig sjelf af de yttre föremålens inskränkande makt, har modellerat sig efter sin omgifning. Detta gäller åtminstone om dess intuition, så vidt hon eger att sträcka sig öfver sfärer, hvilande på någon reellare basis. Sannt är väl, att den finska andens inbillningskraft, med vingar icke utnötta än under det långa taget från de gränslösa nejder, der stammens vagga stått, sväfvat stundom ut öfver de yttre hindren och reagerar mäktigt emot dessa. Men lika sannt är det ock, att i sådana fall det inskränkta — *honnei soit qui mal y pense* — finska förståndet, slafvande dessutom under färlan af sin vesterländska upptuktelse, är genast färdigt att uppsäga allt landsmannaskap med den finska fantasin och att ropa ve och förbannelse öfver dess kolossala öfverdrifter och extravaganser, i fall ej händelsevis pieteten lockar det att låta nåd gå för rätt, der de förmenta öfverdrifterna etc. utbreda sig under egiden af folksången, af hvilken man ej tycker sig billigtvis kunna fordra, att hon först bör gå i skola hos den occidentalska visan för att lära sig sjunga på ett sätt, som icke öfverensstämmer med hennes natur och väsende.

Endast österbottningen, rörlig likt vågen, hvilken springer upp på hans hemnejders låga stränder och med det af inga holmar brutna hafvet till fond, fick stundom på sin lott den stora blicken öfver ett vidsträcktare helt af vetandets regioner. Men äfven han emottager ej ostraffad lånet af denna ljusets prometeiska gudagäfv. Han täres i förtid deraf till döds såsom Ca-

strén och Nervander, eller svedes hans penna deraf, så att han skyndar att utbyta henne, i lika otid, emot kontorsskrifvarens griffel, såsom en, hvilken jag kunde, men ej behöfver nämna, emedan hvarje läsare redan gjort det med djupaste sorg.

Men om också teleskopet ej blef gjordt för oss finnar, är deremot mikroskopet enkom skapadt för oss. Det tillhör oss i den grad, att, om det icke redan vore uppfunnet, vi ej skulle dröja ett ögonblick att inventera detsamma.

Ett nytt slående bevis på denna vår mikroskopiska själsdisposition framträder på ett eftertänkligt sätt i den allmänliga acklamation, hvarmed det mikroskopiska projektet angående ett finskt biografiskt lexikons förfärdigande blifvit helsadt. Skulle man tillåtit sig att yttra till exempel följande mening: „det finska folket eger, skam till sägandes, ännu ingen åtminstone så fullständig historie som den, hvarmed drottning Pomarés örike blifvit hugnadt; det är väl ännu icke *en* mans göra att ensam verkställa en något så när equivalent häfdateckning af vårt lands öden; men genom föreningen af fleras bemödanden och krafter vore det väl kanske ej så alldeles omöjligt att åstadkomma ett sådant verk, sålunda att hvar och en skulle åtaga sig utarbetningen af den del utaf det hela, hvarmed han tror sig bäst kunna gå i land;” — huru menar man väl, att ett sådant förslag blefve i Finland upptaget och bedömdt? — — Troligen såsom en irrande fantasi „kolossalaste öfverdrift och extravagans”. Man skulle vid detta utslag likväl föga tänka på den skenbara orimlighet, hvilken kunde tyckas ligga i försöket, att flera personer uppträdde såsom författare af ett och samma verk, liksom om saken anginge till exempel en fransysk en akts komedi eller något dylikt opus, som nog visat sig ega tillräckligt utrymme för två eller tre författares Kooperation. I fall skrupler af hithörande slag hos oss uppstode, kunde de ju dessutom stillas af den betraktelsen, att olika perioder af ganska många folkslags historie blifvit af olika författare bearbetade, och att *här* ej behöfde nödvändigt blifva fråga om den bästa möjliga förberedelse till en så fullständig finsk historie, man skulle förmå åstadkomma.

Våga dig aldrig fram inför menigheten med talet härom, huru maktpåliggande, hedrande, oundgängligt det vore, att en historie något så när värdig det finska folket borde bringas — om också ej i verket — åtminstone till tals. „Tyst, tal' aldrig om'et!” Allra minst får du åberopa såsom hufvudskäl för fullbordandet af ett sådant verk, att deri låge någonting stort, omfattande, systematiskt. Men, eho du vara må, var ej blyg att stiga upp med projektet till ett biografiskt lexikon i handen, i fall du har något sådant på hjertat. Har man ej annars lust att lyssna till din talan, så framdrag såsom ditt kraftigaste argument, att ett biografiskt lexikon skulle innehålla den yppersta lösningen på den gamla qvistiga gåtan: „lapp på lapp och ingen söm, hvad är det?”, i fall ej lösningen redan vore oöfverträffligt verkställd genom alla kålhufvudens konstruktion och beskaffenhet, men framför allt ändock mest tillfredsställande af teaterhuset i Helsingfors. Säg, att ett biografiskt lexikon är sammanfattningen af ett virrvarr, emanciperadt från all möjlig ordning och system, som icke påtrugas detsamma af de ytligaste bland alla yttre tillfälligheter; att det är ett kaos, hvari meniskor och saker blifvit upp- och nedkastade, liksom af den blindaste jordbäfning; att det är det befängdaste, man kan företaga sig, om man vill stapla upp fristående figurer, hvilka sakna all bestämd grund, hvarpå de få hvila, och som ej kunna erhålla någon relief och belysning af för handen varande dagrar. Säg med ett ord, att så länge det allmännare af så många forntida finska förhållanden ännu icke blifvit af tanken bearbetadt samt historiskt utredt och ordnadt, ingenting kan vara ändamålsenligare än att på fri hand sammanfösa lösryckta, isolerade lefnadsomständigheter af mer eller mindre „namnkunniga” och „utmärkta” finska män — de „celebra qvinnorna!” icke till förglömmandes — åt hvilka samtliga ingen utförligare framställning af hela landets öden erbjuder en tillbörlig för- och bakgrund, kolorit och belysning, ja ej ens en tillräckligt omfattande ram.

Men dylika motiver äro lika litet behöfliga till att stämma opinionen gynnsamt för saken, som argumenterna skulle finnas tillräckligt öfvertygande, i fall de besynnerligtvis blefve anförda

för att afstyra ett företag, som kan smickra sig med en så allmänlig approbation. Det finska biografiska lexikonet har vunnit sin sak med den kortaste möjliga process. Verket skall utan tvifvel påbegrännas och sannolikt äfven nå ett godt slut. För dem, hvilka skulle beklaga om allmänhetens intresse, så sällspordt då det gäller ett literärt företag af större omfattning, blefve gagnlost bortslösadt och om landets få literära krafter blefve i fåvitska förnötta, återstår ingenting annat än att med råd och handling söka medverka derhän, att arbetet måtte utföras så litet ändamålsvidrigt, som förhållandena i det någonsin medgifva. Då det ej torde vara någon förmenadt att i denna realisationsfråga yttra sin mening, lär det väl vara äfven oss förunnadt att härom uttala vår åsigt.

Den punkt, som härvid först erbjuder sig till besvarande, är väl den: när bör verket gripas an? Vi svara obetingadt: skall det ske, så må det ske ju förr dess hellre. Detta svar låter sannolikt raskare än det är menadt. Mycken sorg, många farhågor skyla sin nakenhet under dess skenbara frimodighet.

Vi finnar äro uti icke så få saker ganska grundliga: när vi en gång väntat vår håg åt någonting, söka vi ofta att gå till botten dermed. I ett öfverträffar dock vår grundlighet alla öfriga dödligas. När vi hemsökas af förstöring, tillåta vi henne att utföra sitt värf med besked. Roar det henne till exempel att i svindlande fart plocka bort en eller par städer om året för oss, så kan man åtminstone ej klaga, att hon icke kommer till *grunden* med sitt bestyr. Det erfordras ej så snäva geografiska insigter för att sedan utleta, huru den i det tomta intet bortflyttade staden egentligen varit konstruerad. Var landets utan all jemförelse viktigaste bibliotek bestämdt att gå upp i rök och lågor, så kan man vara förvissad derom, att ej ens en enda deri befintlig bokperm sviker sin bestämmelse. Det gäller en annan gång en rikhaltig samling af högst viktiga och upplysande dokumenter; vill man derefter nödvändigt hafva en souvenir af allhärjarns framfart, må man då söka på tre à fyra mils afstånd efter en förkolnad bit papper af den glödande stormen

afbrändt öfverträffar dock vår grundlighet alla öfriga dödligas

dit bortkastad genom öde nejder. På närmare håll är allt endast grus och aska.

Ingen grundlighet af hvad slag som helst är att narras med. Men den af oss nu påpekade är det dock mindre än någon annan. Må vi därför skynda att med Belzebub bekämpa djefvulen: att med Fausts svartkonst göra den skrift, som vi ännu här och der lyckats undangömma för den härjande Mefistofeles, oåtkomlig för honom, hvilken går omkring sökande att uppsluka all vår forntid. Också ett annat motiv, äfvenledes hemtadt ur farhågan för förstöring, ehuru förstöring af annat slag än den nyss antydda, manar oss att skynda, medan dagen ännu heter *vår*. De literatörer, hvilka i detta land någonting skrifvit eller skrifva, äro jemförelsevis ganska få emot de literatörers tal, som hyarken skrifvit eller skrifva. Och hvem af oss få kan gå i godo ens för sig sjelf och än mindre för någon annan, att ej hans arbetande hand domnar bort inom ganska kort tid af trötthet eller för en ännu mera förlamande makt? De, som således nitälska för ett godt verk, må därför ej släppa ur sina händer den stand, hvilken ensam tillhör dem. Med allt sitt hopp och all sin tro må de, ehuru efter sitt vis, handla liksom hedningarne, de der intet hopp hafva, och hvilkas valspråk är det infamt nihilistiska: *après nous le déluge*.

När det gäller ett tillärnadt företag är väl frågan om tiden ej den, som allestädes först borde upptagas till diskussion. Men bland ett trögt folk, som i allmänhet har så svårt att *komma sig till*, torde tidsfrågorna böra afgöras, innan det lönar mödan att ventilerä några andra, öfverflödiga allesamman och ofruktbara såsom tankens ansträngningar i drömmen, i fall ej en *bestämd* tid gifver dem betydelse och utsigt att verkliggöras en gång. Men äfven hos oss såsom öfver allt annars är planen, enligt hvilken en sak skall utföras, ändock hufvudsaken. Vi bedja att härom vid detta tillfälle endast få antyda det allmänna af vår åsigt, utan att nu ingå i en framställning af alla hithörande detaljer. Gillas vår plan i dess väsendtligaste tendenser, skola speciellare förklaringar i ämnet sannolikt ej komma att tryta.

Hvarje biografiskt lexikon, då det ej eger till grundval och föreningsband en viss sak, utan blott utgöres af ett aggregat af namn, temmeligen godtyckligt sammanfösta ur alla möjliga sferer af menskliga förhållanden och hvilka ej hafva någonting annat med hvarandra gemensamt än att de beteckna folk, som lefvat olika länge och på olika tid och verkat med högst olika krafter och framgång i ganska olika ställningar och kretsar, hvarje sådant lexikon, säga vi, vidlådes utom af många andra fel äfven af felet att kasta ett sken af löjlighet och skamlöshet öfver en mängd personer, som det välment vill upphöja till rang och värdighet af namnkunnighet, märkvärdighet och mera dylikt. Det koloniserar, så vidt sådant beror på dess tillgöranden inom andens privilegierade regioner en platt socialism, hvilken människans och tingens natur ej tillåter att förflytta ens inom de allra materiellaste och lägsta sociala ställningar och förhållanden. Äfven i vår tid, då tron på och respekten för all auktoritet blifvit reducerade till sitt minimum, nalkas ej en torpare sin herre med samma känsla af jemnlighet som han skulle närma sig inhysingen i sin egen koja, äfven om denne svingat sig upp på en åkarekamp. Och äfven det mest inbilska dumhufvud tvekar åtminstone ett ögonblick, innan han griper i glaset för att proponera brorsskål med en man af stort snille eller stor lärdom, i fall genom töcknet, hvaraf besagde hufvud förmörkas, trängt en stråle, upplysande om betydelsen af geni och erudition. Men i ett biografiskt lexikon går det annorlunda till än det åtminstone vanligtvis ännu i vår tid tillgår i lifvet. Der uppställles kanske den anspråkslösaste människa, men hvilken döden be- tagit förmågan att göra såväl sina öfriga egenskaper som sin modesti gällande, fristående såsom ett helt och en man för sig, ett föremål värdt att i egen artikel uteslutande fångsla hela verdens uppmärksamhet. Ej nog härmed; den beskedlige mannen fördömes kanske af den alfabetiska slump, som uteslutande råder öfver och uti ett biografiskt lexikon, till den smäleken att stå vid sidan af en hel verlds eller ett helt lands härligaste, verkligen namnkunnigaste och utmärktaste heros i handling, vetande eller konst och påminner genom denna honom påtrugade

relation mer än godt och äfven billigt vore om huru stor anledning han har att vara blygsam och huru liten att icke äfven synas det, mera än han åtminstone vid det tillfället tyckes visa sig. Och hvarför har han ådragit sig en sådan nedslående begäbbelse? För visadt redligt nit i ett visserligen jämförelsevis ringa, men dock aktningsvärdt kall, för sina afsigters renhet, för sina människovänliga sträfvanden, som tillskynda honom samtidingars erkänsla och efterlevandes uppmärksamhet. Framställd på den subordinerade plats, som tillkom honom i och för det hela och ännu tillkommer honom i en följd af minnen, inom hvilka han lämpligast kan lefva opp, skulle ingen förtänka eller missunna honom hedern att också hafva haft *sin* dag. Men i fall han fördristar sig att tränga sin obetydliga person fram inför ögat, tanken och känslan till höjden af stora män, hvilka lefvat för alla tider, måste äfven den humanaste åskådare tycka, att det vore både rådligast och skickligast, i fall han täcktes maka sig undan från den plats, han utan sin förskylan och värdighet usurperat. Sköna damer, som hafva det missödet att vara sköna endast till hälften, ega oftast till ersättning den takt att icke påtvinga sina tillbedjare nedslående jämförelser genom att smyga sig allt för nära en ung qvinna, på hvars lyckliga lott det fallit att vara fullkomligt skön. Huru mycket obarmhertigare nödgas deremot den under alfabetets oblidkeliga tvång slafvande biografiska lexikografen förfara, då han i sin välmening ställer en person, som lyckats ådraga sig hans uppmärksamhet, tätt invid en annan, hvars skotvång den förras höjd jemt opp tillåter henne att lösa!

Vi skola skynda att ur dessa anmärkningar af allmänna syftning draga de slutsatser för planen, som närmast nu sysselsätter oss, till hvilka vi önskade komma. Dessförinnan måste vi dock med några få ord närmare motivera en omständighet, hvilken vi redan antydtt såsom en hufvudolägenhet speciellt för ett finskt biografiskt lexikon, i fall detta skulle stöpas i den gamla, sedvanliga formen.

I de länder, der ej blott den allmänna politiska historien i vanlig mening, utan äfven kyrkans, kulturens, krigets o. s. v.

redan förefinnes med tillbörlighet och klarhet utarbetad, framträder ett biografiskt lexikon nästan som ett resymerande register öfver ett redan färdigt större verk eller på sin höjd såsom ett supplement band till ett sådant. Skulle det ock hända, hvilket likväl mera sällan är fallet, att ett namn, som synes förtjent af att ingå i det lexikografiska arbetet, förblifvit fullkomligt obekant för alla skrifter af en allmännare historisk syftning, har nykomlingen åtminstone den fördelen att genast kunna förflyttas på en för det allmänna medvetandet på förhand välkänd lokal, der parvenyn känner sig sjelf hemmastadd, emedan det just är densamma, hvarpå hans lif, ehuru mindre bemärkt har verkat; och äfven läsaren kan ofta nog helsa honom välkommen på denna hans rätta plats såsom en bekantskap väl värd att göras. Och äfven om hans ringa lif ej eger nog ljus att deraf kasta något på det hela, har detta deremot tillräckligt af dagar för att ej låta ens den allra sista stå fullkomligt i skuggan af dess härlighet. Ty om det *stora hela* gäller ej detsamma, som ni nyss anmärkte, angående de stora individerna. Dessa äro ju ej *individer* endast för att låta hvar och en, som dertill kunde förspörja lust, trampa sig på hälarna; men det hela finnes just därför till, att det skall låta äfven den ringaste vara menniska på sitt vis.

Så vidt vi förmå fatta, borde ett finskt biografiskt lexikon, i fall det nödvändigt bör skrivas, innan en finsk historie i högre mening finnes skriven, försätta sig i en ställning alldeles motsatt den, som i andra länder kan tillerkännas arbeten af dylik syftning. I stället för att visa sig såsom en sammanfattning i tusentals fragmenter, i hvilka en spegel splittrats sönder, som af ingen mensklig makt kan restitueras *in integrum*, borde det ifrån begynnelsen vara betänkt på en syntes: det vill säga så förbereda och afpassa alla sina partier, att de omsider kunde ingå såsom integrerande delar i ett helt, hvars oundvikliga remnor kunde med konsterefarens hand utan synnerlig svårighet göras osynliga. Detta lexikons syfte bör ej blifva att ytterligare sönderstycka tillfälligtvis redan förhanden varande historiska stycken och att klistra fast vid bitarne af äldre fabrik några nyare

af en senare; alla de, hvilka åtaga sig ansvaret att dertill medverka, böra gå dervid tillväga såsom män, de der vilja egna sin kraft och sin förmåga åt uppbyggandet af ett tempel. Det är ju icke heller till någonting mindre än ett sådant, de skulle medverka: templet af den finska historien, som af kärleken till fosterlandet och dess ära väntar sin fulländning.

Nästan i hvilket annat land som helst vore det ej stort mindre än en orimlighet, att af ett arbete till sin natur så demokratiskt som ett biografiskt lexikon begära att det skulle blifva ej blott ett underlag för, utan ock en verklig förberedelse till hela folkets historie. Men i Finland är förhållandet ett annat. Vår yttre, vår politiska historie tillhör i allmänhet på långt när icke oss sjelfva uteslutande. Den tyckes stundom ej tillhöra oss alls. Dess motiver hafva sällan utgått ifrån oss. Endast dess verkningar hafva vi fått emottaga. Men vår inre historie, hon är vår obestriddliga tillhörighet. Och hon lefver i och ur de menniskor, som lefvat och verkat för Finland. Sammanfattning af dessas lefverne, fattadt i dess vevverkan mellan dem och det finska folket, är således vår egentliga inhemska historie.

Söker man ett sådant rikt lefvernes högsta momenter i data på födelse- och dödsdagar, i köpe- och äktenskapskontrakter, fullmakter och mera dylikt, kan den blifvande finska historien hoppas lika ringa fond, som den hittills färdigskrifna historien i allmänhet erbjuder tillgångar åt de biografiska detaljer, man nu äsyftar att sammanföra. Skall den enskildes lif kunna göras lika fruktbärande för historien såsom allmännelig skrift, som det varit för historien såsom ett allmänneligt lif, borde framför allt detta lufs verkan på och verkningar för det allmänna framhållas. Blott af återskenet från det, individen äsyftat och i synnerhet från det, han utträttat i sin verkningskrets, bör denne få sin rätta glans. Hans möda att hafva låtit sig födas och hans lidande att hafva dött, när hans tid var kommen, kunna endast af hans öfriga, mera genomgripande mödor och lidanden vinna en högre betydelse. Lifvet bör ställas högre än den, som lefvat; gerningarnes oförgångliga frukt öfver den snart förvissnade hand, som utkastadt fröet till denna. Men har den

levande verkat med ädel lifskraft, har den varma handen planterat sådant, som blommor ännu, när handen själf är vorden stoft, äro den verkandes lifskraft och den sående handen all ära värda, och den ära, som tillkommer dem, bör ej, får ej blifva dem betagen.

Derför må ock i det blifvande biografiska verket den finska historiens i ett eller annat hänseende förnämligaste personligheter framträda såsom bärare, upprätthållare af det hela, hvar och en uti sin egen sfer. Kring dessa härförare i lifvets strider gruppera sig såsom deras stab alla de, hvilka dernäst medverkat till framgången af de rikare begåfvades eller kraftfullares sträfvanden. Och äfven de, som vågat förfäkta andra åsigter än de segrande: äfven de, åt, hvilka lyckan — kanske blind — råkat gifva, i stället för en segrens krans, någonting, som liknar en martyrkrona, böra af en rättvisa, mera klart seende än lyckan, ledas tillbaka upp på den plan, hvarpå de halkat eller hvarifrån de störtats neder. Konfronterade åter en gång med sina gamla motståndare, hvilka kufvat dem fordom med stundens makt, böra de i historien få förnya kampen med förnuftets, sanningens, rättvisans eviga makter till bundsförvandter. Strid är lif äfven i häfderna, och all kristlig historie liksom allt annat kristligt hvilat ju ytterst på en af stundens makt till döden dömds odödliga seger.

Må vi, som intressera oss för det för världen så likgiltiga, men för vårt land så viktiga arbete, hvarom nu är fråga, ej förtvifla, äfven om framfarna tidens okunnighet och alla tidens hårdhet antingen icke lemnat oss eller för oss tillintetgjort de materialier, af hvilka oss göres behof vid fulländandet af vårt verk. Siffrorna äro ej det enda och ej ens det förnämsta, hvarpå anden eger att leva. Under gemensam ansträngning och sträfvande till ett gemensamt mål skola vi tillsammans nalkas det närmare, än någon, vore han än den rikast lottade i hvarje hänseende, skulle förmå det ensam. Och i fall hvar och en, som är villig att medverka till det hela, deraf åt sig utväljer de partier, som bäst anstå hans kunskaper och fallenhet, skall han arbeta med mera tillfredsställelse och således äfven vida

bättre, än om honom ålåg att förfärdiga en lång rad af kronologiska etc. register efter ett visst färdigt schema. Vår finska mikroskopiska natur, om hvilken ofvanför med rättvist erkännande blifvit ordadt, skall förunderligen väl tjena oss vid utarbetningen af de mångfaldiga miniaturbilder, åt hvilka vi komma att helga våra bemödanden, med samma andakt som det gälde att förfärdiga ett porträtt af fader Kosmos.

För att respektive författare måtte kunna *con amore* följa sin mikroskopiska böjelse, torde de särskilda distrikter, i hvilka statens, kyrkans, krigets, vetandets, konstens och öfrigas hela område fördelas, böra blifva icke få, ehuru man dock gjorde bäst i att icke gifva besagde mikroskopi allt för fritt spelrum genom att kring detsamma draga för mycket inskränkande gränser. För att låta förstå, att ej sakerna, utan personerna böra aktas såsom det förnämligaste, ställas, enligt hvad redan antydades, personer — en eller flera — i spetsen för den fördelning, inom hvilken de under bestämda tidsåldrar mest framstående verkat. De öfriga, hvilka på sekundära poster inom samma gebiet medverkat till eller motverkat banérförarenes sträfvanden, få, ehuru icke deras namn blifvit upptagna i hufvudrubrikerna, sin beskärda del af „namnkunnighet” och „märkvärdighet” efter förtjenst sig anvisad under fortgången af skildringen i sjelfva texten eller i bifogade lämpliga noter. Ett register bör dock hänvisa till ställena, der samtliga, som ådragit sig upp märksamhet, erhållit sin *mention honorable* eller motsatsen af en sådan. Ty äfven detta senare slag af äreminne får naturligtvis ej saknas i ett verk, der blott sanningskärlek och rättvisa böra äska ljud.

Denna anmärkning banar oss väg till ett ganska kinkigt kapitel: det, som borde afhandla, huru djupt in på våra egna tider det biografiska arbetet eger rätt att tränga sig fram. Denna fråga angående den historiska scenens utsträckning i tiden kan dock ganska lakoniskt besvaras med en fras, sammanfattande en viss sida af allt teaterväsendes erfarenhet. Der det ej anses skickligt eller icke tillåtes att hvissla, förlora äfven applåderna ej så litet af sina anspråk på trovärdighet och pålitlighet. Ett

älskvärdt undantag från regeln angående hvisslingens otillständighet i detta land erbjudes visserligen af alla poeter och af nästan alla vetenskapsmän. Emedan de flesta af dem, äfven om de icke betyda allt för mycket i konst och vetande, betyda ännu mindre i allt det, som gifver åt menniskan ett trygghet anseende, är hvisslingen använd på dem fullkomligt på sitt ställe nu redan och således äfven applåderna. Men då de i alla fall äfven annars och utan att installeras i ett samtidigt biografiskt lexikon tiofaldt mera än alla andra dödlige här befordras med uppmuntringar såväl af det ena som det andra slaget, kan det vara så godt att låta äfven dem bida på sin yttersta dom, tills lusten hos dem att skrifva repliker svalnat tillsammans med deras lättörliga hjertan — ehuru väl de med pennan författade replikerna, åtminstone, då de publiceras, ändock, när allt går omkring, äro de minst fasaväckande och genomgripande.

Hunnen till slutet af sin uppsats måste väl insändaren äfven yttra ett ord angående det, hvarmed arbetet, som föranlett dessa rader, måste begynna: den titel, hvarunder det lämpligast kunde framträda. Det vore öfverflödigt att anmärka, att vi fullkomligt dela deras tanke, som anse den „barbariska” benämningen: „biografiskt lexikon” alldeles oanvändbar, ehuru vår mening stöder sig på helt andra grunder än dem vi angående detta ämne sett anförda. Äfven det plagierade epitet: „namnkunniga” förekommer oss i högsta grad olämpligt i hvad mening det än må tagas, då det komme att användas på en stor mängd personer, hvilka äro knappt till namnet kända ens af de tre à tjugutre personer, som skola enligt nyligen anställda, åtminstone för dem, hvilka fått på sin lott en massiv tro, öfvertygande kalkyler utgöra Finlands svenska läsande allmänhet, och hvilka „namnkunniga” personer söder om Sundet, i Europa kännas icke af en bland femhundratusen själar. Stäld på den andeliga verldsmarknadens upphöjda platser eskamoterar den futilaste vaudevill-författare hastigt en mera europeisk eller kosmopolitisk namnkunnighet än äfven den största förmåga i vårt undgängömda land skulle genom ett helt lifs ansträngdaste arbete förmå åt sig eröfra. Bland alla nu lefvande personer, som i Finland sett

dagens ljus, har blott en enda lyckats förskaffa sig en namnkunnighet nog mäktig att uthärda täflan med de ofvannämnda snabbskrifvarenes. Och äfven denna enda „celebra dam” har på så lång tid ej återsett sin fosterjord, att hon knappt lärer nu mera minnas, att denna åtminstone lika mycket som Amerika angår henne.

För öfrigt torde det ju vara det biografiska arbetets syfte att tillskynda dem, hvilka upptagas i dess hulda sköte, så mycken namnkunnighet, som kan belöpa sig på finska personligheter. Ordet „namnkunnig” är således, om också kanske ej arrogant, så likväl betydligt anticiperadt. Och ej stort bättre förhåller det sig med det äfvenledes i åtanke komna: „utmärkt”.

I stället för dessa skrytsamma och braskande ord, till hvilkas riddare svårligen någon vill låta slå sig, anhålla vi om att få proponera ett nytt, som har den egenskapen att säga hvarken mer eller mindre än det skall säga, utan jemt opp det, som det bör hafva rätt att påstå. Kan någon fränsäga ordet: „minnesvärd” en sådan merit? Är en finsk människa, åt hvilken man önskar inrymma en plats uti ett fosterländskt biografiskt lexikon, icke åtminstone minnesvärd, så förmår jag aldrig begripa, hvad en sådan skulle hafva att derstädes skaffa. Och förtjenar hon dessutom aldrig så många andra titlar, så uteslutes ej en enda bland dem alla af det föreslagna uttrycket. Är personen både namnkunnig och utmärkt, så har densamma endast desto större skäl att anses minnesvärd.

Våra barbarismjägare tyckas icke göra lika riklig fångst på det latinska som det helleniska området, der bland två ord tvänne städse befinnes ljuda barbariskt, medan till exempel ordet: *person*, hvilket har en ganska kännbar bismak af romerska, utskickas för att häfda civilisationens och det qvinnoförsvarende chevaleriets rätt. Skulle likväl det oskyldiga: *person* icke vara *persona grata* för någon fanatisk anti-romersk purist, må han gerna för vår del bjuda till att motväga det latinska elementets inflytande genom ett äkta nordiskt tillskott och kalla personerna *personligheter*. Tills vidare föreslå vi emellertid följande rubrik: „*Utförlig teckning af minnesvärda finska personer och för-*

hållanden under särskilda tider“. Mycket hellre skulle vi dock låta ordet: *män* intaga det möjligen framtida tvister födande „personers“ ställe; vi tveka desto mindre att öfverlemna oss åt denna manliga böjelse, som ingenting i den plan, vi för arbetet föreslagit, emotsätter sig möjligheten för den skönare delen af menskligheten att med sin närvaro pryda den stora ringdans, hvori vi skulle önska se det finska folket svinga sig under häfdernas djupa blick. Endast utmärkelsen att paradera såsom skyltar för någonting *allmännare* kan svårligen förunnas någon enda bland våra i alla fall temmeligen få celebra damer.

För att arbetet måtte samtidigt kunna angripas på flera punkter och således äfven hastigare befordras till sitt mål, torde det vara oundgängligt att fördela det på flera, till exempel tre jemte hvarandra fortlöpande serier. Den första kunde då kanske sträcka sig till reformationen; den andra till det stora nordiska krigets tider; den tredje så nära in på våra, som lämpligt kunde finnas. Huruvida de skilda partierna inom hvarje serie böra upptagas till bearbetning enligt sträng kronologisk ordning eller någon latitud i detta hänseende får lemnas åt de olika kontribuenternes för godt finnande, der detta stöder sig på öfvervägande intresse för ett visst parti och besittningen af behörigt material till partiets tidigare bearbetning, må öfverlemnas till en allmännare pröfning af ämnet. Norm borde det dock blifva att hvar och en medverkare erhåller den andel af arbetet i dess helhet, hvartill håg, lust och sakkännedom bäst berättiga honom. Man kan taga för afgjort, att han deruti skall lyckas — jemförelsevis — ojemförligt bäst.

Inom hvarje halftår, i förra hälften af Maj och dito December månader, bör ett häfte, upptagande ämnen, som tillhöra någon af de tre serierna, öfverlemnas åt allmänheten. Sedan arbetareförbundet under tio års tid fortsatt sitt verk, anser det sig hafva uppfyllt sin skyldighet. En sådan period, nog lång för en enskild man, att ingen sådan skulle deråt våga förskrifva sin verksamhet, är dock ingen evighet för en association af många krafter, som dessutom kunna och böra ständigt rekryteras.

Jag slutar, lycklig i den öfvertygelsen, att jag tagit den behandlade frågan så högt, som det varit mig gifvet att den taga, och att jag omfattat den med allt det intresse, en så fosterländsk och med så finska anor begåfvad fråga är berättigad att ingifva. Men dubbelt lycklig skulle jag känna mig, om de af mig uttalade åsigterna förmådde gifva lösningen af frågan en sådan riktning, att den ännu högre frågan om en historie, värdig det finska folket, skulle få stiga ned från chimèrernas dimmiga regioner och finge bygga ett säkert bo under samma tak, hvarunder det finska folket sjelft gömt sin tro, sin kärlek och sitt hopp och lefver än sedan det öfverlefvat öden kanske nog bistra att plåna bort hvilket annat folk som helst ifrån jorden.

Om Z. Topelii skådespel
EFTER FEMTIO ÅR

och dess prolog.

1851.

„Ett tidehvarf, som flyr”. Med detta utrop slutar stycket, som föranledt dessa rader. Vi hafva afskrifvit denna exklamation icke för att antyda, att vi — olika deruti vissa recensenter, på hvilka man kunde anförä ganska färskas exempel — ej stannat redan vid första sidan af det verk, hvarom vi tillåta oss fälla ett omdöme. Anledningen till afskriften är en helt annan än en sådan fint beräknad påminnelse.

Med det tidehvarf, hvaröfver prestmannen Richard von Dahlen håller ofvanskrifna korta parentation, menas ingenting mindre än det gustavianska. Enligt berättelsen skulle besagde tidsålder hafva dragit sin sista pust precis kl. 6 om morgonen den 25 Februari 1838 på Rautakylä säteri vid Näsijärvi. Sorgens beklagan undanbedes icke. Man äfventyrar således ej något synnerligt med att beklaga den; och bra hårdhertad vore den, som icke det gjorde. Till ett ömkligare dödsfall har väl någon sällan varit vittne. Men en lycka i all olycka, en tröst i all sorg tyckes dock ligga deri, att det endast var ett kadaver, hvilket uppfyllde en länge försummad pligt, då det omsider gjorde, hvad som långt före detta bordt göras. Ingenting kunde vara fräckare än, att ett sådant lik skulle titta ännu. Då det således drog sig ur spelet, visade det dock åtminstone, att det ej var fullt ut så oblygt och förhårdadt, som man velat låta påskina.

De lärde kunde väl anförä tvifvelsmål mot uppgiften, att den gustavianska tidsålderns osaliga bortgång timade på nyss angifna ort och tid. Men derom torde de ej tvifla, att kata-

strofen inträffat. Ja, död, stendöd ohjelpigen, måste den olycksaliga vara.

Huru vore det väl annars rimligt, att det tidehvarfvets afgud eller åtminstone klarast strålande hjelte, han, som hade dess pulsar att slå, dess hjerta att klappa lifligare, dess blod att brusa eldigare, han, hvars snille blixtrande öga gjorde vackert eller dåligt väder inom den svenska folkandens lif och lefverne — huru kunde han lida all den smälek, som i *dessa* tider öfvergått honom, utan att en enda hand höjt sig till den hädangångnes försvar, ifall ej *hans* tid vore mer spårlöst förgången än hans stofthydda, hvilken dock lemnat några atomer kvar i den konungliga griften? Snarare liknande en Apollo än en kung eller menniska i allmänhet, står väl Gustaf III ännu vid skeppsbron i Stockholm, emedan hans tacksamma samtid hade den försigtigheten att gjuta återskenet af hans härliga ande uti ett ämne, hvilket ej så lätt förvittrar. Men hvad bevisar det? Tanklösa, liksom skulle staden och de bragder,^o på hvilkas grundval staden hvilar, icke angå dem det allra ringaste, skynda de nu lefvande femtio gånger å rad förbi för att låta sätta sig öfver till ett eländigt teatraliskt ruckel, vid hvars anblick sjelfva det modestaste bland alla hufvudstäders teaterhus, det i Helsingfors, skulle med bålhet höja på sig. Och hvad ingo människorna ut att se, då de sålunda anförtrodde sina dyrbara lif åt de vådor, med hvilka Necken eller kullbåtarna hotade under färden mellan skeppsbron och Djurgården?

Jo, de drogo ut att bekika först och främst en prolog, författad af främmande hand, och hvari sväfvade öfver den trånga, eländiga scenen en af Sveriges forna konungar, men ej i hamnen af en kung, utan i skepelsen af en gäck, ett själ- och snillelöst fantom, ett missfoster af den skapande konsten, hvilket lika mycket liknade sin lysande urbild, som herr Lagerqvist, åt hvars vidrigt efterapande maskering man skänkte den lifligaste beundran, liknar konung Gustaf den III, sådan han framstod i verkligheten och bör framstå evinnerligen i historien och uti konstens formationer.

Men denna parodiska prolog åtnöjde sig ej med att i skuggan af Djurgårdens ekar framhålla sitt vidriga narrspel. Den förflyttade sig sjelf jemte detta till Fyrisåns stränder. Den ådagalade i sanning genom detta sitt framskridande ett mod, värdigt en bättre sak än sin egen. Den kastade sig ju sålunda rakt mot bröstet af den skandinaviska konservatismens hustrupper, den orörliga falangen, anförd af Palmblad, som visar sitt stolta förakt för sin dödsfiende, nutiden, äfven derigenom, att den, bortvänd ifrån föremålet för sin indignation, kämpar mot det samma.

Skulle ej detta Upsala, som företrädesvis vill gälla såsom historiskt, taga historiens parti emot den profanerade konsten? Kunde det skänka sitt bifall åt en scenisk produkt, hvari såväl konstens som häfdens första oafvisliga anspråk: det på nobel rättvisa och försonande domslut, blifvit tillbakavisadt, liksom frågan hade varit om en otidig usurpation? Jo, Upsala visade, att det kunde sådant. Det var ej nu mera konservativt, då det gällde att inlägga protest emot parodieringen af en, oakadt alla sina många fel och brister, storsinnad och höghjertad karaktär. Man såg, icke utan välbehag, figurera såsom narr på scenen en konung, hvilken kanske mer än någon annan dödlig verkat upplyftande, utvidgande på svensk intelligens; en furste, som varit Thorilds „glada ungdomskung”, hvars lifgifvande för många rörde sig äfven deri, att nationen under hans regering egde nog produktionsförmåga att framföda en Geijer, en Wallin, en Tegnér, med ett ord alla dem, i hvilka Sveriges snille mäktigast lyckats personifiera sig; en hjelte slutligen, hvilken ryckande bort sitt folks stridskrafter ur en trängsel, hvari man nästan kunde se någonting symboliskt, öppnade åt dessa en stormupprörd valplats, der verlden, efter att under tvänne generationer fåfängt hafva väntat på någonting dylikt, omsider med undran fick se, att den svenska, redan i mer än en mening *historisk* vordna segerkonsten ej var en för svenska folket fullkomligt förlorad.

Och en konung och man, den der utfört så stora ting, igenkände man i Upsala med artistisk lätthet uti marionetten,

framdragen på scenen af en hand, född och bildad uti det land, hvarest Porthan, Jakob Tengström, Calonius och Franzén under Gustaf den III:s regering utvecklade sig till det, de sedermera under mindre gynsamma förhållanden förblefvo eller blefvo! Hvem kan väl då neka, att der, hvarest herr Z. Topelius' prolog med sitt appendix af skådespel eller tvärtom, huru man behagar — kan gå och gälla inför svenska representanter af svensk forntid, närvarande tid och framtid såsom en sannfärdig *tidsbild* af den gustavianska tidsåldern, denna måste allaredan spårlöst hafva gått hän till sina fäder? Lycklig salig „biskopen i Wexiö“, som dess förinnan hade fått lägga till hvila sitt trötta hufvud, detta tempel halft i grus för genialiska idéer, innan dess ögon nödgades skåda sådant! Huru skulle han ej hafva skakat det öfver den nya tiden, ifall det ännu hade höjt sig ofvan gruset! Denna ädle, poetiska visionär hade ju ännu ur skymningen af själsförvirringen, som redan bröt in öfver honom, framkallat „tjusaren på thronen — och spiran var en trollstaf — och derunder växte nya hjertan i nationen“; och föremålet för hans vision var samma kung, i hvilken herr Topelius endast förmått varsna en champagne supande, toma fransyska fraser idislande maskeradkung, och tiden, i hvilken Tegnér såg nya hjertan uti sitt folk framväxa, den har herr Topelius expedierat med den otäckt sterila maximen: *hata ingenting, älska ingenting, tro ingenting!*

Hvadan denna enorma olikhet mellan Tegnér och herr Topelius i uppfattningen af samma person och förhållanden? Orsakerna dertill äro utan tvifvel flera; den förnämsta skulle vi dock söka deri, att den förstnämnde skref sitt omdöme ur och med ett af dessa *hjertan*, om hvilka han sjelf sjunger; den senare deremot konstruerade sin framställning efter ett på förhand uppgjort, beklagligtvis allt för trångt förståndsteorem eller efter ett fattigt, färdigt schema, inom hvilket det rika innehållet var fördömdt att inpressas, om det ville passa deri eller ej.

Det skall ändock alltid blifva svårt att fatta, huru herr Topelius låtit förleda sig att missbruka sin betydande talang till produktion af en sådan artikel som den hädiska prologen,

hvilken obetingadt måste undanskaffas till området af „den usla literaturen”, på hvars mark man i senaste tid begynt idka så nitisk skallgång. Ifall man ej genetiskt hade sig bekant, huru denna produkt *tillkommit*, skulle allt förstånd vid försöket att förklara dess tillvaro stå än mera stilla. Känner man deremot sättet för dess uppkomst, har man lättare vunnet spel, liksom de finska siarena hade det, när de lyckats komma *det* ondas födelse på spåren, hvilket de önskade kufva. I frågavarande prolog liksom hela det stycke, hvars hufvud eller stjert — osäkert hvilketdera — den utgör, bildar en på finsk jord uppspirande utväxt af den industriplanta, hvilken under senaste decennium begynt frodigt skjuta fram i litteraturens bördigaste trakter. Vi syfta härmed på de moderna literära metamorfoser, hvilka påminna på ett tillkonstladt sätt om dylika, verkställda fordom under de enklaste, patriarkaliska förhållanden. Man har länge vetat, att ett plagg, som primitivt framträdt under form af rock till gagn för familjens äldste ledamot, kunnat tillskynda senare generationer icke mindre nytta i egenskap af moderniserad frack, vest och slutligen i sista instansen åtminstone såsom mosaikartad mössa. Men det var vår tid förbehållet att faktiskt ådagalägga, att den form, i hvilken en andens skapelse först gestaltar sig, ingalunda utgör något grundväsentligt vilkor för en sådans uppenbarelse — i köttet, i fall vi skulle våga begagna detta uttryck. Formen kan bortkastas, omgjutas, krympas, förlängas, förbytas till någonting annat, allt efter omständigheternas kraf. En följetongsartikel utminuterar till en början åt en journal för 2 à 3 francs per rad och uttöjes så länge, tills att radernas antal räcker till att fylla t. ex. normalmättet af en äkta målfyllig roman. Då säger författaren stopp! och raderna plockas ihop *in gurgite vasto*, dit de sjunkit förströdda: de *tio* volymerna uppstoppas med den af tusen förtroliga händer närgånget märkta tidningens qvarlevor och öfverlemnas på nytt åt en läslustig, mer eller mindre bildad allmänhets benägna ompröfning. Men knappt har publiken hunnit repa sig efter denna frestelse, under hvars volyminösa börda den dignat ner, innan frestarn gör sina skärningar för högt densamma under ombytt

skepelse. Larfven följetong, puppan roman, har redan hunnit genomgå ett nytt stadium af sin rapida utveckling. Den gestikulerar nu på Al. Dumas' *théâtre historique*, utan afbrott eller åtminstone med ett högst ringa, under sex timmars tid med namn och värdighet af — dram. Är lyckan god, så sublimeras det genom så många metamorfoser utslitna ämnet ytterligare till en subtil libretto för någon „*opera comique*“, åt hvars mest hjertgripande situationer en vingad skara af opera-dansöser gifver tillbörlig lyftning och relief. Vill det rätt väl, så lämpas omsider musiken efter de naiva fordringarne på ackompagnementet till den *cancan*, medels hvilken ett vidt fält lemnas öppet åt damerna på *bal Mabile* och *Prado* att utveckla sina naturliga eller förvärfvade behag. Och dessa toner, som lånat sångens vingar åt situationer, hvilka ursprungligen föröftrades till 3 francs per rad uti journalföljetongen, göra omsider sin rund kring Europas gränder uti ett eländigt positiv och gäldas efter behag med en styfversslant eller på sin höjd ett par sådana. *Quantum mutatum ab illo!*

Det är begäret att åtminstone till någon del uppnå ett sådant luftigt ideal, som tyckes hafva lockat herr Topelius till de förvandlingar, medels hvilka han misshandlat en af sin rikhaltiga pennas i dess genuina form bästa produkter. Hvilken finsk läsare erinrar sig ej med välbehag novellen: „Gamla Baron på Rautakylä“, som, ehuru utkastad fragmentariskt i en mängd nummer af „Helsingfors Tidningar“ likväl med lifligt intresse af allmänheten emottogs? Hade författaren derefter åtnöjt sig med att foga ihop de lösa bitarne af berättelsen inom ramen af ett särskildt häfte, skulle denna åtgärd utan tvifvel haft all önskelig framgång. Men deraf vardt intet. I stället uppträdde den lede frestarn i herr P. Delands välvilliga gestalt och öfvertalade herr Topelius att transformera den lyckade berättelsen till ett teaterstycke. Herr Topelius gaf vika för frestelsen. *Hinc illæ lacrymæ.*

Novellen innehöll visserligen i hufvudsaken precis det samma, som dess bastard, skådespelet sedermera uti sig upptagit, men effekten, åstadkommen för och efter metamorfosen af

ämnets behandling, var dock oändeligen olika. Visserligen framträdde Lisette redan i berättelsen liksom sedermera uti skådespelet såsom ett vidrigt vilddjur i människohamn, utan någon enda sannt mensklig försonande och medlande egenskap eller känsla; och Sebastian var till en början ej stort bättre, han heller. Men utgången visade dock, att det kunde blifva folk ännu af detta odjur. Och i honom røjde sig åtminstone skadedjurets kraft. Dertill kom, att läsaren liksom inledd i detta brutala menageri genom den mästerligt tecknade färden midt ibland glupande ulfvar i dessas naturliga gestalter icke fann öfvergången till dem, som nog knapphändigt skyldes i mensklighetens fårakläder, allt för skärande och abrupt. Bekymmersammare förhöll det sig visserligen med berättelsens hufvudhjelte, den eländige, gamle baronen. De andra invånarne på Rautakylä framträdde, såsom sagdt, med omisskänneliga anspråk uppå att helsas såsom vilda djur af argaste slag. På en sådan utmärkelse kunde den arme friherren, deras herre, för ingen del göra anspråk. Han låg der snarare såsom ett förolyckadt exemplar af det minst intagande bland husdjuren, och dertill såväl moraliskt som fysiskt mer än till hälften förtärdt af smuts och elände. Men man kunde åtminstone icke då ännu ana till, att hos denna eländiga halfmenniska slumrade anspråken uppå att *på fullt allvar* ligga och gälla såsom en prototyp af det lysande gustavianska tidehvarfvet. Och man tröstade sig, så godt man kunde, med det märkvärdiga ordet, hvilket den gamle Tieck en gång yttrade till Geijer: „es muss auch solche geben!“ Det förekom icke så alldeles osannolikt, att under eländiga, nedtryckande senare förhållanden en svag, illa danad själ kunde ända till ytterlig karrikatyr missbilda anlag, hvilka hos honom tidigare uppstått genom åverkan af ett tidehvarfs lynne, bärande inom sitt sköte lika rika frön till godt som till ondt. Man tyckte väl, att det var både synd och skam, att människan kunde så förfäas; men man bar dock med behjelpig resignation detta individuella missöde, som drabbat en qvasi-like, så länge han åtnöjde sig med att vara ett få för egen räkning och icke hade åtagit sig det ansvarsdryga kallet att i sådan egenskap

uppträda såsom ombud för ett helt tidehvarf, hvilket egde att uppvisa helt andra representanter.

Denna absolution, som sålunda tilldelades den stackars gamle baron och medelbart äfven hans författare, gick deremot förlorad, då den förstnämnda obarmhertigt tvangs att paradera såsom *typ* uti det ur novellen utvuxna skådespelet samt i den olycksfödda prologen, som fastklistrades, nyskapad vid detta.

„Nämn mig den Gud, som skulle förmå åstadkomma ett slikt mirakel!“ utropar en celeber fransk poet. Man saknar ej anledning ett upprepa en sådan förfrågan för att få fatt på en makt, hvilken kunnat gå i land med att förfärdiga en något så när oförvitlig literär öfverloppsvara under så förtviflade förhållanden, som de voro, med hvilka vår författare hade att kämpa. Det vissa är i alla fall, att herr Z. Topelius ej hade fått på sin lott lyckan af en dylik gudamakt, då han af sitt öde obarmhertigt drefs till att lägga sin skaparehand vid den *famösa prologen*.

Den minsta olägenhet, hvarmed herr Topelius hade att brottas vid utförandet af sitt företag, var den, att han nära nog tycktes bunden till händer och fötter, hvad hans tanke beträffade — en olägenhet, hvilken under vanliga missöden redan ensam borde förslå till att hindra ett verks lyckosamma uppkomst. Vi förstå detta författarens ofrihetstillstånd sålunda: hans prolog hade icke åtnjutit förmånen att uppstå i ett naturligt, organiskt kausalförhållande till den produkt, hvars inre och yttre villkor redan lågo såsom frön inneslutna i prologen. Det var en moder, som i följd af en förunderligt förvriden naturordning tvangs att vidkännas de elakartade anlag, med hvilka dess afföda behäftades. Eller för att än mer åskådliggöra vår mening genom en bild tagen ur en materielare sfer: prologen åstadkoms icke såsom en tillbyggnad, om hvars nödvändighet man blifvit öfvertygad först då, när den öfriga konstruktionen redan hunnit fullbordas t. ex. en trappa, ett torn, en sakristia. Det var här tvärtom nödvändigt att i form af en prolog åstadkomma ett fundament, en grundval, sedan det hela redan höll sig oppe så godt det lät sig göra på fri hand. Nu ville olyc-

kan, att herr Topelius hade fått i sitt hufvud det infallet, att det gamla tämda husdjuret på Rautakylä skulle i sitt förruttnade tillstånd upphöjas till *typ* af den gustavianska tidsåldern — liksom författaren möjligen i den råa lurken Sebastian såg en typ af den unga finska nordmannakraften. Och till vinnande af detta ändamål blef det oundgängligt, att författaren medels ett äkta romantiskt *salto mortale* förpassade sin utkorade tidsrepresentant tillbaka i det förgångnas natt — upplyst naturligtvis „af höga armstakar och en krona i fransysk smak” och befolkad af idel masker. Ty herr Topelius hade lärt sig af en författare, i hvilken han ännu den tiden, då han skref sin prolog, vågade vörda sin mästare och vid hvars andes knän han trognare och trägnare än någon satt, att Gustaf den III och hans samtid egentligen blott lefde och dog på — maskerader. Men herr Topelius hade dervid förbisett en hufvudomständighet. Om Almqvist ledde fram den äfven af honom nog lättsinnigt behandlade konungen till den sista maskerad, Gustaf hade nöjet öfvervara, så var „Tintomaras” författare dertill något mera berättigad den gången än auktorn till: „Efter femtio år”, då det roar honom att *ad libitum* för konungen tillställa en dylik lustbarhet. Ty vid den roligheten, der Anckarström gjorde *les honneurs*, var, ty värr, konungen lika outhärlig som Marcolfo vid det tillfället, då ingenting honom förutan kunde företagas. Men vid herr Topelius’ tillställning var det endast han, som insåg nödvändigheten deraf, att den skulle dekoreras med en så hög personlighets närvaro.

Också visar sig Gustaf III dervid endast såsom dekoration, men äfven i denna egenskap i en eländigare syftning, än som annars tillkommer till och med de simplaste teaterprydnader. Ty om man framhar honom, sker det blott i afsigt att förhöja intrycket af den lumpenhet, lättfärdighet, eländighet, äre- och trolöshet, hvilka herr Topelius tillätit sig att anse såsom grundväsendet af den gustavianska tidsåldern.

Vi utbedja oss deremot tillåtelsen att anse denna uppfattning af en, i alla fall högst märkvärdig och inflytelserik period uti äfven vårt lands historie ovärdig den personlighet, som för-

nämligast tryckte *sin* prägel på detta *sitt* tidevarf. Vi vore böjde tillägga, att en så *futil* uppfattning af utmärkta personligheter och situationer är icke heller synnerligen värdig den, hvilken ger sig åstad att bedöma och framställa dylikt — ifall han ej sjelf nedsätter sina anspråk och sin ståndpunkt under kamartjenarens hos store män, det vill säga, sjunker ned till pasquillantens regioner. Redan den tragiska katastrof, medels hvilken Gustaf den III pliktade för sina förvillelser och försonade till en betydlig del historiens sårade rättskänsla, hade bordt förslå till att öfvertyga derom, att år 1786 fanns inom Sveriges landmären, äfven uti de högsta regionerna, vida mer mannakraft och djupare allvar, än som belöpte sig på herr Z. Topelius, åtminstone i den stund, han förminskade sina literära förtjenster genom att föröka sina produkter medels den der prologen. Endast genom Gustaf Drakenhjelm's själ blåser en vindpust åt det hållet. Men äfven denne, hvilken författaren i följd af sin böjelse att karakterisera genom de skarpaste motsatser, utrustat med hela lyxen af goda egenskaper på den arme yngre broderns bekostnad, stjal sig såsom en nattlig tjuf till sin högsta lycka i stället för att på riddarvis uppträda *med öppen hjälm* till kamp för densamma.

Behovvet att uttala insändarens svagt ljudande protest mot det sätt, hvarpå en af vår histories ridderligaste och intressantaste personligheter blifvit missfirmad af inhemsk man, gaf anledning till denna uppsats. Vi hafva nu efter förmåga fullgjort detta värf och skulle kunna därför nedlägga pennan. Men vi erkänna äfven herr Topelius fullt lika berättigad till rättvisa som någonsin sjelfve Gustaf III. Behovvet att tillfredsställa den förstnämndes anspråk härpå ålägger oss således att ännu tillägga några ord. Vi få derjemte tillfälle att motivera ett eller annat omdöme, som i det föregående snarare kunnat antydvas, än utvecklas.

Den berättelse, hvilken ligger till grund för skådespelet: „Efter femtio år“, blef redan på det högsta lofordad. Grundorsaken dertill, hvarför ett på så dugligt fundament hvilande arbete i det hela förfelats, uppgafs äfven. Till utredande af

detta ämne må ännu anföras följande reflexioner. Hvem har ej erfarit, att man med ett visst intresse hör berättas om åtskilligt, ja, till och med åser det, på tillbörligt afstånd och från säkert rum, med deltagande och välbehag, ehuru man för ingen del vore angelägen derom, att det hörda eller sedda skulle tränga en rakt på lifvet i all sin vildhet eller vederstygglighet. De der vargarne t. ex., som med vederbörlig apparat af stormväder, vintermörker, villande isar och mera dylikt göra en så dräpelig effekt såsom ceremonimästare, af hvilken novellen introduceras — hvem skulle väl längta efter att hafva dessa till enträgna reskamrater och till gäster vid en aftonmåltid, der ens egen fattiga lekamen skulle få betala ej blott fiolerna, men äfven qvällsvardsbordet med hela anrättningen derpå! Författaren har ej funnit skäligt att åt dessa oskäligen medspelare anvisa några roller uti sitt skådespel. Och deri har han onekligen handlat mera välbetänkt, än då han lössläppte på scenen *varginnan* Lisette, hvilkens enda föregifna dygd: moderskärleken förekommer vida mindre intagande än en vanlig, mindre utpyntad fyrbent likes. Ty en sådan skulle åtminstone ej vilja med lock och trug förmå sin afföda till så vederstyggeliga dåd som hushållerskan — *varginnan*. En gång på detta kapitel kunna vi icke underlåta att anmärka: misstaga vi ej oss allt för mycket, så har författaren begått ett oförlåtligt fel, då han icke — för att åtminstone något litet upplyfta Lisette inför åskådarn ur den moraliska dyn, hvori hon nedsänkts *con amore* — låter hennes moderskänsla drifvas till förmån för Sebastian *hufvudsakligast* af något mindre krassa bevekelsegrunder, än de äro, af hvilka denna så kallade moderskärlek sättes i rörelse. Hon ryter väl i förbigående derom, att hon bland annat velat också skaffa „en förnäm titel” åt sin älskling. Men just *denna förnäm* titel hade bordt af författaren till en konstprodukt göras till hufvudsak, till det förnämsta syftmålet för den af honom diktade menniskovarginnans vilda sträfvanden. En sådan tendens hade ju ingalunda förekommit osannolik hos Lisette, som dock, äfven hon, var en lemning ifrån den gustavianska tidsåldern och som åtminstone i „antichambren till Haga slott” fått

inandas den stärkande hofmaskeradluften samt i egen person haft äran bivista den stolt-aristokratiske Gustaf Drakenhjelm vigningsakt. Lisette hade därför bordt hetsigt längta efter att gjuta det Drakenhjelmiska namnets friherrliga glans öfver den obskure bastarden och öfverhölja, begrafva minnet af dennes illegala vaggas nesa under den lojala härligheten af en lysande ätts ära. Detta hade åtminstone varit en mensklig drift, som kunnat medverka att adla sin egarinna ifrån ett ramt djur till något liknande en menniska. Men den klass af konstens anspråk, till hvilken detta hörer, har författaren afvisat med dristigaste förakt. Han låter därför den fattiga Lisette uteslutande beherrskas af menniskonaturens lägsta, mest djuriska begärelse, äfven när det gäller hennes Sebastians bästa: snikenhetens, roflystnadens.

Såsom vi ofvanför redan mer än en gång antydt, har samma ignobla åsigt om konstens kraf föranlett författaren att framläpa på scenen baron Magnus Drakenhjelm i den omanligaste, eländigaste tillvaro, som någonsin kunnat uttänkas. Också detta kräk, icke mera skymtande fram ur berättelsen lik en halftrodd sägen, utan trängande sig på oss lifslevande — så mycket som det för ett dylikt, oaktadt sina åttatio år knappt halfgånget menniskoembryo är möjligt — visar sig förkroppsligad på tilljorna helt annorlunda motbudande, än han tycktes det den tiden, då han framlades för publiken anspråkslöst sönderstyckad i ett dussin numror af „Helsingfors Tidningar“. Den, som haft det nedslående nöjet att se det mästerliga sätt, hvarpå herr P. Deland uppfattade och återgaf *andemeningen*, ifall det är oss tillåtet begagna ett så hyperboliskt talesätt, af denna *soi disant* gustavians sceniska apparition, torde svårligen kunna neka, att han sällan eller aldrig varit vitne till ett spektakel, hvarvid den menskliga själens eländigaste trasor obarmhertigare blifvit hembudna åt en deltagande besiktning. Mot denna moraliska misère synes den fysiska, som på Roms gator så behagsjukt af halfnakna, tiggande krymplingar utbredes för den förbigående, idel läckerheter. Och man har vid dessas åsyn åtminstone den företrädesrättigheten att tillsluta sina ögon och vända sig

bort. Men huru skulle väl sådant hafva burit sig, då man pligt-skyldigast måste öfvervara ett helt *tidehvarfs* dödskamp?

Men, huru var det möjligt, frågar man, att en ej blott så talangfull, utan ock så finkänslig författare som herr Topelius kunnat nedlåta sig till att framställa dessa vidriga gestalter? Äfven vi hafva gjort oss denna fråga och veta ej att derpå gifva något annat svar än det Don Juan — Almqvistska: ty så roar mig att måla!

Genom en lika sällsam som oförklarlig förvillelse i den artistiska viljan har han beslutat sig till att *vilja så*. Och hvad han sålunda velat, har han utfört med en konsekvens, en säkerhet, som skulle väcka beundran, ifall de blifvit använda på föremål, bättre förtjenta af en dylik ansträngning. Deri ligger hans berömmelse, men också hans — dom. Han har velat förklena den gustavianska tidsåldern. Och äfven sådana mästare som Crusenstolpe i detta slags miniaturmåleri måste i herr Topelius vörda sin öfverman. Han vill slå sig på djurmåleri och tecknar på försök till en början figurerna Lisette, Sebastian, Magnus Drakenhjelm. Ehuru blott diletant öfverflyglar herr Topelius sjelfva bröderna von Wright, de öfverträfflige. Han hopar hela förrådet af sina dagrar, visserligen något mindre artistiskt, på gamla fru Hjelm, medan han med andra handen utöser hela massan af sina slagskuggor på den deraf tillintetgjorde stackarn, gamla baronen. Och den mest trångbröstad och knapphöfdade läsareprest kunde ej med mera framgång uppfylla sin kristendomspligt, då han i enlighet med den hårdaste predestinationsläras grymmaste bokstaf under en gest utopar till en individ uti sin honom ombetrodda fårahjord: du är en engel, min söta, och himmelriket hör dig till; men åt en annan mindre gynnad varelse: dig, du krabat, skall fan annamma med hull och hår: det är tvärsäkert. Det är jag, som säger det, och dermed basta!

Att herr Topelius, när sådant roar honom, också kan teckna verkliga människofigurer af det mest intagande behag, har han på omisskänneligaste sätt ådagalagt äfven inom karrikyrgalleriet, benämndt: „Efter femtio år”, då hans finkänsliga

ande utgjöt en så älskelig, rent mensklig varelse som hans *Lotten*.

Lyckliga herr Topelius, som kan, hvad så få kunna eller någonsin kunnat: allt, hvad han vill! Hans kärlek till konsten och aktningen för hans egen icke vanliga förmåga skola utan tvifvel mana honom att framdeles icke mera *vilja* någonting så förkastligt som framför allt prologen till skådespelet: „Efter femtio år“. Var prologen ett nödvändigt ondt, som måste utkastas ur författarens förmåga, för att denna skulle renas, göras skärare, kan man tala om lycka, då denna reningsprocess redan är undangjord och således herr Topelius' literära framtid tryggad för vådan af ett recidiv. Skulle denna artikel, frambefalld ej blott af kärlek till sanning och konst, utan äfven af aktning för herr Topelius' diktande kraft, förmå det allra ringaste medverka till ett så nobelt resultat, då blefve insändarens djerfvaste förhoppningar icke så litet öfverträffade.

OM F. BERNDTSONS SKÅDESPEL

„UR LIVVETS STRID“.

1851.

Det finnes ändock en så rik fond af godhet och ädelt sinnelag i djupet af människornas hjertan *). Sänd ned i detta djup en varm stråle, som träffar den rätta punkten: och hastigare än en vresig gnista, som förflugen fallit öfver någon med onda afsigter uppfylld mina, framlockar derur till härjning de hundra demonerne, skall ur det kanske redan halft tillfrusna människosinnet uppspringa den vänligaste källa, hvari stundens lilla harm, afund, smäde- och skadelust försmälta och förintas för att lemna rum åt bilderna af välvilliga, humana känslor, hvilka glädjestrålände spegla sig uti de allt mera klarnande böljorna. Den lyckan — måhända den högsta, en skald kan önska sig — har fallit på herr Berndtsons lott att ur sin själs sköte gjuta en sådan stråle. Och den har ej halkat neder öfver kala hälleberg, mot hvilkas råa massor allt ljus, all värma bryta sig

*) Endast i den här meddelade fragmentariska formen har författaren återfunnit följande rader. Att de nedskrifvits under första intrycken, som det ifrågavarande skådespelet så lifligt åstadkom från scenen, är otvifvelaktigt. Men huruvida de nu qvarligga endast såsom fragment af någonting, hvilket en gång varit ett slags *helt*, eller om de stannat ifrån begynnelsen vid sitt ofärdiga skick, är jag ej mera i stånd att afgöra. I alla fall innehåller ingendera af dessa suppositioner någon anledning till fröjd för författaren och åtminstone ännu *en* annan till. Så likgiltiga de kunna tyckas för alla andra, hafva de likväl obestriddigen den betydelsen att utvisa, huru obefogadt jag blifvit beskylld för afsigten att *nedsabla* skådespelet: „Ur lifvets strid“.

(Förf:s anm. år 1867).

förgäfvess, utan att förmå alstra en enda fruktbärande fläck. Den har upptagits af den tacksammaste jordmon: väckt upp det goda, som slumrat deri och kallat fram det bästa, som der vakat, i dess vackraste blomsterdrägt. Man har känt sig lycklig, då man märkt sig vara så öppen för det ädlaste, den producerande förmågan kan erbjuda den emottagande. Ens inre meniska ser dessutom aldrig bättre ut än i återglansen af de glädjetårar, med hvilka fosterlandskänslan, värmd af konstens brännspegel, fyller vårt öga. Och hvem skulle ej tycka om att se bra ut på det sättet och att skåda alla andra omkring sig i samma fägring? Och hvem har ej haft det nöjet vid åskådningen af livets försoningsfulla strid, som utkämpats i dessa dagar på vår arma teaters tiljor? Hvem känner sig således icke genomträngd af tacksamhet mot skalden, som så rikligen delat ut åt allt folk ifrån sin enda skatt de ädlaste häfvor? Andra hafva guld, glans, makt eller åtminstone lycka. Den stackars konstnären hör vanligtvis endast talas om allt det der; ser det skimra på afstånd, såsom den objudne vandraren ser utanför i kalla, mörka natten festens härlighet skimra ur det briljant eklärerade slottets höga fönster: hör musikens högt skallande toner svärma kring präktiga skaror. Honom ensam angår all denna härlighet ej. Och likväl fostrades kanske dessa toner, som i samma stund tjusa den glädjedruckna skaran, uti hans varmt klappande hjerta. Hans hand, som nu darrar af köld, förde måhända en gång skakad af feberhetta penseln, hvarur flöt denna tafla, på hvilken tusen lampors förenade sken sammanströmmar derinne. Detta skaldestycke, som deklameradt, helsas af glacéhandskade händers entusiastiska klappningar, föddes möjligen i samma hufvud, hvilket i den stunden ej vet, hvaremot det tröttadt skall sig luta. Men hvad är det mer? *Hans* rike är ju ej af denna världen. Han har dock *sitt*, äfven han. Och är hans andes makt af rätta slaget, herrskar den ju äfven på ställen, der ingen kännes vid hans lekamen.

Men från den flyktiga skuggteckningen af en *interieur*, med förpostfäktningar af konstnärens hvardagslif till förgrund, återvända vi till den vänligt belysta tafla ur livets strid, hvil-

ken vid detta tillfälle bör vid sitt behag fästa våra blickar. *Behag*, säga vi, med berådt mod. Ty uppfattar konstnären sin förpligtelse rätt; känner han sig skyldig att verka såsom utförare af en konsts kraf, hvilken främst af allt bör vara *skön*, då gör han ej till uteslutande skådeplats för sina målningar — äfven om dessas föremål vore lifvets strid — ett militärlasarett, der allas sår ännu oförbundna blöda, der hvarje elände, ännu ostilladt, jemrar sig; der den döende icke minnes mera den sak, för hvilken han kämpat, och ej ens den segern, för hvars vinnande äfven han ansträngt och uttömt sin bästa kraft. Vi mena härmed naturligtvis ej någonting så orimligt som det, att uti ifrågavarande bataljmålningar lidandet icke skulle få visa sig och uttaga all sin rätt. Men lidandet bör ej upphöjas till stridens hufvudsak; än mindre till dess ändamål. Framställes ej såsom sådant en slutlig segervinning, försoning, frid, då förekommer själens blodsutgjutelse lika fåfäng och tröstlös som blodspillan i hvarje annat krig, hvars högsta valspråk heter: *pax paritur bello*. Endast för banditen — af alla dimensioner — är kriget på en gång det enda ändamålet liksom det enda medlet. Men staten, det hela, mot hvilka han finner för godt att göra sina privata åsigter med armkraft gällande, hyser i ämnet en alldeles motsatt mening. De vilja ha ett godt slut på den bistra leken. Med dylik syftning bör äfven konsten skipa sin rättvisa. — — — — —

Med anledning af

F. Berndtsons nyårsskämt

„Tiden teaterdirektör“.

1867.

Stycket uppgifver sig vara ett „nyårsskämt;” det har blifvit karakteriseradt såsom „i det hela så oskyldigt;” och skämtet finner allt fortfarande uti publikens i lifligaste rörelse försatta skrattnuskler tangenter, bekräftande, att det ej blott besitter en mer än vanlig fond af munterhet väckande gry, utan ock förmår anslå de flestas sinnen. Det minsta man kunde säga om en dylik företeelse vore ju, att det är ett *gladt* lifstecken af herr teaterdirektören *Tid*. Och ville man deraf draga den slutsatsen, att tecknet äfven är *godt*, låter påståendet kanske försvara sig.

Hvad som redan utan vidare bevisning kan tagas för afgjort är väl det, att också under regimen af en så bister herre som *vår Tid* man åtminstone någon gång får tillåta sig att skämta; och skämtet behöfver ej ovilkorligen framträda med uppsyn af en menniskoätare: det kan se „så oskyldigt” ut. Hvem skulle väl hafva trott det! Det otroligaste ligger ändock ej deri, att man här kan *bestå* sig ett godt skämt, utan fast mer i den konstaterade sannolikheten, att man nu mera äfven hos oss ej så alldeles illa *förstår* sig på raljeri, till och med när detta icke uteslutande angår någon annan. Det har ju ingenting försports om någon af herr Militärism rysligt tillernad duell. Sjelfva herr Aristokrati, så ytterst ömtålig om sin familjs värdighet han än brukar vara, har dock ej, så vidt man vet, stegrat löjligheten af sin ålderdoms svaghet ända derhän, att han låtsat hafva förlorat minnet af gamla bekantskaper, i harmen öfver den mindre imponerande roll, man låtit hans härlighet spela. Och ej ens

den på en gång så styfve och elastiske herr Byråkrati tyckes — man säge, hvad man vill — hafva mer än oundgängeligen nödigt varit balanserat med limstången för att insinuera, det någon vore „förfallen till böter för ohörsamhet mot reglementet“. Är det väl möjligt, att dessa företeelser halkat förbi mängdens uppmärksamhet, utan att deras sällsamhet väckt en med glädje blandad förvåning? Om så är, hafva vi verkligen alla ej blott följt med herr teaterdirektören Tid, utan nästan skenat af ett stycke framom hans exellens. Och likväl tyckes han hafva tagit så godt som ett sjumils framsteg, medan han blifvit liksom ung på nytt, ju längre det nittonde århundradet tillvuxit i ålder. Sannolikt hafva vi lärt oss åtskilligt under denna rapida fart; men helt säkert hafva vi glömt ännu långt mera. Huru skulle vi väl annars möta alla dessa underliga figurer, dem „nyårsskämtet“ kastat ut på scenen, så förtroligt, liksom vore de våra älsta ungdomsvänner? Och likväl har det ända hittills aldrig varit oss förunnadt att göra deras bekantskap på vår inhemska scen, och sanningen att säga ej heller öfver allt annorstädes. Tiden hade redan i tvänne decennier varit detta sekels teaterdirektör, då en obetydlig skuggteckning af den tidens herr Militarism, hvilken ej på aflägsnaste vis kunde mäta sig i när gångenhet med hvad hans afkomma i våra dagar behagar förkunna om sig sjelf och måste förnimma af andra, vållade en finsk mans landsförvisning. A. I. Arvidsson ansågs ej förtjent att dela ljust af det lands sol, hvars sken han påstått falla så bjert på de tappres stöflar och mustascher. Och ännu långt derefter har allmänheten blifvit inbjuden på frispektakel, hvilka bebadat allt annat än en liberal uppfattning af det stundande „nyårsskämtet“. Så sprutade för några få år sedan en penna, annars van att kasta qvickhetens gnistor omkring sig, eld och lågor, liksom Ilmarinens hammare, med anledning af en maskerering på scenen, som verkligen var helt annorlunda „oskyldig“ än de travesteringar, „nyårsskämtet“ haft att bjuda på.

Framför allt måste man dock sätta tro dertill, att litteraturens vampyr, censuren, nu mera är ohjelpigen död och begraven, då sådana näsvisa fribytare som „nyårsskämtet“ så oför-

synt kunna trampa på hennes stoft. Knappt nog lärers någon så föga som den, hvilken skrifver detta, hafva anledning att qväda hennes drapa, ehuru hon ändtligen hugnat oss med bekantskapen af en merit, som man ej mer väntade att hos henne finna: den att hon ändock kunde mista lifvet. Och nu, då hon omsider med sitt lif försonat, så vidt sådant var möjligt, sitt lifs synder, fordrar rättvisan mer än någonsin förr det erkännande, att åtskillige bland hennes verktyg utöfvade sitt värf med så lena händer, som det hårda yrket någonsin medgaf. Men andra funnos, hvilka betraktade korsfästelsen af människotanken ej blott såsom sin rättighet utan äfven såsom sin oeftergifligaste pligt. Dem sjelfvom till straff och androm till varnagel skulle man innerligen gerna förkunna desse den aflidnas gardeskarlar den förfärliga synen af „nyårsskämtet” på scenen eller i tryck, sedan de förut, liksom i sina välmaktsdagar fått göra korstecknet öfver manuskriptet från dess första sida till dess sista. Den enorma förlängningen af deras näsa och öfriga fysiologi kunde då erbjuda den yppersta mätaren af distansen, som tiden tillryggalagt, sedan „höra är att lyda” gällde såsom ohjelpig regel för den arme literatören, hvilken hade hemfallit åt dessa busars godtycke.

Det kan således tagas för alldeles afgjort, att „nyårsskämtet” omöjligen kunnat råka på det otidiga infallet att födas, ifall ej censuren gifvit plats deråt — genom sin egen bortgång. Men kan väl styckets framträdande i dagen åberopas såsom skäl, hvarför censuren ej bordt hänvisas till skuggornas värld, hvarifrån hon kommen var? Om så vore, borde detta nyårsskämt fördömas såsom ett bland de olyckligaste, det gamla årets både qvickhet och dumhet åt oss testamenterat. Saken förhåller sig likväl icke så.

Jag säger detta med fullaste öfvertygelse; och ändock hyser jag den meningen, att det på långt när ej är så *oskyldigt*, som det vill låta påskina, för att desto lättare halka igenom hinder, hvilka tillåta endast oskulden att smyga sig fram, men ställa hårdt mot hårdt, ifall de misstänka, att kraften vill bryta sig väg. Gerna må i alla fall medgifvas, att på „nyårsskämtet”

kan tillämpas en del af det beröm, som styckets stora favorit, fröken Myntreform har lyckan skörda: det röjer mycken „klokhets“, ehuru det sannolikt är klokt att icke afstå priset för „blygsamhet“ åt denna berömda nykomling bland fröknar.

Denna klokhets röjer sig lika mycket i hvad „nyårsskämtet“ tillåter sig som i dess omtänksamhet att lemna allt för omtåliga punkter ovidrörda. Vål har det alls ingen böjelse att rusa fram såsom stamfaderns för alla moderna humorister när-gångenhet, hvars yttersta gräns Rabelais sjelf betecknade med uttrycket: *jusqu'au feu exclusivement*. Men på den uppmärksamme betraktaren tränger sig ändock minnet af det ord, hvar-med den famösaste bland hjeltarne i Molières komedier uttalar säkerheten af sitt sätt att gå till väga: „ingen vet som jag, hvad himlen tål“.

Denna klokhets står i närmaste sammanhang med de flesta öfriga egenskaper, af hvilka stycket utmärkes. Det företer spåren af en ande, som pröfvat och pröfvats mycket, och af pröfningen behållit icke så litet, kanske för mycket kunde någon tycka. Deraf denna missaktning för de „stora passionerna“, som i pjesen mer än en gång gifver sig luft. Dessa stora passioner äro likväl till i verlden för någonting helt annat än föraktet. Ty det mesta af hvad historien vet omtala stort och beundransvärdt har haft dem att tacka för sitt framträdande. Det är tvärtom de små passionerna, hvilka egentligen äro gjorda till att skrattas åt; men sist bland alla har vål komedin rätt att förakta ens dem i grund, innan hon är trött vid sitt eget lif och beslutit sig till att gå i kloster eller grafven.

En följd af det misstroende, som stycket röjer mot de stora passionerna, är den betydelse, deri blifvit anvisad åt titulus „Sken“, maskinisten. Det är med askan af förbrunna illusioner till grundval för sin verldsåskådning, människorna känna sig mer än vanligt böjda att tilltro herr Sken eröfringar äfven på områden, till hvilka hans inflytande ej mera når. Huru föraktligt de må tala om denna ytliga figur, stå de dock ej sällan till densamma i förbindelse för ett lån, för hvars mottagande de äro så färdiga att tillvita andra. Till ersättning af deras

ohjelpiga förluster både i hat och kärlek har erfarenheten kastat åt dem *skenet af opartiskhet*, hvilken de fordom fördömt kanske hos andra och som de då ej trodde någonsin falla dem sjelfva till last. Nu sedan de ingenting hvarken älska eller hata mer med passion, är det för dem långt lättare än de sjelfva och andra föreställa sig att vara partilösa mot hela världen. Och detta räkna de sig som största merit, ehuru denna egentligen består deri, att de med lika god smak skulle ge hela besagda värld på — pelsen, ifall råd och lägenhet erbjöde sig dertill.

Till en viss grad lärer äfven ifrågavarande styckes beskaffenhet bekräfta sanningen af det sagda. Ej i allo likväl: man möter här och der partier, hvilka, under skenet af lek, framticka ett godt stycke ofvanom ytan af den allt nivellerande opartiskheten. Glöd under askan af halfsläckt harm har uppdrifvit dessa. Den dramatiska effekten har åtminstone ingenting förlorat derpå; den sceniska till och med vunnit betydligt. Blott den menskliga rättvisan eller rättare sagdt den historiska har genom dessa anomalier något förlorat. Men sådana små friheter behöfver herr teaterdirektör Tid mindre än någon lägga allt för tungt på hjerta och samvete. Hvad han härutinnan förbrutit, kan han väl framdeles liksom hittills tusenfaldt godtgöra. — Jag skall i alla fall längre fram återvända till det här endast antydda i afsigt att närmare redogöra för anmärkningarnes syftning.

Lätt kan i alla fall medgifvas, att det icke är i komedin i allmänhet och allra minst i en enaktspjes af komisk tonart, der man har rätt att söka sträng historisk rättvisa. Nästan lika obefogadt vore det äfvenledes, ifall man fordrade, att ett nyårsskämt skall utmärka sig genom ett språk, som endast är den högre bildningens modersmål. Desto angenämare blir man öfverraskad, ifall man ser sin något nedstämda förväntan i detta hänseende ej allenast fullt motsvarad, utan äfven fordringar, som kunde ställas på en literär produkt med långt högre anspråk, mer än vanligt tillfredsställda. Diktionen i de versifierade partierna är uppburen af en virtuositet, som bevisar, att

naturanlagen gått igenom högskolan. Man skrifver ej sådana verser på vanliga skolbänkar. Detsamma kan sägas om dialogen, bildad efter den moderna franska komedins pregnanta stil, som gifver ett så slående uttryck åt vår tids otålighet, hvilken fordrar svar på tal prompt, som banditen börsen eller lifvet.

Det torde kunna tagas för gifvet, att „nyårsskämten“ ingenting förlorat af sitt värde genom ett dylikt lån från de allmänna franska fonderna. Men från samma håll hafva i stycket influtit äfven andra lån, om hvilkas vinstgifvande beskaffenhet det kan vara tu tal. Att icke heller vid deras upptagande den ofvan berörda klokheten förnekat sig, lärers ändock ej kunna bestridas. Svårare blir att utleta, af hvilketdera bland tvänne om företrädet med hvarandra täflande motiver klokheten i detta fall låtit sig ledas. Kanske kommer man sanningen närmast, ifall man gissade, att ingendera af dessa motiver varit främmande för åstadkommande af samma resultat. Frågan gäller en sak, som man helst undviker att vidröra, om man älskar att lefva i fred och sämja med sina medmenniskor nu för tiden. Saken är nämligen den sköna Helenas person, hvilken med fabelaktig seghet håller vid makt traditionen att åstadkomma lika mycken förbittring ännu som för några tusen år tillbaka, ehuru yttringarne af harmen blifvit betydligt modifierade genom en civilisation, ej mera precis den samma, som hon var i den tiden, då tre gudinnor häftigt stredo i en skog på berget Ida.

Ett af de kuriösaste uttrycken för besagda högt uppdrifna civilisation är väl den meningen, att man icke borde tillåta sig tala om Offenbach, denne Tersites bland senare tidens musikalske heroer, annorlunda än med djupaste respekt. Och likväl vore just det sättet att behandla honom den gröfsta missaktning mot det exempel, han själf uppställt till efterföljd — förutsatt att han verkligen hör till antalet af de varelser, dem menskligheten vant sig att anse förtjenta af en plats ett stycke ofvanom sina skosulor. Allt sedan Pietro Aretino, oförskäm d i åminnelse, nedlade sitt smutsiga handtverk, har väl ingen dödlig med fräckhet som Offenbach neddragit gudar och hjeltar i ömkligheten af den sfär, hvori han endast kan andas och hafva sin

rörelse. Sjelfva Heinrich Heines sångmö, ehuru ingalunda öfverflödigt besvärad af anständighetskänsla, är dock en vestalisk jungfru i bredd med det andra fransyska kejsaredömet virtuos. Vill man mäta höjden, hvarifrån den franska tonarten stupat ned sedan den stora revolutionens tider, som dock uppgifvas hafva funnit sin fortsättning i de nuvarande, behagade man blott anställa den flyktigaste jämförelse mellan „marseilljesen” och musiken till „Den sköna Helena”. Jag betvivlar visserligen ej, att hwarenda trosspojke i Frankrikes hjeltehär tycker om att gnola på stumpar af denna liderliga musik; men hvad jag har svårare att tro är det, att denna armé skulle ha lust att förnedra sina ärofulla örnar till resonnansbotten deråt, då hon står i beråd att rycka fram på den blodiga stråten, som förer till seger eller död. Hvar man vet, att „Den sköna Helena” på sin konstresa, hvilken fört henne till långt flera hufvudstäder, än den store Napoleons segertåg hunno, uppvisat såsom sitt förnämsta rekommendationsbref skrytet dermed, att hon oräkneliga gånger briljerat på teatern i Paris, denna „menschlighetens hjerna”, såsom fransmännen gerna kallade sin hufvudstad, medan de ännu trodde sig hafva anledning vara stolta öfver sin öfverlägsenhet i intelligens. Men sköna Helena, berusad af sina obestridliga teatraliska triumfer, har glömt erinra derom, att hon & komp. i sjelfva Paris varit relegerade till den nära nog obetydligaste af den omätliga stadens trettio scener: *Bouffes Parisiennes* kallad, och, komiskt nog, förlorad bland det Elyseiska fältets skuggor, hvilka likaledes oroas af den skönas vidunderligen osköna största medtäflarinna, m:lle Theresas groteska personlighet. „Den sköna Helena” måste sannolikt gifva sig till tåls, tills Beaumarchais vilda spådom besannas, att en dag ännu skulle komma, då hans „Figaro” blefve gifven i sjelfva Nôtre Dame, innan den äran vederfares henne, att hon får fira sina triumfer på franska hufvudstadens förnämsta tiljor. Hon kan emellertid trösta sig med lyckan att hafva glänst och försvunnit på sjelfva — Arkadiateatern vid Esbo tull, andra ännu celebrare scener att förtiga.

Det är likväl icke behöfvat att konstatera dessa den förtjusande äfventyrerskans segervinningar, som förledt mig att på hennes altare egna ofvanstående gärd. Den icke ringa betydelse, hon obestriddligen, åtminstone indirekt eger för det ämne, som närmast tager vår uppmärksamhet i anspråk, har gjort vådan af en sådan ärebetygelse oundviklig.

Det är mer än sannolikt, ehuru ej faktiskt bevisligt, att nyårsskämtets dristighet att på förtroligaste fot umgås med notabiliteter af allahanda slag, icke så litet blifvit både stimulerad och stärkt genom det näsvisa exempel, „Den sköna Helena“ härutinnan uppställt till efterföljd. Och denna förmodan vinner i styrka genom en omständighet, som icke mera hvilar endast på suppositioner, utan ligger på den säkra grunden af ett faktum. „Den sköna Helena“ har fått lof att dela med sig dryga portioner af sin lättfärdiga musik för att gifva vingar och luft åt de i „nyårsskämtet“ uppträdande figurernas utgjutelser. Detta val af toner kan ej gerna tillskrifvas endast ett infalls slump. Redan ofvanför betecknades dessa lån från Offenbach såsom bestämda af en beräknande klokhet, ehuru det då lemnades oafgjordt, hvari beräkningens fyndighet egentligen bestack sig. Här låter redogörelsen för min åsigt i ämnet icke längre afvisa sig.

Det djupare motivet, som sannolikt beredt ett så vildt och brett svängrum åt Helena-musiken i „nyårsskämtet“, kunde kanske uppfattas ungefär sålunda: olika tidehvarfs innersta sinnesstämning uppenbarar sig icke endast i deras sträfvanden och handlingar, deras religiösa åsikter och spekulativa läror, deras poesi och bildande konst. De toner, som på osynliga vingar flyga från land till land, från folk till folk, finnande ett härberge i allas öron, öppnande sig en väg till allas hjertan, uppenbara äfven de — och ingalunda otydligast — hvilka omsvängningar vibrationerna i människornas själar undergått genom olika tidens lufttryckning. Blott folkvisan tyckes förete ett undantag från denna allmänna regel; men endast därför, att den stämning, hvarur hon ursprungligen härflutit, i hufvudsaken förblifver under hela sekel oförändrad inom de sfärer, i hvilka hon

lefver och, med få undantag, vanligen dör, icke egentligen undanträngd af någon annan melodi, utan förqväfd af glömska eller ett lumpet skorr, som knappt mera kan få namn af musik. Nyss påpekades det himmelsvida afståndet mellan marseilljesens och de offenbachska melodiernas tonart. Hundratals dylika kontraster kunde lätteligen uppsökas, som skulle föra oss från de dödsmodiga tonerna af „Vår Gud är oss en väldig borg” och Narva-marschen, de der upplyfta äfven den fegaste håg till lust och kraft att gifva ut lifvet för stora, heliga syften, ända ner till narrspelet af ett modernt musikaliskt *qvodlibet*, hvilket stärker en uttråkad, blaserad stackares själ i sin enda fasta tro: den att menniskolifvet ej är mera värdt än — ett dylikt *qvodlibet*.

Såsom bevis på den vexilverkan, som sympatetiskt gör sig gällande mellan en för lyftning hos sinnena stämd tid och de uttryck, denna gifver sig i sin musik, tillåter jag mig fästa läsarens uppmärksamhet vid en oss alla näraliggande, lättfattlig omständighet. Är det ej en mäktig förunderlig sak att se, huruledes den adel i sinnesstämning, den öppenhet för hyfsning och finare bildning, som ofvanom en rörlig botten af lättsinne gjorde sig gällande under det gustavianska tidehvarvet, återklinga i de bellmanska melodiernas behag och skönhet? Vore det väl möjligt, att bildade, till och med finkänsliga naturer skulle i längden trifvas uti det mindre än tvetydiga sällskap, dit „Fredmans epistlar” etc. så ofta införa dem, så öfverträffligt än detta finnes tecknadt, ifall ej tonerna skulle gjuta deröfver en kolorit af lika omotståndlig som oförgänglig gratie? Och denna färg är ej en produkt af lösligt infall, som råkat finna genljud i herr Skens toma skalle; och lika litet är dess mål att göra behörig effekt en flyktig stund. Den har tvärtom flutit ur en humant bildad ande, på en gång rik källa för skönhet och lika omfattande reservoir för henne. När man den tiden, då Offenbach ännu icke hade grundlagt sitt verldsvälde på de elyseiska fältena, stundom fick höra operor, som tjusat det adertonde århundradets länge sedan döfva öra, öfverraskades man någon gång af att träffa i de ljufvigaste tonerna liksom kära

gamla Bekanta. Denna bekantskap härrörde från Bellmanssångerna, som uppfångat och för alla tider vid sig fäst dessa melodier, hvilka då dallrade i den europeiska luften, utan att man alltid bekymrade sig om, hvadan de härflutit. Det är så en äkta perla, drifven af våg och vind till främmande strand långt från det haf, hvori hon bildades, upptages af någon, som fattar hennes värde, och får sig anvisad sin plats i en furstekrona, der hon länge förblir ovidrörd af tidehvarfvens omvexlingar.

Med den musik, „Nyårsskämtet“ funnit lämpligt att för sina behof låna, eger ett förhållande rum alldeles motsatt det, hvilket jag anser karakterisera förbindelsen mellan Bellmans dikter och det musikaliska vehikel, som lyfter dem högt ofvanom de qualmiga situationer, i hvilka skaldens djupa siarblick ännu förmår utleta spår af mensklighet. Nyårsskämtets situationer och personligheter äro ingalunda anstötliga, åtminstone ej i den meningen, hvori epitetet gäller angående de fredmanska ställningarne och förhållandena. Men den der musiken, hvarmed det älskar att så luxuriöst öfersvämma sin fantastiska värld, hvarför har den fått lof att låta alla dessa springbrunnar spela, hvilka hemta sina tillflöden ur offenbachska fabriken rännilar? Nyårsskämtets upphofsman kan i estetisk bildning och omdöme mäta sig med hvem det vara må i detta land; och det är ingalunda det sämsta kännetecknet på en fin smak, att den förstår sig på *det fina i kråksången*. Men det är i alla fall föga troligt, att förtjusningen öfver „Den sköna Helenas“ musikaliska finesser föranledt honom att, en ny Paris i modern kostym, göra sig till deras irrande riddare på Menelaus-Offenbachs bekostnad. Denne är ju ändock i det hela taget endast deras styffar. Såsom deras rätte fader måste herr teaterdirektör Tid anses; och när det gäller att karakterisera tonen, som råder både i hans husliga och sceniska lif, kunde dessa hans älsklingsbarn icke gerna visas på dörren.

Hvem skulle likväl våga så noga afgöra, hvilken andel författarens af „nyårsskämtet“ fina öra för den musik, som nu för tiden beherrsakar världen, haft i hans fyndighet att låta scenens herr regissör begagna såsom medel att tjusa teatern, icke

tonerna af *la reine Hortense*, utan den sköna Helenas? Mindre utsatt för vådan att misstaga sig är väl en annan, med den förre nära beslägtad hypotes. Herr Tid uppställer såsom ett af hans erfarenhet bekräftadt rön, att „de fleste” vilja „Skön Helena”. Bjöd icke således den praktiska klokheten att, så vidt omständigheterna sådant tillåto, spekulera på de *flestas* tycke och smak? Sjelfva skriften lärar ju oss, att Herren berömde sin gårdsfogde, som hade gjort sig vänner af den orätta mammon: denne erkändes hafva handlat visligen, ty tiden var ond. Hvem kan väl förtycka, om författaren till en stackars enakts-pjes viker för frestelsen att för godt pris ej blott bereda sig förtjensten af att handla visligen, utan på köpet kanske hjälpa till att blidka den onda tiden? Han tvekade således ej länge att drapera de figurer, dem han framförde på scenen, såsom tidens representanter, med några bitar, lösslitna från „Skön Helena”. Det smakade ju ändå en smula efter fågel; och dermed finga „de flesta” trösta sig, tills mindre pedantiska tider åter tillåto underfågeln sjelf i all sin härlighet flaxa öfver Arkadias tiljor. De, som äro invigda i mysterierna af en bland verldsteaterns minsta scener, trodde sig veta, att emellan dennas kulisser redan höll på att förberedas en monstre-petition, hvars afsigt var att återställa den fallna sköna *in integrum*. Måhända har det förakt, som i „nyårs-kämtet” uttalas för de stora passionerna, men framför allt likväl den visade undergifna hyllningen för de små d:o åtminstone fördröjt utbrottet af denna ultraridderliga demonstration.

Äfven de, som äro minst böjda att gå allt för strängt till doms med de här och vid ett annat långt högtidligare tillfälle uttalade åsigterna, måste väl tycka, att mitt förfarande varit raka motsatsen till deras, hvilka gjort sig förtjenta af beröm för det de visliga skickat sig i tiden. Men så kärt det än för mig vore att lefva i godt förstånd ej blott med „de flesta” utan med alla, tillåter mig ej en allvarlig öfvertygelse att lemna ovidrörda dessa sjukliga punkter i vår tids artistiska tendenser, som hota att besmitta äfven det finska folkets friska känsla för det sköna, ifall hon försattes i tätare och närmare kontakt med de konta-

giösa ämnena. Jag vore väl den allra sista, som icke af hjertat gerna skulle unna åt hvar människa det oförargeliga nöjet att skratta åt de roligheter, dem vår trumpna tid stundom hittar på, för att dermed bortjaga töcknena på mensklighetens rynkade panna. Men de offenbachska prestationerna äro, både hvad text och musik beträffar, verkligen så litet oförargeliga, att de tvärtom kunna täfla i depraverande, förslappande verkningar med det allra slemmaste, tiden för öfrigt åstadkommit. Det är ganska säkert, att de ädlaste människor — man vet, att ordet ej just mera nu än stundom annars är synonymt med de förnämaste — i sjelfva Frankrike, detta förlofvade land för allt slags qvickhet, med djup grämelse varseblifva de eröfringar, som dageligen tillväxa under Offenbachs fanor. Men om känslan af Frankrikes verldshistoriska betydelse för den menskliga kulturen å ena sidan känner sig förnärmad genom tendenser, antydande på en gång den sedliga och estetiska kraftens förfall, ingifver samma känsla å den andra sidan visshet och förtröstan, att de genom så många förgångna sekels aska trängande rötterna till en ädlare civilisation icke låta för längre tider förderfva sig af några ögonblickets utväxter och krypfän på stam och blad. Men om också det på krafter omätligt rika Frankrike möjligen utan våda för sin kulturs lif kan genomgå besmittelsen af den offenbachska *aria cattiva*, är det, ty värr, på långt när ej lika säkert, att vårt lands, under bördan af så mångahanda svårigheter svigtande, ädlare bildning förmår med samma vitalitet uthärda inflytelsen af besagde pestilentiösa passadvind. Jag frågar lika fridfärdigt som bestämdt „Skön Helenas“ dyrkare i våra fäders land på själ och samvete: vore det icke ändå både synd och skam, ifall den sterila tjusningen, deras lumpna idol ingifver, skulle äfven hos oss förlama håg och lust att med samma sympati som förr återse t. ex. „Daniel Hjort“, såsom förhållandet ej längesedan berättades hafva varit på en annan ort, der valet mellan båda ifrågavarande stycken utföll på bedröfligaste sätt?

På så svaga styltor må den humana bildningen i Finland ändock ej stå, att hon skulle låta blåsa omkull sig af det melodiska beviset för satsen: „hvar qvinna föds att trogen vara“ o.

m. d. Dessutom måste det medgifvas, att den musikaliska omklädnaden i „nyårsskämtet” ingalunda svär så skarpt emot ordkroppen, den eger att pryda, som t. ex. de triviala hymnerna i Blanches qvicka „komedianter” *) mot de patetiska föremålen för deras devotion. Och framför allt, hvilken belevnad hofmanna courtoisie ligger ej i artigheten att helsa här borta på gränsen af *ultima Thule* teaterdirektören Tids verldsbekanta regissör med samma elyseiska toner, som sväfva kring tinnarne af de tempel, dem han i sin egentliga verkningskrets upprest åt moralitet och frihet!

Bland de lån, „nyårsskämtet” tillåtit sig att hit importera från Frankrike, är utan tvifvel förflyttningen af denne oförlikneliga konstnär det allra dristigaste. Skulle man ej nästan med full säkerhet veta, att stycket i det hela är så oskyldigt, blefve man kanske frestad till den förmodan, att försäkran derom blott är en fras, ej stort uppriktigare menad än den famösa bordsfrasen på kalaset i Bordeaux: *l'empire c'est la paix*. Hvem vet, om vi icke ändå upplefva den sorgen att se vårt oskyldiga nyårsskämt deporterad af den utlofvade pjesen: „Sfinxen”, i bokstaflig geografisk mening dit, der pepparn växer? Sådant lär ju händt någon gång förr olycklige skämtare, hvilka misstänkts att hafva brustit i tillbörlig respekt mot teaterdirektören Tids för slika roligheter mindre väl stämde regissör.

Gånge dermed huru som helst: för oss finnar kan det ej vara annat än högeligen glädjande, då vi se, att den fega spökrädsla, som ville komma uttrycken både af vårt skämt och vårt allvar att stelna på våra läppar, nödgas fly för en modigare, klarare uppfattning af den gräns, på hvars andra sida sjelfva den beställsammaste misstanke bör stanna. Vi kunna väl hysa ganska olika meningar om den ytterst märkvärdiga historiens karaktär, hvilken „nyårsskämtet” tillåtit sig att behandla nästan à la Offenbach. En sådan olikhet i åsichter är vår menskliga rätt. Men en alls icke mindre maktpåliggande skyldighet fordrar, att vi icke söka gifva framställningarne i ett skämt för

*) „Ett resande teatersällskap”.

stunden betydelsen af en högviktig diplomatisk akt eller till och med af historiens yttersta dom. Hur helst man må tänka om „nyårsskämtets“ oskuld i öfrigt, är ingenting vissare än det, att detta skämt ej skall locka fram en enda förrostad kula ur det sämsta bland de nyss kasserade fransyska gevären. Och likväl skulle ännu för några år sedan, då salig censuren gjorde sitt bästa såsom regissör på vår literaturs teater, en sådan kamrats uppträdande, som „nyårsskämtets“ m:r Louis, kommit håren att resa sig på hennes peruk. Gud ske lof, vi hafva hunnit ett godt stycke framåt sedan dess!

Medan det enskildta så inskränkta och likväl så gränslösa godtycket satt såsom domare öfver Finlands literatur, skyggade hvar och en, som kände de rämärken, der hederns uteslutande välde vidtager, tillbaka för vådan att uttala anmärkningar, af hvilka något bland misstänksamhetens, möjligen slumrande argusögon kunde väckas. Nu sedan den skrifna tanken ej mera betraktas såsom hvar censors rättslösa lifegen, utan funnit det skygd under allmän lag, både förnuftiga och oförnuftiga varelser långt för detta åtnjutit, behöfver man ej ängsligt tillbaka-hålla ens sådana meningar, hvilka fordom skulle haft tycke af fingervisningar åt censurens skarpsynthet. Men innan jag går att påpeka några punkter, i hvilka min uppfattning af sakerna afviker från de teckningar, som i „nyårsskämtet“ möta oss, anser jag mig böra erinra om de medgifvanden, ofvanför gjordes till förmån för komedin i hennes förhållande till historiens kraf.

Finge man draga sina slutsatser endast från de lifliga bifallsyttringar, med hvilka publiken aldrig underlåter att helsa herr Aristokrati på scenen, borde man taga för afgjort, att denne seigneur har äran vara den mest populära figur bland alla, hvilka „nyårsskämtet“ roat sig med att införa. Denna föreställning får likväl en alldeles motsatt vändning, när man tager i närmare betraktande både skämtets ytterst lättfattliga afsigter med hans härlighets uppträdande och den framställande konstnärens sätt att åskådliggöra dessa. I förbigående må redan här anmärkas, att en karaktärsroll sannolikt aldrig blifvit på denna ort återgifven med större fyndighet och skicklighet

än den ifrågavarande. Att intrycket, som framställningen gjorde på mängden af åskådare var det åsyftade: ett oblandadt komiskt, hvarken vill eller kan någon bestrida.

Då jag det oakadt måste erkänna, att denna ömkeliga personifikation af en stor historisk idé på mig i grunden verkade snarare sorgligt än roligt, har jag således åter oturen att råka i kollision med „de flestes” bifall. Och likväl gaf anblicken af denne riddare af den sorgliga gestalten äfven mig anledning till munterhet väckande betraktelser. Så kunde jag ej annat än le i mitt sinne, när jag föreställde mig, hvad effekt en sådan figur på vår hufvudstadsteater skulle gjort, om t. ex. Geijers och Hvassers blickar hade kunnat möta henne der. För några få decennier sedan tänkte de ju ännu med harmfull oro på allt det onda, ett imiterande finskt magnatvälde „sämre än dess originaler” hotade att åstadkomma i detta land. Och nu har den arme herr Aristokrati till sin disposition ej ens protesten af en sådan hvissling som den, hvilken för några år tillbaka så eldigt och käckt fattade tag i ett par klädningsfällar, de der ansågos hafva fått en otillbörlig lyftning. Men sinnet stämdes åter nästan vemodigt vid tanken på en annan personlighet, i hvilken vi icke längesedan ännu sågo det aristokratiska grundlynnnet uti vackraste harmoni med en nyare tids föreställningar om ädel humanitet. Med hvad känslor skulle väl denna dualistiska natur blickat ned på en så ensidig karrikatur af en princip, så väl behållen i den åldriges hela väsende? Det var hans lycka, att hans vänliga öga tillslöts, innan han, ättlingen af Flemingarnes hjelteätt, behöfde se detta elände i dennas och Hornarnes land.

Om jag sade, att det ännu icke finnes i Europa ett enda land utom vårt, der man skulle våga framställa på en teater med någon betydenhet en sådan karrikatur — ej af en enskild aristokrat — utan af aristokratins hela idé, toge man det sannolikt för en paradox, som icke låter försvara sig. Och likväl torde saken i det närmaste så förhålla sig. Jag tillåter mig ej afgöra, huruvida ett sådant *privilegium exclusivum* är en lycka för ett folk; men jag skulle tro, att det åtminstone icke

är en ära. Ifall någon nu finge det infallet att påstå: „aristokrater ären i alle“, hade vi föga anledning att känna oss deraf smickrade.

Det vore af icke ringa intresse att anställa en närmare jemförelse mellan sättet, hvarpå det första stora anfallet i dramatisk form företogs mot aristokratins princip, och denna yttersta konsekvens af anfallets framgång, som vi hafva för ögonen i vår stackars herr Aristokrati. Jag inskränker mig likväl här till några få antydningar blott. Såsom bekant utförde den förunderligen både djerfve och qvicke Beaumarchais denna stormlöpning i sin „*Mariage de Figaro*“. Komediförfattaren hyser visst icke någon förkärlek för bärarn af besagde princip grefve Almaziva. Men att framställa denne såsom en afsigkommen varelse, sjunkande än i föraktets dy, än upptagen i medömkans hospital, sådant föll hvarken Beaumarchais eller någon annan människa in ännu några få år före utbrottet af revolutionen, hvilken rådbåkande vältrade sig öfver hela det slägte, hvartill den galante grefven hörde. Han väcker snarare en känsla af afund, således raka motsatsen till medlidandets. Uppburen af en i alla hänseenden briljant yttre ställning, är han personligen en lysande företeelse: rörlig, spirituel, sjelfskrifven arfvinge till all denna världens härlighet, ehuru han „hvarken syr eller spinner“. Figaro, plebejen, har i det hela åtskilligt gemensamt med denne matador, såsom qvickheten, rörligheten, fallenhet för intriger; och om han råkar i harnesk mot sin forne förnåme bundsförvandt, sker det hufvudsakligast därför, att grefven känner lust att betrakta äfven sådant såsom *commune bonum* med barberaren, som denne med fullt skäl vill hålla alldeles för egen räkning. Men äfven då, när Figaros förtviflade förbittring tecknar hans rivals porträtt, ser detta ändock icke värre ut, än så här: „*parce que vous êtes un grand seigneur, vous vous croyez une grand génie! Noblesse, fortune, un rang, des places, tout cela rend si fier! Qu'avez vous fait pour tant de biens? Vous vous êtes donné la peine de naître, et rien de plus. Du reste, homme assez ordinaire, tandis que moi, morbleau! perdu dans la foule obscure, il m'a fallu déployer*

plus de science et de calcul pour subsister seulement, qu'on n'en à mis depuis cent ans à gouverner toutes les Espagnes“.

— Det är påtagligt, att grefve Almaviva sedermera blifvit långt värre misshandlad af herr Tid än då af den demokratiska afundsjukan och harmen. Jag glömmar likväl icke, att den spanske granden är endast en aflägsen anförvandt till vår landsman, herr Aristokrati. Men när jag tänker derpå, att medan grefve Almaviva spelade sin roll i Versailles och Paris, uppträdde Gust. Maur. Armfelt, Joh. Fredr. Aminoff och mången annan finne med samma aristokratiska glans och tjusningsförmåga i Stockholm, förekommer det mig ännu mera sällsamt, att endast par menniskoåldrar derefter den sjelfskrifna härlighetens vansklighet icke anses kunna värdigt representeras på vår teater annorlunda än genom ett fossilt benrangel. Sanningen fordrar likväl det medgifvandet, att patentet för uppfinningen af ett sådant framställningssätt tillhör Magnus Drakenhjelm's lycklige målare.

På den fransyska teatern, såsom hvars provinsafdelningar både vår och Europas öfriga scener kunna betraktas, har en märkelig kulissförändring under senaste decennier egt rum uti ifrågavarande hänseende. Samma scen, som i Beaumarchais' tider visade god lust att uppsluka hela aristokratslägtet och att låta det såsom vålnader, icke värdiga att sola sig i lampornas skimmer, försjunka under tiljorna, har i senare tider gästvänligt åt detsamma erbjudit allt flera hedersplatser. Denna förändring bevisar kanske främst, att man utanför teatern nu mera hvarken behöfver frukta eller afundas den gamla aristokratins öfvertag och således utan att någonting riskera kan bete sig mot den besegrade vederdelomannen ädelmodigt. En omständighet, som är en direkt följd af Figaros segervinning öfver Almaviva, har utan tvifvel äfven väsendtligt bidragit till det antydda resultatet. Nu, när man öfver allt anträffar den vigilante barberaren, icke mera såsom hufvudsakligast hårklippare, utan klippare i allmänhet; när man ser honom utöfva sina konster såsom en hufvudpersonnage i „*le demi-monde*“, börsspelare, negociatör i kosmopolitisk stil; möjligen i deputeradekammarn, vid ministerbordet och kanske ännu högre opp: nu begynner man finna

den universele artisten ändock något tråkig i längden och längtar efter anblicken af litet annorlunda markerade fysiognomier. Då kastar man en återblick på bilderna i Frankrikes omätligt rika och mångskiftande aristokratiska galleri. Der finner den dramatiska poeten lika väl som romanförfattaren, af hvad färg deras lynne än må vara, tillräckligt originaler att afteckna, utan att de behöfva gripa till trashankar hvarken i andlig eller lekamlig måtto. Märkvärdigt framför allt är att se, huru de genom revolutionens stormar kullstjelppte fattige ädlingarne nu för tiden omhuldade af dikten, då de ställas vid sidan af en modern *roturier*, hvilken genom ignoblare möda än att blott låta sig födas och sedermera göra ingenting samlat sig förmögenhet. Men visserligen fordrar Frankrikes moderna poetiska rättvisa, att äfven den fattige ädlingen på något vis, kanske till och med på den löjlige rike kalkborgarens bekostnad åter befordras till välstånd. Att låta en aristokratisk varelse, om hvilken poesin tagit vård, qvarbli i armod vore nästan lika befängdt som att tvinga en sånggudinna dricka getmjölk för att kurera ett svagt bröst.

Det skimmer, som hägrar öfver aristokratin idé, ursprungligen hvilande på ridderlighet, ädelmod, sjelfuppoftning, måste i alla tider utöfva någon tjusning på poetiska sinnen, hvilka ej sätta all sin produktionsstyrka i teckningen af den krassaste naturalism. Dertill kommer, att spillrorna af den forna så öfvermäktiga och öfverdådiga fransyska aristokratin tyckas också i våra dagar vara omgifna af ett idealiskt sken, ehuru detta är af ett helt annat slag än det, som ofta nog i flärdfullt färgspel bröt sig mot de gamla vapensköldarnes prisma. I deras stolta tillbakadragenhet får mängden föga tillfälle att skärskåda dem närmare; den måste nöja sig med att nästan blott ana till deras tillvaro. Men deras halfdunkel åstadkommer likväl en verkan, liknande åskmolnets der borta längst vid horizontens rand: det ser hotfullt ut, ehuru det i verkligheten hotar ingen. Både respekt och försoning åstadkommer deras obestriddliga förtjenst att icke stå i vägen för Figaro & komp., som vilja framåt. Och när de någon gång träda fram för att såsom andra men-

niskor göra sina medborgerliga rättigheter gällande, öfverraskas man deraf nästan som af en andesyn. Jag glömmmer aldrig anblicken af markis Laroche jaquelin, då han för nära ett fjerdedels sekel sedan intog sin plats bland sina plebejiske kolleger i deputerade kammarn. Det var såsom hade både häfd och saga blickat ned på hans omgifning genom detta härliga, öppna anlete. Och ur hela hans väsendes så säkra, fasta, men ingalunda utmanande hållning talade någonting helt annat än bekännelsen: „jag är mycket skral”. Han var kanske ej något större geni än grefve Almaviva; men han var en man från topp till tå. Och knappt nog torde någon kunna heta Laroche jaquelin alldeles förgäfvles.

Mer än man skulle tro, förstår det ombytliga, för begäbelse böjda Frankrike att respektera hos sin aristokrati hennes gehör för anderösterna, som uppstiga ur förfädernes grafvar. Hvar man kan väl någon gång instämma i den vackra sången: „*Partant pour la Syrie*“, men få äro de, hvilka af egen böjelse vore hugade att göra sig skyldige till anakronismen att stupa i ett korståg. Förnimmes det ändock, att en höggättad ung krigare, nära förbunden med familjen Montmorency och allt hvad för öfrigt finnes kvar äkta aristokratiskt, fallit på Castelfidardos fält vid sidan af sin vän den svärmande, ridderlige Lamoricière, då finnas i hela Frankrike inga läppar mera, som skulle draga sig till löje vid underrättelsen om en så otidsenlig offerdöd för den heliga stolens försvar. Och försök att begabba på teatern den fallne gengångaren af medeltidens korsfarare! Försöket skall framkalla en resning i massa af allt, som nobelt — ordet betyder här icke detsamma som adeligt — ligger på djupet i Frankrikes hjerta; och sannerligen det blir en storm uti ett glas vatten, utan en orkan i oceanen. —

Jag har ej velat neka mig nöjet att nedskrifva ofvanstående blad, ehuru jag ganska väl vet, att de få, som taga kännedom om dem, lika väl som jag hafva sig bekant, huruledes folk ännu finnas till i verlden, för hvilka aristokratins både bestånd och förfall eger en annan betydelse än att tjena till ämne och föremål för hänlöje blott. Det skulle kanske ändock icke

skada de tusende, hvilka utbildat sina föreställningar om aristokratins både nuvarande och förgångna ståndpunkt endast med den ledning, herr Aristokratis uppträdande på vår teater erbjudit dem, ifall de händelsevis råkade ur någon tidning inhemta, hvad hennes nåd lady Aristocracy har att säga t. ex. i England och till och med till en viss grad äfven i Sverige ännu. En sådan teoretisk kunskap skulle bevara mången från ensidighet i uppfattning af de menskliga sakerna och likväl lemna hvar och en full frihet att vara så litet aristokratisk som möjligt i praktiken. Hufvudsumman blir i alla fall, att aristokratins idé ej låter hvarken bortresonnera eller grina ut sig ur menskligheten. Hennes former modifieras och variera likväl ganska mycket hos olika folk och under olika tidevarf. Men hvad som i alla tider och förhållanden torde bli konstant, är det, att en nation, hvilken ej vet respektera hvarken bördens eller talangernas eller vetandets eller bildningens eller det storsinnade tänkesättets eller hjeltomodets aristokrati, icke kvarstannar länge bland nationernas antal.

De missvisningar, herr Aristokratis uppträdande på teatern möjligen åstadkommit, kunna för öfrigt mycket lätt i verkligheten korrigeras genom samma metod, som Sokrates berättas hafva använt, då hans personlighet på det infamaste blifvit missfirrad i Aristofanes' komedi „Molnen“. Han steg upp på sin bänk, der han hade sutit bland hopen af åskådare, lemnande sålunda hela publikum tillfälle till komparativa studier, bygda på åskådningen af såväl originalet som den karrikerade kopian. Vinna våra aristokratiske originaler en lika lysande seger som Sokrates, hafva de ju vunnet spel, och herr Aristokratis uppträdande nedsattes till endast en förflugen lek af en fantasi, som roat sig med ett teckna dimfigurer. —

Med framställningen af herr Militarism är förhållandet ett helt annat. Ingenstädes i „nyårsskämtet“ visa sig olägenheterna af att låta, i stället för konkreta personligheter, generella idéers personifikationer svänga sig på tiljorna så vådliga som då det gäller besagda martialiska figur. Känner en komedi behof af att kommendera fram fast tio krigare, och alla, från generalen

ända till trosskusken, framställas så burleskt och upp och nedvänt som möjligt, kan hon ännu skylla på sin goda rätt och att hon framvisat endast några undantag bland tusen, emedan äfven sådana hennes tillhörigheter anträffas här och der i den stora hopen. Men herr Militarism representerar icke en enskild person, utan krigarlynnets och väsendets i hela världen och, så oskyldigt än „nyårsskämtet” skall vara, framför allt i vårt eget land — ehuru den granna främmande uniformen tyckes vederlägga en sådan förmodan. Mot denna generalisation uppresas sig min öfvertygelse och innersta känsla. Jag finner deri ej blott en orättvisa, utan en farlighet för finska folkets tänkesätt. Betraktar och behandlar man „nyårsskämtet” såsom ett „oskyldigt ingenting”, är det *helt* naturligt, att man ej heller angående ifrågavarande ämne har någonting att anmärka. Jag har gjort det den äran att taga stycket något allvarsammare och anser därför för en samvetssak att söka bringa klarhet i en fråga, hvarom nationens medvetande nu för tiden tyckes sväfvat uti en betänklig osäkerhet.

Om aristokratin egde en ofantlig betydelse för Finland, medan den var på vägen att krama all jordegendom här i sin hand som en snöboll, kastad i ansigtet på landets öfriga invånare, hade militärväsendet det än mer, så länge landet genom detsamma höll på att göras till en folktom öken. Finska folket, det är jag, skulle det i den tiden kunnat säga ej blott på skryt, men emedan det oupphörligt absorberade i sig allt det bästa, finskt mannamod i strid, i försakelse och trofasthet hade att bjuda på. En bild af folkets vedermödor i dess hemlif gäfvat krigarnas besvärligheter i fält: men som bilderna af den hvilande stranden återgifvas af strida strömmen eller hägringen mellan sammandrabbande moln. Åto menniskorna i hemmet bark, angreps soldaten i belägrade fästen och under marschen genom öde trakter ej sällan af hunger så, att han kunnat längta efter sitt hemlands bittra brödsrogar. Stelnade de hemmavarande i sina dalar under en köld, hvars mått man ej mer kunde mäta, firade de återvändande finska karolinerna sin jul högt på fjällarne i snögrafvar, hvilka kunnat betecknas med

Dantes förfärliga inskrift uppå helvetets portar: *voi chi entrate, lasciate ogni speranza!* Men folket här hemma och folket derute kände sig såsom grenar af samma stam, hvilken diat sin lifskraft ur en gemensam rot och uppbars af samma jordtorfva. Denna känsla af solidaritet mellan finska folket och finska soldaten skulle gjort det omöjligt äfven för den muntraste gök då för tiden att ställa sig utanför den allt och alla sammanfattande kretsen för att begrina militärismen såsom en separat företeelse, om också situationens djupt allvarliga stämning och beskaffenhet hade lemnat plats åt en slik rolighetsmakare.

Vi nu lefvande hafva hunnit ett godt stycke bort från detta sammanhang. Skulle vi ej redan förut derom haft kännedom, borde vi väl åtminstone nu mera icke sakna erforderlig bevisning i saken. Det är likväl icke egentligen det faktum, att någon funnit sig disponerad för begabbelse af det finska militärväsendet i allmänhet, som bevisar, att detsamma och vi öfrige äro skilda vänner. Det ovädersägligaste beviset ligger i den omständigheten, att intet enda hvarken skrifvet eller taladt ord, åtminstone offentligen, gjort ens den obetydligaste invändning mot det publikt så ogeneradt skrattande skämtet.

Det vore icke just rådligt i Frankrike eller bland hvilken annan nation som helst, hvilken hyser aktning för sig sjelf, att utställa på teatern såsom föremål för åtlöje deras krigsväsende. Tidigare omnämndes i denna skrift, att på tjugutalet militärismen icke heller hos oss ansåg sig skyldig att värnlöst låta löjet roa sig på dess bekostnad. Dess talan fördes då ännu af män, som egde ett ganska utprägladt medvetande deraf, att, om Finland några år förut icke stått sjelft helt och hållet värnlöst för fiendens så föga skämtsamma anfall, det hade dem och deras stridskamrater att tacka för undsluppen våda att bli ett åtlöje eller en ömklighet för hela världen. Af förekommen anledning saknar icke heller det nu lefvande Finland vissa sympatier åtminstone för desse sine bortgångne krigare. Till ett bevis derpå länder, att det icke utan nöje sett Döbeln på teatern „mellan skål och vägg“ hålla sitt odödligt sköna afskedstal till „de pretiösa kvarlevorne af finska armén“, med obligat ackompagne-

mang af de fyllda punschglasen. Andra omständigheter, svärjande mot dessa yttringar af sympati, kunde emellertid anföras. När det t. ex. heter om samma pretiösa qvarlefvor, att de „vid Calix skänktes bort”, läses detta moment i deras meritförteckning ungefär med lika tillfredsställelse som de öfriga. Och om det ändock finnes här en människa nog ensidig att med uppbyggande af alla sina själskrafter tillbakavisa den traditionela ultraliberala uppfattningen af finska arméns *hedersskänk* vid Calix, lemnas den kämpande så ensam i striden, att i detta land ej ens ett enda uppmuntrande ord når hans öra. Och det skulle väl ansetts nästan oförskämdt, om den, hvilken sökt rädda sitt fäderneslands historiska krigarära, hade väntat, att någon penna blifvit satt i rörelse här för att en smula fläktat bort dunsterna af en smädelse, som annorstädes måste skaffa sig nya utloppsdiken, sedan en dam blifvit satt för dess flöden mot det länge oförsvarade Calix.

Dessa omständigheter hafva på detta ställe blifvit vidrörda icke så mycket för att påpeka några egenheter i vårt lynne, hvilka kunna tjena till material för kommande nyårsskämt. som för att söka förklara, hvarifrån herr Militarism hemtat sitt courage att så dumdristigt ställa sig ansigte emot ansigte inför Finlands publik. Men hvad hade han i det hela att befara bland ett folk, som från ytterligheten af den föreställningen, att militärväsendet här var allt, hunnit öfvergå till den motsatta ytterligheten, att detta borde betraktas blott såsom en öfverflödsartikel, hvilken lika gerna eller hellre kunde importeras från utrikes ort än fabriceras af inhemska ämnen. Vi finna ju ingenting förödmjukande deri, att soldater, som ej förstå vårt språk och icke hafva vårt land att tacka för sin tillvaro, vaka öfver våra bankers och hemvists säkerhet i nattens mörker och vinterns köld, medan vi sjelfva njuta af vårt företräde att kunna skratta åt militarismens umbärlighet. Men gäller det att attackera vår utmärkta militäriska läroanstalt, då återfinna vi plötsligen hela vår forna krigiska hurtighet och manhaftighet. Och såsom det äfven annars ofta nog plägar gå till i krig, äro också i detta fall rättvisa och billighet lemnade till sköfling åt hvar

och en, som har lust att hugga till — i vädret. Hvad kadettkåren kostat Finland, det kan man lätteligen beräkna; men hvad Finland haft att tacka sin kadettkår för inkomst af vunnen heder på håll, der vår heder och vårt anseende äro ovärderliga kapital, det behöfva ju de ingalunda behjerta, som tycka sig hafva gjort nog för vårt krigsväsendes framgång, då de på teatern applåderat löjligheten af herr Militarisms anspråk.

I högsta grad oförsvarligt vore det likväl, om man skulle låta den nedslående anblicken af hvad, som i detta hänseende möter oss på ytorna, bortvända tanken från det upplyftande skådespelet, hvilket lade för öppen dag, att fädrens hjeltediga sinnelag ännu andades ej endast i några individers bröst, men på djupet af hela finska folkets hjerta. Det var midt i branden af ett redan fruktansvärdt krig, som hotade att dageligen antaga ännu större proportioner, man fann för godt att högsinnadt vädja till det nära nog värn- och vapenlöst gjorda Finlands mångbepröfvade tapperhet. Och liksom genom ett trollslag uppsteg bataljon efter bataljon på olika punkter af detta land, under förhållanden, hvilka kunnat skingra äfven karlar, annars icke räddhugade, från redan färdigt svajande fanor. Att denna den finska härens uppståndelse och upprättelse åter byggdes på det gamla indelningsväsendets fasta grund, måste öka tacksamhetsskulden, hvori landet alltid skall stå hos den finske man, i hvars hufvud denna stora tanke uppstod först, och hvars energiska arm realiserade idén med en raskhet och framgång, som ensamt borde förslå att försäkra honom om odödligt rykte i våra häfder. De, för hvilka tillvaron af en inhemsk nationalarmé är fullkomligt likgiltig, kanske rent af skadlig, hafva naturligtvis intet begrepp om betydelsen af den finska härens pånyttfödelse. Liksom „nyårsskämtet“ äro de i det hela derjemte så oskyldige; och sannolikt är deras oskuld orsaken dertill, att för hedersskulder ingen plats finnes i deras samvete.

Men detta har ju ingenting att skaffa med herr Militarisms möjliga befordran till „guvernör, chef för eklesiastiken”

etc.? Det tyckes verkligen nästan så. Jag skyndar därför att tillägga ännu några ord, som icke borde vara främmande för ämnet.

Kriget, som för ett lands öfrige invånare är och måste anses vara en olycka, tyckes för soldaten, då man betraktar honom blott som sådan och icke som människa i allmänhet, presentera sig med skenet af en lyckträff. Dylikt är förhållandet framför allt i ett land, som sedan det fordom fört nästan oafbrutet krig under hela sekel, vill hvila ut på sina lagrar, försänkt i drömmar om en evig neutralitet eller vaggad af inbillningen, att det ej mer behöfver bidraga ens till sitt eget sjelfförsvar, hvilket beqvämast kunde öfverlemnas att af andra skötas. I denna sinnesstämning blickar folket ej mera upp till sina krigare såsom till sitt hopp, sitt stöd, sitt räddningsankare i nödens stund. För att göra min mening fullkomligt klar för hvar och en, utber jag mig att få begagna en liknelse, tagen ur förhållanden, som för oss alla äro väl bekanta. När en demonisk mordbrandsmästare är på fri fot och drifver sitt ohyggliga handtverk så rastlöst, att ingen, som lägger sig till hvila, vet, om ej hans eget och hans familjs hviloläger under natten skall förbytas till ett brinnande bål, då är vår unga, raska frivilliga brandkår föremål för våra tillgifnaste sympatier. Fanor, öfverlemnade af vackra händer, förkunna både för himmel och jord, huru väl man förstår att uppskatta dess förtjenster, och man är icke så litet stolt öfver att kunna göra äfven främmande uppmärksamme på en förening, lika gagnelig som hedrande för samhället. Det af andra kåren bevisade förtroendet upplifvar dess förtroende till sig sjelf; och ingen eldsvåda i staden kan brinna så ifrigt, som den frivilliga brandkåren brinner af längtan efter tillfälle att visa, hvad den både vill och kan. Men låt vådeldarne under någon tid blifva här lika sällsynta som en silfverrubel före fröken Myntreforms dagar, och den frivilliga brandkåren, ehuru allt fortfarande lika beredvillig och skicklig som förr, skall småningom förlora lika mycket i det allmänna deltagandet som papperessedlarne i valör, innan vår silfverfröken föddes till världen.

Sammalunda väcka närheten och åsynen af krigets brand allt folk till besinning af hvad dess frid tillhör — dess krigsväsende i främsta rummet. Men när kriget, i tiden eller rummet, håller sig så på afstånd, att man begynner anse det nästan som en myt, blir man lätt fallen för att i landets krigsmakt ej se annat än en föga allvarligt menad fabel. Äfven den lättsinnigaste allmänhet skulle förlora lusten att vid en afskedsfest, gifven åt sina i fält uttågande krigare, undfägnade desse med anblicken af herr Militärisms lustiga person, och än mindre tilläte man sig att helsa den i striderna decimerade, till hemmet återvändande truppen välkommen medels en för lifvets allvar och dess faror så främmande figurant. Men under en fred, som nästan förlorat minnet af, att den ej varit evig, känna sig menniskorna lika befriade från grannlagenhetens kraf som från fruktan. Så lätt det för militären under sådana perioder kan vara att konservera sitt lekamliga välbefinnande, så hårdt håller det i för den att nu för tiden rädda anseende och reputation. För finska gardesbataljon erbjuda sig dertill äfven under djupaste fred icke få utvägar. Men för landets indelta trupper äro dessa vanligen stängda. Ty sällan öppnar sig åt dem en vädjobana, sådan som Parola malms historiska fält för några år tillbaka, der de under sin högste krigsherres vana ögon utvecklade en skicklighet och hurtighet, som väckte både Hans och hvarje annans förvåning. Den, som hade glädjen att åse, huru desse rörlige, frimodige gossar, tagne ej långt förut från den långsamma plogen, manövrerade med ynglingens raskhet och veteranens precision, vågade väl ej tänka som Döbeln; „med dessa trupper kan man trotsa världen;” men säker, som floden är att hitta sin väg till hafvets grafvar, bröt sig den fasta öfvertygelsen fram i hans själ, att äfven denna Finlands yngsta härskara skulle kunna kämpa och dö liksom hennes förfäder, ifall hon visste sig försvara en sak, värd att lefvas för och således också värd att försvaras in i döden. För herr Militärisms granna figur voro inga originaler till finnandes inom denna nya upplaga af den gamla „gråa kohorten”.

Intill dess, att Finlands krigare komma i tillfälle att genom heroisk handling bekräfta nyss uttalade öfvertygelse, äro de skyldiga både sig sjelfva och sitt fädernesland att såsom män försvara den aktning, hvarpå de hafva anspråk och tillkämpa sig nya rättigheter dertill. Men huru och när sker detta i en åt fredens slöjder så hängifven tid, att den räknar det herr Militärisism till last, om han „hvarken syr eller spinner?” Då denna qvistiga fråga enligt sammanställande underrättelser icke tyckes vara på tillfredsställande sätt besvarad ens teoretiskt, och ännu mindre praktiskt, anhåller jag att få underkasta den finska militärismens respektive medicinalöfverstyrelse ett litet förslag till reglementet för en förändrad diet.

För några år tillbaka begagnade en liten inhemsk komedi sin rätt att på scenen framställa en kopia, hvars original tycktes vara uppsökt ur den indelta arméns leder i närvarande tid. Medgifvandet af denna komedis goda rätt i sitt förfarande för-anledes derigenom, att den ifrågavarande personen icke uppvisades såsom representant af hela sitt slag eller släkte, hvilket, såsom redan ofvanför anmärktes, utgör herr Militärisms ohjelp-liga fel. Han utmärkte sig tvärtom genom den blygsamheten att representera endast tråkigheten af sin individuela dumhet, okun-nighet och bildning. Men det gjorde likväl dem, hvilka liksom jag hade varma sympatier för de indelta trupperna, ondt att icke finna vid sidan af denna titulus, benämnd „Godtjennes”, för att beteckna svagheten i hans ortografi, en ung, finsk kri-gare, aktningsvärd genom sin fallenhet för kunskap och hyfs-ning och älskvärd genom ett sätt, hvari dessa ädla böjelser fun-nit sitt vackra uttryck. Det vore en hädelse, som ingen skulle våga tillåta sig, att bestrida tillvaron af äfven sådana originaler för framställningar på scenen. Men hvar och en, som menar väl med sitt land, bör önska, att sådana föredömen måtte utan allt afseende på deras sceniska användbarhet vara legio i de finska legionerna.

Denna period, så föga lofvande för krigiska triumfer, vore gynnsammare, än kanske mången föreställer sig, för vinnandet af segrar på fredens fält, visserligen mindre glänsande än de

andra, men stämmande sinnena försonligt och bjudande aktning. Det är nu en gång så, att vi andra hafva föga tid och lust öfriga för läsning af böcker, åtminstone ingen ordentlig och sammanhängande. För att kunna följa med vår tid och alla skiftningar af dagens både brännande och vattendränkta frågor, äro vi tvungne att halka öfver tidningarnes dageligen åter uppstående, likt glacierer tillväxande „strängt anlitade“ spalter. Den, som efter löpningen genom en så kuperad terräng, der diken, stenrös, moras oupphörligt måste öfverhoppas för att man må hinna, dit man egentligen sträfvat, mäktar läsa en bok från perm till perm, orkar med mer än, som är gifvet vanliga svaga dödlige. Dertill komma, åtminstone der detta skrives, nyttiga sammanträden, hvilka inträffa så ofta, att man gerna skulle betala icke så litet för att slippa besöka dem, och nöjsamma publika tillställningar, för hvilkas ständiga bivistande man borde erhålla skäligt honorarium. Till allt detta bör läggas ännu på köpet, att hvar menniska ändå har något annat att göra och sköta än tidningsläsning, sammanträden och publika tillställningar. Kan man väl rimligen begära af varelser, „strängt anlitade“ såsom tidningsspalter, att de skola hafva någon stund qvar till läsandet af en bok? Ännu obilligare vore det likväl, om man fordrade af oss, att vi skulle kasta ut några mark för uppköpet af böcker — medan Finlands hufvudstad eger qvar någon literär kryddlåda, som kan prestera en sådan. Det vore ju bra impertinent, om man ville fränkänna landets „literära centrum“ rättigheten att göra sig af med också sin sista bokförsäljning. Man skulle ju dymedels beröfva oss det yppersta tillfället att vederlägga lastarenas förtal angående vår böjelse för onödig lyx. Och hvilket makalöst bevis för den satsen, att en naivitet, som skulle anstå de mest primitiva förhållanden, kan ganska väl trifvas vid sidan af en civilisation, som icke skäms för sig, uppställde vi ej genom exempel på en hufvudstad i nittonde århundradet, som kan emancipera sig från behovet af all bokförsäljning!

Men hvad som ej blott skulle anstå Finlands hufvudstad, utan kunde lända den till beröm och utmärkelse, passar sig

icke därför för hvar och en annan. Ingen hade väl lust att taga t. ex. våra indelta trupper i försvar, ifall böcker bevisligen vore bland dem i allmänhet nästan lika sällsynta som före boktryckarekonstens uppfinning. Man kunde det än mindre, ifall man besinnar, att de manuskripten, hvilka vanligen gå genom deras händer och enligt komediförfattarens påstående stundom undertecknas med ett: *godtjennes*, sällan eller aldrig kanske i värde likna de handskrifter, ur hvilka lärdom söktes, innan besagda märkeliga konst upptäcktes. Det är ett obestriddligt faktum, att nu mera bland utländska arméers officerare finnes en stor mängd, som sätter sin ära i att uti bokvett kunna mäta sig med hvilken annan folkklass som helst. Det vore en lycka och glädje för oss alla, som älska vårt land, om dess truppers befäl ville följa detta sina utländske krigskamraters föredöme och dymedels föreginge äfven oss andra med godt exempel. Ifall de underlåta det, kunna de åtminstone icke skylla på bristande tid liksom vi, och skulle, såsom det är att befara, medlen att anskaffa läsningsmaterialet icke vara tillskurna efter samma rundliga mått som tiden, kunde de ju för den goda sakens skull följa det visserligen något simpla exempel, vi från vår sida hafva att bjuda på: låna af hvarandra böcker, ehuru detta slags lån, åtminstone enligt salig Bulgarins mening, skall vara näst det sämsta. Att följa deras sträfvanden med vårt bifall och erkännande, dertill skola vi i alla fall hafva nog tid öfrig, äfven om vi se oss ställda i skuggan genom vår militärisms flit i bokliga konster. Och jag hoppas, vi äro tillräckligt ateniensare att tåla den piken, som våra indelta spartaner kunde kasta på oss: „ni applåderen det, som är rätt och godt, men vi göra det”. Vår aktning skulle ändock betydligt stegras, om vi såge officerarenes vunna kunskapsförråd blifva gjord fruktbar i humant meddelad undervisning åt truppernas underbefäl och soldater, såsom våra olycklige i Sibirien fångne förfäder begagnade sitt kunskapsmått under Karl den tolfte's krig. Men det vore ju likväl helt annat att i eget land, i egna hyddor få dela med sig åt egna landsmän det bästa, en människa kan åt sin nästa öf-

verlemna: sitt vetande, sin bildning, sin kärlek till det goda och rätta på jorden.

Skulle det ofvan sagda, stundom lekande på ytan, men städse med uppriktigaste allvar till botten, uträtta helst någon ringa del af hvad det åsyftat, stannade jag till „nyårsskämtets“ herr Militärism i en förbindelse, hvilken han sannolikt lika litet velat åstadkomma, som värderar. Då han af sina kamrater i stycket får uppbära och med en tålmodighet, hvilken man föga kunnat vänta, fördrager hvarjehanda sanningar, misstycker han kanske ej, att äfven jag, innan jag för alltid säger honom farväl, formulerar mitt slutomdöme angående hans värda personlighet.

Det var ett obegripligt misstag af herr teaterdirektör Tid, då han för sin scen värfde herr Militärism till representant af våra dagars krigarlynne i allmänhet. Mellan denne herre och det, han skall föreställa, råder ej mindre olikhet än Hamlet fann mellan sin „faderbror“ och sin rätte far: den senare var „en Apollo mot denne Pan“. Och återkommande ytterligare till samma eqvation, menar Hamlet, att Claudius liknar sin mördade broder: „som jag liknar Herkules“. Förargligheten af kontrasten mellan det sken, herr Militärism företer, och nutidens krigarväsende stegras ännu mera derigenom, att, enligt hvad det påstås, besagde herre tillåtitt sig parodiera genom sin yttre meniska, lika mycket som sin inre, detta undransvärda krigiska redskap i historiens hand, hvilket såsom hjeltearm åt Cavour's jättesnille kanske uträttat *direkt* för mensklighetens sak mer än någon annan krigare sedan den store Gustaf Adolfs tider. Gåfve herr Militärism i något hänseende anledning att uti hans person misstänka en förklädd Akilles och skulle han ej uttryckligen bedyra, det han hvarken syr eller spinner, kunde man lätteligen frestas till den förmodan, att hans uppfostran stannat på det utvecklingsstadium, der man fann det unga grekiska hjelteämnet, då det lockades bort från kretsen af sina syende och spinnande dittills varande kommilitoner. Han har ej ens en aflägsen aning om den af idéernas makt genomstormade hjelteande, som i våra dagar rycker från fredens till krigets värf folkmassor, dem knappt

någon räkna kan. Han vet ingenting om dessa jättedrabbningar, utkämpade både i den nya och den gamla världen, der tusentals menniskolif frimodigt hvarje ögonblick rusa mot dödens svalg som kataraktens svallvågor mot djupen derunder, och der resultatet åstadkommas inom några få dagar, sådana mångåriga krig sällan medfört förr. Kanske har herr Militärism låtit narra sig af det tanklöst repeterade pratet om vår tids materialism, som skall hafva gjort den oförmögen till all uppoffring för högre syften. Han har ej begrepp derom, att folk, som hunnit till klart medvetande af sin fulla rätt att menskligt njuta lifvet och likväl gå i döden, såsom de hade ingenting att förlora i denna värld, förtjena en helt annan representant, än herr Militärisms person förmår prestera.

Men det är ej endast i detta hänseende, herr Militärism tyckes förföljd af oturen att hedras långt öfver sin förtjenst. Äfven jag har mer, än jag kanske bort, bidragit att nedtrycka honom under bördan af en sådan förföljelse. I stället för att expediera honom, såsom den celebraste bland han föregångare blifvit affärdad, med ett: „det är skam att tackas tala om en sådan”, har jag anställt med honom en mönstring, liksom han verkligen hade någon betydelse i militäriskt afseende. Sanningen är, att, om jag hade anträffat denne hjälte på hvilken teater som helst utanför vårt eget land, skulle jag svårigen kostat på honom lika många rader, som sidor blifvit honom egnade här. Jag såg i honom en möjlig våda: han kunde ju bidraga att väcka missaktning för dem, hvilkas lifselement företrädesvis städse bör vara aktning, yttre erkännande. Huru kan väl ett folk fordra, att dess soldater med gladt mod skola strida för sitt lands försvar och ära, om de tro sig sjelfve af sina landsmän ej blott ringa aktade, utan förhånade? Det vore oförsvarligt, om man glömde, att ett lands krigare med lif och själ sålt sig åt pligten att, när helst krigstrumpeten kallar, störta sig viljelöst i mödor, försakelser, dödsfaror. Att det yttersta icke af dem utkräfvcs, är blott en tillfällig, lycklig slump. Såsom allmän regel, utan tvekan, invändning, dröjsmål, gäller nödvändigheten för soldaten att gå, dit han befallcs och dö på den

post, der han blifvit ställd. Och äfven i djupaste fred är han utsatt för svårigheter, undan hvilka vi, som sitta hemma vid vår varma hörd, skulle skygga tillbaka som för en mot oss riktad gevärssalva. Det medgifves gerna, att den humanaste skänk, orienten åtminstone på hundra år beskärt vår verldsdel: den pyramidaliska baschlyken gjort den nu lefvande soldatens existens drägligare än förr; men köld, snö, oväder äro likväl allt fortfarande makter starkare än denna hans skyddspatron. Af detta köldens förfärliga anfall äfven emot den väldigaste kämpe har jag i min själ en åskådning, som aldrig skall drifvas derur. Jordansfesten begicks enligt gammal sed på Neva-flodens isbrygga trettondagen 1855. De rättroghes beherskare kunde äfven under vanliga förhållanden icke saknas vid denna religiösa akt; under den då rådande ställningen kunde han det mindre än någonsin. Också uteblef han naturligtvis icke, ehuru kölden gjorde sitt angrepp mot oss fredliga menniskor här oppe i norden bistrare än de allierade derborta i söder, och stormen besköt floden i dennas hela längd liksom med kartescher. Vi andra, som ingenting hade att bestyra med ceremonin, kunde dock för vår egen del taga saken kallt i annan mening än den fysiska köldens, der vi på den nära bryggan stodo höljda i våra djuriska öfverplagg liksom uti Todtlebens oåtkomliga bastioner. Men med orolig undran sågo vi ur gluggarne likväl, huru han, på hvars hufvud den tiden större tyngder hvilade än på någon annan dödligs i denna värld, stod der nere på isen länge, länge med hjessan blottad — i dubbel mening och genom sin kläde-drägt icke annorlunda skyddad än vid en vanlig parad. Aldrig har någonting gifvit mig en så klar föreställning om de vådor, militärismen kan pålägga sina bärare äfven långt från de egentliga slagfälten som anblicken af denna väldiga gestalt, monumental lik hans nära stående palats, ställdt på den isiga stranden af en hyperboreisk Jordan. Några få veckor derefter hade hans eget lifs Jordans-böljor fallit ut i sitt Döda haf, och både spira och svärd sjunkit ur hans kallnande händer.

Sedan jag nu efter förmåga afsatt herr Militärism från hans usurperade representantkall, unnar jag honom mycket gerna

njutningen att föreställa sin egen roliga och rörliga efemära person. „Nyårsskämtet”, hvilket, såsom redan tidigare anmärktes, med storartadt förakt blickar ned på „de stora passionerna”, skall utan tvifvel med förundran se, att man här gjort *tant de bruit pour une omelette*. Från sin synpunkt har det alldeles rätt; och jag skulle tacka lyckan, ifall man medgäfvit lika mycket angående min uppfattning af saken. Det ledsammaste, som kunde vederfaras kritiken af herr Militärism, vore, att man begagnade sig deraf såsom förevändning att ihågkomma, huru Figaro skildrar de inskränkningar, som kringgärdade honom, då han skulle välja ämnen för sin literära verksamhet. För att så mycket som möjligt gå faran till mötes, tager jag mig friheten att sjelfmant citera denna förunderliga skildring, ehuru den redan, då den gjordes, var något öfverdrifven och än mindre passar för „nyårsskämtets” Tid. „*Pourvu*“, menar Figaro, „*que je ne parle en mes écrits ni de l'autorité, ni de la politique, ni de la morale, ni des gens en place, ni des corps en crédit, ni de l'opéra, ni des autres spectacles, ni de personne qui tienne à quelque chose, je puis tout imprimer librement sous l'inspection de deux ou trois censeurs*“. „Nyårsskämtets” eget framträdande bevisar bättre än någonting annat, att Figaros bittra diatrib är i flera hänseenden antikerad. Och just deri ligger dess anspråk på en betydelse, som bör öfverleva den flyktiga stunden. Närmare betraktadt utgör detta nyårsskämt det första försöket i vårt land till ingenting mindre än en *politisk komedi*. Försöket går visserligen tillväga försigtigt som på hal is, kännande sig varligen före, om det icke möjligen stöter på en vådlig remna eller ett svagt ställe, hvaraf det kunde slukas till botten. Men det har dock den obestriddliga förtjensten att vara det första, som vågat sig ut på *det hala* samt der hunnit längre än någon annan hos oss och äfven på icke så få andra ställen. Jemförd dermed är visst Beaumarchais' politiska komedi en stormfågel ilande förbi en tämd jagande falk; men vi få ingalunda förgäta, att „teaterns resursser” voro i den lokal, der

„Figaros bröllop” tillställdes, något annorlunda beskaffade, än der vår herr Tid har blygsamheten uppträda.

Ju mindre fallenhet „Nyårsskämtet” har att tränga mot djupet, desto lättare leker det på en utsträckt yta. En mängd föremål vidröras sålunda liksom i flykten, på samma sätt som det ena ämnet efter det andra halkar fram på den glatta mosaikgrunden af en salongskonversation. Denna lek med en hel hop vexlande föremål har å ena sidan sin våda: bland det större antalet vidrörda punkter kunna ju åtskilliga lätteligen förbytas till stötestenar; men å andra sidan kan den på fleres bekostnad njutande skadeglädjen lättare glömma svedan af de skrapor, man själf i förbigående undfått. Det torde i alla fall kunna tagas för afgjort, att, då komedin får svänga sig från det ena föremålet till det andra, utdelande öfver allt den minnesbeta, hon anser bäst passa för olika stånd och vilkor, samhällsförhållandena hunnit utveckla sig till liberalare uppfattning af scenens rättigheter än der, hvarest det blott undantagsvis tillåtes lustspelet att någon gång, om också hårdhänt, vidröra sjukliga med kallbrand hotade, betydelsefulla partier i folkens organism. Denna reflexion framkallas i synnerhet af tanken på den melankoliske, djupsinnige humoristen Gogols „Revisor”. Detta stycke trädde fram på den ryska teatern liksom en ropande röst i en öken, der ett dylikt ljud aldrig förr blifvit spordt. Om någonting, var denna *comédie larmoyante* „ett ord i sinom tid”; men tidens egna läppar hade dittills varit med sjufaldigt insegel gjorda stumma för sådana ord. Den, som ej sett en representation af detta stycke inför the moskoviter sjelfve, kan om dess betydelse göra sig endast en dunkel föreställning. Det låg någonting hemskt, nästan gastligt i dessa skrattsalvor, som helsade åsynen af samhällets framhållna sår. Men det kändes derjemte, att människornas samveten erforo betydlig lättnad, då det onda från sitt dittills varande mörker blifvit draget upp inför öppen dag.

Så skoningslöst denna operation hade fått af Gogol anställas, var den likväl då ännu en anakronism, ehuru den bebådade en stundande liberalare tid och visade nödvändigheten

af dess ankomst. Jag tviflar högeligen, att på samma teater, der denna bistra komedi ej blott tolerades, utan favoriserades från de högsta höjder, ett jemförelsevis „så oskyldigt” „nyårsskämt” som vårt då redan fått onäpst utdela slängar till höger och venster. Den af djupt svärmod gripne humoristen, hvilkens bekantskap jag gjorde i Rom kort före hans död, misströstade ej, ehuru han tycktes nästan häpna sjelf öfver, att han fått öfverleva sin „Revisors” och sina „Döda själars” födelse, om gryningen af en dag, i hvars klarhet hvarken den allvarliga tanken eller det glada skämtet behöfde stappla på andra stötestenar än dem, de sjellva beredt sig genom att trampa sedlighet och rättvisa under sina fötter. — Må det vara mig tillåtet att omsider framföra den afskedshelsning, Gogol för mer än tjugu år sen anförtrodde mig „till sina finska landsmän”, förklarande sin till en början nog ofattliga mening sålunda: „hvar helst menniskor finnas, som sträfva till sanning, bildning, ljus, äro de ju medborgare i samma verldsrepublik”. Hvar man torde lätt inse, att en författare, hvars kosmopolitiska separatism blifvit grundlagd af så „stora passioner”, som detta ord uppenbarar, omöjligen förmått åstadkomma det lättfotade, nästan med allting lekande „nyårsskämtet”, hvilket skänkt oss så mycket nöje. Det vore för öfrigt en orimlighet, om man lade „Nyårsskämtet” till last, att det ej kan uthärda jemförelse med ett stycke, hvarmed det icke visat den ringaste lust att inlåta sig i täflan.

Jag har dragit i tvifvel öfvermåttet af „Nyårsskämtets” blygsamhet, men befarar ändå att såra, hvad som af denna dygd kan finnas, om jag toge mig anledning af stycket att omnämna det största eller rättare sagdt det enda stora namn, den politiska komedin hittills haft att skryta med: Aristofanes, upphofs mannen till hela slaget. Omnämmandet är likväl här oundvikligt; men ingalunda af en så vidunderlig orsak som att anställa jemförelse mellan den argsinte ateniensarn, för hvilken endast det, som icke mera fanns, hade värde, och „Nyårsskämtet”, som blott lefver i och för stunden eller på sin höjd för en gryende nyårsdag. Jag ville endast påpeka, att vårt

stycke, vare sig medelbart eller omedelbart, i *formellt* hänseende haft mycken ledning af honom, som skällde på garfvarn Kleon, „lik en garfvarhund“, skulle han väl sjelf sagt, om det gällt någon annan. Den fantastiska käckheten, som blandar ihop det möjliga och omöjliga, det sannolika och det otroliga, bastanta personifikationer af reela förhållanden och de luftigaste allegorier: den har „Nyårsskämtet“ tagit i besittning såsom ett danaarf. Tilläggas må blott, att denna från Aristofanes' komedier härflytande qvarlåtenskap bland annat blifvit manierad med synnerlig fyndighet af Aug. Blanche i hans snillrikaste stycke: „1846 och 1946“.

I stället att förlora ett enda ord på Aristofanes' företräden, framhåller jag hellre de egenskaper, som utmärka „Nyårsskämtet“ framför honom. Dessa bestå förnämligast i frånvaron af den grofkornighet, hvilken väl på ett för oss obegripligt sätt förtjuste ateniansarene i sjelfva Perikles' och Alkibiades' tid, men för den moderna civilisationen kännes anstötlig och osmältbar. „Nyårsskämtet“ framträder tvärtom ej blott klädt i behaget af ett städadt uttryckssätt, hvarom redan tidigare var fråga, utan äfven med den takt och säkerhet att icke förgå sig ens då, när lustigheten tyckes nära att släppa tyglarne lösa, som endast en högre bildning föder och håller vid makt. För öfrigt är stycket stäldt på qvickhet; och denna rörliga, ofta nog vanskliga grund sviker icke allenast ej, utan uppbär mången gång afsigten med lyckligaste påföljd. Valet af bevis härpå är ej så lätt, men endast därför, att det skall träffas mellan flera lika berättigade föremål. Jag ville dock företrädesvis påpeka den melankoliska herr Kris' påhitt, att ikläda sig Hamlets skepelse och deklamera i denne, uti krånglika affärer invecklade, till manlig handling oförmögne grubblares manér.

Hur helst omdömet om „Nyårsskämtet“ må utfalla, skall svåriligen det famösa votum, som afgafs angående den förolyskade skådespelarn i „Läkaren:“) mycken talang, men icke för

*) Skådespel af A. Blanche.